

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ПАРАДИГМА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА І ТЕХНОЛОГІЙ

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародної науково-практичної конференції

***25–26 січня 2019 р.
м. Київ***

Київ
Інститут інноваційної освіти
2019

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
М74

*До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті),
надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.*

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів заходу не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

*Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів Затвердженого
Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.*

М74 **Модернізація та наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку
суспільства і технологій : Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Київ, 25—26 січня 2019 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний
центр прикладної інформатики НАН України. — Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти»,
2019. — 216 с.**

Матеріали конференції рекомендуються освітянам, науковцям, викладачам, здобувачам
вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: *С.К. Бурма*
Коректор: *П.А. Нємкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2019
© Інститут інноваційної освіти, 2019
© Друк ФОП Москвін А.А., 2019

Підписано до друку 30.01.2019. Формат 60х84/16.
Віддруковано з готового оригінал-макету.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturnaya. Ум. друк. арк. 14,41.
Зам. № 3001-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., англ.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Сору Art».
69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-094-133-87-81.
Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.**

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

Н.П. Бідненко,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології та перекладу,
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро, Україна

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПЕРЕКЛАД»

Сьогодні технологічний прогрес змінив вимоги до перекладацької діяльності, особливо до перекладу текстових документів науково-технічної тематики. Вважаючи значну роль, яку відіграють інтернет ресурси і новітні технології у процесі перекладу, майбутнім фахівцям-перекладачам необхідно навчитися використовувати технологічний прогрес у своїй професійній діяльності для того, щоб повисити якість перекладацької роботи, скоротити час на її виконання та задовольнити сучасні потреби ринку праці.

У 2015 р. Європейською комісією були сформульовані нові вимоги і професійні компетенції до перекладацької діяльності згідно з єдиним міжнародним стандартом ISO 17100 [7]. Це, перш за все, мовні і технічні компетенції майбутніх фахівців з перекладу, а також знання сучасних інформаційних технологій, умінь використовувати комп'ютерні системи автоматизованого перекладу Trados, MemoQ, SmartCAT, Memsource cloud technology і інші. У списку вимог були перелічені також знання перекладацької термінології, систем менеджменту, відповідного програмного забезпечення, вмінь вживати сучасні інноваційні технології (інтернет, електронну пошту, веб-сайти, веб-форуми, різні пошукові системи, системи управління базою даних, системи електронної перекладацької пам'яті) та багато інше [2, с. 7]

Завдяки інтернету ситуація на ринку змінюється майже не щодня, в результаті чого перекладачі мають більш розширений попит до їх праці, доступ не тільки до вітчизняних, а й закордонних клієнтів. Це в свою чергу несе нові можливості перекладачам: замість того, щоб бути обмеженими у брамах однієї країни, перекладачі отримують доступ до віртуальних клієнтів у цілому світі, незважаючи на їх локалізацію. Теж саме можна сказати і про можливості щодо різногалузевої перекладацької діяльності, яка може здійснюватися від медицини й інформаційних технологій до воєнної техніки і космічної інженерії. Так, наприклад, фахівець з перекладу може брати участь у перекладі місцевих проектів в Ірландії, технічних характеристик залізничного транспорту в Іспанії, реклами на

телебаченні в Америці, інструкцій до використання аграрної техніки в Німеччині, переваг аюрведичної медицини в Індії та багато інше.

Більш того, інтернет став знаряддям для зміни паперової форми перекладацької діяльності в комп'ютерну і віртуальну, включаючи інші сучасні новітні технології (електронну пошту, FTP сервери, вебдизайн, пошукові системи Google, Bing, DocHound document tool, онлайнові бази даних Vox Tran, Humanterm, Euroterm, різні системи автоматизованого перекладу) []. До систем автоматизованого перекладу можна віднести не тільки переклад з використанням інтернет ресурсів і перекладацьких термінологічних баз даних і електронних словників, а й вміння використовувати різні текстові програми для набору і редагування перекладу, пошуку відповідного варіанту, програмне забезпечення проектного менеджменту, що дозволяє розділити складні перекладацькі завдання на декілька виконавців і потім привести до єдиного адекватного варіанту перекладу Statistical Data Base (SDB), INTENT, MULTITRAN, Lingvo та інші. Слід зазначити, що використання систем автоматизованого перекладу при вивченні курсу науково-технічного перекладу особливо важливо тому, що надає можливість майбутнім фахівцям з перекладу бути конкурентоспроможними на ринку серед інших спеціалістів, які добре володіють іноземною мовою.

Таким чином, змінився не тільки підхід до виконання перекладацької праці, а й підхід до використання інноваційних технологій і інтернет ресурсів у процесі навчання перекладу, особливо перекладу науково-технічної літератури. Використання новітніх технологій і інтернет ресурсів для вивчення курсу науково-технічного перекладу дозволяє засвоїти основні професійні компетенції і мовні навички, поліпшити лінгвістичні знання майбутніх перекладачів і якість перекладу. Необхідність використання сучасних перекладацьких технологій змушує студентів зрозуміти вимоги майбутньої професії і адаптуватися до нових перекладацьких компетенцій.

Література

1. Bidnenko N. Practical and theoretical issues of modern terminology/ N. Bidnenko // Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки», — 1 (15). — Дніпро, 2018. — р. 213-224.
2. Chernovaty L. Translation competence, translator's competence and modern developments in translation industry/ L. Chernovaty // The 2nd Ukrainian scientific and practical conference "The content of teaching translators and modern professional requirements". - Dnipropetrovsk Alfred Nobel University, Dnipro, 7 October 2016. — р. 6-8.
3. European Master's translation [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/european-masters-translation-emt_en (дата звернення 12.01.2019). — Назва з екрану.
4. Translation services requirements. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.iso.org/standard/59149.html>(дата звернення 20.01.2019). — Назва з екрану.

О.І. Богун,
учитель інформатики КЗ «СЗШ №10» Кам'янської міської ради,
м. Кам'янське, Дніпропетровська обл., Україна

НЕОБХІДНІСТЬ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ У ОСВІТІ

Анотація. У статті розглянуто технологію віртуалізації. Подано загальну характеристику та можливості сучасних платформ віртуалізації. Необхідність впровадження віртуальних машин в освітній процес школи; проблеми підготовки майбутнього вчителя інформатики у вищих педагогічних навчальних закладах.

Ключові слова: віртуалізація, віртуальні машини VirtualBox, Microsoft Virtual PC, VMware Workstation, Cisco Packet Tracer, освітній процес школи.

Постановка проблеми. Поняття «віртуальна реальність» все частіше і вагомніше впроваджується в сучасне життя, стає неймовірно популярним, охоплює багато різних сфер життєдіяльності суспільства і тому потребує серйозного осмислення його використання. Особливо це стосується освіти. Оскільки сучасна школа хоча і впроваджує різні технології у процес навчання, але ніяк не може відійти від багатогодинного викладання теорії, яке в кращому випадку, супроводжується презентацією. Додати ще й проблему технічного оснащення шкіл, зокрема класів з інформатики. В якості одного з перспективних освітніх методів сучасності, які б дали змогу дітям досліджувати ті чи інші інформаційні та комунікаційні явища є можливість віртуальної реальності.

Стан дослідження. У статті розглянуто досвід впровадження програмного забезпечення, яке дозволяє створювати віртуальні машини для виконання лабораторних і практичних робіт на заняттях, пов'язаних з налаштуванням ОС та мережевих сервісів Ю.В. Трач («VR-технології як метод і засіб»), С.М. Яшанова («Віртуальні машини в системі інформаційно-навчального середовища вищого закладу освіти»), В.М. Франчука («Віртуальні машини та їх використання»), проблемам організації віртуалізації вчителями шкіл у таких працях Хачірова Т.С. («Вчитель інформатики як компетентний системний адміністратор») та ін.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення накопиченого досвіду, вивчення можливостей віртуальної реальності, віртуальних машин в освітньому процесі вчителями школи.

Результати дослідження. Інформаційні технології внесли в життя сучасного суспільства безліч корисних і цікавих речей. Щодня винахідливі й талановиті люди винаходять усе нові й нові способи використання комп'ютерів як ефективних інструментів виробництва, розваг та співробітництва. Усе складніше й складніше виділити з потоку технологій дійсно дієві й навчитися застосовувати їх з максимальною користю [2].

Підвищений інтерес до комп'ютерних технологій віртуалізації в даний час не випадковий. З кожним роком обсяг інформації експоненційно зростає. В навчальних програмах освіти впроваджуються теми, які пов'язані з вимогами сучасних технологій. Виникає потреба обробляти все більші потоки даних з підвищеними вимогами до швидкодії та надійності. Концепція “один додаток

працює на одному сервері” вже не може виконуватися, оскільки електроресурси та апаратне забезпечення не нескінченні величини, витрати на їх підтримку суттєво зростають. Віртуалізація є однією з ключових технологій, яка дозволяє вирішити подібні проблеми.

Що ж таке віртуалізація, або віртуальна реальність? Це штучний простір, створений комп'ютерами, який має всі ознаки реальності як такої, що піддається проникненню і трансформації ззовні. При цьому у віртуальній реальності можливі комунікації не лише з іншими людьми, але й з віртуальними, штучними персонажами. Це приховування справжньої реалізації якогось процесу чи об'єкту від того, хто його використовує. В ІТ-технологіях терміном “віртуалізація” зазвичай позначається абстракція обчислювальних ресурсів і надання користувачу системи, яка “інкапсулює” (приховує в собі) власну реалізацію. Користувач працює зі зручним для себе представленням об'єкта, і для нього немає значення, як він влаштований насправді [1]. Одна із найголовніших властивостей, яка найбільше цінується у віртуальній реальності, — потужний, налагоджений зворотний зв'язок, інтерактивність. Віртуальна реальність є частиною, фрагментом або новою модифікацією технічної реальності.

Віртуальні системи умовно поділяють на дві категорії:

- віртуалізація платформ. Продуктом цього виду віртуалізації є віртуальні машини — деякі програмні абстракції, що запускаються на платформі реальних апаратно-програмних системах.

- віртуалізація ресурсів. Цей вид віртуалізації дозволяє концентрувати, абстрагувати, комбінувати чи спрощувати представлення апаратних ресурсів для користувача й отримувати деякі абстракції обладнання, простору мереж тощо.

Вибір типу віртуалізації залежить від цілей, які переслідуються об'єктами, організаціями. Віртуалізація дозволяє мігрувати з фізичних серверів на віртуальні й розмістити їх усі на одному фізичному сервері, збільшивши його завантаження до 60-80 відсотків і, підвищивши тим самим коефіцієнт використання техніки, що дозволяє істотно заощадити на апаратурі, обслуговуванні та електроенергії [3].

Безліч продуктів віртуалізації можуть запускати кілька різних операційних систем одночасно, дозволяючи тим самим розробникам і тестерам програмного забезпечення проводити моніторинг їх використання на різних платформах і конфігураціях. Також зручні засоби щодо створення «знімків» поточного стану системи одним кліком миші і такого ж простого відновлення з цього стану дозволяють створювати тестові оточення для різних конфігурацій, що істотно підвищує швидкість і якість розробки.

Враховуючи потреби сьогодення, важливим є використання віртуальних машин у навчальному процесі. У переважній більшості учбових закладів комп'ютери працюють під керівництвом операційних систем сімейства Windows. Сьогодні учні повинні вміти працювати з різним програмним забезпеченням, проектувати ІТ-інфраструктуру, налаштовувати її. В організації практичних занять для учнів, пов'язаних із встановленням, налагоджуванням операційної системи та адмініструванням мережевих сервісів, коли треба надати права адміністратора, у разі помилкових дій, можуть виникати проблеми у роботі та

безпеці мережі навчального закладу. Тому, такі віртуальні машини як, наприклад, безкоштовні VirtualBox, Microsoft Virtual PC, та платна VMware Workstation, можуть бути використані в навчальному процесі для: установки другої / іншої операційної системи; тестування ПЗ; безпечний запуск підозрілих програм; емуляція комп'ютерної мережі; запуск додатків, які не можна запустити з вашої операційної системи; моделювання різних об'єктів і процесів тощо [3].

Симуляція, візуалізація, розрахований на багатокористувацький режим і можливість проектування роблять Cisco Packet Tracer унікальним інструментом для навчання мережевим технологіям. Програма поширюється безкоштовно, але доступна тільки зареєстрованим слухачам і інструкторам Мережевих академій Cisco. Крім перерахованих характеристик, в Cisco Packet Tracer є можливості, передбачені безпосередньо для викладачів. У їх числі - режим автоматичного контролю проведення лабораторних робіт. Задача педагога - підготувати завдання або скористатися вже розробленими навчальними шаблонами, а результат автоматично проконтролює програма. Особливо симулятор Cisco Packet Tracer незамінний під час уроку, так як дозволяє, не виходячи з класу, демонструвати поведінку мережевого обладнання. Якщо до реального обладнання складно отримати доступ в лабораторних цілях, а робота має на увазі проведення експерименту і використання великого числа мережеских пристроїв, віртуальні можливості Cisco Packet Tracer легко вирішують завдання, що стоять перед учителем [4].

На сьогоднішній день проекти з віртуалізації ІТ-інфраструктури у загальноосвітніх школах впроваджуються повільно при всіх чеснотах цієї технології. Можливо з причин малодосвідченості вчителів інформатики у цьому напрямку. На жаль, на даний момент у предметно-професійній підготовці майбутнього вчителя інформатики у вищих педагогічних навчальних закладах не приділяється достатньої уваги вивченню перелічених програмних продуктів і технологій, що негативно позначається на готовності випускника до професійної діяльності. До того ж, в інструктивних матеріалах щодо викладання курсу інформатики в школі окреслені вище аспекти діяльності вчителя не розглядаються, що, в свою чергу, не стимулює його до професійного самовдосконалення в означеному напрямі [5].

Висновки. Віртуалізація, незважаючи на проблеми сучасної школи, крок за кроком впроваджується в освітній простір. Використання віртуальної машини полегшить викладання і вивчення складних технологічних принципів та надасть можливість виконувати дії, які розвивають глибоке розуміння мережеских технологій та операційних систем, які необхідні для дітей старших класів що готуються вступати до вищих навчальних закладів.

Література

1. Гультьєв А. Виртуальные машины — несколько компьютеров в одном [Текст] / А. Гультьєв. — С.-Петербург: ЗАО Издательский дом «Питер», 2006. — 224 с.
2. Самойленко А. Виртуализация: новый подход к построению IT-инфраструктуры [Электронный ресурс] / А. Самойленко. Режим доступа: <http://www.ixbt.com>. Дата обращения: август, 2018.
3. Виртуальные машины для Windows [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://pctoall.ru>. Дата обращения: август, 2017.
4. Cisco Packet Tracer [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.tadviser.ru/> российский интернет-портал и аналитическое агентство. Дата обращения: октябрь, 2018.
5. Хачіров Т.С. Вчитель інформатики як компетентний системний адміністратор. Збірник наукових праць «Інформаційні технології в освіті» [Електронний ресурс]. — Режим доступа: http://ite.kspu.edu/webfm_send/662. Дата звернення: жовтень, 2018.

Д.А. Василевська,

вихователь-методист Тереховлянського навчально-виховного комплексу,
м. Тереховля, Тернопільська обл., Україна

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНО-ЦІННІСНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. В статті описано значення особистісно-орієнтованого підходу у процесі виховання школярів з особливими потребами, як одного із пріоритетних напрямків освітньої діяльності сучасної школи. Зауважено про необхідність вирішення проблем соціальної адаптації учнів у шкільне середовище. Розкрито сутність поняття «виховна позиція», яка є важливим засобом співпраці педагога з дітьми. Показано впровадження у виховну роботу з учнями сучасних інноваційних технологій, спрямованих на формування у них активної життєвої позиції.

Ключові слова: особистісно-орієнтований підхід, соціальна адаптація, творчий потенціал, виховна позиція, особистість, проектна діяльність.

Постановка проблеми. Одним із завдань реформування освіти в Україні згідно з державною національною програмою «Освіта» є виховання освіченої творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я.

Якісно нові зміни в суспільстві переконують, що найбільшою цінністю є неповторна людська особистість з її нахилами, уподобаннями, обдаруваннями. І які цілі ставить перед собою родина, школа, суспільство щодо виховання особистості, такий маємо і результат.

Життя доводить, що в сучасній школі виховання особистості, її розвиток мають стояти на першому місці, тому що саме зі шкільних лав відкриваються обрії державності, формується широта й глибина громадянськості людини, її творчий потенціал.

Педагоги і психологи все помітніше усвідомлюють гостру потребу у створенні та реалізації особистісного підходу до учнів формування їх ціннісних орієнтацій, як важливих принципів освітнього процесу.

Особистісно-орієнтований підхід поєднує виховання та самоосвіту в єдиний процес допомоги, підтримки соціально-педагогічного захисту, розвитку дитини, підготовки її до життєтворчості.

Виходячи із вищесказаного, завданням педагога є об'єднання різних за рівнем свого розвитку, інтересів, здібностей дітей в колектив, в якому вільний розвиток кожного є умовою вільного розвитку колективу.

Вступ дитини до школи, перехід від сімейного виховання до системи шкільного навчання й виховання є важливим процесом, який супроводжується суттєвими змінами в її житті й розвитку.

Вважаю, що однією з важливих проблем освітнього процесу є розвиток адаптаційних можливостей особистості учня, профілактика дезадаптації, критичні переходи вікових особливостей учнів.

Потрібно зауважити, що сьогодні у нашому суспільстві гостро постає проблема соціальної адаптації та збереження психічного здоров'я особистості. Тому проблема соціальної адаптації дітей до школи є актуальна і потребує уваги зі сторони психологів, учителів та батьків. Так за Петровським А.В. [3] становлення і розвиток особистості у молодшому шкільному віці охоплює такі фази, як: адаптація, індивідуалізація, інтеграція.

Зіставлення даних тестування, анкетування, бесід з учителями й батьками у класі показали, що соціальна адаптація школярів потребує різних профілактичних та корекційних заходів. Проводяться тренінгові заняття для подолання труднощів, рольові ігри в процесі розв'язання емоційних проблем, дискусійні дослідження взаємовідносин між учнями під керівництвом вихователя або психолога. Викладене дає змогу зробити висновки: основними факторами, що визначають соціальну адаптацію є:

- рівень соціальної готовності дитини до школи;
- стиль і методи виховання і сім'ї;
- стиль спілкування вчителя з учнями [4].

На даний час учні, з якими я працюю, переживають підліткову кризу. Вони вважають себе дорослими, але поведуться як малі діти (нестримні, гіперактивні, впевнені у своїй поведінці, інколи нехтують думкою інших). В класі навчаються учні з вадами зору, також учні з іншими особливими освітніми потребами. Процес виховання і навчання дітей з вадами зору має специфічний, делікатний підхід, який залежить від складності хвороби, її перебігу та проявів. Для успішного входження дітей з порушеннями зору у суспільство необхідна соціально-педагогічна адаптація, яка допомагає долати стреси і труднощі, що виникають у них в процесі становлення їх особистості.

В повсякденній роботі з учнями я намагаюся допомогти кожній дитині розкрити свій творчий потенціал, навчаю доброзичливості та взаємодопомозі, толерантності у спілкуванні один з одним. Моє педагогічне кредо: «Люби дитину. Вір у неї. Знай, поважай, розумій її». За роки роботи в школі з дітьми спостерігаю, що нові вимоги часу передбачають нові підходи, нові методики виховання. В сучасній школі виховання особистості, її розвиток стоять на першому місці.

«Чи думаю я про дітей?» — найперше питання, яке я ставлю перед собою, починаючи будь-яку справу, якою б доброю вона не здавалася на перший погляд.

І.Д. Бех [1] — відомий психолог відзначав, що у виховному плані важливо, щоб у дитини було почуття, що її сприймають, як особистість. Відомий вчений у сфері теорії виховання вважає: вихователь має навчитися вести діалог з вихованцем з трьох основних позицій;

- виховна позиція — розуміння дитини (співчутливе, емпатійне ставлення й готовність прийняти вихованця з його недоліками);

- виховна позиція — визнання дитини (передусім право дитини бути самою собою);

- виховна позиція — прийняття дитини (визнання того, що інший має право бути таким, яким він є).

Формуючи активну життєву позицію учнів, використовую педагогічну технологію "Створення ситуації успіху", тому що точкою її відліку є духовне вдосконалення внутрішнього світу дитини. Переживаючи ситуацію успіху, дитина зазнає сильних емоційних вражень, що сприяють позитивним змінам у формуванні її особистості.

Умови запровадження ідеї:

- позитивний настрій для навчання;

- відчуття себе рівним серед рівних;

- усвідомлення особистісної цінності;

- можливість вільно висловлювати свою думку і вислуховувати інших.

Особистісно-орієнтовна модель взаємодії педагога і дітей допомагає:

- полегшувати, а не ускладнювати їх роботу із самовдосконалення, духовного становлення;

- виявляти терплячість і спостережливість, сповідувати тезу: чекай і спостерігай;

- забувати про себе, як розпорядника (самому вчитися у життя своїх вихованців, у природи);

- не вимірювати своїми дорослими мірками дітей, а намагатися поставити себе на їхнє місце;

- запрошувати до активності, а не вимагати, не наполягати: «ти повинен це зробити»;

- експериментувати, сумніватися, бути в пошуку, самовдосконалюватися, розвивати педагогічну рефлексію.

Як головні, виділяю такі завдання:

- розвинути індивідуальні пізнавальні здібності кожного учня;

- максимально виявити, ініціювати, використати індивідуальний досвід учня;

- допомогти особистості пізнати себе, самовизначитись та самореалізуватись, а не формувати попередньо задані здібності;

- розвивати в особистості культуру життєдіяльності, яка дає можливість продуктивно будувати своє повсякденне життя.

Значний вплив на активізацію самостійної думки учня справляють години тематичного спілкування. Так, під час тематичної години «Жити за законами

людського спілкування», діти зрозуміли: єдина справжня розкіш — це розкіш людського спілкування, як сказав А. Екзюпері. Під час цієї години учні знайомилися з практичними формами і методами самопізнання, самовдосконалення в інтелектуальному і моральному розвитку. В ході цієї розмови в дітей розкриваються моральні риси, проявляється висока культура. Розмова стимулює учнів до самостійного аналізу ситуації, формує вміння обирати правильні способи комунікації. Мистецтву спілкування потрібно вчитися із самого життя тому, що воно будується на повазі гідності іншої людини, дотримання вироблених людством простих норм моралі. Спілкування — це обмін діями, вчинками, думками, почуттями, переживаннями з іншими людьми, а також зверненням людини до самої себе, власної душі, спогадів, мрій.

Під час сократівських бесід «Душа повинна трудитися», «Совість і заздрість», діти звернулися до самого загадкового і зрозумілого, вічного і головного, що є у людини — людської душі. Діти висловили свої міркування, головне з яких — душа повинна трудитися, звернулися до вислову В. Сухомлинського «соромся порожнечі своєї душі», обмірковували, що він мав на увазі, коли говорив ці слова. Учні прийшли до висновку, що кожна людина несе відповідальність за наповненість і зміст своєї душі. Вихованці досягли мети: почуття високої емпатії (розуміння стану, почуттів інших людей), наповнили духовним змістом свою особистість.

Цікаво проходить комунікативна гра «Думка». У дружній атмосфері діти по черзі говорять про всіх тільки хороше, якщо є потреба, і всі згодні, говорять і про негативні сторони. Учні пізнають самих себе через думку товаришів, мають можливість подивитися на себе зі сторони, самовдосконалюватись, дати оцінку своїй життєвій позиції.

Головним у роботі вчителя А. Макаренка [5] вважав систематичне вивчення дітей, спостереження за їх поведінкою, приймання до уваги елементарних дрібниць. Тому, вихователь повинен чітко розуміти, що потрібно дати дитині для вступу в її доросле життя, якими якостями вона повинна володіти. Справжня вихованість сьогодні виявляється не стільки в нормах поведінки, скільки у здатності особистості виявляти самостійність, креативність, ціннісне ставлення до світу та до себе самого. Отже, провідна роль відводиться внутрішнім силам особистості.

Працюючи з дітьми, в своїй роботі використовую різні методи, прийоми, інноваційні технології.

1. Діалогічні:

— Ситуаційно-рольова гра — форма виховної роботи в якій розігрується життєва ситуація, де учні грають певні ролі. («Якщо твій друг помилився...», «Завтрашній характер — у сьогоднішньому вчинкові», розігрування життєвих ситуацій «Чарівні слова відкривають серця»)

— Сюжетно-рольова гра - ця форма виховної роботи спрямована на оцінку дій героїв, які приймали участь у розігруванні сюжету. В грі приймають участь діти, виконуючи ролі за підготовленим сюжетом. («У бібліотеці», «Мета мого життя»)

— Інсценізація — форма виховної роботи, яка допомагає учням набувати акторської майстерності та проявляти творчість, талант. («Людина починається з добра» (оповідання В.О. Сухомлинського)).

— Школа ввічливості - форма колективної виховної роботи в ході якої вчитель за допомогою підготовлених ситуацій, малюнків проводить навчання дітей основам спілкування та основ ввічливості. («Бережімо рідне слово», «Країна ввічливих і вихованих людей» (тренінг для розвитку пізнавально-вольової сфери, навичок адекватної соціальної поведінки учня), урок дружби «Твоє ім'я — твій друг»). Заняття з елементами тренінгу « Ми різні — ми рівні».

2. Діяльнісно-практичні:

— Ранок, свято класні години — форма виховної роботи для проведення урочистих і святкових подій з метою святкування визначної дати, календарного свята, події із життя колективу, традиції школи тощо («Сонце дитинства», «Доброта — це краса людської душі», Прощання з початковою школою «Хай вам щастить, маленькі ластів'ята». Класна година «Цікавий світ професій».

— Екскурсії, подорожі (Знайомство з театром, перегляд вистави «Білосніжка та семеро гномів», «Курочка ряба». Екскурсія-знайомство з шкільною та районною дитячою бібліотекою: «Книга вчить, як на світі жити» Екскурсія в краєзнавчий музей міста Тереховлі. Похід до пам'ятника Героям Небесної Сотні, Екскурсії: Тернопільський краєзнавчий музей, Маріїнський духовний центр (с. Зарваниця), інтерактивний музей «Камертон» (с. Ішків, Козівський район). Тереховлянська взуттєва фабрика, дитяча публічна бібліотека м. Тереховлі.

3. Наочні:

— Колективна творча справа — форма організації виховної роботи під час проведення якої учні працюють у групі, виконуючи певне завдання, отримане від вчителя: оформлення учнівських портфоліо та портфоліо класу, «Юні таланти».

— Виставка-ярмарок — форма колективної або масової загальношкільної роботи, в ході проведення якої учні разом із вчителем, батьками готують виставки творчих робіт учнів, які можуть супроводжуватися не тільки їх демонстрацією, але і їх продажем. «Зігрій теплом українського солдата», Великодній ярмарок «Котися, писанко», Свято квітів «Осінній вернісаж».

— Хвилини з мистецтвом — форма групової або колективної виховної роботи у процесі якої учні вивчають твори, види, жанри мистецтва або творчість окремого митця («Тарас Шевченко — наша дзвінка слава». Конкурс малюнків, присвячений 204-річниці з дня народження поета).

— Малюнки-листи воїнам АТО в рамках Руху Опіки.

О.М. Коберник вважає, що проектування освітнього процесу передбачає визначення діяльності педагога й учня в їхній взаємодії, тобто проектування особистісної розвивальної взаємодії [2].

Проектна діяльність («Школа гармонії» з розвитку особистості. Сьогодні на одне з перших місць у теорії та практиці освітнього процесу висувається метод проектів. Як провідний засіб перетворення «школи навчання» на «школу життя». Проект «Моя родина, я, клас, шкільна сім'я».

4. Індивідуальні:

– Доручення, індивідуальна робота, творчі звіти.

5. Інформаційно-масові:

– Оформлення альбому — форма організації колективної або групової виховної роботи, яка проходить протягом тривалого часу. (Класний альбом «Мій клас — моя друга родина», «Світ очима дітей» (замальовки з природи) Фотовиставка « В гостях у осені».

6. Створення портфолію класу та окремих учнів.

7. Усний журнал — форма виховної роботи, в процесі проведення якої проходить огляд подій, повідомлень, зібраних даних соціологічних досліджень, анкетування або інформації про якийсь об'єкт чи визначну подію в житті шкільного колективу чи суспільства. («Країна безпеки», «Мої права й обов'язки.», «Конвенція про права дитини та права дітей у нашій школі», «Люди, які прославили мій край», година спілкування: «У пошуках власного «Я».

Виховання має здійснюватися на гуманістичній основі. По-перше, це співпраця педагога з вихованцями, а не диктат. По-друге, дітям треба потрібно допомагати у самовихованні та становленні особистості. Для реалізації цього я керуюсь такими правилами поведінки з дітьми:

- спиратися на позитивні якості дитини (відзначати їх);
- власний приклад (роби так як я, а не так як я сказав);
- давати оцінку не особистості, а вчинкам;
- навіювати тільки позитивне дітям;
- жити сьогоднішнім днем (а не згадувати про минуле, негативні ситуації);
- не проживати життя замість дитини, а бути поруч, давати допомогу, пораду;
- поважати таємницю дитини;
- кожен день починати радісно, а закінчувати миром (золоте правило).
- вчити мислити і діяти категоріями життя — стратегічна мета виховання особистості школяра.

Отже, нас сьогодні цікавить особистість ХХІ століття. Яка вона? Дитина — новий феномен (суперечливіша, проінформованіша, прагматичніша, хитріша, незалежніша). Якщо сказати просто, сьогоднішній школяр значно інший від попередника, не гірший і не кращий. Для формування активної життєвої позиції «Я — у світі» використовую нові виховні орієнтири:

1. «Я — особистість» — (таланти, здібності, знайти їх у себе, розвивати).

2. «Я і Україна» — (вивчай минуле народу, бережи свій дім, батьків, рід, народ, Батьківщину).

3. «Я і Природа» (я — частина природи, вчись її пізнавати, любити і захищати, вчися жити у злагоді з природою).

1. «Я і Ми» (діймо разом, станемо сильнішими, подумаймо разом, що можна змінити на краще у навколишньому світі).

2. «Я, Земля, Всесвіт» (вивчай, поважай, мови інших народів, знайомся із їхніми звичаями, обрядами, дій разом з дітьми та молоддю країн світу).

Важлива роль у вихованні належить чинникам формування здорової особистості. Здоров'я особистості — це самовдосконалення і саморозвиток, самооцінка і свобода, здатність бути особистістю. З метою виявлення і

удосконалення рівня сформованості кожної складової здоров'я проводилися анкетування, тестування, розроблено колективний етюд «Кроки до здоров'я», який складається з наступних пунктів: «Я не хворію», «Я думаю», «Я радію», «Я не конфлікую», «Я серед людей», «Я міркую, веду пошук», «Я — людина».

В школі велику увагу приділяють підтримці фізичного здоров'я учнів: проведенню спортивних змагань, турнірів, «веселих перерв», проводяться лікувальні процедури у медико-реабілітаційному центрі для дітей з вадами зору, який результативно допомагає дітям у відновленні зору.

Висновки. Яким я бачу виховання? Серцевиною виховного процесу я вважаю особистість — її нахили, здібності, потреби, інтереси, характер, самосвідомість. Визначальним принципом виховної системи є зв'язок учня з родиною, школою, соціальними об'єктами, довкіллям. Залучення до співпраці громадських інститутів держави, духовної, культурної еліти, батьківської громадськості створює унікальне середовище координації та інтеграції всіх ланок виховної роботи.

Я акцентую увагу на усвідомленні кінцевого результату своєї праці — це виховання життєздатної, соціально значущої особистості.

Література

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. — К.: ІЗМН, 1996. — 204 с.
2. Коберник О. Психолого-педагогічне проектування як технологія виховного процесу. / Світ виховання. — 2006. — №4. — С. 6—10.
3. Петровський А.В., Ярошевський М.Г. Психологія. — М.: Академія, 2002. — 512 с.
4. Проектна діяльність школи / автор-упорядник Л.В. Галіцина. — Київ «Шкільний світ», 2012. — 120 с.
5. Ткаченко Г.М. Проблема виховання засобами слова у творчій спадщині А.С. Макаренка та В.О. Сухомлинського // Збірник наукових статей Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. — К., 1999. — Ч. 4. — С. 105—111.

Л.В. Вегера,

вчитель математики Малоодівицької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Малоодівицької селищної ради Прилуцького району Чернігівської обл., Україна

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ STEM-ОСВІТИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ

«Інноваційне виробництво та високотехнологічний бізнес, які є головними двигунами сучасної економіки, не будуть розвиватися в Україні без належного рівня математичної та природничої освіти... Тому, якщо ми не введемо на новий рівень інженерно-технічну та природничу освіту, ми не зможемо рухатися далі», — зазначила Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич під час презентації концепції «Нова українська школа».

Одним з основних завдань сучасної освіти України постає надання ґрунтовних знань та вмінь з математики і цей напрямок має бути пріоритетним. Міжнародні вимоги якості освіти, зорієнтовані на застосування знань у життєвих, повсякденних ситуаціях. Цьому сприятиме посилення ролі прикладної спрямованості математики, збільшення обсягу завдань, що потребують нестандартного підходу. Тому, дуже важливим в шкільному курсі математики орієнтація цілей, змісту та засобів навчання в напрямку набуття учнями в процесі математичного моделювання знань, вмінь і навичок, що використовуватимуться ними у різних сферах діяльності.

Постає проблема у якісному навчанні сьогоденних учнів технічним дисциплінам — математиці, фізиці, інженерії. Але інтерес до вивчення математичних та природничих дисциплін у середній школі знижується. Тому навчання математики має зробити певний внесок у формування ключових компетентностей. На сьогоднішній час саме STEM-освіта являється одним із методичних інструментів, що забезпечать умови формування пізнавального інтересу школярів. Уроки математики з використанням елементів STEM-освіти дають можливість не тільки розвивати і підтримувати інтерес до предмета, але й бажання займатися ним і набувати нові знання, сприяти розвитку особистості, умінню виділяти головне в проблемі, формуванню високого рівня елементарних операцій (аналіз, порівняння, аналогія, класифікація).

Працювати в напрямку концепції STEM-освіти здатні тільки педагоги, які отримали спеціальну підготовку або пройшли додаткове професійне навчання, а також готові працювати в єдиній системі природничо-наукових навчальних дисциплін і технологій [1, с. 190].

Наведемо декілька прикладів реалізації STEM-технологій на уроках математики. Зокрема, на уроці геометрії можна провести невелику лабораторну роботу при вивченні теми «Медіана трикутника та її властивості». Використовуючи комп'ютерну програму DG побудувати декілька різних трикутників, провести в них медіани. Учні мають дійти до висновку, що всі медіани трикутника перетинаються в одній точці. Потім засобами DG виміряти відрізки, на які поділились медіани точкою їх перетину або ж обчислити площу трикутників, які утворились при перетині медіан (учні зроблять висновок про співвідношення відрізків або площ) тощо. Такі лабораторно-практичні роботи можна використовувати в будь-яких класах з різних тем курсу математики, інтегруючи таким чином предмети навчальної програми школи.

Можна практикувати проведення плерних уроків — це урок, проведення якого передбачається не в класі, а просто неба або у довкіллі, щоб вчитися бачити, слухати і розуміти навколишній світ. На таких уроках можна вдало пов'язати теорію з практикою та реальним життям. Прикладом може бути урок-екскурсія в 5 класі на тему «Математика навколо нас», яку можна провести на пришкільній території. Головна мета уроку — спостереження за предметами, явищами, процесами, що вивчаються, та використання теоретичних математичних знань на практиці

Використання прикладних задач на уроках математики являється також одним із напрямків використання STEM-технологій, які кожен вчитель в достатній кількості може підібрати в мережі Інтернет, або придумати самостійно. Сюди можна віднести задачі про архітектурні споруди рідного міста, або відомі на весь світ пам'ятки архітектури; це задачі біологічного змісту про розмноження бактерій, ріст популяції комах; хімічного змісту про утворення розчинів, швидкість ходу хімічної реакції; географічного змісту про площу материків, солоність води в морі, висоту гір над рівнем моря; фізичного змісту про швидкість руху тіла, виконану роботу, силу струму тощо. Здавалося б, що нічого нового в вище згаданих STEM-технологіях немає, адже використання ІКТ на уроках математики є основою сучасних нестандартних уроків, а прикладні задачі взагалі є невід'ємною складовою програм з математики. Проте, не кожен урок математики можна провести як нестандартний, але використовувати повсякденно окремі методи сучасних інноваційних технологій вчителі математики просто зобов'язані.

Зміна традиційної структури уроку сприятиме продуктивності навчального процесу, створенню необхідних умов для успішного та якісного навчання школярів математики. Ми, вчителі повинні прищепити учням бажання до дослідження та озброїти їх методами науково-дослідної роботи.

Література

1. Кузьменко О. Сутність та напрямки розвитку STEM-освіти // О. Кузьменко/ Наукові записки. — Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. — Випуск 9 (III). — С. 188—190.
2. Корнієнко О.Р. Про актуальність запровадження STEM-навчання в Україні. [Електронний ресурс]. / О.Р. Корнієнко. — Режим доступу: <http://elenakornienko.blogspot.com/2016/02/stem.html>. — Назва з екрана.
3. Фішман, І.С. Ключові компетентності як результат освіти [Електронний ресурс] / І. С. Фішман. — Режим доступу: http://www.conf.univers.krasu.ru/conf_9/doc1_s.html.

С.М. Галецький,

викладач англійської мови факультету романо-германських мов
Національного університету «Острозька академія», м. Острог, Рівненська обл., Україна

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Впродовж останніх років надзвичайно вагомого значення набула інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в процес вивчення іноземних мов. Результати різноманітних досліджень, зроблені на протязі останніх десятиліть, відображають позитивні результати використання ІКТ в освіті. Зокрема, основні напрямки становлення сучасної освіти в інформаційно-комп'ютерному суспільстві активно досліджували такі вчені як В. Биков, Р. Гуревич, М. Жалдак, Ю. Рамський та ін.; виникнення та усталення поняття технологія в освіті розглядали науковці В. Безпалько, А. Кіктенко, Т. Назарова, О. Падалка, В. Юдін

та ін.; організацію навчального процесу та підвищення його ефективності на основі застосування інформаційно-комунікаційних технологій висвітлено у працях Ю. Дорошенка, І. Журавльової, О. Єльнікової, Л. Калініної, В. Руденка та ін.; особливості використання ІКТ у процесі вивчення окремих дисциплін вивчали Т. Дубова, Ю. Жук, О. Качуровська, І. Семешук, О. Чайковська.

Очікується, що в майбутньому викладачі іноземних мов повністю адаптуються до нових інформаційних викликів, які диктує нам сьогоднішній інформаційний світ. Нагальним є питання набуття викладачем іноземних мов особливих навичок та вмінь, необхідних для розвитку ІКТ задля підвищення якості навчання.

Використання ІКТ, як навчального інструменту, надає більше можливостей для отримання, аналізу та організації різноманітної інформації, цим самим надаючи студентам додаткову можливість пов'язувати між собою різноманітні види медіа технологій. ІКТ можна розглядати як нову модель сучасного навчання та викладання.

Без сумніву, ІКТ є цінним інноваційним інструментом навчання, який підвищує якість викладання іноземних мов. Стрімкий розвиток ІКТ, природно, вплинув на всі аспекти навчального процесу вивчення мови, а використання новітніх технологій позитивно впливає на викладання та вивчення іноземної мови. Комп'ютери, інтернет, смарт-дошки, мобільні телефони, відеоігри, музичні програвачі тощо, набувають широкої популярності серед викладачів, адже усі ці засоби підвищують мотивацію студентів та сприяють легшому та швидшому вивченню матеріалу.

Широке впровадження ІКТ у навчанні сприяють збільшенню різноманітності навчального матеріалу, розвитку нових педагогічних методів навчання. ІКТ роблять навчальне середовище інтерактивним, гнучким та інноваційним. Застосування комп'ютерних технологій у вивченні мови створює навчальне середовище, орієнтоване на студента. Наявність великої кількості автентичних матеріалів, таких як зображення, анімація, аудіо- та відеокліпи, полегшують процес викладання та практики іноземної мови. Це дає можливість розробникам курсів, а також викладачам змінювати стилі презентації навчальних матеріалів з метою мотивації студентів з різними життєвими інтересами, надає можливості для навчання за межами аудиторії, сприяє індивідуалізації навчання. Студенти відчують високу мотивацію в процесі занять, і, як результат, демонструють позитивне ставлення до вивчення мови в цілому. Студенти використовують комп'ютер і навчаються у вільному від стресу середовищі.

Крім того, різноманітні інформаційні технології сприяють автономії студентів, оскільки інструменти ІКТ забезпечують їм повну відповідальність за власне навчання. Студенти можуть вільно вибирати матеріал, який є зручним саме для їхнього стилю навчання. Крім того, ІКТ з легкістю можуть моделювати справжні життєві ситуації цим самим забезпечуючи реальне середовище навчання. Оскільки ІКТ пропонують різні типи технічних засобів навчання, а також різноманітні навчальні матеріали, викладачам іноземних мов лише залишається запровадити спеціальний механізм їхнього використання на

практиці.

На відміну від традиційного навчального середовища, ІКТ підтримують навчання, яке є орієнтоване на студента, одночасно пропонуючи модель, яка передбачає активну взаємодію між викладачем та студентом. Говорячи про систему оцінювання знань, слід зазначити, що за допомогою ІКТ в навчанні досить легко і ефективно оцінюються як рецептивні, так і продуктивні навички студента. Викладач досить легко може розробити відповідні матеріали, щоб перевірити досягнення студентами необхідних навичок.

Основними перевагами використання ІКТ в навчанні іноземних мов є: можливість легко адаптувати навчальні матеріали відповідно до обставин, потреб та запитів студентів; ІКТ дозволяють миттєво реагувати на останні та щоденні новини, надають доступ до автентичних матеріалів в Інтернеті; заняття з іноземної мови стають більш цікавими і менш звичними, що підвищує ступінь залучення студентів до навчального процесу; ІКТ дозволяють зосередитися на одному конкретному аспекті заняття; дають можливість керувати презентацією навчального матеріалу; покращують адаптивність і зворотній зв'язок, а також розширюють можливості для творчості.

Отже, використання ІКТ у вивченні іноземних мов сприяє інтенсифікації навчального процесу, розширює можливості викладача та збільшує мотивацію студентів.

Дзен Гуанхай,

аспірант кафедри історії педагогіки і порівняльної педагогіки

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

науковий керівник: **В.В. Ворожбіт-Горбатюк,**

доктор педагогічних наук, професор кафедри історії педагогіки і порівняльної педагогіки

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ДО ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ ОСВІТИ В КИТАЇ

Сьогодення освіти передбачає ретельне вивчення і трансформацію світового досвіду у національний концепт. Не виключенням є і досвід організації загальної і спеціальної музичної освіти.

Китайська музична освіта у систематичному науковому значенні виникла у 1920-тих роках. У той час у Шанхаї було утворено першу вищу школу державного зразка — Шанхайський національний музичний коледж. До того часу у цій великій державі переважно не було організовано системи загальної шкільної освіти. Тим паче були відсутні заклади спеціальної музичної підготовки. Як відомо, Китай має тисячолітню історію цивілізаційного розвитку. Музика як культурне явище досягла піку розвитку за часів династії Тан. Музична система династії Тан неосяжно велика. До нашого часу збереглися поодинокі свідчення про музичні і танцювальні ритуали, музичний супровід державних і релігійних свят. Однак за браком документального відображення традицій у наукових джерелах сучасники лише можуть уявити велич тодішнього музичного мистецтва, підготовки музичних

виконавців у різних напрямках цього мистецтва. Сам імператор Тан був видатним музикантом, він грав на різних музичних інструментах. Придворні музиканти зараховувалися виключно самим імператором і вчилися під його систематичним контролем.

Довгі тренування, ретельні репетиції давали змогу організувати виступи понад 100 музикантів одночасно. У цьому була захоплююча велич впливу музичного мистецтва. Усі, хто був свідком таких виступів, був у захваті. Однак, внаслідок війни, зміни династій досвід музичної підготовки поступово був втрачений. Придворні музиканти переважно пішли в народ, стали мандрівними вчителями. Саме їм належить визначне право в розвитку китайської народної музики, пісенної творчості. Упродовж тисячоліть було сформовано традиції китайської музичної опери, пісенної творчості, танцювальної музики. У Китаї надзвичайно різноманітні музичні інструменти і способи виконання музичних творів на цих інструментах. Виконання вокальних композицій так само різмаїте. Є також досвід родинних семінарів з навчання музики. На жаль з часом багатий досвід родинних семінарів поступово був утрачений, жанрові і стилістичні розбіжності поступово уніфікували.

Багато із цінних зразків китайської музики безповоротно втрачено з часом. Династії Мін, династія Цин дали поштовх для розвитку оперної музики.

Пекінська опера була сформована шляхом поступальної інтеграції елементів музичного мистецтва — представників різних класів. Потік музикантів було спрямовано в Пекін під час правління Кансі і Цяньлуна в династії Цин. Сотні років історії музичного мистецтва в Китаї стали підґрунтям національної опери Китаю. Під час правління імператора Кансі і Цяньлуна в династії Цин західно-європейська музика поступово увійшла в зміст національного музичного мистецтва Китаю. Західні місіонери прагнули навчити імператора і його підданих системно вивчати музику, живопис і математику. Однак, імператор не дуже цікавився західними традиціями в музиці, що значно ускладнювало тодішній розвиток музичної освіти в масштабах цілої країни.

XX століття ознаменувалося інтенсивним розвитком науки і техніки, усіх видів мистецтв в країнах Західної Європи. Але Китай ще якийсь час розвивався виключно в умовах домінанти національної традиції. Поштовхом для змін стала «Симфонія долі» Бетховена, яка з великим ентузіазмом була прийнята на Далекому Сході.

Для китайських музикантів важливими стали досягнення митців у галузі музики, а саме: повна нотація, акустика, розвинений релігійний хор, традиції і правила формування оркестру, виконання вокально-хорових композицій, створення і виконання фортепіанної музики, опера. Варто зазначити, що в перші роки правління династії Цин, в ранній Республіці Китай, група багатих китайських дітей, які вивчали зарубіжне мистецтво і любили музику, виїхали за кордон і могли пересвідчитися у високому рівні розвитку музики у Західній Європі. Це стало рушієм в новому витку розвитку музики в Китаї. Пан Сяо Юмей учився у Сполучених Штатах Америки, освоював досвід музичної освіти, отримав докторський ступінь, повернувся у Шанхай вже в якості директора Національного

коледжу Музики. Він ініціював повернення багатьох домашніх музикантів, сприяв розвитку військового напрямку в музиці. Сяо Юмей також найняв іноземних експертів і професорів, які погодилися працювати з китайськими студентами. Таким чином останні отримали змогу вивчити західну музику, у тому числі — фортепіанну, вокальну музику, досвід військового музичного мистецтва. Це безсумнівно сприяло становленню шкільної музичної освіти, якісному оновленню спеціальної підготовки.

З того часу у Китаї повсюдно відкривалися художні навчальні заклади, музична освіта набувала якісно вищого рівня. З часу утворення нового Китаю став можливим обмін мистецьким досвідом між Китаєм і народами Радянського Союзу, з яким Китай перебував у дружніх зв'язках. Для навчання музики в Радянський Союз відправляли багато молодих талановитих людей.

Наприклад, вокалістка, співачка Міс Го Шужен, диригент Хуан Сяо Тонг, вчилися у колишньому Радянському Союзі у консерваторії імені Чайковського. Закінчивши навчання з відзнакою, вони повернулися в Китай щоб організувати подібний рівень мистецької підготовки в своїй країні.

Цим визначено той факт, що музична освіта в Китаї перебуває під сильним впливом мистецької культури Заходу і народів колишнього Радянського Союзу. Щороку китайські студенти в Росії, Україні, країнах Європи опановують підготовку щодо вокально-хорового співу, грі на різних музичних інструментах, танцювального мистецтва. Хорове мистецтво Китаю, техніка виконання музичних творів, вокальна музика ґрунтуються на теорії і концепціях колишнього Радянського Союзу. Це пояснюється фундаментальністю і перспективністю цих теорій.

Музика загалом, хоровий спів, вокальне виконання творів і композицій — це найбільш доступний вид творчості, популярна, масова форма колективної, творчої музичної діяльності. Безперечним є той факт, що вокально-хорове виховання сучасної молоді займає особливе місце у формуванні музичної культури підростаючого покоління. Саме через музику, спів можна згуртувати народи, навчитися жити в мирі і злагоді.

Н.А. Денькович,
аспірант кафедри педагогіки та соціального управління
Національного університету «Львівська політехніка»

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА ХУДОЖНІХ СПЕЦДИСЦИПЛІН І УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ПТО В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню проблеми взаємодії викладача та учнів під час навчання художніх спецдисциплін в умовах інклюзивного простору в закладах професійно-технічної освіти. Проаналізовано основні види співпраці викладача та учнів з вадами слуху у мистецькому навчальному середовищі.

Ключові слова: інклюзивне навчання, художня освіта, образотворче та декоративне мистецтво, композиція, творчість.

Постановка проблеми. Для формування мистецької особистості потрібна взаємодія викладача і учня під час навчального процесу. Ще актуальнішою ця взаємодія є під час навчання учнів з особливими потребами, а саме з вадами слуху.

Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства», де у статті 26 сказано: «Держава сприяє створенню дітям-інвалідам та дітям з вадами розумового або фізичного розвитку необхідних умов, рівних з іншими громадянами можливостей для повноцінного життя та розвитку з урахуванням індивідуальних здібностей та інтересів» [5]. Однією з таких можливостей є рівний доступ до якісної освіти, головна мета якої — створення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості.

На виконання Указів Президента України «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими можливостями» ДНЗ «Львівське вище професійне художнє училище» проводить відповідну роботу щодо реалізації державної політики у сфері захисту прав та інтересів з інвалідністю. Тут готують учнів художнього профілю ОКР «Молодший спеціаліст» за спеціальністю «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація». Часто є групи, де навчаються повносправні учні та учні з особливими потребами. Інколи, група є повністю інклюзивною. Для успішної підготовки учня в умовах інклюзивного простору, потрібно розглянути основні види співпраці викладача та учнів з вадами слуху у мистецькому навчальному середовищі.

Стан дослідження. Прогресивні науковці (Л. Будяк [1], Е. Данілавичюте [2], Т. Дегтяренко [3], В. Засенко [6], А. Колупаєва [10], О. Федоренко [15] та ін. наголошують, що підготовка кадрів до інклюзивного навчання дітей із особливими освітніми потребами повинна здійснюватися з орієнтацією на надання консультативних послуг в інклюзивних ресурсних центрах, які нині почали створюватися в Україні. У ПТНЗ для покращення та ефективності роботи з учнями, які мають вади слуху, працюють сурдоперекладачі.

Але вирішення проблеми формування творчої особистості суттєво залежить від викладача. Так, специфіка педагогічної творчості викладача розглянута в наукових працях В. Загвязинського [4], М. Поташника [12], С. Сисоєвої [14] та ін. Такі В. Кан-Калик [9] розглядає педагогічну творчість з точки зору пошуку рішень у постановці нових завдань, застосування нестандартних прийомів діяльності. Відповідно до специфіки педагогічної творчості формується і творча особистість викладача. Проблеми, що пов'язані з цими питаннями, були розглянуті у роботах І. Зязюна [8], О. Отич [11], О. Рудницької [13] та ін.

Виклад основного матеріалу. Важливими і актуальними питаннями сучасної теорії і практики викладання мистецьких дисциплін в ПТНЗ виступають такі, як дослідження можливостей мистецької діяльності в цілеспрямованому розвитку особистості, визначення умов мистецько-педагогічної підтримки цього процесу та висвітлення напрямів розробки технологічних підходів його здійснення. У інклюзивному просторі така діяльність має бути ще більш обдумана та обґрунтована. Для успішної роботи інклюзивного класу чи групи важливим є взаємозв'язок учня та викладача, довіра до викладача та його авторитетність.

Проблема композиції, кольору є однією з найважливіших як у теорії образотворчого чи декоративного мистецтва, так і в педагогіці, в методиці викладання художніх дисциплін. Педагог має спонукати учня через художні образи пізнавати життя. Не звужувати мистецьке навчання учнів з особливими освітніми потребами до розвитку у них художньо-технічних прийомів (формування відчуття кольору, пальцевої техніки, володіння образним мисленням тощо), а — спонукати вихованців до усвідомлення мистецького твору як художнього відтворення життя.

Тут у пригоді стануть мистецькі виставки. Адже учні, які мають вади слуху за допомогою інших учнів, можуть доступно оглянути експозицію, прочитати коротку характеристику на цю чи іншу картину чи прослухати екскурсію свого викладача (сурдоперекладача) у музеї. Важливо, щоб перші спроби таких екскурсій були в атмосфері затишку та комфорту для всіх учасників процесу. І часу на таку екскурсію має бути достатньо. Так учень, з допомогою викладача, осягне і поняття «композиції» і «кольору» вже в завершеному творі мистецтва. Порівняння різних стилів доповнить уявлення учнів. На власному досвіді автор переконався, що учні з вадами слуху, які мають мистецькі здібності, довершеніше і точніше передають у кольорі ті образи, які складно передати решті учням.

Знання питань композиції має важливе значення для розвитку творчої уяви, образного мислення учнів, тому методику проведення занять за рішенням композиційних завдань рекомендується будувати з урахуванням графічних навичок учнів і їх можливостей в оволодінні закономірностями композиції, не забуваючи при цьому і про індивідуальні особливості кожного з учнів. Тут в допомогу викладачеві можуть прийти сучасні методи проектного навчання. Завдяки презентаційному ряду викладач зацікавлює учнів різними видами графіки та їх представниками: А. Дюрером, Рембрандтом, Я. Гніздовського та ін., а учні на основі їх творчості створюють свої роботи.

Все мистецтво — це доля зосередження багатьох проблем художньої творчості, пов'язаних з задумом і виконанням, змістом і формою, образними і структурними моментами у створенні художнього твору. Тому у вирішенні питань композиції завжди відбивалися ті чи інші підходи до мистецтва, пов'язані зі світоглядом, творчим напрямком художника, з епохою і стилем. Відомий художник та засновник львівської школи живопису, Карло Звіринський, так казав про художника (маляра): «Я спершу казав — маляр повинен добре знати музику, літературу, історію. Цілі мої були — як з них зробити людей... Ми малювали і робили виставки»[7;139]. Завдяки такій співпраці викладача і учнів відбувається емоційний і духовний контакт, який допомагає учням у становленні творчих можливостей та бачень. Часто з учнями потрібно створювати такі тимчасові виставки чи в кабінеті чи на коридорі навчального закладу. Тоді учні з особливими освітніми потребами мають змогу показати свої навички на практиці та отримати рівноцінну здорову конкуренцію з іншими учнями.

Провідним засобом педагога в процесі реалізації виховної функції має стати не лише психологічно ненав'язливе залучення учнів до сприйняття глибинного змісту твору, а також створення умов для вільного зіставлення власної Я-концепції із художньо-оцінним ставленням до мистецьких образів, становлення суб'єктної життєвої позиції в контексті сприймання і оцінки змістових координат художніх явищ. Викладач не має нав'язувати учневі свого бачення, свого розуміння. Бо часто, без педагогічного втручання, учень знаходить свій власний шлях, свою дорогу. Він лише має скеровувати учня у певному керунку, напрямку. І не має значення чи це учень з інклюзивного простору навчання чи ні.

У системі педагогічного забезпечення мистецької освіти як засобу людинотворення особливе місце посідає культурологічна функція, що орієнтує навчальну діяльність на розвиток загальної та художньої культури учнів. Завдяки таким дисциплінам як «Історія культури» та «Культурологія» учень в історичному ракурсі бачить розвиток та занепад цивілізації, основні напрямки музики, етнічні відмінності того чи іншого стилю і формує свої симпатії у музиці, мистецтві, літературі.

Мистецько-освітні програми сьогодення повинні враховувати необхідності залучення учнів до різних видів мистецтва, ознайомлення їх із широкою палітрою художніх образів. Розвинути смак та естетику духу учнів можна завдяки мистецтву у всіх його проявах: це і музика, і література, і танець, і образотворче чи декоративно-прикладне мистецтво, і театр. Пізнання мистецтва є надзвичайно довгим процесом. І навіть в рамках інклюзивного навчання такий метод навчання можна застосовувати теж. Причому, може бути поєднання одночасно його декількох видів.

От у балеті присутнє мистецтво музики, танцю та літератури. З власного досвіду знаємо, що відвідування балету сучасними підлітками є дуже корисним. Навіть для учнів з вадами слуху подивитись на танець та прочитати анотацію до балету є достатнім, щоб написати своє коротке есе на побачене ними.

Для вивчення декоративно-образотворчого надбання позитивним буде відвідування Музею Етнографії та художнього промислу, а також музею народної

архітектури та побуту. Там учні зможуть зробити і чудові зарисовки української традиційної хати (її інтер'єру та екстер'єру) та народних промислів (кераміка, художня обробка металу, вишивка, писанкарство та ін). Це дасть додаткові знання і в композиції, і в кольорознавстві, і в орнаменті. В таких інтерактивних уроках є міжпредметні зв'язки між багатьма художніми дисциплінами.

Висновок. Тому, підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що педагог це той, хто перебуває у постійному контакті з учнем, не лише вчить, але і вчиться від учнів. Постійно здобуває щось нове. Не переформовує особистість учня, а дещо направляє її у правильне русло через дотримання комунікативних методів дослідження та навчання, через новаторські методи освіти. Отож, навіть сприймання мистецтва містить певні, і досить потужні важелі впливу на активізацію творчого потенціалу учнів. Що вже й казати про розвивальні можливості власної творчості в мистецтві! В процесі створення художнього образу потужно активізується уява, інтуїція, емоційне забарвлення процесу. Саме такий підхід до навчання створює умови для формування фахівця самотнього, оригінального і затребуваного.

Література

1. Будяк Л.В. Інклюзивна освіта як соціально-педагогічна проблема / Л.В. Будяк // Вісник Черкаського університету : [зб. наук. ст.]. — Черкаси, 2011. — Вип. 196. — С. 139–145.
2. Данілавичуте Е.А., Литовченко С.В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / За ред. А.А. Колупаєвої. — К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. — 360 с. (Серія «Інклюзивна освіта»)
3. Дегтяренко, Т.М. Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегія управління : монографія / Т.М. Дегтяренко. — Суми : Університетська книга, 2014. — 403 с.
4. Загвязинський В. І. Деякі нетрадиційні погляди на творчість / В. І. Загвязинський // Обдарована дитина. — 2006. — № 5. — С. 40–43.
5. Закон України «Про охорону дитинства» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення 15.01.2019)
6. Засенко В. Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я / В. Засенко, А. Колупаєва // Особлива дитина: навчання і виховання. — 2014. — № 3. — С. 20–29.
7. Звіринський К. Все моє малярство-то молитва — Львів: Манускрипт-Львів, 2017 — 320 с.
8. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії : монографія — Черкаси : Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. — С. 355–356.
9. Кан-Калик В.А. Педагогическое творчество / В.А. Кан-Калик, Н.Д. Никандров. — М. : Педагогика, 1990. — 144 с.
10. Колупаєва А.А. Сучасна інклюзивна парадигма в освіті дітей з особливими потребами // Педагогіка і психологія. — 2017. — № 1. — С. 57–63.
11. Отич О.М. Педагогіка мистецтва у системі мистецьких субдисциплін педагогіки (порівняльний аналіз концептуальних засад) // Мистецька освіта в Україні: теорія і практика. — Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. — С. 65–68.
12. Поташник М.М. Как развивать педагогическое творчество / М.М. Поташник. — М. : Знание, 1987. — 80 с.
13. Рудницька О.П. Педагогіка мистецтва: пошуки і перспективи / О.П. Рудницька // Професійна освіта: педагогіка і психологія : українсько-польський щорічник. — Київ ; Ченстохова. — 2000. — Вип. II. — С. 233–234.

14. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості : підручник / С.О. Сисоєва. — К. : Міленіум, 2006. — 344 с.
15. Федоренко О.Ф. До питання про впровадження інклюзивного навчання учнів з особливостями психофізичного розвитку: теоретико-методологічні засади // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. — 2013. — Вип. 23 (2). — С. 108–115.

А.В. Долгорук,

викладач хімії Чернівецького вищого комерційного училища
Київського національного торговельно-економічного університету, м. Чернівці

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Існуюча система освіти здається більшості педагогів настільки зрозумілою, що запровадження нових технологій в цій сфері інколи здаються несподіваним і викликають подив і спротив.

Нинішнє суспільство потребує від системи освіти нових, інноваційних технологій, що полягають у встановленні партнерства між учнями і викладачами, дають можливість одночасно і здійснювати навчання, і конструювати ефективне освітнє середовище.

У свідомості українських педагогів поступово формується думка, що інноваційна діяльність викладача нового покоління створить умови як для формування життєвої і навчальної компетентностей учнів, так і для розвитку і виховання особистості активних громадян з відповідною системою цінностей [2, с. 8].

Останнім часом дослідники проблем організації процесу навчання, звертаючись до глибшого вивчення ролі й функцій учня, а також його взаємодії з іншими учасниками процесу навчання, все частіше використовують інноваційні технології. У зв'язку з тим, важливим видається визначення самого поняття «інновація», його зміст та сутність в необхідності творчого розвитку сучасного педагога.

Інноваційна діяльність, по суті, означає таку організацію процесу навчання, що складається з певної системи дій, операцій і взаємодій усіх учасників навчального процесу. Вона не допускає варіативності, проб і помилок, із неї не можна викинути якісь елементи. Обов'язковим є постійний зворотний зв'язок, внесення виправлень та змін у подальшу діяльність [4, с. 210].

Позитивний результат інноваційної діяльності передбачає, створення педагогом умов навчання, за яких учень сам відкриватиме, здобуватиме й конструюватиме знання, уміння, цінності та власну компетентність у різних сферах життя. Саме це є принциповою відмінністю цілей інноваційного навчання від цілей традиційної системи освіти.

Застосування викладачем нових методів навчання також змінює звичну для учня ситуацію навчання, характер його діяльності, ставить його в іншу позицію: учень перестає бути пасивним «гличиком», в який «вливають чергову порцію

знань», а перетворюється на активного учасника навчального процесу. Раніше дитина на уроці повністю підкорялася педагогові, а тепер від неї чекають проявів активності, висловлювання своїх думок, ідей, сумнівів, розв'язання завдань і проблем, що часто не мають єдиної правильної відповіді.

Отже, викладач-новатор має адаптуватися до сучасних умов, усвідомити ідеї інноваційного навчання, зрозуміти їх корисність в освітньому процесі. Щоб бути ефективним сьогодні, у педагога має бути мотиваційно-ціннісне ставлення до професійної діяльності, уміти цілеспрямовано використовувати нестандартні ідеї з використанням інтелектуальних інструментів і механізмів самореалізації. Позитивна діяльність освітянина буде тоді, коли він повністю відмовиться від стереотипів у навчанні, розвитку і вихованні дітей, створить нові цілі та принципи своєї роботи. Результативність педагогічної праці багато в чому залежить від того, наскільки кожен педагог усвідомлює свої можливості в удосконаленні навчального процесу, знайде шляхи і засоби підвищення якості навчання.

Зрозуміло, що вирішення цієї нетривіальної задачі — готовність педагога до інноваційної діяльності — може відбуватися лише поступово, з урахуванням особливостей національної ментальності, педагогічних традицій національної системи освіти.

Готовність педагогічного працівника до інноваційної діяльності формується не само по собі, а під час викладацької практики, використовуючи все накопичене на попередньому етапі, завдяки цьому досягають значно вищого рівня.

Викладач нового покоління повинен не тільки ставити ціль або задачу і показувати шлях до її досягнення, а намагатись запропонувати різні підходи і заохочувати дитину робити власний вибір, шукати свою стежку до мети. Він повинен бути здатний до особистісного творчого розвитку, усвідомлення значущості, актуальності власних інноваційних пошуків і відкриттів. Головне, що має бути у інноваційній діяльності — це заохочувати дітей до власного пошуку, власного шляху пізнання світу, необхідно вчити їх самостійності, готувати до дорослого життя. В цьому і полягає роль і обов'язок педагога.

Література

1. Васьков Ю.В. Сучасні освітні інноваційні концепції. Педагогічні теорії, технології, досвід / Юрій Вадимович Васьков. — Харків, 2000. — 120 с.
2. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посіб. авт.-укл.: О. Пошетун, Л. Пироженко. — К.: А.П.Н.; 2002, — 136 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти. — К., 2002. — 16 с.
4. Сучасні педагогічні технології / А.С. Нісімчук, О.С. Падалка, О.Т. Шпак. — К., 2000. — 368 с.

К.Є. Дроздова,

аспірант Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського
науковий керівник: **Л.П. Василевська-Скупа,**
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри вокально-хорової підготовки, теорії та методики
музичної освіти Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНА САМОСВІДОМІСТЬ» ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті проаналізовані наукові підходи вітчизняних та зарубіжних науковців щодо визначення сутності поняття «національна самосвідомість» особистості; визначено її структурні компоненти; розкрито погляди науковців на проблему виховання національної самосвідомості особистості.

Ключові слова: нація, національна самосвідомість, національне виховання, національна свідомість, національні інтереси, національна ідея.

Постановка проблеми. Сьогодні наша держава знаходиться на перехресті невизначеності національних орієнтирів. Науковий інтерес до проблеми виховання національної самосвідомості особистості протягом останніх десятиріч значно зростає. За роки незалежності Україна зазнала суттєвих трансформацій, адже розбудова незалежної української держави, її економічного та духовного фундаменту потребує детального вивчення та дослідження усіх важливих чинників становлення та розвитку демократичного державотворчого процесу. Одним з них є національна самосвідомість як засіб консолідації та інтеграції зусиль нації. Усвідомлення державно-політичної, громадсько-територіальної спільності, духовно-культурної єдності та історичної спорідненості сприятиме суттєвим позитивним перетворенням у суспільстві.

Стан дослідження. Проблема визначення сутності поняття «національна самосвідомість» сьогодні є досить важливою. Різним аспектам національної самосвідомості присвячені дослідження не тільки зарубіжних, а й вітчизняних вчених.

Проблема визначення сутності поняття «національна самосвідомість» особистості є об'єктом наукового інтересу таких вітчизняних психологів: Ю.В. Бромлей, М.І. Пірен, М.Й. Боришевський, Н.П. Мещерякова, А.С. Баронін, В.Ю. Хотинець та ін.

У педагогічній науці проблему виховання національної самосвідомості особистості, її зміст та структурні компоненти розглядали С.Т. Томашівський, К.Д. Ушинський, О.В. Духнович, Н.Й. Волошина, Г.Г. Ващенко, Л.М. Білас, В.В. Борисов, П.І. Горохівський та ін.

Проте, незважаючи на великий інтерес педагогів та психологів, проблема визначення сутності поняття «національна самосвідомість» має різні тлумачення і потребує глибокого дослідження.

Мета статті: здійснити психолого-педагогічний аналіз поняття «національна самосвідомість» особистості, на основі аналізу концепцій вітчизняних і зарубіжних науковців з'ясувати важливі ознаки національної самосвідомості.

Виклад основного матеріалу. У контексті зазначеної проблеми варто зауважити, що серед науковців немає єдиного підходу до визначення змісту поняття «національна самосвідомість». Існують різні точки зору щодо розуміння її сутності та змісту. Це зумовлено як складністю цього феномену, так і неможливістю протягом тривалого часу повноцінно його досліджувати.

Під час написання роботи, ми звернули увагу на дослідження науковців, які визначали сутність та структурні компоненти поняття «національна самосвідомість». Так, М.І. Пірен відзначив, що «національна самосвідомість — складне утворення психіки, яке дає можливість відчувати та усвідомити свою національну сутність, своє місце серед інших націй та народів світу. Національна самосвідомість вміщує в собі процес усвідомлення необхідності турбот про розвиток загальнонаціональних інтересів [12, с. 97].

Слід зазначити, що на думку М.Й. Боришевського та А.М. Львовчіна, національна самосвідомість — усвідомлення особистістю себе часткою певної національної (етнічної) спільноти та оцінку себе як носія національних (етнічних) цінностей, що базується на спільності мови, культури, історичної долі й визнанні особливих специфічно-історичних рис свого народу [5; 10].

Зокрема, український науковець М.Й. Боришевський вперше у вітчизняній психологічній науці виокремив моменти, що притаманні особистості, у якій розвинена національна свідомість і самосвідомість, підкреслює необхідність їх гармонійного поєднання, що передбачає: 1) здатність усвідомлювати сутність нації, до якої вона себе відносить, з якою себе ідентифікує; 2) надання важливого значення тому, як ставляться до неї, до її нації інші національні спільноти; 3) усвідомлення того, що кожна нація є джерелом розвитку й збагачення усіх інших націй, що разом складають людство [4, с. 9].

Ми розділяємо точку зору вчених-психологів А.С. Бароніна та В.Ю. Хотинець, які розглядають національну самосвідомість як стійку систему уявлень та оцінок індивіда про себе як представника певної нації. Внаслідок формування цієї системи людина усвідомлює себе представником певної спільноти, здійснюючи соціально-моральну самооцінку своєї етнічної належності [1; 16].

Аналізуючи сутність означеного поняття, слід звернути увагу на визначення Н.О. Євдокимової, яка визначає національну самосвідомість як особливу динамічну якість особистості, яка полягає в усвідомленні особистістю своєї національної належності, специфічних рис нації, її історичного минулого, сучасного і майбутнього, ставлення до цінностей, які нація напрацювала у процесі розвитку; у готовності підпорядковувати особисті інтереси інтересам нації; відповідальності за збереження і розвиток культурно-історичних надбань; повазі у ставленні до представників інших націй; у самореалізації особистості як суб'єкта соціальної дійсності, відображає її позицію в державотворчих процесах [8, с. 15].

У визначенні поняття національної самосвідомості важливим є педагогічний аспект, який розглядає проблему з практичної точки зору.

Про важливість виховання національної самосвідомості особистості ми знаходимо у педагогічній спадщині галицького науковця С.Т. Томашівського. Він вважав, що головним чинником формування національної самосвідомості є любов до всього рідного (землі, мови, тощо), знання минувшини, пізнання сучасного стану, долі, потреб і змагань народу, визначення майбутнього ідеалу і прагнення до нього. Головною інституцією, яка має забезпечити формування національної самосвідомості, він вважав національну школу [14, с. 11].

Заслуговує на увагу точка зору О.В. Духновича та К.Д. Ушинського щодо значення національної школи. Вони стверджували, що школа має бути народною, доступною усім дітям і слугувати інтересам народу. Першочерговим завданням школи, вчителя він вважав виховання патріотичних почуттів, національної гордості та гідності, шанобливого ставлення до інших народів [9, с. 90].

На початку ХХ ст. активними борцями за відродження культури та національної самосвідомості українського народу виступили такі науковці, як Б.Д. Грінченко, М.С. Грушевський, С.Ф. Русова, Г.Г. Ващенко, В.О. Сухомлинський, А.С. Макаренко та ін.

Зокрема, Б.Д. Грінченко у своїх працях відстоював думку, що дитина краще розвивається, якщо виховується на народно-національних традиціях та навчається рідною мовою [7, с. 16].

Чимало уваги питанням національної самосвідомості приділяв один із видатних освітніх діячів та педагогів Г.Г. Ващенко. Важливе місце у його творчій спадщині посідає виховання свідомої любові до рідної Батьківщини. Він писав: «Ми мусимо будувати й організовувати свою національну школу, яка б не лише давала нашим дітям знання, а й виховувала їх відповідно до тих історичних завдань, що стоять перед нашим народом» [6, с. 112].

Велике виховне значення має педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського. Він завжди підкреслював, що справжнє народження дитини як громадянина, мислячої, натхненої благородними ідеями особистості, трудівника, борця за торжество правди і щастя, сім'янина відбувається тоді, коли дитина відчуває себе часткою народу, і в ній, як сонячний промінь у краплі води, віддзеркалюється багатовікова історія цього народу, його велич і слава, любов і надія [13, с. 120].

Теоретичне обґрунтування проблеми національної самосвідомості особистості ми знаходимо в працях сучасних українських науковців: Л.М. Білас, В.В. Борисов, П.І. Горохівський, І.В. Єгорова, А.В. Фрідріх, А.В. Корнієнко та ін.

На думку В.В. Борисова, національна самосвідомість — це «...по-перше, усвідомлення себе об'єктом національного світу: погляд на себе не тільки з позиції етносу, а і національного світу, по-друге, усвідомлення себе суб'єктом національного світу: формування образу «я» — національного суб'єкта, уявлення про себе як про активного учасника взаємин і взаємодій з національним світом, усвідомлення себе національною індивідуальністю» [3, с. 64].

Національна самосвідомість як складне соціально-психічне утворення особистості розглядає А.В. Фрідріх. Вона стверджує, що в ній визначають самоусвідомлення причетності до нації, готовність сумлінно й творчо працювати

на благо Вітчизни, зміцнювати єдність свого народу, Українську державу, спонукають до національної самореалізації [15, с. 20].

У своїй праці Л.М. Білас розкриває такі ознаки національної самосвідомості особистості [2, с. 16]:

- етнічна ідентичність (самоототожнення себе з етнічною групою);
- уявлення про національні автостереотипи (типові риси своєї спільності) та національні гетеростереотипи (типові риси інших народів);
- уявлення про «рідну землю» (відчуття єдиної Батьківщини, уявлення про територіальну, державну спільність);
- знання та користування рідною мовою;
- історична пам'ять (уявлення про спільність історичного минулого, сучасного і майбутнього);
- ставлення до духовних та матеріальних цінностей нації, її досягнень та орієнтація на них.

Досліджуючи структуру поняття національної самосвідомості, Н.П. Мещерякова стверджує, що національна самосвідомість — це не лише співвіднесення людиною себе з тією чи іншою національністю, а більш складне структурне утворення, яке включає в себе уявлення про територію, культуру, мову та про історичне минуле свого народу, пізнання його героїчного минулого. В національній самосвідомості присутній не лише пізнавальний, а й емоційний компонент: ставлення до культурних та історичних цінностей своєї нації, що його слід виховувати [11, с. 21].

Отже, у працях науковців психологічної та педагогічної наук не має єдиної точки зору щодо визначення сутності феномену «національна самосвідомість» особистості. Для себе ми можемо виокремити наступне визначення: національна самосвідомість — це складне психічне утворення, що включає в себе приналежність до української нації, усвідомлення національних цінностей українського народу, його матеріальної і духовної культури, оволодіння національними і загальнолюдськими цінностями, перетворенні цих знань у переконання, в особистісні орієнтири, спрямування своєї діяльності на благо народу, на розбудову своєї держави.

Висновки. Проблема виховання національної самосвідомості особистості є надзвичайно важливою у психолого-педагогічній науці. Національна самосвідомість є складною системою, яка відображає зміст, основні напрями і цілі життєдіяльності нації. Вона має різні рівні, форми, включає велику кількість елементів і відіграє важливу роль у розвитку демократичної, правової та цивілізованої держави.

Науковий інтерес до вивчання національної самосвідомості повинен зростати, адже важливість даної проблеми важко переоцінити, оскільки національна самосвідомість — це складний процес якісних соціально-психологічних та особистісних змін. Незважаючи на численні спроби науковців дати чітке визначення змісту поняття «національної самосвідомості», потреба дослідження даного феномену залишається й досі гострою.

Література

1. Баронин А.С. Этническая психология / А.С. Баронин. — К.: Тандем. — 2000. — 264 с.
2. Білас Л.М. Виховання національної самосвідомості старшокласників у процесі вивчення іноземної мови: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Л.М. Білас; Інститут проблем виховання АПН України. — К., 2006. — 20 с.
3. Борисов В.В. Теоретико-методологічні основи формування національної самосвідомості / В.В. Борисов. — Краматорськ, 2003. — 519 с.
4. Боришевський М.Й. Самосвідомість у царині виховання / М.Й. Боришевський // Педагогічна газета. — 1996. — №9 (27). — С. 9.
5. Боришевський М.Й. Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / М.Й. Боришевський — К.: Український центр політичного менеджменту, 2003. — С. 138—144.
6. Ващенко Г.Г. Виховний ідеал / Г.Г. Ващенко. — Полтава: Полтавський вісник, 1994. — 190 с.
7. Грінченко Б.Д. Якої нам треба школи / Б.Д. Грінченко. — К.: Вид-во «Джерело», 1917. — 16 с.
8. Євдокимова Н.О. Участь у скаутському русі як психологічна умова розвитку національної самосвідомості підлітків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.07 / Н.О. Євдокимова; — К., 2005. — 19 с.
9. Жупанин С.І. Народознавча педагогіка Олександра Духновича / С.І. Жупанин // Рідна школа. — 1991. — № 9—10. — С. 89—91.
10. Львовчкін А.М. Етнопсихологія: навч. посіб. / Львовчкін А.М. — К.: МАУП, 2002. — 144 с.
11. Мещерякова Н.П. Проблема формування національної самосвідомості у творчій спадщині видатних українських діячів культури і освіти кінця XIX — початку XX століть: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Н.П. Мещерякова; Східноукраїнський ун-т; Луганський держ. педагогічний ін-т ім. Т.Г. Шевченка. — Луганськ, 1996. — 23 с.
12. Пірен М.І. Основи етнопсихології / М.І. Пірен. — К., 1996. — 389 с.
13. Сухомлинський В.А. Родина в серце / В.А. Сухомлинський — М.: Молодая гвардия, 1980. — 175 с.
14. Томашівський С.Т. З історії державної середньої школи в Галичині / С.Т. Томашівський // Наша школа. — 1909. — Ч. I-III. — С. 11—13.
15. Фрідріх А.В. Педагогічні умови формування національної самосвідомості студентів вищих педагогічних навчальних закладів: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / А.В. Фрідріх; Інститут проблем виховання АПН України. — К., 2006. — 21 с.
16. Хотинець В.Ю. «Этническое самосознание». — С-Пб.: Алетейн, 2000. — 240 с.

С.О. Зелінська,

кандидат педагогічних наук,

докторант Національної металургійної академії України, м. Кривий Ріг, Україна

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ MATHCAD ПРИ ВИРІШЕННІ ЗАДАЧЬ З ХІМІЇ

Анотація. Хімічна кінетика — один з найбільш математизованих розділів фізичної хімії, освоєння її основ, а також успішне застосування наукових знань на практиці вимагає вміння математичної формалізації конкретних кінетичних задач і проведення складних розрахунків. При цьому значну частину таких розрахунків зробити важко, а часом і неможливо реалізувати без застосування комп'ютера. В роботі розглядаються основні засоби організації і проведення хімічних розрахунків за допомогою системи MathCAD.

Ключові слова: хімічна кінетика, хімія, методи математичного моделювання, кінетика хімічних реакцій, система MathCAD.

Постановка проблеми. Хімія — це одна з найважливіших і великих областей природознавства, наука про речовинах, їх властивості, будову і перетвореннях, що відбуваються в результаті хімічних реакцій, а також фундаментальних законах. Оскільки всі речовини складаються з атомів, які через хімічних зв'язків здатні формувати молекули, то хімія займається в основному вивченням взаємодій між атомами і молекулами, отриманими в результаті таких взаємодій.

Сучасні вчення хіміки мають справу не тільки з великими кількостями речовин, але і вміють вивчати і працювати з окремими атомами і молекулами. Техніка маніпулювання атомами досягла такого високого ступеня розвитку, що хіміки можуть синтезувати будь-яку наперед задану молекулу або надмолекулярну структуру зі складною архітектурою. Тепер головне - зрозуміти, що саме треба синтезувати. У хімії перше місце займає прикладний аспект, основним завданням якого є пошук нових речовин, що володіють корисними і унікальними властивостями — каталізаторів, лікарських засобів і препаратів, будівельних матеріалів, акумуляторів енергії [2].

Стан дослідження. Методика дослідження формальної кінетики складних хімічних процесів представлена в роботах Р. Горбунова, С. Концевого, П. Кравець, І. Астрелін, О. Шахновського, де описується система диференціальних рівнянь на основі передбачуваного механізму. Технологія обчислень в системі комп'ютерної математики MathCad вивчалася І. Ананченко, В. Дьяконовим, Р. Кулішенко, В. Холодновим, В. Ліхтар. Програмні продукти в математичному моделюванні і рішення диференціальних рівнянь, розробила в методичних вказівках до лабораторних робіт О. Бикова.

Виклад основного матеріалу. Хімічна кінетика або кінетика хімічних реакцій — розділ фізичної хімії, що вивчає закономірності протікання хімічних реакцій в часі, залежно цих закономірностей від зовнішніх умов, а також механізми хімічних перетворень [4; 5].

Початок систематичних досліджень в цій області було покладено в кінці 70-х років ХХ століття. Основні закони, що керують протіканням простих хімічних реакцій були сформульовані в 80-х роках Я. Вант-Гофф і С. Арреніус. У 30-х роках була створена теорія абсолютних швидкостей реакцій. Паралельно з цим в кінці ХХ століття розвивалися роботи по вивченню кінетики складних реакцій. Визначним досягненням теорії складних хімічних процесів була теорія ланцюгових реакцій, створена в 30-х роках академіком М. Семеновим.

В даний час хімічна кінетика представляє не тільки науковий інтерес, але має велике значення для практики. Вона є базою для вивчення біохімічних процесів, фармакокінетики лікарських речовин в клінічній діагностиці. Дослідження кінетичних закономірностей, протікання ферментативних реакцій, є важливою складовою для розуміння процесів обміну речовин і енергії в організмі на клітинному рівні [1].

У 1865 році М. Бекетовим і в 1867 році К. Гульдбергом і П. Вааге був сформульований закон діючих мас, згідно з яким швидкість хімічної реакції в кожен момент часу пропорційна концентраціям реагентів, зведеним до деяких ступеня. Крім концентрації на швидкість хімічної реакції впливають такі чинники: природа реагуючих речовин, наявність каталізатора, температура (правило Вант-Гоффа) і площа поверхні розділу фаз.

На сучасному етапі, В. Ф. Швець розглядав основні напрями вдосконалення хімічних виробництв шляхом оптимізації значень параметрів хімічних процесів з використанням математичних моделей. Основні принципи моделювання та оптимізації проілюстровані конкретними прикладами пошуку оптимального набору параметрів процесу за економічними критеріями [9].

Є. Єрьомін приділяв більшу увагу, в порівнянні зі звичайними курсами фізичної хімії, деяким теоретичним питанням. Ставив за мету розширити розділ, присвячений проблемі мономолекулярних реакцій, зокрема детально викладається теорія Слейтера [4].

Висновки. Таким чином, вивчення процесу хімічного перетворення відкриває перед дослідниками незвично багатий світ нових фактів і явищ. Якщо мова йде про складні хімічні реакції, то в ході процесу здійснюється велика кількість різноманітних елементарних і макроскопічних стадій, виникає багато проміжних станів, починаючи від молекулярних продуктів і закінчуючи вільними атомами, радикалами і іонами.

Література

1. Брановицкая С.В., Медведев Р.Б., Фиалков Ю.Я. Вычислительная математика и программирование. Вычислительная математика в химии и химической технологии. — К.: Вища школа, 1986. — 216 с.
2. Бенсон С. Основы химической кинетики. — М.: Мир, 1964. — 603 с.
3. Еремин Е. Н. Основы химической кинетики. — М: Высшая школа, 1974. — 345 с.
4. Кубасов А. А. Химическая кинетика и катализ. — М: Изд-во МГУ, 2004. — Ч. 1. — 256 с.
5. Швець В. Ф. Математическое моделирование и оптимизация в химической технологии / В. Ф. Швець // Соросовский образовательный журнал, 1998. — № 11. — С. 34—38.

О.А. Ігнатюк,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр» кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

ІНТЕГРАЦІЯ ФОРМ, МЕТОДІВ І УМОВ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ ЯК СКЛАДОВОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ В УМОВАХ ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню особливостей формування педагогічної техніки як складової майстерності викладача вищу у процесі підготовки майбутніх докторів філософії. Розглянуто можливість інтеграції форм, методів і умов щодо ефективності формування педагогічної техніки.

Ключові слова: аспірант, викладач, доктор філософії, майстерність викладача, методи навчання, педагогічна взаємодія, педагогічні дисципліни, педагогічна техніка, умови формування.

Постановка проблеми. Система вищої освіти в Україні продовжує оновлюватися, інтегруючись у європейський та світовий освітній простір. У Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. визначено комплекс заходів щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні, стрижнем якої є підготовка висококваліфікованих кадрів, професійна компетентність яких відповідає міжнародним стандартам.

Забезпечення якісних змін в освітній системі вимагає перегляду концептуальних засад професійної підготовки майбутніх викладачів вищої технічної школи. Результат такої підготовки акумулюється в готовності майбутнього викладача як гуманно зорієнтованої особистості з розвиненим інноваційним мисленням оперативно реагувати на динаміку соціально-економічних процесів, створювати нові освітні програми, застосовувати сучасні педагогічні технології і проєктивні методики, тож бути спроможним ефективно здійснювати свою професійну діяльність, маючи сформовані основи педагогічної майстерності, яку варто розглядати як готовність до реалізації та вдосконалення особистісно-професійного потенціалу [1, 3].

Стан дослідження. Теоретичні положення формування готовності до педагогічної діяльності у майбутніх викладачів вищої школи висвітлено у працях А. Алексюка, В. Гриньової, О. Гури, І. Зязюна, М. Євтуха, В. Лозової, О. Романовського, І. Прокопенка, С. Сисоевої, О. Сухомлинської та іншими дослідниками. На жаль, більшість робіт, присвячених цій проблематиці має виражений теоретичний характер та переслідує мету осмислення вимог до педагога вищої школи, осмислення ролі педагогічної майстерності в структурі

загальної компетентності викладача. Не заперечуючи важливості цих досліджень, маємо відзначити, що емпіричне дослідження дало б більше інформації щодо сучасного стану формування основ педагогічної майстерності у контексті підготовки викладачів вищої технічної школи з числа аспірантів технічних університетів, які не мають базової вищої педагогічної освіти, і набувають знань з педагогічної діяльності під час навчання в аспірантурі та в подальшій викладацькій діяльності на кафедрах університету за обраним фахом. Відзначені факти обумовили тему і напрямок наукової роботи.

Основна мета виступу полягає в розкритті форм і методів, педагогічних умов формування педагогічної техніки як складової педагогічної майстерності у майбутніх докторів філософії при навчання педагогічного блоку.

Виклад основного матеріалу. Попередні дослідження довели, що педагогічну майстерність варто розглядати як складну категорію, структурними компонентами якої виступають: гуманістична спрямованість, професійна компетентність; педагогічні здібності; педагогічна техніка викладача [1, 2].

Згідно освітніх програмах підготовки здобувачів освітньо-наукового рівня «Доктор філософії» 1 року підготовки у вищій уведені вивчення дисциплін педагогічного блоку (вибіркова частина): «Основи педагогіки вищої школи», «Професійна культура педагога», «Риторика», «Методологія і логіка науково-педагогічної діяльності у вищій технічній школі». Викладання дисциплін педагогічного блоку передбачає максимальне наближення процесу підготовки до реалій майбутньої діяльності викладача, формування цілісного уявлення про майбутню професію, відповідної системи знань і вмінь, щодо її здійснення, але й спрямування погляду на майбутнє [3, 5].

Інтеграція форм і методів при організації практичних і семінарських занять передбачає взаємодію та активне спілкування рівноправних учасників (семінар-круглий стіл, семінар-дискусія, семінар-дослідження, робота у командах за типом брейн-рингу тощо), де аспіранти набувають досвіду колективної командної роботи, розвивають особистісний потенціал, відповідальність за результати співпраці, комунікативні, організаторські, лідерські якості, виступають у ролі доповідачів і опонентів, ставлять та вирішують (творчі, пошукові, проектувальні) проблеми, тренуються у публічному виступі, презентації, доведенні та відстоюванні правильності власної позиції тощо. Саме така організація занять сприяє ефективному засвоєнню аспірантами змістовного компонента майбутньої педагогічної діяльності [3, 4].

Педагогічна техніка викладача ґрунтується на вмінні керувати своїми емоційними станами, володіти собою (осанка, міміка, жести). Важливого значення набуває техніка мови: дихання, голосоутворення, дикція, темп мовлення, а також вміння співпрацювати з кожним студентом чи студентським колективом у процесі вирішення педагогічних завдань. Дійсно, відомо, що досвідчений педагог володіє уміньми майстерно організовувати педагогічну взаємодію зі студентами. Тож, вкрай стає важливим, щоб майбутні викладачі не лише розуміли основні компоненти педагогічного спілкування (створення атмосфери взаємної довіри, поваги, високої взаємної вимогливості; формування спільних цілей та інтересів),

але й опанували мистецтво ефективного педагогічного спілкування, яке допомагає засвоєнню знань, сприяє становленню ціннісних орієнтацій під час обміну думками, забезпечує формування власної гідності студента тощо.

Варто зазначити, що особлива роль у набутті педагогічної майстерності надається педагогічному спілкуванню як основі налагодження взаємодії між вчителем та учнями. Особливості взаємодії між вчителем та учнями найбільш досконало висвітлені у працях видатних педагогів: А.С. («Педагогічна поема»), В.О. Сухомлинський («Серце віддаю дітям»), Ш.О. Амонашвілі («Здрастуйте, діти»), І.А. Зязюн («Педагогіка добра») та інші [3, 4].

Кожен з майстрів педагогічної справи подає свій рецепт спільної ефективної взаємодії за якої учень реалізує свої можливості. Педагоги єдині у думці, що при опануванні учнями обраною професією, завдання вчителя полягає не лише у подачі навчального матеріалу, а й у створенні внутрішнього світу учня, формуванні його самостійності і наполегливості при моделюванні свого власного професійного майбутнього та розробки можливих шляхів професійного та особистісного зростання.

Тож, педагогічну взаємодію у системі “викладач — студент” слід вважати одним з домінуючих факторів, який впливає на мотивацію навчання студента, розвиток і реалізацію власних потенційних можливостей. Такий підхід обумовлює ділову, доброзичливу, спільну співпрацю, що спрямована на досягнення високоефективного результату у підготовці сучасного фахівця.

Аналіз теорії і практики вищої школи, спеціальної літератури та власний досвід педагогічної діяльності довели, що конструктивній організації міжособистісної педагогічної взаємодії притаманні такі риси, як: взаєморозуміння обох суб'єктів педагогічної взаємодії, усвідомлення спільних інтересів і необхідності творчої співпраці; побудова співпраці на принципах доброзичливості і довіри; формування позитивної емоційної направленості; взаємодопомога у переборенні виникаючих труднощів; об'єктивність у взаємних оцінках; додержання принципів загальної культури взаємовідносин, взаємодії і спілкування тощо.

До числа причин, які, на думку респондентів, не сприяють розкриттю їхнього творчого потенціалу, були зазначені такі: особистість викладача, його професійні якості, низькі показники або взагалі відсутність педагогічного такту, педагогічної майстерності, відсутність авторитету серед студентів — 42–46 %; направленість викладача на відносини зі студентами, низькі показники толерантності, відсутність доброзичливості у спілкуванні — 39–43 %; перевага репродуктивного стилю навчання над творчим — 35–37 % опитаних.

Утілюючи на практиці чітко вивірені стратегічні та тактичні цілі, викладач формує “суб'єкт — суб'єктні” відносини. Необхідно, щоб викладач був перш за все творчою особистістю, мав високий рівень професійної культури, розуміння особистості своїх вихованців, розуміння та володіння ним технології педагогічної комунікації, яка обумовлює педагогічно доцільні взаємини між викладачами та вихованцями, що підпорядковані досягненню виховного результату та будуються на добровільному визнанні вихованцем авторитету, прав, знань та досвіду

викладача, його лідерства. Вихованець прагне вчитися у викладача, спілкуватися з ним, наслідуючи його. Саме такі обставини викликають необхідність молодій людині розвивати себе, вдосконалювати, ставати мобільним і конкурентоздатним фахівцем.

Під час дослідження визначено педагогічні умови формування педагогічної техніки як складової педагогічної майстерності: *по-перше*, активна участь аспірантів у процесі обговорення, неформальних дискусіях у командах(міні групі), під час прийняття рішень; *по-друге*, організація спільної діяльності на кожному етапі навчання (особливо на початковому), яка поступово перетворюється на самостійну, спрямовану на вирішення проблемних ситуацій; *по-третє*, створення партнерських відносин взаємодії, що ґрунтуються на співробітництві, відкритості, довірі, особистій участі, підтримці; *по-четверте*, забезпечення умов необхідного консультування (надання викладачем консультацій та додаткових завдань аспірантам, які бажають знати більше); *по-п'яте*, забезпечення систематичного контролю знань аспірантів, як додаткового мотиватору навчання; *по-шосте*, запровадження індивідуального підходу до аспіранта («ситуацій успіху», ефекту новизни, змін, ефекту гри).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Інтеграція форм і методів, а також запровадження педагогічних умов при викладанні педагогічних дисциплін сприяло формуванню педагогічної техніки як складової педагогічної майстерності майбутніх докторів філософії. Подальші розвідки плануємо проводити у напрямі визначення можливості і запровадження мобільного навчання у площині означеної проблеми.

Література

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
2. Ігнатюк О.А. Зміст і структура поняття «педагогічна майстерність» у вимірах науковців та майбутніх докторів філософії економічних та інженерно-технічних спеціальностей // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: Міжнарод. наук. інтернет. конф.: 28 листопада 2018 р.: збірник наук. праць. — Переяслав-Хмельницький, 2018. — Вип. 41. — С. 311—313. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://confscientific.webnode.com.ua/завантажитиЗбірник№41.pdf>
3. Ігнатюк О.А. Компетентнісний підхід в організації підготовки здобувачів освітньо-наукового рівня «доктор філософії» усіх спеціальностей технічного університету до педагогічної діяльності // Компетентнісний підхід в освіті та професійній діяльності: Всеукраїнська наук.-прак. конф.: 14-20 квітня 2018 р.: Матеріали. — Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2018. — С. 74—76.
4. Професійна культура педагога: навч.-метод. посіб. / О.С. Пономарьов, О.Г. Романовський, О.А. Ігнатюк, М.П. Згурська.. Харків: НТУ «ХПІ», 2011. 198 с.
5. Романовський О.Г., Ігнатюк О.А., Серета Н.В. Особливості формування основ педагогічної майстерності здобувачів освітньо-наукового рівня «доктор філософії» на засадах міждисциплінарного підходу і концепції Педагогіки Добра академіка І.А. Зязюна // Теорія і практика управління соціальними системами. — 2018. — №4. — С. 3—15.

Т.М. Калініченко,
аспірант кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
науковий керівник: **Л.Д. Зеленська,**
доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В НАУКОВИХ РЕФЛЕКСІЯХ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

Вища освіта є визначальною для поступального розвитку суспільства. Від її якості і змісту залежить розвиток виробництва, економіки, культури та інших сфер життєдіяльності. Протягом усієї історії людства зміни, які відбувалися в системі освіти, безпосередньо впливали на життя людської цивілізації, окремих націй. Повчальним у цьому сенсі є період розвитку української освіти загалом та вищої освіти зокрема в Україні першої половини ХХ століття, коли офіційна державна освітня політика визначила мету перетворення суспільства і людини і зробила все, щоб ця мета була реалізована. Яким стало українське суспільство після освітніх реформ більшовицької влади відомо — тоталітарним, закритим, заідеологізованим, отже можливості освіти очевидні. У сучасних умовах, коли Україна взяла курс на демократію і побудову громадянського суспільства, можна вважати, що через освітню політику можливо зреалізувати цю мету в найкоротші терміни.

Проблема вищої освіти зазначеного періоду є предметом дослідження багатьох видатних українських науковців. Починаючи з середини 90-х рр. ХХ століття, дослідники намагаються з'ясувати стан наукової розробки історії формування системи освіти в Україні 20—30-х рр. ХХ ст.. Так, у 1995 р. з'явилася перша дисертаційна робота з історіографії розвитку народної освіти у 1917—1932 рр. [16]. Її автор вважає, що наприкінці 1980-х рр. «дослідники остаточно позбавились впливу застарілих ідеологічних догм і стереотипів» [16, с. 13].

Аналіз стану наукової розробки проблеми засвідчив, що питання проблеми розвитку вищої освіти в Україні належить до актуальних проблем сучасних наукових досліджень. Серед багатоаспектних напрямів осмислення цієї проблематики можна виокремити такі:

- у контексті загального аналізу становлення університетської освіти в межах досліджуваного періоду (М. Виговський, Г. Єфіменко, А. Король, І. Лікарчук, В. Марочко, М. Мірошніченко, В. Шарпатий та ін.). Названі автори розглядали становище вищої освіти крізь призму аналізу урядової політики в галузі освіти, що віддзеркалювалася в нормативно-правових документах та розпорядженнях тогочасної влади; реформування та розвиток вищої школи

- у площині висвітлення історії становлення й розвитку вищої жіночої освіти в Україні, яка була реорганізована за радянської влади (Л. Березівська, В. Вірченко, Н. Дем'яненко, В. Добровольська, О. Драч та ін.);

- у ракурсі аналізу впливу радянської інтелігенції на становище вищої освіти в Україні (О. Балицька, Г. Касьянов, О. Кір'янова, М. Кузьменко та ін.). У працях

М. Кузьменко [8; 9] та Г. Касьянова [7] висвітлено становище науково-педагогічної інтелігенції та її участь у суспільному розвитку країни в 20-30 рр. XX століття. Дослідники наголошували на здобутках і значній ролі більшовицької влади в процесі формування радянської інтелігенції.

Слід відзначити, що у низці публікацій автори торкаються окремих питань зазначеної проблематики. Наприклад, у дослідженнях Т. Антонюк [2] розглядала особливості розвитку вищої освіти в Україні періоду радянзації українського суспільства (1920-ті — 1930-ті роки) та з'ясувала її суспільно-педагогічне спрямування. Радянська система освіти в Україні досліджується також у контексті політики українізації, про що свідчать розділи колективної монографії [15], а також історіографічні роботи з історії здійснення українізації [4]. Зокрема, у статтях П. Соболя та В. Стремецької висвітлена українізація освітніх закладів південних районів України [13].

Серед сучасних українських історичних розвідок з означеної проблематики треба виокремити працю В. Курило та В. Шепотько [10], в якій автори торкаються питань генези вищої освіти. Видана в 2005 році праця під редакцією В. Кременя й С. Ніколаєнка [5], має цілий підрозділ, присвячений історії вищої освіти України за радянських часів.

В останні десятиріччя було захищено значна кількість дисертаційних досліджень присвячених питанню розвитку вищої освіти протягом різних періодів XX століття, зокрема: Н. Агафонова [1] охарактеризувала становлення національної системи освіти в Україні: 1917—1920 рр.; Т. Васильчук [3] — відновлення та розвиток системи вищої освіти в Україні (1943—1950 рр.); дослідження С. Домбровської [6] та О. Сергійчука [12] стосуються розвитку вищої школи в період тимчасової лібералізації тоталітарної системи у другій половині 50-х — першій половині 60-х років XX століття на прикладі Харкова; Т. Куцаєва [11] — досліджувала розвиток вищої освіти в УРСР в період 1965—1985 рр..

Отже, підсумовуючи історіографічний огляд літератури з проблем формування та розвитку системи освіти в Україні, варто підкреслити її кількісне зростання, а з іншого боку фактологічний та структурний підходи. Дослідники висвітлюють складові організаційні форми системи освіти за галузевим принципом, але уникають системного аналізу. В останні десятиріччя з'явилася досить значна кількість історіографічних досліджень, але в них не виділено недоліки вищої освіти, проте вони існують. Фактично відсутні роботи з історії повсякденного життя вищої школи, студентства та професорсько-викладацького складу радянських вишів. Науковцями мало досліджені ефективності освітніх реформ у 20—30-х рр. XX ст.

В той час, коли українська історична наука більше уваги приділяє історії становлення і розвитку системи освіти періоду 20-х — початку 30-х рр. XX ст., малодослідженими залишаються проблеми культурно-освітнього життя другої половини 1930-х рр., а загалом спостерігається відносна схематичність та однотипність досліджень. Історичний та історико-педагогічний аспект, характерні для сучасних праць, лише доповнюють системний підхід, сприяють вичерпності наукових розробок.

Література

1. Агафонова Н.В. Становлення національної системи освіти в Україні: 1917-1920 рр. : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Н.В. Агафонова — Одеса, 1998. — 15 с.
2. Антонюк Т.Д. Денаціоналізація системи відносин сім'ї і школи в умовах радянської освіти в УСРР (20-ті—початок 30-х років XX століття) : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Т.Д. Антонюк — К., 2005. — 18 с.
3. Васильчук Т.В. Відновлення та розвиток системи вищої освіти в Україні (1943-1950 рр.) : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Т. В. Васильчук — Запоріжжя, 2007. — 22 с.
4. Ващенко І.В. Політика українізації 1920-х — початку 1930-х років в Україні: проблеми історіографії : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / І.В. Ващенко — Дніпропетровськ, 2001. — 18 с.
5. Вища освіта в Україні: Навчальний посібник. / В.Г. Кремень, С.М. Ніколаєнко, М.Ф. Степко та ін.; за ред. В.Г. Кременя, С.М. Ніколаєнка. — К.: Знання, 2005.
6. Домбровська С.М. Розвиток вищої школи в Харкові у період тимчасової лібералізації тоталітарної системи (друга половина 50-х — перша половина 60-х років XX ст.) : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / С.М. Домбровська — Х., 2006. — 21 с.
7. Касьянов Г.В. Українська інтелігенція 1920-х — 1930-х років: соціальний портрет та історична доля. — К.: Глобус, Вік; Едмонтон: Канадський ін-т Українських студій Альбертського Університету, 1992. — 176 с.
8. Кузьменко М.М. Науково-педагогічна інтелігенція в УСРР 20—30-х років. — Донецьк, 2004. — С. 168—209.
9. Кузьменко М.М. Науково-педагогічна інтелігенція УСРР 20—30-х рр. XX ст.: еволюція соціально-історичного типу : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня докт. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / М.М. Кузьменко — Х., 2005. — 25 с.
10. Курило В.М., Шепотько В.П. Освіта в Україні і науково-технічний та соціальний прогрес: історія, досвід, уроки. — К.: Деміур, 2006.
11. Куцаєва Т.О. Розвиток вищої освіти в УРСР (1965-1985 рр.) : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». / Т.О. Куцаєва. — К, 2007 — 14 с.
12. Сергійчук О.М. Вища школа України в умовах лібералізації суспільного життя. 1953-1964 рр.: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2002.
13. Соболь П.І. Українізація освіти півдня України: 1920—30-ті роки // Історія України. — 2000. — № 8. — С. 4—8.
14. Стремєцька В.О. Діяльність освітніх закладів півдня України по впровадженню української мови у 20—30-х рр. XX ст. // Наук. пр. іст. науки / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Микол. філія. Т. 5. — Миколаїв, 2000. — С. 88—93.
15. «Українізація» 1920—1930-х років: передумови, здобутки, уроки. — К., 2003. — С. 84—106.
16. Чирва Ю.І. Розвиток народної освіти України (1917—1932 рр.): історіографія проблеми : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Ю.І. Чирва. — Дніпропетровськ, 1995. — С. 13—19.

Ю.М. Козловський,
доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та соціального управління
Інституту права та психології Національного університету “Львівська політехніка”

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НЕПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Діяльність викладача вищої школи має високу соціальну значущість і займає одне з центральних місць у державотворенні, формуванні національної свідомості й духовної культури українського суспільства. У сучасну епоху викладач вищої школи повинен одночасно бути: викладачем (передає знання, стимулює активність студентів, формує навички та вміння); вихователем (здійснює всебічний розвиток особистості студента, формує професійні й психологічні якості); ученим (здійснює наукові пошуки в галузі дисципліни, яку викладає); менеджером (організовує аудиторні заняття, стимулює й контролює самостійну роботу студентів); експертом і консультантом (допомагає студенту орієнтуватися у світі наукової інформації) [1, с. 169].

Особливості професійної діяльності науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти непедагогічного профілю викликають значні труднощі в контексті віднесення її до певної класифікаційної групи. У першу чергу ці труднощі пов'язані з дисциплінарними відмінностями наук: педагогічних (людина-людина), природничих (людина-природа), технічних (людина-техніка) тощо. Виходячи з цього, науково-педагогічний працівник може належати до певної групи класифікації за ознакою галузі науки, у якій він працює. Водночас, в умовах закладу вищої освіти переважна більшість осіб, які займаються науковою діяльністю, є одночасно викладачами (за винятком спеціальних наукових підрозділів). Тому одночасно з класифікацією за галуззю науки чи наук, за якими ведеться підготовка фахівців у даному ВНЗ, науковець-викладач додатково належить до групи “людина — людина” за ознакою педагогічної діяльності. За таких умов було би логічно скласти класифікаційну комплексну характеристику: викладача як педагога-практика, викладача як педагога-науковця та науковця галузі за профілем закладу вищої освіти. Очевидно, що зазвичай навіть дуже здібна та працездатна особистість неспроможна витримати на високому рівні усі три професійні функції.

Закон України про освіту (2017) акцентує увагу на обов'язках науково-педагогічних працівників, серед яких: постійно підвищувати свій професійний і загальнокультурний рівні та педагогічну майстерність; виконувати освітню програму для досягнення здобувачами освіти передбачених нею результатів навчання; сприяти розвитку здібностей здобувачів освіти, формуванню навичок здорового способу життя, дбати про їхнє фізичне і психічне здоров'я; дотримуватися академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами освіти в освітньому процесі та науковій діяльності; дотримуватися педагогічної етики; поважати гідність, права, свободи і законні інтереси всіх учасників освітнього процесу; настановленням і особистим прикладом

утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства та ін. Слід акцентувати увагу на необхідності підвищення педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників як базового чинника ефективної педагогічної діяльності.

В умовах сьогодення значна частина науково-педагогічних працівників не має професійної педагогічної кваліфікації, так як законодавство не передбачає відповідних вимог до первинних викладацьких посад. Згідно статті 55 (пункт 9) Закону України про вищу освіту (2014) посади науково-педагогічних працівників можуть займати особи, які мають науковий ступінь або вчене звання, а також особи, які мають ступінь магістра. Таким чином, часто, особа без жодної теоретичної та практичної педагогічної підготовки може стати учасником освітнього процесу та здійснювати викладацьку діяльність. Курси підвищення кваліфікації, тренінги, стажування та самоосвіта не здатні забезпечити системну підготовку до педагогічної діяльності. Тому формування педагогічної компетентності науково-педагогічних працівників потребує теоретичного обґрунтування та системної реалізації на практиці. Для забезпечення педагогічної компетентності необхідно розглянути два блоки: загальна педагогічна підготовка та професійна педагогічна підготовка. Лише гармонічне поєднання вищезазначених складових дає можливість науково-педагогічним працівникам забезпечувати якісну підготовку майбутніх фахівців. Особливо актуальним формування педагогічної компетентності є для закладів вищої освіти непедагогічного профілю, де йому часто приділяється недостатньо уваги.

Таким чином, сучасна українська освітня система потребує реформування педагогічної підготовки науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти непедагогічного профілю. Перш за все необхідно на законодавчому рівні обґрунтувати необхідність отримання педагогічної кваліфікації викладачів вишів для ефективного провадження освітньої діяльності.

Література

1. Гринько В.О. Особливості педагогічної діяльності викладача вищої школи у сучасну епоху / В.О. Гринько // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: зб. наук. праць. — К.: Логос, 2012. — Вип. 17. — С. 166—173.
2. Васильєва О.В. Специфіка соціокультурного феномену науково-педагогічної діяльності викладача ВНЗ / О.В. Васильєва // Культура України. — 2012. — Вип. 39. — С. 113—122.
3. Гузій Н.В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: Монографія. — К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. — 243 с.
4. Сучасні виклики професійної освіти : колективна монографія. — Львів: Сполом, 2018.
5. Козловський Ю.М. Едукаційна інтегродологія : монографія / Козловський Ю.М., Козловська І.М. — Львів : Сполом, 2015. — 360 с.
6. Сікорський П.І. Основні засади нової української початкової школи у наукових працях К.Д. Ушинського та В.О. Сухомлинського: монографія / П.І. Сікорський. — Львів: ФОП Кепешук П.М., 2018. — 249 с.
7. Козловський Ю.М. Інтеграційні процеси в професійній освіті: методологія, теорія, методики: монографія / Ю.М. Козловський. — Львів: Видавництво "Львівської політехніки", 2018. — 420 с.

КОРЕКЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З АУТИЧНИМИ ДІТЬМИ

Сучасний етап розвитку теорії і практики корекційної педагогіки, психіатрії та психології характеризується посиленою увагою до поглибленого вивчення особливостей психічного розвитку аномальних дітей, їх когнітивних можливостей, до виявлення особливостей формування у них пізнавальних, психічних функцій, розвитку емоційно-вольової сфери, соціальних відносин, комунікативної поведінки, що має велике науково-практичне значення.

Проблема аутизму вивчалась і висвітлювалася в науковій, медичній, психологічній і педагогічній літературі протягом багатьох століть. В основному це були зарубіжні дослідження (Н. Asperger, L. Bender, М. Bristol, S. Harris, В. Hermelin, L. Kanner etc.).

Дитячий аутизм (від лат. *autos* — сам) є одним з клінічних варіантів такого типу дизонтогенезу, як спотворений розвиток (за термінологією В.В. Лебединського). При цьому типі психічного дизонтогенезу спостерігаються складні поєднання загального психічного недорозвинення дитини, а саме: затриманий, ушкоджений та прискорений розвиток її окремих психічних функцій [1].

На сьогодні на основі етіопатогенетичного підходу виділено (К.С. Лебединською) декілька варіантів аутизму:

- 1) дитячий аутизм при різних захворюваннях ЦНС (органічний аутизм);
- 2) психогенний аутизм виникає переважно у дітей до 3-4 років які зростають в умовах емоційної депривації;
- 3) діти з аутизмом шизофренічної етіології;
- 4) аутизм при захворюваннях обміну речовин;
- 5) аутизм при хромосомній патології [2].

Існує велика кількість терапевтичних і корекційних технологій, методів, засобів у контексті психолого-педагогічного впливу на розвиток дітей з аутизмом. Деякі з них опрацьовано спеціально для дітей цієї категорії (АВА, ТЕАССН, холдинг-терапія, Програма активності (М.&Ch. Knill), Метод «Доброго старту», «Терапія повсякденним життям» (Daily Life Therapy, К. Kitahara, S. Greenspan), «Метод вибору» (Option Therapy, В.&S. Kaufman); деякі — однаково успішно застосовують для дітей з різними розладами розвитку, у тому числі, і для дітей-аутистів (методи альтернативної комунікації, метод розвивального руху В. Шерборн, нейропсихологічні корекційні методи, музико-, ігрова-, арт-, кінезо-іпотерапії тощо) [3].

Проблематика аутизму, а також допомоги дітям та особам, які ним уражені, ще недостатньо вивчена. На жаль, у наш час такі діти не можуть бути повністю реабілітованими. Звертає на себе увагу те, що параметри індивідуального розвитку дітей з аутизмом суттєво відрізняються в кожному конкретному випадку.

Щодо критичного періоду, коли можна робити достатньо надійні прогнози їх подальшого розвитку, одні вчені наводять цифру п'ять років, а інші — вісім. Насамперед це пов'язано з розумовим та мовленнєвим розвитком дитини. Незважаючи на те, що реакція на корекцію чи лікування у кожної дитини є індивідуальною, за окремими проявами синдрому аутизму можуть бути досягнуті позитивні результати.

Найбільший поступ простежується у поведінкових проявах, наприклад: усунення спалахів гніву, порушень сну, самоскалічення. Корекція досягає успіхів у питаннях соціалізації, мовленнєвого розвитку і вербальної комунікації. Це має велике значення для розвитку соціальних навичок і формування відносної незалежності пацієнтів. Проте ці успіхи часто пов'язані з цілком визначеними ситуаціями, і перенесення сформованих навичок соціального спілкування на інші ситуації неможливе. У сфері розвитку інтелектуальної діяльності успіхи, зазвичай, незначні. Незважаючи на це, спеціальне лікування та корекційне навчання, безумовно, можуть дати поштовх до поліпшення подальшого розвитку аутистичної дитини. Досвід свідчить, що система неперервної спеціальної допомоги, яка охоплює всі етапи життя, забезпечує найкращі результати. Тому на майбутнє необхідні наукові дослідження, науково-методичне забезпечення та навчання спеціалістів, а також індивідуальний підхід до проблеми інтеграції таких дітей у суспільство.

Література

1. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник/за редакцією академіка В.І. Бондаря. — Луганськ: Альма-матер, 2003. — 436с.
2. Тарасун В., Хворова Г. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів / За наук. ред. В. Тарасун — К.: 2004. — 103 с.
3. Островська К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги. Навчальний посібник / К.О. Островська. — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. — 110 с.

В.В. Омеляненко,

аспірант кафедри освіти та управління навчальним закладом
Класичного приватного університету, м. Запоріжжя, Україна

науковий керівник: ***Л.О. Сущенко,***

доктор педагогічних наук, професор кафедри освіти та управління навчальним закладом
Класичного приватного університету, м. Запоріжжя, Україна

ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЮРИДИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО- ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ

Фундаментальною особливістю педагогічного супроводу процесу формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у фаховій підготовці є пошук нових підходів до кардинального оновлення її змісту, оптимізації певних структур та поліпшення якості, з побудовою продуманої стратегії та науково обґрунтованої тактики навчання на засадах етично орієнтованої педагогіки.

Слід підкреслити, що система підвищення професійної кваліфікації самих організаторів освітнього процесу у закладах вищої освіти (далі — ЗВО) юридичного спрямування останнім часом дещо збідніла, а вимоги до нього як до професіонала щодня підвищуються. На нашу думку, доцільним є розроблення й апробація якісно нової варіативної системи підвищення кваліфікації викладачів ЗВО юридичного профілю до розв'язання актуальної проблеми сьогодення — морально-духовного розвитку майбутніх правників, спрямування їх до професійного бездоганного життя, побудованого на етичних категоріях.

Ідеальна модель сучасного етично компетентного викладача, за нашою концепцією, розглядається як найвищий ступінь його позитивного професійного впливу на фахову підготовку студента-правника, включає в себе генеральну сукупність його характерних рис і особливостей, систему прагнень, очікувань, прогнозів, цінностей.

Безсумнівним є факт, що саме викладач є одним із пріоритетних чинників впливу на ефективність освітнього процесу у ЗВО, із його здатністю не тільки позитивно впливати на особистість майбутнього правника, а й бути носієм еталонної моделі професійної поведінки, етичних норм, принципів і цінностей, бездоганної юридичної культури та високих духовних ідеалів. Йдеться про реалізацію суб'єкт-суб'єктних відносин, визначення спільних етичних професійних орієнтирів з урахуванням позицій, побажань студентів, зумовлюючи ціннісно-сміслові утворення їхньої особистості й наповнюючи змістом світ духовно-моральних цінностей.

Саме цей підхід і було покладено в основу діяльності постійно-діючої науково-педагогічної студії для викладачів закладів вищої освіти юридичного спрямування, успішне функціонування якої було реалізовано на базі дослідних вишів. До співпраці було запрошено висококомпетентних досвідчених фахівців, які сприяли реалізації спільної акмеологічної константи в духовному

взаємозбагаченні, інтелектуально-творчому розвитку та саморозвитку учасників науково-педагогічної студії.

Кінцевим результатом цього процесу мало стати освоєння викладачами сучасних етично орієнтованих методик фахових дисциплін з якісно новим підходом до їх викладання; наявність внутрішньо мотивованої програми особистісно-професійного самооновлення й самореалізації на основі продуктивної «Я—концепції» з яскраво вираженим прагненням до творчого пошуку.

Зупинимося більш детально на особливостях упровадження дослідної програми підготовки викладачів, реалізація якої розпочалася з проведення низки теоретико-методичних семінарів та передбачала наступну тематику: «Мораль перед викликами сьогодення»; «Етика викладача — детермінанта духовно-морального розвитку майбутнього правника»; «Пріоритети в етично орієнтованій фаховій підготовці майбутніх бакалаврів з правознавства»; «Морально-етичні цінності професійної діяльності викладача університетів юридичного профілю»; «Юридична деонтологія і професійна етика та логіка для юристів»; «Формування моральної культури як основної мети професійної підготовки здобувачів правової освіти» та ін.

Виходячи з актуальності проблеми формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у процесі фахової підготовки, особливу увагу було приділено зверненню організаторів роботи студії до надбань скарбниці професійної педагогіки сучасності.

Так, виняткової популярності набули педагогічні читання за визначеною тематикою, зокрема: «Культура спілкування викладача в системі моральних відносин» (Г. Васянович); «Освіта в контексті духовної еволюції цивілізації» (В. Андрущенко); «Сенс життя в духовно-розвивальній траєкторії розвитку особистості» (І. Бех).

Результатом цілеспрямованої підготовки викладачів до означеного виду діяльності на засадах особистісної рівності, доброзичливості та відкритості стало набуття ними морального досвіду, педагогічної мудрості, розкриття їхніх глибинних можливостей, творчого самовираження, сприяючи, тим самим, аналізу власної поведінки, внутрішньоетичній рефлексії. Така змістова наповненість розвивального діалогу сприяла здатності викладачів до колективної співтворчості, духовній єдності думок, поглядів, що супроводжувалося взаємодією виражених за допомогою слова морально-ціннісних позицій і установок учасників обміну та передачі інформацією.

Слід підкреслити, що за результатами проведених тренінгових занять виявлено актуалізацію установок викладачів на розвиток самопізнання, самоефективності, саморегуляцію та самоконтроль; їхню підготовку до реалізації етично орієнтованого професійного навчання майбутніх правників через дискусію, полілог, постійно шукаючи оптимальний вихід із запропонованих ситуацій. Досвід засвідчив, що застосування системи тренінгів стало спричинюваним полем їхнього духовного перетворення з особистісною спрямованістю на усвідомлено-рефлексивний рівень викладання на засадах інтелектуально-моральної педагогіки.

К.В. Приткова,

студентка факультету соціально-педагогічних наук та іноземної філології
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

К.О. Талавира,

студентка факультету соціально-педагогічних наук та іноземної філології
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

науковий керівник: **І.В. Морквян,**

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри інформатики
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

РОЗРОБКА ТА ЗАСТОСУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ОПАНУВАННЯ СТУДЕНТАМИ КОЛЕДЖУ ОСНОВАМИ ПРОГРАМУВАННЯ

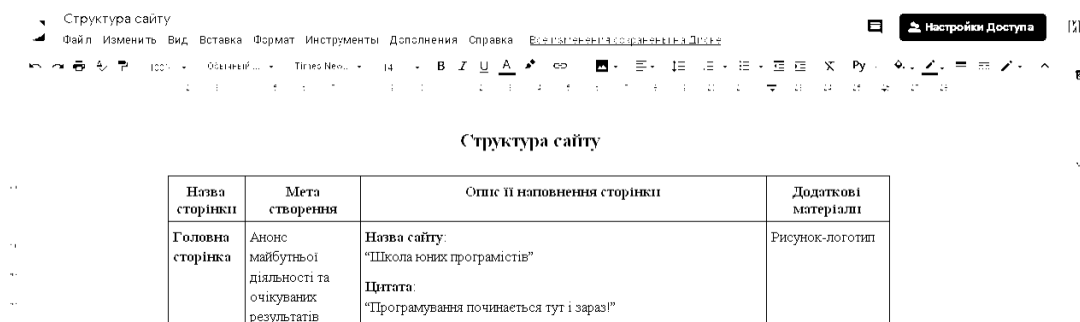
Широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес вимагає змін у підготовці майбутніх учителів щодо їх використання. Вони мають опанувати різними способами організації процесу навчання учнів, серед яких все більшого значення набуває концепція «змішаного навчання» основною особливістю якого є отримання ними знань як очно (в класі), так і самостійно (он-лайн). Одним із способів вирішення цього завдання є застосування на заняттях навчально-інформаційних середовищ, що створені з урахуванням ідей зазначеної концепції. Краще за все це реалізовувати на заняттях із інформатики.

Одним із розділів, що вивчаються в інформатиці є «Основи алгоритмізації та програмування». Розглянемо процес здійснення розробки навчально-інформаційного середовища з урахуванням концепції змішаного навчання на прикладі створеного нами сайту «Школа юних програмістів» для опанування студентами педагогічного коледжу основами алгоритмізації та програмування.

Метою його створення було ознайомлення учнівської молоді з поняттями «алгоритм», «команда», «виконавець», «об'єкт», «події», «обробник подій», «змінні»; визначення разом із ними особливостей базових структур алгоритму, властивостей і методів об'єкта; з'ясування призначення середовища розробки програм; формування умінь щодо створення нових проектів, їх відкриття, опрацювання та зберігання.

Спираючись на думку В. Кухаренка, Д. Пейнтера, А. Стрюка, Ю. Триуса та ін. при розробці структури сайту «Школа юних програмістів» та визначенні його майбутнього вмісту ми враховували такі ідеї концепції змішаного навчання, як: 1) забезпечення інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності студентів на основі використання і взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання [1]; 2) організація роботи в аудиторіях із вивчення теоретичного матеріалу з використанням сучасних гаджетів, або комп'ютерів із підключенням до мережі Інтернет; 3) забезпечення індивідуалізації навчання (за часом, місцем, маршрутами та темпом виконання) та здійснення студентами самоконтролю.

Результатом такої діяльності стало створення документу в Google Documents (див. Рис. 1) із визначенням сторінок сайту, мети їх створення, переліком необхідного теоретичного матеріалу, малюнків, презентацій, відео тощо; зазначенням посилань на додаткові ресурси.

Назва сторінки	Мета створення	Опис її наповнення сторінки	Додаткові матеріали
Головна сторінка	Анонс майбутньої діяльності та очікуваних результатів	Назва сайту: "Школа юних програмістів" Цитата: "Програмування починається тут і зараз!"	Рисунок-логотип

Рис. 1 — Екранна копія документу Google Documents із фрагментом опису структури сайту

На цьому етапі було: 1) визначено терміни вивчення студентами розділу «Основи алгоритмізації та програмування»; 2) здійснено опрацювання інформації з цієї теми; 3) сформульовано завдання для практичного виконання; 4) створено приклади очікуваних результатів їх виконання та розроблено необхідні дидактичні матеріали (презентації, малюнки, скрінкасти та ін.); 5) визначено етапи використання створеного сайту при вивченні окремих тем розділу, види діяльності та форми організації взаємодії учасників; 6) розроблено критерії оцінювання результатів виконання практичних завдань (створюваних проектів); 7) визначено способи представлення отриманих результатів для здійснення викладачем і студентами спостереження за ходом виконання завдань (створення в Google Forms форм для проведення анкетування, оцінювання, а також, таблиці досягнень (Google Tables)).

На завершальному етапі, відбулося застосування створеного сайту «Школа юних програмістів» при навчанні студентів педагогічного коледжу основам алгоритмізації та програмування.

На першому занятті студенти мали об'єднатись у групи, зареєструватися та, перейшовши за наданим посиланням до презентації для представлення команди, заповнити відповідний слайд (див. Рис. 2).

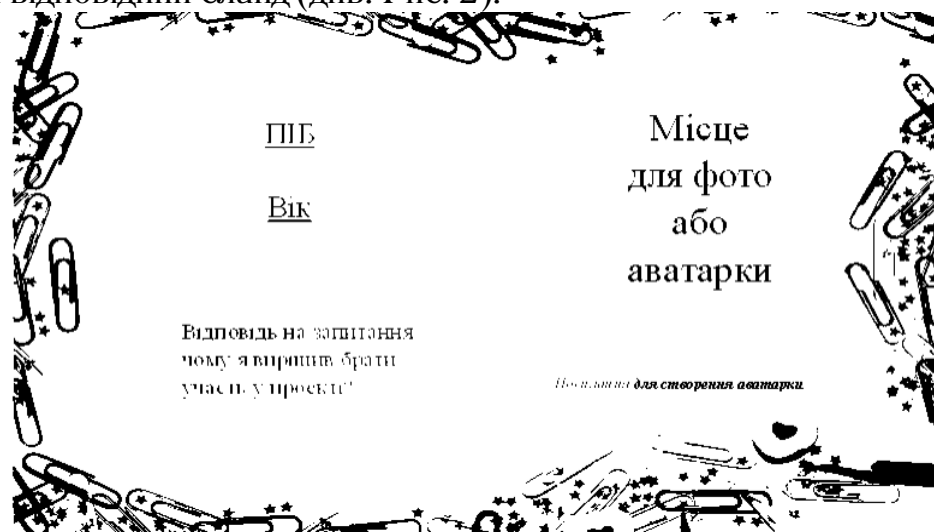

Рис. 2 — Екранна копія шаблону презентації «Знайомство»

Наступним завданням було ознайомитись із інструкцією щодо реєстрації на сайті середовища Scratch та зареєструватись на ньому. Потім студентам пропонувалось переглянути наведені на сайті настанови користувача щодо знайомства з середовищем Scratch та опанування основами програмування у ньому; подивитись приклад створення анімації героїв із застосуванням лінійної структури алгоритму та створити власні анімації фантастичної історії з теми «Як ми дістались до школи юних програмістів». Посилання на створені проекти студенти мали розмістити у «Таблиці досягнень» (див. Рис. 3), посилання на яку також було наведено на сторінці сайту.

Таблиця досягнень з опанування основами Scratch

Файл | Змінити | Вид | Вставка | Формат | Дані | Інструменти | Досягнень | Справка

100% | Р | 1 | 0 | 0 | 123 | Англ | 10 | В | Л | А | Р

В Настрої

	№	ПІБ	Урок 1. Знайомство (посліпання)	Урок 2. Як організувати діалог	Урок 3. Рух - це життя!	Урок 4. Можливості керування
Приклад заповнення		Назва команди				
		Учасник 1				
		Учасник 2	Представлення			
		<i>Віруси</i>				
		<i>Пірагон Анна</i>				
		<i>Поліщук Вікторія</i>				
		<i>Ордовік Тетяна</i>	<i>Привітання!</i>	<i>Мовчазність</i>	<i>Політ</i>	<i>Зустріч друзів</i>

Рис. 3 — Екранна копія «Таблиці досягнень»

Протягом наступних двох тижнів студентам пропонувалось, користуючись відповідними настановами та вивчаючи приклади-підказки, зробити мультфільми за мотивами якоїсь казки. У результаті вони мали: виконуючи чотири обов'язкових завдання опанувати уміннями та навичками щодо створення діалогу героїв, забезпечення руху виконавців, організації керування виконавцями за допомогою клавіш та роботою зі звуком.

У першому завданні студенти мали розробити проект у якому спочатку створюються образи головних героїв проекту та організовується діалог між ними. Другим завданням було надання героям команд для здійснення руху. У третьому — потрібно було створити лабіринт та написати програму виведення виконавця з нього застосовуючи клавіші керування. Останнім завданням було опанувати командами додавання звуку для створення ефекту живого спілкування між героями.

Якщо студенти упродовж зазначеного терміну виконали всі завдання та розташувати посилання на створені проекти у «Таблиці досягнень», їм пропонується додаткове творче завдання: створити власний мультфільм із застосуванням всіх отриманих знань, умінь та навичок.

На завершальному занятті майбутні вчителі не тільки представляли створені проекти, а й обговорювали доцільність такої організації процесу навчання, пропонували своє бачення можливих варіантів представлення деяких елементів навчально-інформаційного середовища, створеного із урахуванням концепції змішаного навчання.

Результатом такої діяльності стало урізноманітнення процесу навчання майбутніх учителів із теми інформатики «Основи алгоритмізації та програмування». Це сприяло виникненню в них зацікавлення щодо вивчення мови програмування Scratch та розумінню можливих способів організації навчання дітей із урахуванням ідей концепції змішаного навчання.

Література

1. Кривонос О.М., Коротун О.В. Змішане навчання як основа формування ІКТ-компетентності вчителя. *Наукові записки*. 2015. — №8. — С. 19–23.

І.І. Романов,

старший викладач кафедри іноземних мов
Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ТЕСТУ ЯК ЗАСОБУ КОНТРОЛЮ ЛЕКСИЧНИХ НАВИЧОК НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Оскільки Україна прагне вийти на європейський рівень навчання, то ми повинні відповідати тим запитам та критеріям, які існують в Європі. Одним із критеріїв є моніторинг набутих знань та навичок, тому питання тестового контролю курсантів/студентів є актуальним та потребує глибокого системного аналізу та опрацювання із метою покращення нашої системи контролю. Ми повинні взяти до уваги досвід інших провідних країн світу, таких як Франція, США, Велика Британія, Німеччина та, зважаючи на їх практичний досвід в цьому питанні, покращити свою систему тестового контролю знань суб'єктів навчання. Розвиток сучасної освіти в Україні висунув проблему його стандартизації, яка пов'язана з необхідністю об'єктивної оцінки рівня навченості. Отримання якісної, надійної інформації необхідне як і викладачу, так і студенту/курсанту. Одним із способів отримання такої інформації є тестування.

Тести дозволяють визначити об'єктивний рівень знань, навичок і вмінь, виявити прогалини у підготовці студентів/курсантів. У поєднанні з комп'ютерними програмно-педагогічними засобами тести допомагають перейти до адаптивного навчання та контролю — найбільш перспективним, але поки ще не надто вживаним в Україні формам організації навчального процесу. Використання комп'ютерних тестових технологій дозволяє також найбільш ефективно реалізувати рейтингову систему контролю для об'єктивної і точної оцінки знань, умінь і навичок студентів/курсантів у вищих закладах освіти.

Тестування є дуже гарним способом перевірки навичок студентів/курсантів майже з усіх дисциплін, які викладаються, а таким чином, й з іноземної мови теж. Варто нагадати, що навички бувають: лексичні, граматичні, фонетичні. Ми розглянемо специфіку саме лексичних навичок. Перед студентом/курсантом стоїть декілька завдань:

- засвоїти базову термінологію по темам, які вивчаються ;
 - покращити свій словниковий запас та лексичний мінімум;
 - зрозуміти і вміти виконувати різні вправи на перевірку лексичних навичок;
- Знання слів — один із найважливіших факторів знання іноземної мови.

Отже, лексичні навички слід розглядати як найважливіший і невід'ємний компонент змісту навчання іноземної мови, а їх формування саме і є метою навчання лексичного матеріалу. Не знаючи лексики, ми не зможемо спілкуватися,

розуміти мову на слух, відповідати на питання чи просто розмовляти англійською. На нашу думку, для формування високоефективної системи освіти в закладах вищої освіти повинні розвиватися різнопланові форми педагогічної майстерності; повинно стимулюватися державою впровадження новітніх технологій під час навчання. Отже, викладачі завдяки педагогічній майстерності повинні концентрувати зусилля на розвиток сучасної системи освіти у руслі Болонського процесу. Завдяки цьому створюватимуться умови для підвищення рівня вищої освіти в Україні.

Тестування є одним із кращих засобів контролю у навчанні загалом та у вивченні іноземної мови, зокрема англійської. На сьогоднішній день, тестовий контроль може забезпечити успішну реалізацію мети та функцій контролю, а також задовольнити вимоги, що висуваються до якості контролю. Цілком зрозуміло те, що тестування — найоптимальніший та найзручніший засіб перевірки знань, умінь та навичок студентів/курсантів. За допомогою тестів викладач легко може зрозуміти, засвоїв студент/курсант новий лексичний матеріал та нові слова, словоформи чи ні. Також тест має ряд інших переваг, наприклад: викладач може перевірити рівень засвоєння навчального матеріалу в усіх студентів/курсантів, оскільки тест пишуть всі. Більш того, тест дозволяє охопити майже весь матеріал, що вивчався, оскільки існує достатньо багато видів тестів. Слід пам'ятати, що тести знімають стресовість ситуації і дають студенту/курсанту змогу подумати над відповіддю. Тобто, на основі варіативного тесту, де наприклад, треба знайти синоніми до нових лексичних одиниць, викладач бачить реальну картину знань студента/курсанта.

Тести дають змогу викладачу охопити весь спектр необхідного навчального матеріалу, що, врешті — решт, економить час, оскільки перевірити тестові роботи буде набагато швидше та зручніше. Більш того, можна зробити аналіз, щодо залишкових знань студентів/курсантів, і виділити ті теми, матеріал яких не був добре засвоєний в процесі навчання.

Не дивлячись на те, що тестування має ряд переваг, все ж таки існують й недоліки, які треба враховувати й усувати. Найпоширенішим недоліком тестування є те, що є ймовірність випадкового вибору правильної відповіді. Ця ймовірність дуже мала, але все ж вона є, і студент/курсант за принципом «пальцем в небо» може дати пару правильних відповідей, не знаючи матеріалу.

Не менш важливою проблемою тестів є те, що для складання якісних та повних завдань витрачається багато часу.

Окрім цього, тести мають ще один недолік, оскільки вони перевіряють чітко в певних рамках рівень знань студентів/курсантів. Досить поширеною є ситуація, коли студент/курсант має певний обсяг знань по певному питанню, але в тесті вимагається чітка відповідь, тим самим студент/курсант не має можливості проявити ці свої знання з цієї теми та розкрити питання в повному обсязі. Хоча цей недолік, на нашу думку, є дуже спірним.

Останньою проблемою, вважаємо, є те, що не всі викладачі тестів або викладачі дотримуються правил складання тестів. Яскравим прикладом є тести зовнішнього незалежного оцінювання, які в деяких випадках були дуже

зарозумілими, містили дві правильні відповіді, або ж взагалі питання були поставлені зовсім некоректно.

Необхідно зазначити, що сьогодні у навчальних закладах України існують, на нашу думку, дві важливі та суттєві проблеми освіти, які присутні майже в усіх навчальних закладах в процесі навчання іноземної мови.

По-перше — недостатня кількість годин, запланованих на вивчення англійської мови (не беремо до уваги спеціалізовані школи, мовні спеціальності в закладах вищої освіти), що є дуже суттєвим недоліком.

По-друге — обмежена тематика з вивчення навчальної дисципліни «Іноземна мова», яка призводить до відбору лише необхідного лексичного мінімуму. Необхідно зазначити, що під час засвоєння іноземної мови у студентів/курсантів потрібно своєчасно виявити отримані знання, тобто лексичні одиниці за вивченими темами. Зважаючи на те, що застосування студентами/курсантами цих лексичних одиниць не є на високому рівні, для того, щоб бути більш певним, що вони засвоїли цю лексику й вона в повній мірі відкладалася в пам'яті, ми пропонуємо застосовувати під час навчання тестовий контроль з метою перевірки отриманих знань, умінь та навичок студентів/курсантів при виконанні практичних завдань, які можуть бути використані для контролю.

Отже, проаналізувавши всі, на нашу думку, переваги та недоліки можна дійти висновку, що тестовий контроль є однією із найзручніших форм контролю знань, вмінь та навичок студентів/курсантів. Тестовий контроль може бути використаний для перевірки будь-яких вмінь чи навичок студентів/курсантів з іноземної мови: граматичних, лексичних, фонетичних. Звісно це питання потребує ще більш детального розгляду та дослідження, але вважаємо, що тестування слід активно використовувати на заняттях з іноземної мови для перевірки лексичних навичок.

Література

1. Бігич О.Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи Навчальний посібник. — К.: Ленвіт, 2006. — 200 с. — ISBN 966-8995-10-4.
2. Ніколаєва С.Ю. «Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах» - Ленвіт, 2002.
3. Bachman T.F. «Fundamental Consideration in language testing», Oxford, 1991, 408 p.

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Innovations (Italian innovation — novelty) are new forms of organization and management, new types of technologies that cover various spheres of human life.

Pedagogical innovation is considered to be a special form of pedagogical activity and thinking that is aimed at organizing innovations in the educational, or as a process of creating, introducing and disseminating new in education. Innovation process in education is a set of consistent, purposeful actions aimed at its updating, modification of the purpose, content, organization, forms and methods of teaching, adaptation of the educational process to new socio-historical conditions.

The introduction of pedagogical technologies is impossible without monitoring the quality of education, the purpose of which is to obtain information on the effectiveness and quality of the educational process, improvement of its organization.

Fundamentally new pedagogical ideas and positions require the reorientation of methodological work on the search and development of innovative ways of developing all the components of education, the formation in the educational environment of a new pedagogical thinking at all levels of pedagogical activity.

The most common innovative technology in Ukraine is The Technology for Developmental Learning (authored by D. Elkonin, V. Davidov). The system of developmental learning involves the formation of an active, independent creative thinking of students and, on this basis, a gradual transition to independent learning.

Interactive technologies (authored by O. Pometun, L. Pyrozhenko), the idea of which is that the process of knowledge takes place under the constant active interaction of all students. Depending on the purpose of the lesson, forms of organization of educational activities, interactive technologies of cooperative learning, collective-group training, situational modeling, and discussion of discussion issues are used [1, 37].

The technological concept of design technologies (authored by Bakhanov K., Guzeev V., Ermakov I., Pekhota O.) focuses on the effective way of acquiring new knowledge in the context of a particular situation and their use in practice. The method of projects as technology in modern conditions has transformed into a project system for organizing learning, in which students acquire knowledge and skills in planning and implementing the practical tasks of projects.

The technology of person-oriented learning (authors Yakimskaya I., Savchenko O., Podmazin S.) is aimed to create optimal conditions for the development and formation of the person who builds its activity and relations in accordance with a stable hierarchical system of humanistic and existential personal values.

Information technology education provides access to non-traditional sources of information for students gives opportunities for creative activity and forms professional skills.

Among the others, the innovative teaching methods, include:

- e-learning;
- m-learning;
- u-learning;
- f-learning;
- blended-learning

which uses interactive and computer technology learning.

E-learning is a learning system that offers the use of Internet technologies, e-libraries, multimedia teaching materials, virtual laboratories and workshops, etc.

E-learning is a promising model of learning based on the use of new multimedia Internet technologies to improve the quality of learning by facilitating access to resources and services, as well as sharing them, collaborating remotely.

Mobile learning (m-learning) is the transfer of knowledge to mobile devices using WAP and GPRS technologies.

The purpose of mobile learning is to make the learning process flexible, accessible and personalized, which implements the main principle of mobile learning - learning anywhere, at a convenient time.

It is important to create a mobile learning that requires the development of interactive software and their methodological support.

All-pervading learning (u-learning) is a technology of continuous learning using information and communication tools in all spheres of society.

To implement u-learning, the teaching materials are transmitted to mobile devices.

During the implementation of all-pervading learning, the following problems occur:

- the need for free Wi-Fi, the creation of free Wi-Fi zones;
- certain technical problems: limited battery life of the mobile device and continuous charging (wireless);
- creation of appropriate software and methodological support.

Currently, classes are more oriented towards a student who is actively involved in the learning process, while a curriculum must be completed for the same period of study as in the traditional system of training.

Flipped learning is a form of active learning that allows you to "turn around" the usual learning process in this way: students outside the classroom review the relevant teaching materials that will be considered in the next lesson, study the theoretical material independently, and conduct it in the classroom discussions, perform practical tasks.

The effectiveness of e-learning, m-learning, u-learning, f-learning in its pure form remains problematic. Currently, the blended learning training is used most often in the learning process, which combines the above-mentioned technologies with classroom classes according to the traditional system.

Mixed learning is learning, in which a student acquires knowledge, internally and independently online, it provides for the creation of a comfortable educational environment, communication systems that supply all necessary information.

Let's consider the models of mixed learning [Baharun N., Porter A.]:

1. "Audience rotation" model.
2. Flexible model.
3. Model "Self-education".
4. Model "Online-oriented".
5. Model "Online laboratory".
6. Model "Aligned".

It must be noted that the rotation model harmoniously combines traditional methods of full-time education with electronic and distance learning.

Consider the following types of rotations:

1. The Station Rotation Model.
2. The Flipped Classroom Model.
3. The The Lab Rotation Model.
4. The Individual-Rotation Model [2].

The process of reforming modern education in Ukraine involves providing high-quality training of specialists in the context of reducing the audience's overloading and increasing information. One way to solve this problem is to introduce new, more effective teaching methods and technologies. These include e-learning, distance learning technologies.

In conditions of developmental learning it is necessary to achieve maximum activity of students, provided interactive learning methods. Unlike active methods, interactive focused on the broader interaction of students, not only with the teacher, but with each other and on the dominance of student activity in the learning process.

To solve educational tasks, teacher uses the following interactive forms: case technology; debate; business games; case-study; trainings; video conferencing; "brain storm"; focus groups; role games; group discussions; project method.

The special place in modern teacher activity occupies the ability to organize networking community that uses the service Web 2.0, Web 3.0, technologies in learning: e-learning (e-learning), m-learning (mobile learning), b-learning (blended learning) f-learning (inverted learning), u-learning (all-pervading learning) .

From mentioned above, the most common and widely used in the learning process are blogs, Web quests, Blog quests, and WikiWiki technology.

You can highlight several areas for using blogs, web quests, blog quests and WikiWiki technology in education.

1. Publication, editing and annotation of educational, methodological and scientific materials.
2. A platform for scientific discussions (the possibility to organize various scientific forums, projects, discussions, etc.).
3. Possibility for consultations of students with teachers or teachers between themselves, and also between students of different universities and regions.
4. Platform for creating distance learning.
5. Collective work on creative projects of students from different universities.
6. Informal communication between teachers, teachers and society, teachers and students, between students and educational communities

7. Collective work on digital educational resources.
8. Monitoring of independent (extra-curricular) work of students.
9. Platform for implementation of network research activities of students.

Let's consider some technologies of the implementation of mixed or hybrid learning. This technology appeared in 2000 by professors Jonathan Bergman, Aaron Semson (USA) and Professors Christian Spannegel (University of Heidelberg, Germany) and Jürgen Handke (Magdeburg University, Germany).

This technology is actively used in educational institutions of various types of USA, Canada, Germany, Austria.

It allows you to organize virtual groups – an environment in which a living educational process is formed, using the corporate network of an educational institution and the Internet.

The virtual class allows students and teachers to conduct classes and communicate in real time. Google has launched a classroom service for teachers around the world. Google Classroom - A mail service that is part of the free Google Apps Education Services. It is integrated with other services: "Disk", "You Tube", "Documents" and Gmail [3].

Consequently, the use of the above services in the educational process of the University is an effective means of improving the quality of students' training, provides a modern approach to the formation of professional competence of future professionals. Easy access and preservation of tasks greatly simplifies the time spent on creating, editing, tracking, promoting a creative approach to their implementation, as well as developing self-learning skills throughout their lives.

References

1. Альошина О.М. Сучасні методи та технології викладання іноземних мов у ВНЗ / О.М. Альошина // Вестник НТУ "ХПИ": Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – 2012.
2. Корнієць Н.П. Педагогічні нововведення. Використання інноваційних технологій у викладанні іноземної мови / Н.П. Корнієць [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://gisap.eu/ru/node/4417>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Стрельчук Л.І. Сучасні технології у викладанні англійської мови / Л.І.Стрельчук // Матеріали з педагогічної конференції чи семінару. Передовий педагогічний досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=81356>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

О.С. Чубрей,

кандидат історичних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту
Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

У процесі модернізації освіти в Україні виникає нагальна потреба у висококваліфікованих фахівцях. Процес впровадження кредитно-модульної системи навчання у вищих навчальних закладах, значна частина навчального матеріалу виноситься на самостійне опрацювання студентами. Тому основним завданням викладача у вищій школі стає не репродуктивне викладання набору готових знань, а організація активної самостійної роботи студентів

Проблеми організації самостійної роботи студентів висвітлено у працях М. Головенко [1], О. Грибок [2], О. Гурської [3], А. Коробченко [4], О. Негрівода [5], Л. Тюпті [6], А. Чалої [7] та ін.

Так, О. Гурська аналізуючи місце та роль самостійної роботи студентів у навчальному процесі визначає її як «різноманітні види індивідуальної і колективної діяльності студентів, які вони здійснюють на навчальних заняттях або в позааудиторний час за завданнями викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі» [3, с. 104]. При цьому автор виділяє основні проблеми, які вимагають вирішення для організації ефективної самостійної роботи студента, це зокрема: невміння студентів виділяти основне та другорядне, шукати додаткові джерела інформації, презентувати результати власної праці, низька або навіть відсутність мотивації, не усвідомлення студентами змісту завдань, хаотичність та не системність контролю з боку викладача, одноманітність та низька ефективність запропонованих завдань, відсутність та недостатність методичних рекомендацій й посібників для самостійної роботи тощо [3, с. 105–106].

М. Головенко та Н. Мирончук проаналізовано завдання, зміст та види самостійної роботи студентів у вищому навчальному закладі [1]. Зокрема, до завдань самостійної роботи студентів авторами віднесено: первинне засвоєння закріплення та систематизація певних знань, умінь та навичок з навчальної дисципліни, набуття досвіду за фахом шляхом вирішення різноманітних практичних завдань й виконання лабораторних робіт та виявлення прогалин у підготовці студента [1, с. 158]. За формою подання результатів самостійної роботи студентів М. Головенко та Н. Мирончук виділяють її наступні види: усна форма, письмова форма, конструкторська форма (моделі, макети, наочність), інтерактивна форма [1, с. 160].

Ключову роль в організації самостійної роботи студента, на думку А. Чалої, відіграє викладач навчальної дисципліни, а основною парадигмою її реалізації є особистісно-зорієнтований підхід [7, с. 77]. Відтак, діяльність викладача в цьому контексті має забезпечувати виконання певних завдань, що включають: розробку системи різнорівневих завдань з дисципліни, індивідуалізацію їх виконання, забезпечення варіативності рівня складності навчальних завдань з постійним підвищенням ступеню їх самостійності, створення доброзичливого емоційного

фону, забезпечення варіативності у наданні консультацій студентам відповідно до рівня складності завдання та особистості студента, забезпечення варіативності глибини та частоти контролю викладача за результативністю самостійної роботи студентів. У зв'язку з цим, основними завданнями студента постають: раціональне планування самостійної роботи, самоорганізація та самомотивація до її реалізації [7, с. 78–79].

Серед функцій самостійної роботи студента О. Негривода визначає: навчальну, пізнавальну, коригуючу, стимулювальну, виховну та розвивальну [5, с. 112]. На думку автора, для ефективної організації самостійної пізнавальної діяльності студента насамперед слід розробити відповідну програму самостійної роботи студента в межах певної дисципліни, яка б визначала комплекс необхідного навчального та методичного забезпечення цього процесу. В якості основного інструмента оптимізації процесу самостійної роботи студента автор визначає інформаційні технології, зокрема мультимедійні засоби та Інтернет. Їх використання дасть можливість забезпечити: індивідуальний характер навчання, моментальний зворотний зв'язок, різні види представлення навчального матеріалу, об'єктивну оцінку результатів роботи, самоконтроль студента, зменшення негативного емоційного впливу від інших студентів або викладача [5, с. 113].

Л. Тюптя та І. Іванова аналізуючи самостійну роботу студентів в умовах інформаційного навчального середовища визначають такі чотири основні типи її реалізації: 1) автономна самостійна робота студента; 2) самостійна робота студента під керівництвом викладача; 3) самостійна робота студента з інформаційною та технічною підтримкою тьютора; 4) самостійна робота студента в інтерактивному режимі з викладачем або тьютором [6, с. 58]. Серед умов ефективної реалізації інформаційної підтримки самостійної роботи студентів автори виділяють необхідність розробки: пакету завдань відповідно до змісту навчального плану, методичних рекомендацій щодо їх виконання, системи контролю результатів самостійної навчальної роботи з вказуванням конкретних термінів та очікуваних результатів, системи мотивації студентів до самостійної роботи, постійного підвищення рівня якості виконаних робіт [6, с. 62–63].

Предметом дослідження О. Грибок стали особливості самостійної роботи студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання [2]. У цьому контексті автор відмічає, що попри суттєве збільшення частки самостійної роботи студентів в навчально-виховному процесі ВНЗ, ключовими залишаються як його діяльність, так і діяльність викладача. При цьому, остання вимагає певної трансформації ролі викладача, який повинен стати не тільки основним джерелом інформації з навчальної дисципліни, а справжнім організатором процесу набуття студентами відповідних знань та вмінь, виконувати роль консультанта (тьютора) [2, с. 205–206].

На думку А. Коробченко, головною ознакою самостійної роботи студента полягає в тому, що вона несе в собі одночасно й функцію реалізації, й функцію управління [4]. Серед умов, що забезпечують ефективність цього процесу в умовах вищої школи автор виділяє: 1) забезпечення наявності і доступності

навчально-методичного і довідкового матеріалу дисципліни і в електронній і в паперовій версіїх; 2) розробку та впровадження системи тестування, що забезпечить регулярний контроль якості виконаної самостійної роботи; 3) реалізацію системи консультування «студент-викладач», що узгоджується з результатами поточного контролю; 4) представлення інструктивно-методичних матеріалів на веб-сторінці відповідної кафедри; 5) врахування якості виконання поточної самостійної роботи студента впродовж семестру при виставленні підсумкової оцінки [4, с. 129–130].

Таким чином, проведений аналіз науково-педагогічних досліджень дозволив визначити, що основним завданням самостійної роботи студентів у ВНЗ є забезпечення ефективного формування самостійності особистості, яка характеризується знаннями та вміннями: систематизувати, планувати, контролювати й регулювати власну діяльність без прямого втручання викладача. Самостійна робота студента у професійній підготовці стає підґрунтям для забезпечення подальшої ефективної самоосвіти фахівця у майбутній професійній діяльності. Самостійна робота студентів виконує навчальну, пізнавальну, коригуючу, стимулювальну, виховну та розвивальну функції, й може бути реалізована у різному вигляді, в залежності від навчальної дисципліни та її завдань. Ефективність самостійної роботи студента, залежить не тільки від студента, а й від викладача. В умовах інформаційного суспільства значну роль в організації самостійної роботи студентів відіграють інформаційні технології, зокрема електронні підручники та посібники, Інтернет-ресурси, інформаційно-освітні середовища, веб-сайти кафедр тощо.

Література

1. Головенко М. Завдання, зміст та види самостійної роботи студентів у вищому навчальному закладі / М. Головенко, Н. Мирончук // Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном : зб. наук. пр. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 157–160.
2. Грибок О. П. Особливості самостійної роботи студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання / О. П. Грибок // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2011. – Вип. 13. – С. 204–208.
3. Гурська О. Місце та роль самостійної роботи студентів у навчальному процесі / О. Гурська // Витоки педагогічної майстерності. – Сер. : Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 13. – С. 103–107.
4. Коробченко А.А. Теоретичні основи організації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів / А.А. Коробченко // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. – Серія: Педагогіка. – 2008. – № 2. – С. 126–137.
5. Негрівода О.О. Проблема організації самостійної роботи студентів іноземної мови / О.О. Негрівода // Наука і освіта. – 2012. – № 8 : Педагогіка. – С. 112–113.
6. Тюптя Л.Т. Самостійна робота студентів в умовах інформаційного навчального середовища / Л.Т. Тюптя, І.Б. Іванова // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – К.: Університет «Україна». – 2009. – №6 (8). – С. 54–66.
7. Чала А.Г. Проблема організації самостійної роботи у підготовці майбутніх педагогів у вищих навчальних закладах / А.Г. Чала // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Педагогіка та психологія. – 2015. – Вип. 1. – С. 77–80.

О.В. Ящук,
старший викладач Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАНЯТТЯ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

Анотація. Ми розглядаємо основні чинники ефективного навчання англійської мови студентів інженерно-технічних спеціальностей та аспекти підготовки й проведення результативного заняття.

Ключові слова: заняття з англійської мови, інженер, комунікація, інформація, принципи, професійна сфера, реалізація, фахівець, технології, спілкування, потенціал, презентація, навчально-рольова гра.

Сьогоднішні динамічні зміни й сміливі, але й непрості, виклики суспільству, економіці, освіті в нашій країні — в широкому сенсі все це, безперечно, впливає на особливості соціалізації, формування світогляду, визначення життєвих і професійних орієнтирів, моделювання професійної перспективи студентської молоді.

У наш час для того, щоб знайти своє «місце під сонцем», закріпитися в професійній, діловій, суспільній сферах, недостатньо здобути фахові знання й мати диплом про вищу освіту — потрібно постійно примножувати свій потенціал можливостей подальшими результатами особистісного розвитку, самовдосконалення, творчого пошуку.

Гнучкість мислення, адаптованість до професійних ситуацій, можливість розв'язувати часом несподівані й нелегкі завдання і знаходити вихід з кризи, креативність, комунікабельність, присутність здорових амбіцій — такі переваги формують уявлення про сучасного затребуваного фахівця. Зокрема, такі якості є пріоритетними і для тих молодих людей, які вирішили пов'язати свою роботу з професією інженера. На сьогодні це перспективна площа професійної реалізації: інноваційні інженерні технології незворотно проникають у сфери сучасного життя, і тому завжди потрібними є люди, які завдяки своїм знанням, умінням, досвіду роблять ці технології доступними для використання у багатьох сферах життя з метою підвищення ефективності праці, якості виробництва і забезпечення технічних аспектів функціонування видів людської діяльності.

Сукупність зазначених моментів є важливою для врахування при плануванні й проведенні занять з англійської мови у вищому технічному навчальному закладі. Для студентів інженерно-технічних спеціальностей знання англійської мови є однією з незаперечних переваг на шляху до професійного становлення, що, разом з цим, відкриває численні можливості для комунікації у важливих для інженера науково-технічній, виробничій, діловій сферах.

Здійснення ефективної продуктивної комунікації й володіння актуальною інформацією є вагомими мотивуючими чинниками, що передвизначають усвідомлену необхідність ефективного навчання англійської мови студентів. Саме тому, на наш погляд, сучасне заняття з англійської мови для майбутніх інженерів

має вбирати в себе в тісному взаємозв'язку як перевірені усталені навчальні підходи, так і суголосні сьогоденню тенденції. Погодимось з думкою Р.С. Піонової про те, що практичне заняття з іноземної мови як форма організації навчальної діяльності, що домінує у ВТНЗ, має за мету поглиблення і закріплення знань, формування умінь комунікативної, інтелектуально-пізнавальної, професійної діяльності, підготовку до здійснення пошуково-дослідницької і творчої діяльності [3, с. 156].

Можливість реалізації зазначеної мети в контексті навчання англійської мови визначається певними принципами вибудовування змісту навчання, згаданих А.В. Конишевою: мовленнєва направленість (навчання іноземної мови через спілкування; практична орієнтація заняття); функціональність (усвідомлення функціональної призначеності всіх аспектів мови, що вивчається і того, *що* може отримати студент, практично володіючи іноземною мовою); ситуативність (рольова організація процесу навчання, здійснення комунікативного навчання на основі ситуацій, що являють систему взаємовідносин) [2, с. 13–15]. У свою чергу, реалізації зазначених принципів у навчанні сприяє ряд чинників, з-поміж яких — педагогічна майстерність, професійний і відповідальний підхід викладача до проведення заняття; сформований з урахуванням сучасних методик і спрямований на результат вектор викладання; підбір значущого, інформативного, змістовного, цікавого, навчального матеріалу. Ми дотримуємося думки про те, що визначальним при відборі матеріалу є його актуальність і ступінь новизни, також викладачу необхідно самому розуміти, наскільки надана студентам інформація відтворює сучасний стан справ [4, с. 28].

Дійсно, навчання англійської мови майбутніх інженерів має свою специфіку: граматичний фундамент ми скріплюємо, надбудовуючи лексичний, термінологічний і текстовий матеріал, який перегукується з науковими й технічними особливостями спеціальності, що здобувається, майбутнього фаху, специфікою технологічних процесів та розвитком новітніх технологій Крім того, відповідність обраної теми за профілем навчання студента найчастіше зумовлена необхідністю пошуку й використання інформації, в тому числі англомовної, при написанні курсових і дипломних робіт, виступу на семінарах, конференціях тощо [5].

Отож, формуючи іншомовний комунікативний потенціал студентів-інженерів у процесі навчальних занять, необхідно відбирати актуальну наукову/професійну інформацію, що дійсно становить для них практичний інтерес і може бути предметом пізнання через ефективне використання англійської мови. У цьому контексті, на нашу думку, дієвими й практично значущими для вдосконалення вже наявних у студентів мовленнєвих умінь і знань є виступи з англомовними фаховими презентаціями і навчально-рольові ігри. Так, робота з презентацією тісно пов'язана з пошуково-пізнавальною діяльністю, аспектами професійно-комунікативної компетентності й передбачає попередні, підготовчі етапи пошуку інформативного матеріалу в науково-технічній літературі, використання англомовних інтернет-ресурсів і професійних сайтів, підбору ілюстративного матеріалу, продумування змісту й структури виступу, формування тексту доповіді,

а також практичну реалізацію, що знаходить вияв у комунікативній взаємодії з аудиторією при обговоренні теми й матеріалу презентації.

Основним компонентом сценарію навчально-рольових ігор є не просто ситуація професійної направленості, а розвивальна ситуація, динаміка якої забезпечується інтелектуальними утрудненнями — серією проблемних завдань і пошуком шляхів їх вирішення; таким чином, рольова гра створює сприятливі умови для активізації творчих можливостей тих, хто навчається, і формування навичок соціальної, професійної і комунікативної поведінки [1]. Ефективність і практична доцільність використання навчально-рольових ігор з метою нарощування англомовного комунікативного потенціалу майбутніх фахівців передвизначається наближенням ситуацій змодельованої дійсності, в яку занурюються учасники, до цілком робочих реалій: проведенням переговорів між виробниками або постачальниками технічного устаткування й замовниками; екскурсія по заводу для молодих спеціалістів з метою пояснення особливостей виробничих процесів; закордонна поїздка фахівців для обміну досвідом тощо.

Таким чином, набуття комунікативного досвіду майбутніми інженерами на заняттях з англійської мови, що базуються на активному впровадженні в навчання сучасних, динамічних, актуальних і концептуальних для майбутньої професійної сфери форм і видів навчальної роботи, є одним з важливих чинників на шляху до професійної реалізації.

Література

1. Артемьева О.А. Система учебно-ролевых игр профессиональной направленности : монография / О.А. Артемьева, М.Н. Макеева. — Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. — 208 с.
2. Конышева А.В. Современные методы обучения английскому языку / А.В. Конышева. — Минск : ТетраСистемс, 2011. — 304 с.
3. Пионова Р.С. Педагогика высшей школы: учеб. пособие / Р.С. Пионова. — Мн. : Выш. шк., 2005. — 303 с.
4. Сысоев П.В. Методика обучения иностранному языку с использованием новых информационно-коммуникационных Интернет-технологий / П. В. Сысоев, М. Н. Евстигнеев. — Ростов-на-Дону : Феникс; — М. : Глосса-Пресс, 2010. — 182 с. — (Настольная книга преподавателя иностранных языков).
5. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навч. пос. / М.М. Фіцула. — 2-ге вид., доп. — К : Академвидав, 2014. — 456 с.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Ю.Л. Портний,

завідувач відділом концертмейстерського класу та камерного ансамблю,
Хмельницький музичний коледж ім. В.І. Заремби

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ВОКАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ В. ЗАРЕМБИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКИХ НАВИЧОК ПІАНІСТА У МУЗИЧНОМУ КОЛЕДЖІ

Професіоналізація фортепіанного виконавства та освіти це складний та багатогранний процес. Один з головних напрямків у вихованні професійного піаніста музичного коледжу є навчання у концертмейстерському класі. Адже професійне фортепіанне виконавство включає також і концертмейстерську діяльність.

Однією з актуальних проблем на сьогодні у вказаній освітянській галузі є брак якісного національного педагогічного та концертного репертуару. Саме вивчення вокальної спадщини В. Заремби, подільського композитора, який творив століття тому, може сприяти формуванню концертмейстерських і піаністичних навичок студента фортепіанного відділу музичного коледжу. Слід зазначити, що фортепіанна творчість В. Заремби не достатньо досліджена сучасними науковцями. Побіжно фортепіанну творчість В. Заремби згадують у своїх працях М. Печенюк [3] та М. Кульбовський, який називає В. Зарембу засновником фортепіанної фантазії на тему української народної пісні [2].

Так як спадщина В. Заремби базується на національній інтонаційній основі, то це слугуватиме професійному формуванню музиканта найдоступнішим, тобто природним шляхом. Адже музика свого народу є найбільш зрозумілою та доступною для кожної людини будь-якої національності. Такий шлях виховання музиканта, який базується на національній народній музиці, відстоювали багато видатних музикантів-педагогів ХХ століття, які створили авторські системи музичного виховання дітей та молоді. А саме: Б. Барток «Мікрокосмос», К. Орф «Шульверк», З. Кодай — виховання культури хорового співу на основі народної музики, Д. Кабалевський — синтез усіх видів провідних музично-педагогічних систем ХХ сторіччя.

У процесі професійного зростання піаністи не так часто мають можливість у повній мірі доторкнутися до музики, яка базується на національних інтонаціях, інтонаційно її відчувати. Таку прогалину може частково заповнити робота у концертмейстерському класі, коли піаніст, акомпануючи професійному

вокалістові чи інструменталістові, одночасно вчиться розумінню змістовності та виразності українських інтонацій, агогіки, виконавського дихання тощо... Але це також допоможе піаністові сформувати такі необхідні навички, як наспівна гра (кантілена), правильне музичне фразування, вокальне дихання і т.д. Ці риси є особливістю нашої виконавської фортепіанної школи, що вигідно виділяє її з поміж інших фортепіанних шкіл [1].

Найбільш цікавим з подільських композиторів слід назвати В. Зарембу. Загальновідомий його романс, який вже рахують народним «Дивлюсь я на небо» тільки є підтвердженням неперевершеної геніальності В. Заремби як мелодиста. Але є ще низка маловідомих творів. Наприклад, романс «Стоїть явір над водою», написаний на народні слова, в якому розповідається трагічна доля козака, який загинув на чужині, борючись за свою Батьківщину, ідея якого є надзвичайно актуальною для всіх українців і сьогодні. Романс є одним з найвдаліших творів В. Заремби, він є надзвичайно виразним, як у мелодичному так і в драматичному плані. Виразним також є фортепіанний акомпанемент. Для виконання студент-піаніст повинен, користуючись мінімальною динамікою та простою, не насиченою фактурою, ввести слухача у трагізм твору. Весь акомпанемент романсу передбачає наспівне його виконання. Починаючи від простих розкладених тризвуків до епізодів з акордовою фактурою, октавними проведеннями вся фактура допомагає вокальній партії не тільки створити необхідний образ, але також сприяє мелодичному виконанню твору. Навіть в простих розкладених тризвуках завжди відчувається схований другий голос, який ніби підтримує необхідну виразну мелодизацію.

Партія лівої руки виконує роль не тільки акомпануючу до партії правої руки, але й додає виразності, або навіть проявляє ініціативу. Аналізуючи та виконуючи фортепіанну партію романсу, стає зрозуміло, що акомпанемент постійно має власну мелодичну лінію, яка може в певних епізодах дублювати вокальну партію, або мати власну лінію, переходячи від однієї руки в іншу. Проте протягом усього твору завжди є виразна або прихована мелодична лінія. Для студента розуміння цієї усієї логіки побудови партії акомпанементу буде неоціненим багажем знань та навичок концертмейстерської роботи також сприятиме формуванню глибоких та різноманітних музичних уявлень.

Іншою за комплексом навичок є пісня «Якби мені, мамо намисто», написана композитором до «Кобзаря» Т. Шевченка. Важливо зазначити, що В. Заремба написав музику до усього «Кобзаря», яка на-жаль так і залишилася невідомою для широкого загалу музичної громадськості. Пісня «Якби мені, мамо намисто» це достатньо розвинутий твір, де присутні і жартівливі інтонації і глибоко психологічні моменти. Фортепіанна фактура є дуже насиченою, у якій постійно присутні також і віртуозна піаністична техніка. Фортепіанна партія не тільки підтримує образний зміст вокальної мелодії, але через виразність та насиченість своєї фактури, мінливість її візерунку, штрихів у багатьох епізодах є більш характерною. Тобто концертмейстер має під час виконання створити яскраву, колоритну побутову сцену на фоні якої вокаліст передає зміст сердечних хвилювань головної героїні.

Таким чином, мало вивчена вокальна спадщина В. Заремби природно вписується у європейські традиції музичного виховання в основі якого лежить національна інтонаційна основа та може бути надзвичайно корисною у навчальному процесі музичного коледжу.

Література

1. Веркіна Т.Б. Актуальне інтонування як виконавська проблема [Текст] : автореф. дис... канд. мистецтвознав. : 17.00.03 / Т.Б. Веркіна; Одес. держ. муз. акад. ім. А.В. Нежданової. — О., 2008. — 16 с.
2. Кульбовський М. З Подільського кореня [Текст] : Микола Кульбовський. — Хмельницький : Поділля. 1999. — 186 с.
3. Печенюк М. Музиканти Кам'янецьчини [Текст] : [біографічно-репертуарний довідник] / М. Печенюк. — Хмельницький : Кам'янець-Подільський держ. університет, 2003. — 449 с.

УДК 378.147

А.В. Соколова,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії музики та вокалу,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського

КОМП'ЮТЕРНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИЩІЙ МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ

Анотація. З середини двадцятого століття комп'ютерні технології, крок за кроком, завойовують нові рубежі, поступово перетворюючи і витісняючи традиційні технології і професії.

Інформаційний прогрес торкнувся, в першу чергу, таких галузей як фізика, астрономія, медицина, комп'ютерна хірургія, кіновиробництво, шоу-бізнес і музична індустрія. Проникнення комп'ютерних технологій в музику є не тільки перспективним, але й необхідним.

Комп'ютерні технології скріплюють фундамент музичної освіти і музичної індустрії, а випускники музичних інститутів вчаться орієнтуватися в комп'ютерних програмах за результатами запитів сучасного музичного співтовариства. Використання виключно традиційних засобів навчання (підручники, конспекти, нотні матеріали) і ігнорування досягнень інформаційних технологій в музичній освіті привело б до того, що випускники музичних закладів ризикували опинитися серед непотрібних професій в мінливої навикишньої дійсності.

Ключові слова: музична інформатика, музична освіта, інформаційні технології, комп'ютерні програми.

Мета даної статті зводиться до аналізу та визначення проблематики дисципліни «Музична інформатика».

У двадцятому столітті створення нових інформаційних технологій вимагало серйозних інвестицій. Роль інвесторів взяли на себе найбільші фірми — виробники, які не боялися вкладати багато грошей в нові, часом фантастичні, проекти.

Завдяки зусиллям інвесторів та комп'ютерним розробникам, в найкоротші терміни гаджети стали менше в розмірах, але потужніше, швидше і ефективніше в використанні.

Більш ранні версії музичних девайсів (грамплатівки, магнітофони, дискети, диски, відео програвачі, відеокасети, музичні центри) не витримали перевірку часом і доживають свій вік на запорошених полицях складів (інтересу заради зазначимо, що останнім часом значно зріс попит на старі вінілові пластинки, що пов'язане з особливим, теплим звучанням застарілого програвача, а їх більш компактні сучасні МРЗ-аналоги поступаються їм за якістю звуку).

У музичній індустрії освоєння комп'ютерно-цифрових технологій привело до створення сучасних підсилювачів, акустичних систем, розвитку студійної звукорежисури і різних технологій комп'ютерної музичної творчості по цифровій обробці звуку.

Специфіка музично-комп'ютерних технологій полягає в безперервному русі і характеризується постійним оновленням досягнень науково-технічного прогресу в цій області. Головне завдання музичної освіти полягає не в випередженні часу, а в знаходженні можливостей йти в ногу з часом, не підлаштовуючись, а вбудовуючись в загальну систему технічного прогресу.

На початку дев'яностих років ХХ століття в навчальну програму деяких вищих і середніх музичних інститутів ввели новий предмет «Музична інформатика». Це були перші кроки в прагненні не «випасти з обійми».

Д.Л. Скрипкін в своїй статті «Музична інформатика, як нова наукова дисципліна» [1] зазначає, що «... в результаті розвитку сучасної музичної науки, а також спеціальних технічних засобів твору, професійного виконання і аматорського музикування проявилася загальна глобальна тенденція до взаємопроникнення інформатики до музичного мистецтва».

Розглядаючи проблему впровадження в професійну музичну освіту музичної інформатики, можливо характеризуватиме останню як область застосування комп'ютерної технології стосовно до потреб вивчення музичного мистецтва засобами нових технологій [2].

Предмет «Музична інформатика» порівняно недавно з'явився в українських музичних закладах середньої та вищої освіти і стоїть особно від традиційних музичних предметів, частіше зустрічаючись у вигляді факультативних занять.

У Західній Європі, США та Канаді, в перебігу останніх 60 років вчені та музиканти активно ведуть розробку даної тематики. Існують цілі студії з вивчення музичної інформатики, проводяться щорічні міжнародні конференції, присвячені розділам музичної інформатики. Журнал «Computer Music Journal», що виходить в друк з 1977 року, коли багато хто не чув про існування терміну «музична інформатика», стає фірмовою карткою американських музикознавців, що активно просувають ідею злиття музичного мистецтва і сучасних комп'ютерних технологій.

Багато музикантів-педагогів, що мають відношення до предмету «Музична інформатика», вважають, що основна мета даного предмета зводяться до:

- формування уявлення про сучасні можливості для роботи з музичною інформацією;

- придбання навичок роботи з мультимедійними матеріалами, а також програмами, що дозволяють працювати зі звуком і нотною графікою;

— вміння орієнтуватися в питаннях практичної цифрового запису музичного матеріалу;

— вміння працювати з звукозаписним, звуковідтворюючим обладнанням і MIDI-редакторами.

Про різноманітність музичних комп'ютерних програм, можна говорити нескінченно, розглядаючи її сильні та слабкі сторони.

Наприклад, додаток SingSpiel — домашній репетитор і незамінний помічник педагога. Програма «слухає» гру на піаніно (або іншому музичному інструменті), відзначає помилки, пропонує завдання для їх виправлення і пропонує інформацію для викладача у вигляді графіків, які наочно показують наскільки просунувся студент [3].

Навіть існує величезна кількість музичних тренажерів, які допомагають на слух розпізнавати інтервали, лади, акорди та їх звернення.

Деякі навчальні програми, складені з дисципліни «Музична інформатика», пропонують студентам почати навчання з ознайомлення інтерфейсу і функціональних можливостей WordPad, Paint, Power Point, Windows Commander, вміння запускати робочі програми, копіювати, редагувати, зберігати файли і створювати їх резервні копії.

На наш погляд, навчання таким елементарним навикам «з'їдає» дорогоцінні навчальні години, які можна витратити на вирішення практичних завдань. Адже в наш час зустріти молоду людину, яка не вміє користуватися Windows або смартфоном на елементарному рівні, завдання не з легких.

Логічніше, відштовхнувшись від базових знань студентів, змістити акцент на унікальні можливості комп'ютерних програм: відтворення звучання цілого оркестру, знайомство з віртуальним музичним синтезатором, монтування звукових файлів, які за якістю мало поступаються монтуванню цих же файлів в професійній студії, набір і висновок на друк будь-якого музичного твору, гармонізація та інструментовка одноголосної мелодії, а також існування програм, що дозволяють легше засвоювати матеріал при вивченні гармонії, теорії і історії музики, сольфеджіо [3].

Зрізи знань у студентів потрібно проводити за допомогою комп'ютерного тестування (ідеально, якщо тест-програма складена самим викладачем). Тести є багатогранними і дозволяють більш об'єктивно оцінювати знання. Студенту можуть бути запропоновані різні рівні складності. Все це мотивує творчо підходити до виконання практичних завдань, а сам процес тестування перетворює в захоплюючу подорож.

Висновки. До теперішнього часу в музично-освітній галузі сформувалася самостійна галузь — музичне програмування, а також предметна область — «Музична інформатика». Однак використання комп'ютерних технологій в навчальному процесі має бути доцільним, вмотивованим і відповідати педагогічній меті. Це не випадок, коли педагог просто віддає данину модному напрямку.

Публічне обговорення переваг постійно нових комп'ютерних програм, обґрунтованість їх використання в навчальному процесі має набути характеру відкритості та широкого обговорення в музичній педагогічному середовищі.

Література

1. Скрипкин Д. Л. Музыкальная информатика, как новая научная дисциплина [Электронный ресурс]: электрон. данные. — Москва: Научная цифровая библиотека PORTALUS.RU, 10 января 2007.
2. Ничкало Н.Г. Інформаційне суспільство і розвиток субдисциплін педагогічної науки / Н.Г. Ничкало // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Збірник наукових праць. — Київ — Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2012. — С. 24—32.
3. Cope David. Experiments in Music Intelligence / David Cope; — In Proceedings of the International Computer Music Conference, San Francisco: Computer Music Assn., 1987.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ.
ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

Н.О. Бутенко,

учитель української мови та літератури
Мелітопольської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 15
Мелітопольської міської ради Запорізької області, Україна

**КРЕАТИВНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ**

Стрімко розвиваючись, сучасне суспільство надає перевагу творчим особистостям, людям, здатним приймати нестандартні рішення в будь-якій ситуації. При цьому українська система навчання майже позбавляє дитину здатності створювати власні оригінальні продукти, подаючи матеріал у вигляді вже існуючих правил, формул, прикладів.

С. Торп зазначав: «Правила — це не завжди погано. Їх можна порівняти із залізницею. Якщо ви хочете потрапити туди, куди ведуть рейки, краще їхати потягом. А якщо потрібно до невідомих країв, куди не доходить залізниця, чимало чудових рішень залишаються поза досяжністю людей, що діють за правилами. Єдиний спосіб дістатися до них — зійти з рейок» [2, с. 11].

Саме тому на допомогу вчителю прийдуть креативні форми та методи навчання, які нададуть учням можливість приймати нестандартні рішення, творчо думати.

Креативність — (лат. *creatio* — створення) — творча, новаторська діяльність; новітній термін, яким окреслюються творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей і що входять в структуру обдарованості як незалежний фактор [3]. «Це здатність створювати продукт, що є новим і при цьому відповідає контексту, в якому він знаходиться... Ступінь нового може бути різним: від мінімального відхилення від створеного раніше до важливих нововведень» [1, с. 16].

Креативні методи нададуть дитині змогу цілком покладатися на власну інтуїцію. До них належать «мозковий штурм», методи емпатії, синектики, гіперболізації, аглютинації, інверсії, «морфологічного аналізу», «Якби...» евристики тощо. Розглянемо деякі з них.

Метод емпатії (англ. *empathy* від (грец. *patho*) — співпереживання) або

особистої аналогії застосовується, коли намагаються поставити себе на місце іншого. Вивчаючи художній твір, можна запропонувати учням «вжитися» в роль головного героя, пояснити з цієї позиції його дії та вчинки.

Метод аглютинації (від лат. *agglutinare* — склеювати) — це створення нового образу шляхом поєднання несумісних понять: солодкі сльози, живий мрець, жахливо красивий тощо. Учні пропонуються створити речення із цими словосполученнями, придумати твори-мініатюри, есей тощо.

Метод придумування — це спосіб створення учням чогось нового за результатами певних розумових дій:

- заміщення одного об'єкта іншим;
- зміна елементів об'єкта;
- застосування об'єкта в іншій сфері тощо.

Метод «Якби...» полягає в тому, що учням пропонуються написати, що відбудеться, якщо у творі щось зміниться, або створити фанфік за мотивами вивченого твору. Таким чином буде розвиватися не тільки уява, але й образне мислення дитини.

Метод «морфологічного аналізу», або метод багатовимірних матриць, засновником якого вважають Ф. Цвіклі.

Виконавши завдання, учні складають матрицю, яку заповнюють переліком ознак, характеристик, критеріїв того, що вивчається, знаходять цілком несподівані ідеї розв'язання певних вправ.

Метод інверсії (лат. *inversio* — перевертання, переставлення), або звернення, орієнтований на пошук нових ідей у нових, протилежних традиційним, вже існуючим поглядам.

Характерними особливостями цього методу є [4]:

- орієнтація на принцип дуалізму;
- розвиток діалектики мислення учнів;
- вплив на рівень розвитку творчих здібностей.

Розвиток творчих здібностей дитини — це засада її вдалого майбутнього. Навчаючи школярів стандартними засобами, можна втратити можливість розвивати те, що дала природа. Ось тоді на допомогу їй прийдуть креативні форми та методи навчання.

Література

1. Любарт Т., Муширу К., Горджман С., Зенасні Ф. Психологія креативності. — М.: «Когито-Центр», 2009. — 300 с.
2. Торп С. Підручник креативного мислення/ Пер. з англ. О.Г. Белошеев. — Мінськ: «Попурі», 2010. — 288 с.
3. Креативність [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Креативність>
4. Інтернет-семінар «Креативні методи навчання» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrharahorina.blogspot.com/2010/04/blog-post.html>

С.Г. Волкова,

викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування №3,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

НЕОЛОГІЗМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ УТВОРЕННЯ НА ПРИКЛАДІ ЛЕКСИЧНОГО МАТЕРІАЛУ В МЕДІА РЕСУРСАХ

Мова завжди відображає всі зміни, котрі відбуваються у світі та суспільстві, особливо це стосується міжнародних мов. Слід додати, що мова являє собою динамічною системою, яка постійно розвивається та збагачується новими лексичними одиницями, тому її склад оновлюється кожного дня.

За даними Каліфорнійської організації Глобального моніторингу мови (The Global Language Monitor), нова лексика з'являється кожні півтори години саме в англійській мові. Кожного року словники англійської мови поповнюються близько на 1000 нових слів. Отже, редактори третього видання Оксфордського словника, що буде виданий до 2037 року, відзначають, що швидкість появи нових слів та включення їх до словникового офіційного запасу становить близько 4000 слів на рік, а у 2014 було включено більше 2500 нових слів [6], а в 2018 словник поповнився на 4100 за рік [public.oed.com/updates]. Оскільки електронні медіа ресурси є найпоширенішими серед засобів масової інформації, то саме там можливо знайти багато нових слів та понять.

Слід додати, що наука неологія зараз розвивається так само швидко, як і з'являються нові поняття та лексика, тому багато вчених проводять дослідження на цю тему, серед них Ю. Зацного [2], І. Рец [3] та інших.

Отже, постійне оновлення лексичного запасу є необхідною умовою розвитку суспільства та одночасно мови, як засобу вираження думок, то разом з появою нових предметів та явищ виникає потреба в їх назві. Цей процес тісно пов'язаний з розвитком економічних та суспільних відносин, і в результаті, веде до глобалізації мов та культур в сучасному світі.

На даний момент не існує єдиного визначення та тлумачення поняття неологізму, більш того, у сьогочасній лінгвістиці ми можемо зустріти різні терміни для позначення нових лексичних одиниць, а саме: «інновація», «новоутворення» (або «новотвір») та «неологізм», окрім більш поширених зустрічаються також нові або рідковживані.

Щодо критеріїв визначення, чи є ця лексема неологізмом, то серед них вирізняють хронологічний, денотативний, критерій мовного простору, лексикографічний та інші.

Оскільки, основна якість нової лексеми є її новизна у часовому просторі, тому саме таке ж визначення є у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови»: «це нове слово, словосполучення, фразеологічний зворот, що з'являється в мові» [1, с. 770]. Вона майже співпадає з визначенням в енциклопедії «Українська мова»: «це слово, а також його окреме значення, вислів, які з'явилися в мові на даному етапі її розвитку (загальномовні неологізми)

або були вжиті тільки в певному акті мовлення, тексті чи мові конкретного автора (стилістичні або індивідуально-авторські неологізми)» [4, с. 408].

Отже, беручи до уваги все вищезгадане, до неологізмів належать нові лексичні одиниці, нові значення, які ми можемо сприйняти як нові, і що можуть увійти до діючого словникового запасу.

Щодо існуючих класифікацій неологізмів, то згідно з Л.А. Хахам та Є.В. Розеном, вони можуть розділятися на: неологізми, транснамінації та семантичні неологізми [5, с. 17].

Більш того згідно В.І. Заботкіної, неологізми можна розділити наступним чином:

1. Власне неологізми (новизна форми поєднується з новизною змісту): cyberloafing — робота з інтернетом.

2. Транснамінація, що поєднує нову форму слова з його значенням, котре існувало раніше: infobesity — перенасичення інформацією, egg coffee — вид кави (у поєднанні з іншими інгредієнтами).

3. Семантичні інновації або переосмислення (нове значення слова замінює старе, що вже існувало в мові): zebra — вид компанії котра хоче змінити суспільство на краще, але разом і отримати прибуток.

Щодо способу утворення неологізмів, то в сучасній англійській мові можна виділити наступні способи утворення неологізмів, а саме: афіксальний спосіб (префіксальний або суфіксальний), словоскладання, конверсія, акроніми та скорочення слів, запозичення з інших мов та фразеологізми.

Одним з найпродуктивнішим способом появи нових слів є афіксація. В наш час за допомогою цього способу було утворено велику кількість нових понять, наприклад: lookism — завчасне ставлення до людини через її зовнішній вигляд; chaologist — фізик, що працює над проблемами хаотичних системах; corporatization — передача прав на компанію приватним особам; rainbowlicious — яскравий, STEMinist — людина, яка пропагує STEM освіту та навчання. Дуже популярні слова, які утворюються за допомогою наступних суфіксів -aholic, -nomics: clothesaholic — людина, котра любить купувати одяг, creataholic — людина, котра любить вершки, pumerati — керуюча еліта, котра знається на математичних даних.

Щодо створення нових дієслів, то найчастіше використовується суфікс -ize: weaponize — перетворити в зброю (слово визнане словом 2018 року згідно даних Оксфордського словнику [7]); genericized — вживати назву або слово у більш широкому значенні.

Інший не менш продуктивний спосіб утворення нових слів є словоскладання. Складні слова це поєднання двох або більше основ для утворення зовсім нового поняття, наприклад, womenomics — економіка, де жінки відіграють ключову роль; daucation — коли люди винаймають готель, щоб відпочити але терміном на один день.

У зв'язку з глобалізацією мов та світу, а також стрімким розвитком технологій, часу для сприйняття інформації та її аналізу стає дедалі менше, і в результаті цього великого поширення набуло явище скорочення понять та

термінології для полегшення сприйняття інформації та швидшого обміну нею. Отже, процес скорочення назв став розвиватись швидкими темпами і не стали винятком неологізми. Наприклад: STEM — освіта, котра поєднує всі науки; FODMAP — моно- та полісахариди, B2B — business-to-business.

Отже, ми можемо стверджувати, що у мовах використовуються різні способи для утворення нових слів та фразеологічних виразів і англійська мова не є винятком з правила.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь: Перун, 2007. — 1736 с.
2. Зацний Ю. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови / Ю. Зацний, Т. Пахомова. — Запоріжжя, 2001. — 385 с.
3. Рец И. Лингвокультурологические и эколингвистические аспекты неонимации: дис. ... канд. фил. наук: 10.02.19 / И. Рец. — Волгоград, 2014. — 201 с.
4. Тараненко О.О. Неологізм / О. О. Тараненко // Українська мова : Енциклопедія / Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні НАН України. — 2-ге вид. — К. : Укр. енцикл., 2004. — С. 408—409.
5. Хахам Л.А. Основные типы новообразований в современном английском языке и способы их перевода на русский язык: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. — М., 1970. — 24 с.
6. Atkins Alexander. Tag Archives: how many words enter the English language each year. Why do some new words last and others fade? / Alexander Atkins. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://atkinsbookshelf.wordpress.com>
7. The OED [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://public.oed.com/updates>

Nataliia B. Duban,

Lecturer at the Department of Foreign Languages for
Natural Sciences Ivan Franko National University of Lviv

THE USE OF BOOSTERS IN DONALD TRUMP'S DISCOURSE (BASED ON HIS PUBLIC ADDRESSES DURING THE 2015–2016 PRESIDENTIAL CAMPAIGN IN THE USA)

The enormous domestic and global attention to the phenomenon of the most extravagant political candidate as well as the president of the USA Donald Trump makes it topical to explore discursive techniques and strategies in his language during the 2015-2016 presidential campaign, which led him to the victory in the US elections.

Taking into account the fact that Trump's language manipulation provides a strong base for the exploitations of the ideological assumptions of masses on a large scale, it is crucial to decipher the ways in which he manipulates language choice for specific political effect.

Boosters can be described as “elements that modify the force of a statement [1, p. 33].” According to Mary Talbot, they serve as intensifiers and are used in expressions of interest or enthusiasm [1, p. 33]. Trump usually uses boosters when he

presents views which may be conflicting to those of the audience. By doing so, he invites dialogue with the audience and creates a situation where the audience feels a part of the discussion as well as solidarity with him.

Trump uses boosters which can be statements which allow him to predict conflicts and disagreements which may come from the audience and provide assurance through his message. Trump deliberately strengthens his argument by stressing mutually public concerns. This helps the audience to arrive at the same resulting conclusion. The following examples justify the abovementioned assumptions:

“We must fix our immigration system, **we must** change our leadership in Washington and **we must** change it quickly [2].”

“We must send a message that visa expiration dates will be strongly enforced. **We must** use ideological warfare as well [2].”

“Mexico will work with us. **I absolutely believe** in it. And especially after meeting with their wonderful, wonderful president today. **I really believe** they want to solve this problem along with us, and **I'm sure** they will [3].”

“The Davis-Oliver bill will enhance cooperation with state and local authorities to ensure that criminal immigrants and terrorists are swiftly, really swiftly, identified and removed. And they **will go face, believe me**. They're going to go [4].”

“In my administration we will ensure that this system is in place. And, **I will tell** you, it **will be** on land, it **will be** on sea, it **will be** in air. We **will have** a proper tracking system [4].”

“I also believe that we **could find** common ground with Russia in the fight against ISIS [5].”

In order to add even more weight to the persuasiveness of his message, Trump distributes the uses of boosters throughout the entire message, portraying his confident, decisive and commanding image. In the eyes of the audience, Trump can be seen as a forthright leader totally committed to particular views while inviting his audience to share his commitment and join in his condemnation of the negative factors in society.

The presences of modals around the pronouns are not only linguistically necessary but contribute to an even more convincing discourse. One of the functions of modals is that they contribute to that section of a sentence which is termed its modality, which means that lexical items such as *must*, *could*, and *will* either appeal to probability, volition or obligation in audience interpretation.

Parallel to the use of certain vocabulary is the use of other linguistic features which encourage dialogue with the audience. In fact, the audience is invited to understand, interpret and dispute. The combination of different linguistic items allows a mixture of rhetorical features which signal interactional agreement. The use of the subjective modality markers such as *I believe*, *I'm sure*, *I will ensure* etc. accompanied by intensifiers such as *absolutely* and *really* in the above examples not only provides Trump with excellent self-promotion opportunities, but also guides the audience towards his point of view.

References

1. Talbot M. Language and Power in the Modern World / M. Talbot, K. Atkinson, D. Atkinson. — Edingburgh: Edingburgh University Press, 2003. — 288 p.
2. Trump D. Donald Trump Rally in Tallahassee, Florida [Electronic resource] / Donald Trump // Donald Trump delivers campaign speech rally in Tallahassee, Florida, October 25, 2016. — Mode of access: <https://www.youtube.com/watch?v=kUAWZMPC9vQ&list=PL-NSU9cjYpaHyHPwhvWYq0ooFnuz7f-G0&index=64>. — [Last access: 2019, January 10].
3. Trump D. Donald Trump Trade Policy [Electronic resource] / Donald Trump // Donald Trump's trade and jobs plan speech Monessen, Pennsylvania, June 28, 2016. — Mode of access: <https://www.youtube.com/watch?v=IMCVRu5m1ig>. — [Last access: 2019, January 10].
4. Trump D. Donald Trump's 2016 Republican National Convention Speech [Electronic resource] / Donald Trump // Donald Trump's speech to the Republican National Convention in Cleveland, Ohio July 21, 2016. — Mode of access: <http://abcnews.go.com/Politics/full-text-donald-trumps-2016-republican-national-convention/story?id=40786529>. — [Last access: 2019, January 10].
5. Trump D. Iowa Freedom Summit [Electronic resource] / Donald Trump // Donald Trump spoke at the 2015 Iowa Freedom Summit held at Hoyt Sherman Place in Des Moines, Iowa, January 24, 2015. — Mode of access: <https://www.c-span.org/video/?323834-7/iowa-freedom-summit-donald-trump>. — [Last access: 2019, January 10].

В.В. Крамаренко,

методист Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Черкаській області

МІЖПРЕДМЕТНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

Перехід навчального процесу від традиційного до заснованого на компетенціях спричинив неабиякий резонанс, зокрема у педагогічних колах. Хоча компетентнісне навчання виводить людину нового покоління на зовсім інший рівень, оскільки переміщує акценти із процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку в учнів здатності практично діяти і творчо застосовувати здобуті знання й набутий досвід у різних ситуаціях [1].

Інтеграція в контексті компетентнісного навчання дозволяє опанувати предмет всебічно, отримати повне осмислення процесу чи явища, вичерпне розуміння об'єкту навчання.

Літературознавча лінія, визначена у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, передбачає вивчення літературних творів у єдності змісту і форми, розгляд літературних творів, явищ і фактів у контексті літературного процесу, виявлення специфіки літературних напрямів, течій, шкіл у розвитку української літератури, світової літератури і літератур національних меншин, розкриття жанрово-стильових особливостей художніх творів, ознайомлення учнів з основними принципами художнього перекладу [2].

Переглядаючи численні конспекти уроків літератури на шпальтах вітчизняних видань, звертаєш увагу на ізолюваність викладеного матеріалу від світового літературного процесу, всупереч рекомендаціям навчальних програм вивчати літературу у форматі загального мистецького контексту. Часто уроки мають

формат часописів, перевантажені зайвою інформацією про історичні, політичні процеси чи занадто деталізованими відомостями про самого автора твору. Проте, метою літературної освіти є вивчення насамперед художнього твору як мистецького явища, осмислення його духовної цінності та поетики [2].

Вивчення літератури на тлі суспільно-історичних процесів є методом ідеологічного впливу на свідомість учнів у прорадянських традиціях. Методи навчання літератури в такому разі були однозначною інтерпретацією художніх явищ, з їх спрощеною оцінкою. Напевне, саме тому багатючий потенціал ідей, концепцій, понять, які виробила світова літературознавча думка XIX–XX ст., не знайшов свого реального відображення в шкільному курсі викладання літератури, і як наслідок маємо одноманітні методи роботи з твором, поверхове, а нерідко й спотворене уявлення про світ художньої літератури. Навіть такий важливий і самоочевидний грані національної літератури, як її приналежність до глобального всесвітнього літературного процесу, її зв'язки з іншими регіональними літературами, приділялося мало уваги.

Важливо, щоб учні усвідомили глибинні, сутнісні відмінності між національними культурами, невід'ємною складовою яких є література, пізнали самобутні, специфічні риси естетичної свідомості свого народу. Але не менш важливим є те, щоб вони відчували симфонічний, діалогічний характер української літератури [3, с. 164].

Враховуючи, що реформування сучасної освіти лежить на шляху подолання ізолюваного викладання навчальних предметів і створення принципів нових навчальних програм, освітній процес доцільно орієнтувати на розвивально-продуктивний інтегративний підхід [4].

При реалізації завдань інтегрованого навчання в новій українській школі, інтеграція розглядається не як механічне об'єднання окремих питань з різних навчальних предметів, а як їх органічне взаємопроникнення. Воно дає якісно новий результат, нове системне й цілісне утворення — формування цілісної картини світу [5].

Інтегративний підхід до вивчення української та зарубіжної літератури забезпечить створення єдиного літературного простору, де через розуміння епохи, зовнішніх впливів стануть зрозумілими внутрішні процеси зображені у літературному творі, його смислові та естетичні сутності.

Встановлення контактів між кількома літературними явищами сприятиме формуванню національної самосвідомості, гуманістичного світогляду і патріотичних почуттів учнів. Зіставлення з іншим національним матеріалом допомагає знайти новий підхід до вивчення деяких важливих явищ або процесів у національних літературах [3, с. 165].

Література

1. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя [Електронний ресурс] / Химинець В. — Режим доступу: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти», із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 538 від 07.08.2013.
3. Ісаєнко К.П. Компаративний аналіз на уроках зарубіжної літератури: проблеми і перспективи розвитку / К.П. Ісаєнко // Література та культура Полісся. Сер. : Філологічні науки. — 2013. — Вип. 74. — С. 162—166.
4. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи (Частина 2) [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://nus.org.ua/articles/integrované-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-2/>
5. Інтегроване навчання. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://edera.gitbooks.io/glossary/>.

О.Р. Павлечко,

учень 11 класу гімназії №315 з поглибленим вивченням іноземних мов м. Києва,
дійсний член Малої академії наук України

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ТА УЧАСТІ УКРАЇНСЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ У НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАННЯХ ЗА СТВОРЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ 1917–1920 РОКІВ

Події березня 1917 року стали початком боротьби українського народу за національну державність і докорінно змінили існуючий суспільно-політичний лад. Утворення УНР на чолі з Центральною Радою втілило в життя споконвічну мрію українців про власну незалежну країну. Народження української держави в період Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР, Західноукраїнської Народної Республіки відбувалося під час жорстокої та кровопролитної революційної боротьби, в якій також народжувалася наша нація. Важливе місце в цій боротьбі займали загальнодержавні та військові спецслужби названих державних формацій.

Сьогодні, у такий нелегкий для нашої країни час, необхідно привернути увагу сучасників до вивчення історичного досвіду становлення спецслужб УНР, Гетьманату, Директорії УНР та ЗУНР для уникнення повторення помилок, які зробили наші попередники та застосування успіхів минулого в розбудові нашої держави.

Історія становлення розвідки на теренах України утаємничена та має більше запитань, ніж відповідей. Проте останнім часом окремим дослідникам вдалося підняти завісу таємничості й завдяки кропіткій праці й доступності деяких архівів пролити світло на становлення та функціонування цієї сфери.

Першими спробами створення спеціальних органів УНР стали пропозиція С. Петлюри утворити при Генеральному Секретаріаті орган для боротьби з контрреволюцією під назвою «Крайовий комітет охорони нового ладу» та створення Комітету охорони (оборони) революції в Україні на чолі з М. Поршем, які виявилися не зовсім успішними. Більш вдалим стало функціонування Адміністративно-політичного департаменту Генерального секретарства внутрішніх справ, який виконував функцію контррозвідувального забезпечення

та був відповідальним за боротьбу з контрреволюцією та антидержавницькими рухами, збройними заколотами, агітацією ворога проти вищих органів влади. Вже наприкінці свого існування в квітні 1918 р. військовим міністерством і Генштабом був підготовлений проект організації постійної армії з розвідувальними підрозділами в його складі, часу для реалізації якого вже не було.

Через брак досвіду адміністративної та державної роботи керівництво країни не змогло функціонально організувати роботу спеціальних органів. Наслідком стало створення органів безпеки й оборони, які без залучення кваліфікованих кадрів та належного контролю на практиці виявились небоєздатними.

Значний внесок в розбудову збройних сил молодої країни: армії, флоту, служби безпеки, поліції, власної закордонної політики зробив під час свого правління П. Скоропадський. Підрозділи військової розвідки та контррозвідки мали чітку організаційну структуру та функціональні задачі. Збереглися документи гетьманської розвідки, які свідчать про розвиненість агентурної мережі для здобування важливої інформації.

Гетьману вдалося створити дієву систему закордонних представництв, його посланці працювали в 25-ти європейських країнах [6, с. 1071]. Результатом «таємної дипломатії» став факт підписання 28 травня 1918 р. угоди між гетьманом Скоропадським і Головою Законодавчої ради Кубанської Народної Республіки Рябоволом про возз'єднання наших країн. Значний інтерес становить позиція гетьмана щодо об'єднання територій, включно з приєднанням Криму та частини Кубані, а також його спроба створити Українську Автокефальну Православну Церкву [18, с. 1069–1070].

За часів Директорії УНР здійснювалося формування та реорганізація спеціальних служб попередніх формацій. Їхня структура коригувалася в залежності від військово-політичної та оперативної обстановки в країні. Використовувалися всі відомі на той час форми й методи оперативної діяльності, велася робота з підготовки кадрів розвідувальних підрозділів, для чого було створено спеціальні навчальні заклади. Порівняно з Центральною Радою спецслужби діяли більш кваліфіковано. Проводилися заходи з захисту державної та воєнної таємниці, протидії терактам та диверсіям.

Аналізуючи досвід зусиль і надбань ЗУНР в галузі розбудови спецслужб, слід відзначити оперативність, цілеспрямованість, врахування попереднього досвіду органів безпеки Австро-Угорщини, увагу до правового обґрунтування діяльності спецслужб. Створення спецслужб ЗУНР включало в себе розмежування компетенції військових і загальнодержавних спецслужб (розвідвідділ Начальної Команди УГА та Державна жандармерія). У Збройних силах республіки функціонували центральний апарат розвідки та її підрозділи в структурних військових формуваннях. Розвідка та контррозвідка тісно взаємодіяли між собою й у разі необхідності використовували в інтересах справи можливості й здобутки західноукраїнської дипломатії.

Ретроспективне вивчення формування та діяльності українських спецслужб доби національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. доводить, що існування згаданих інституцій відбувалося в умовах ведення постійних бойових дій і спрямовувалося на захист національних інтересів та становлення української державності.

Хоча за останні сто років світ дуже змінився: стрімко розвинулися технології та світові процеси глобалізації, більша частина людей не вміє та не хоче воювати зі зброєю в руках, подібність політичної ситуації сьогодення і подій 1917–1920 рр. вражає. Україна знову опинилася в епіцентрі геополітичних інтересів провідних світових держав. Ми знову маємо боротися за незалежність своєї держави, проливаючи кров наших найкращих воїнів. Будемо сподіватися, що аналіз досвіду минулого допоможе нам не повторити ті ж помилки через сто років і вистояти в цій нелегкій боротьбі.

Література

1. Голубко В. Армія Української Народної Республіки 1917-1918: Утворення та боротьба за державу. — Львів: Кальварія, 1997. — 275 с.
2. Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття: Нариси політичної історії. — К.: Либідь, 1993. — 288 с.
3. Історія українського війська/ Крип'якевич І., Гнатевич Б. та ін.. у 2 т. — К.: Варта, 1995. — Т. 2. — 464 с.
4. Нариси з історії розвідки суб'єктів державотворення на теренах України / Заг. ред. П.Д. Морзов. — К.: Преса України, 2011. — 536 с.
5. Сідак В.С., Степанков В.С. З історії розвідки та контррозвідки України (Нариси). — Вид. 2-ге. — К.: Інститут СБ України, 1994. — 203 с.
6. Україна — козацька держава. Ілюстрована історія українського козацтва — К.: ЕММА, 2007. — 1214 с.
7. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: у 2 т. — К.: Наукова думка, 1997. — Т. 2. — 424 с.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

О.Д. Бутусов,

викладач кафедри фінансів, економіки та інформаційних технологій
ПВНЗ «Карпатський університет імені Августина Волошина» МОН України

В.М. Бондаренко,

кандидат економічних наук, доцент кафедри бізнес-адміністрування, маркетингу та менеджменту ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

В.М. Герзанич,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНИХ МОДЕЛЕЙ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ

Конкуренція є основою ринкової економіки, що забезпечує виникнення інновацій та нових товарів і послуг. В умовах євроінтеграційних процесів питання конкурентоспроможності для більшості підприємств та територій особливо актуальне. Тому варто розглянути основоположні зарубіжні моделі конкурентоспроможності, в яких кожний із фундаторів закладав своє авторське бачення формування цього процесу.

Вважають, що одним із перших обґрунтування конкурентоспроможності здійснив М. Портер. В основі його теорії — концепція так званого «діаманта конкурентоспроможності». Відносна конкурентоспроможність залежить від існування, ступеня розвитку та взаємодії між чотирма ключовими підсистемами «діаманта». Слабкість в будь-якому з елементів, що складають ці чотири підсистеми, знижує конкурентоспроможність об'єкта (Рис. 1).

На «діаманті конкурентоспроможності» М. Портера базується і модель оцінки регіональної конкурентоспроможності у Литві авторів Снішой В., Брункетьєн Ю. [6]. Ці автори бачать процес формування конкурентоспроможності за такими блоками: умови виробництва, умови попиту та фактори підвищення.

Європейський індекс конкурентоспроможності від Роберта Хаггінгс Асошіейтс містить в своїй основі також факторну модель, однак складовими її є фактори-входи, фактори-виходи і фактори-результати [2, с. 6]. Основними факторами-входами є показники пов'язані із НДДКР, економічною активністю

населення, зайнятістю у сфері знань та наземною інфраструктурою (залізниці, автошляхи). Ці змінні забезпечують створенню факторів виходів: патентна діяльність; ефективність регіональної економіки, що проявляється через продуктивність праці та ВВП на душу населення; повітряні перевезення. І нарешті вищезазначені характеристики території (фактори входи і виходи) перетворюються у певні матеріальні наслідки — фактори-результати. Ця модель є досить ефективною, оскільки забезпечує розуміння вкладу ресурсів на підвищення рівня конкурентоспроможності та результату для території.

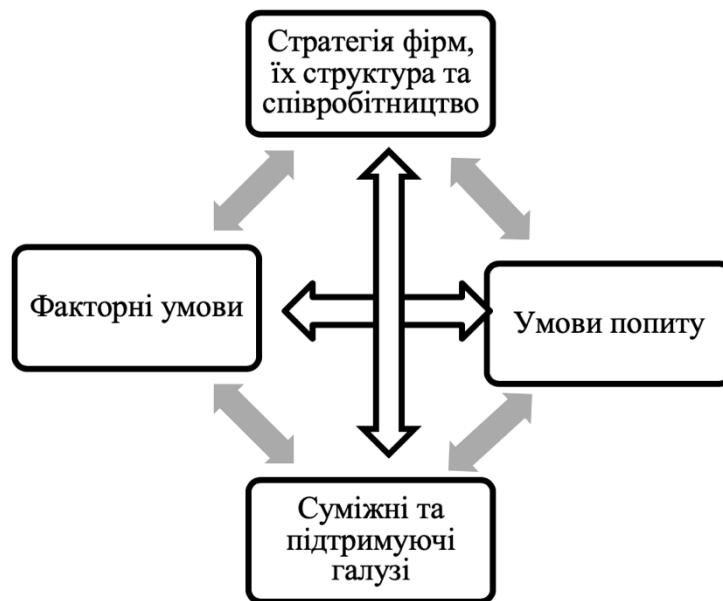

Рис. 1. Конкурентний діамант М. Портера [5].

Martin R. [4] запропонував багаторівневу модель під назвою «капельно регіональної конкурентоспроможності». Ця модель символізує нашарування рівнів формування конкурентоспроможності. Насамперед, основою є земля, капітал та праця, тобто основні фактори виробництва. Продуктивність, як формується під впливом низки факторів/детермінантів. Спроможність кожної із фірм у регіоні бути конкурентною є основою регіональної конкурентоспроможності, яка спрямована на основну ціль — це добробут населення, що символізує «капельно моделі» автора. Дана модель має переваги та концентрує увагу на логіці і тісноті зв'язків в соціально-економічних процесах, що впливають на формування регіональної конкурентоспроможності.

Ієрархічності у моделі дотримується і угорський економіст І. Лендел у своїй пірамідальній моделі регіональної конкурентоспроможності [3]. Базові категорії регіональної конкурентоспроможності це конкретні індикатори «expost» вимірники конкурентоспроможності. Розвиткові (програмні) фактори - це фактори «exante», що вдосконалюють, підвищують конкурентоспроможність, вони здійснюють вплив на базові категорії у короткостроковому програмному періоді. Детермінанти успіху регіональної конкурентоспроможності це певні умови «exante» що мають непрямий вплив на базові категорії і розвиткові

фактори. Ці детермінанти мають довгостроковий характер і виходять за межі економічної політики.

У комплексі пірамідальна модель може допомогти досягнути стабільного розвитку для регіонів базуючись на наявних знаннях про успішні регіони. Вона спрямована на розміщення «ex ante та ex post» індикаторів на основі стандартного розуміння конкурентоспроможності. На цій моделі була заснована стратегія регіонального економічного розвитку Південного Альфельду (статистичний регіон Угорщини, що охоплює Бач-Кішкун, Бекеш, Чонград).

Вивчення закордонних методик оцінки регіональної конкурентоспроможності, що базуються на складних багаторівневих концепціях взаємозв'язку факторів вказує і на їх певні недоліки. До прикладу, коли необхідно оцінити конкурентоспроможність то багаторівневість трансформується у виділення певних груп показників, які не завжди відображають можливість оцінки саме концептуального змісту поданих вище моделей. Відтак, більш зрозумілою, з точки зору методології оцінки конкурентоспроможності є концепція Індексу регіональної конкурентоспроможності Європейського Союзу розроблена під егідою Єврокомісії (Рис. 2).

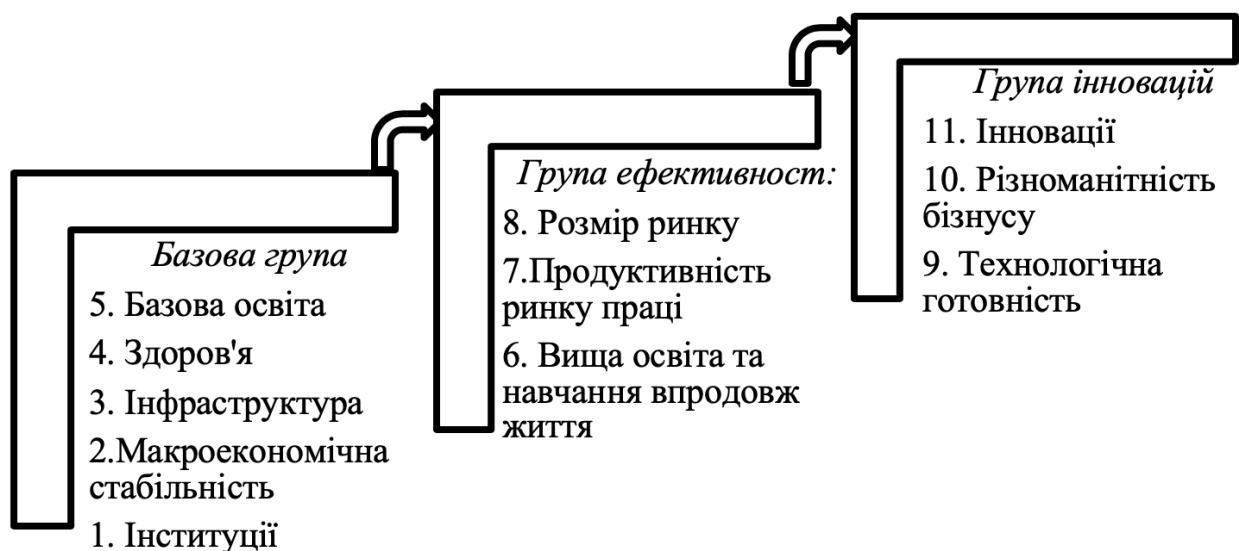

Рис. 2. Концепція Індексу регіональної конкурентоспроможності Європейського Союзу [1, с. 11]

Індекс регіональної конкурентоспроможності Європейського Союзу розроблений на основі трьох груп субіндексів: базової групи показників, групи показників ефективності, інноваційної групи. Базовий субіндекс складається з класичних змінних, таких як інститути, макроекономічна стабільність та інвестиції, але також включає хороше здоров'я серед працівників та якість базової освіти. Субіндекс ефективності складається з: вищої освіти, навчання та навчання протягом усього життя, ефективності ринку праці та розміру ринку. Субіндекс інновацій — це суміш технологічної готовності, складності бізнесу (продуктивність підприємства та потенціал для реагування на конкурентне навантаження, включаючи приплив прямих іноземних інвестицій) та інновацій у продуктах та процесах.

Проведений аналіз авторських моделей конкурентоспроможності дозволив з'ясувати, що конкурентоспроможність регіону є дуже багатограним складним поняттям, яке має різне тлумачення як в зарубіжній, так і у вітчизняній літературі і трактується неоднозначно.

Аналіз зарубіжних підходів до формування конкурентоспроможності регіону дозволяє зробити висновки про те, що у процесі формування та оцінювання конкурентоспроможності регіону важливо враховувати цілі його стратегічного розвитку, зв'язки у соціально-економічних процесах та результати впливу цього процесу на добробут населення. І головною тезою є те, що основою економіки є фірма та її продуктивність.

Література

1. Annoni P. and Dijkstra L., Gargano N. EU Regional Competitiveness Index 2016. — Luxembourg: Publications Office of the European Union. — 28 p.
2. Huggins R., Izushi H. European competitiveness index 2006-2007. — Pontypridd: Robert Huggins Associates Ltd., 2007. — 42 p. Режим доступу: <http://www.cforic.org/downloads.php>
3. Lengyel I. The pyramid model: enhancing regional competitiveness in Hungary // *Acta Oeconomica*, 54(3), 323–342 p. Режим доступу: http://www2.eco.u-szeged.hu/region_gazdfejl_szcs/pdf/the_pyramid-model.pdf
4. Martin R. A Study on the Factors of Regional Competitiveness. A draft final report for The European Commission, Directorate-General Regional Policy. Cambridge Econometrics Ecorysnei, 2005, 184 p. Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/3cr/competitiveness.pdf
5. Porter M.E. «The Five Competitive Forces that Shape Strategy», *Harvard Business Review*, January, 2008, p. 86.
6. Snieška V., Bruneckienė J. Measurement of Lithuanian regions by regional competitiveness index // *Engineering economics*. — 2009. — Т. 61. — №1, P. 45–57. — Режим доступу: <http://inzeke.ktu.lt/index.php/EE/article/view/11584/6269>

Arkadiusz Gromada, Magdalena Golonko, Aleksandra Perkowska,
The Warsaw University of Life Sciences WULS — SGGW, Warsaw, Poland

THE NATURAL GAS MARKET IN THE EUROPEAN UNION

Introduction. Gas plays an important role in the European energy economy. This raw material is an important source of energy for many enterprises and households. Natural gas, due to the need to diversify energy supply sources, has become an alternative to other fossil fuels, such as oil, lignite or hard coal. Increasing the significance of natural gas in the European Union's energy economy is the result of the policy of this economic and political relationship concerning the reduction of greenhouse gas emissions [4].

Most countries are not able to extract that amount of natural gas on their own to ensure delivery to all participants. Therefore, countries are forced to import this raw material, most often from Russia and the Middle East, as well as Algeria and Norway [2]. The import of two main raw materials — crude oil and natural gas — will cost

about 350 billion euros annually. Therefore, European Union countries must strive to diversify energy sources and its supply, and thus greater energy security of member countries.

Purpose and methodology of research

The main objective of the article was to present the gas market in the European Union by analyzing the extraction, consumption, export and import of this raw material. In the work, research materials of a secondary nature were used – literature on the subject and Eurostat data.

The work uses the method of literature studies – the study of industry literature as well as descriptive analysis and comparative analysis as a method of data processing.

The presentation of results was based on descriptive, tabular and graphical methods.

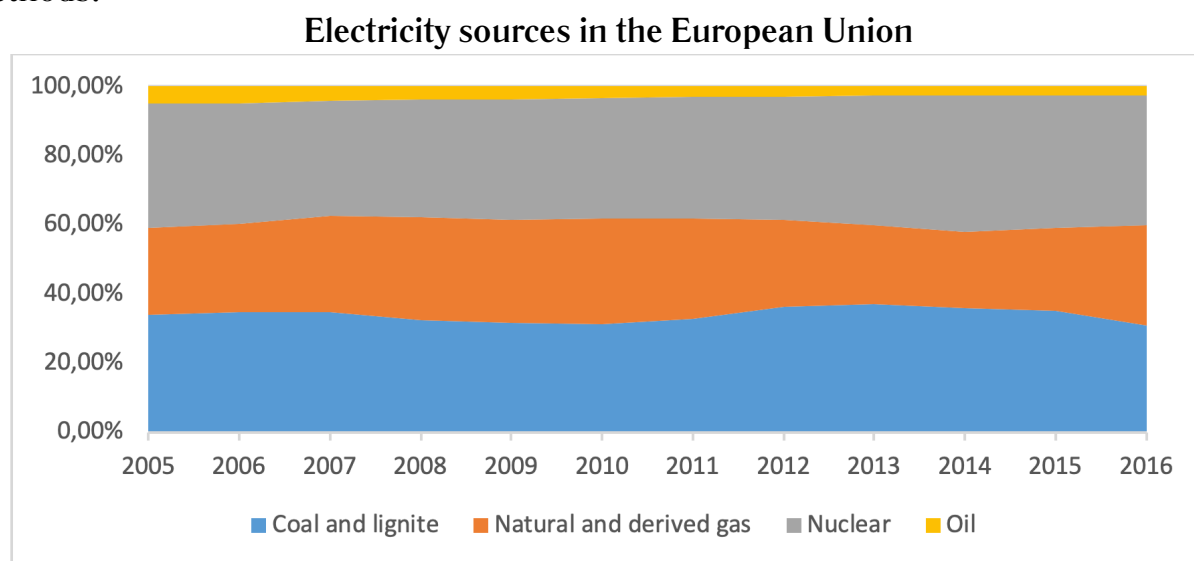

Figure 1. The structure of gross electricity production by fossil fuel in European Union
Source: own study based on Eurostat

The production of electricity in 2016, broken down into sources, was [5]:

- 29% from renewable energy sources (14% in 2005),
- 26% of nuclear energy (30% in 2005),
- 21% from hard and brown coal (29% in 2005),
- 20% from natural gas and derived gas (21% in 2005),
- 2% of crude oil (4% from 2005),
- 2% from other fuels (unchanged since 2005).

Fossil fuels dominated in the European Union's energy mix, although their share in gross electricity production fell by 21%, from 54% in 2005 to 43% in 2016 (Figure 1). The largest decrease was recorded in the case of electric energy produced from hard and brown coal – the decline in this period amounted to 27%, on average by 3% per annum. The decrease in the share of solid fuels was caused by changes in the prices of solid fuels as compared to natural gas, as well as the support policy for renewable energy sources and stricter environmental protection regulations. In the audited period, there was also a decline in electricity production from natural gas and

derived gas. After reaching the highest level in 2008, the share of natural gas gradually decreased - in 2014 there was a decrease by 8 percentage points compared to 2010. This change was mainly due to the increase in gas prices caused by indexation of gas prices to crude oil, lower activity economic and low CO2 prices under the EU Emissions Trading System (ETS). However, after 2014, the share of natural gas increased, replacing electricity generated from hard coal and lignite [5].

Extraction of natural gas in the European Union

In 2016, natural gas was not mined in ten countries of the European Union. These were: Belgium, Cyprus, Estonia, Finland, Lithuania, Luxembourg, Latvia, Malta, Portugal and Sweden. In other countries, in 2016, 107.24 million toe of natural gas was extracted. It was almost 44% less than in 2005. The average annual decrease was over 7.5 million toe (4.0%). Of the 10 countries with the largest extraction, only Ireland recorded an increase in production of this resource (increase in production amounted to almost 440%) (Figure 2).

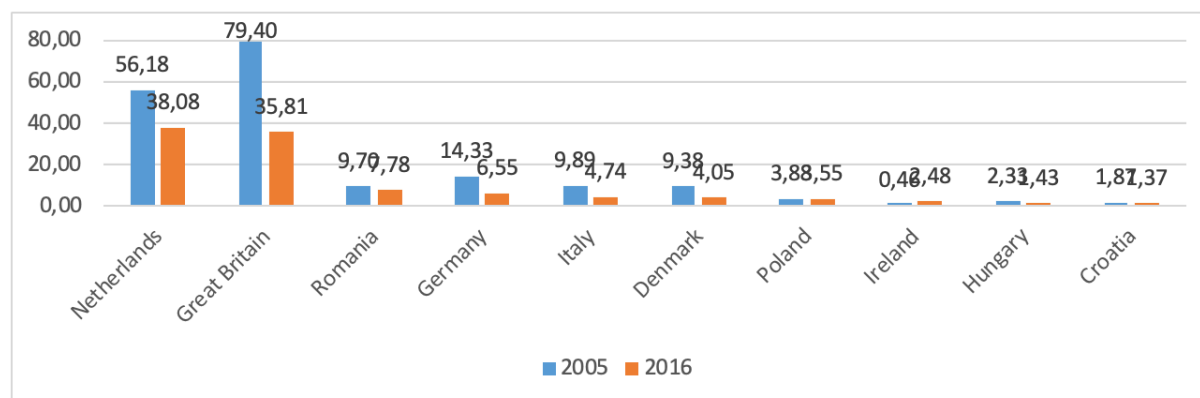

Figure 2. The European Union countries with the largest natural gas production in the years 2005–2016. Source: own study based on Eurostat

The largest volume fall was recorded in Great Britain – over 11 years, natural gas production fell by 43.6 million toe. In total, in other countries, the difference amounted to 39.7 million toe. Current leaders in terms of natural gas production are the Netherlands (38 million toe in 2015) and the United Kingdom (35.8 million toe). Poland, with an output of 3.55 million toe, is in 7th place in the ranking.

Natural gas consumption in the European Union

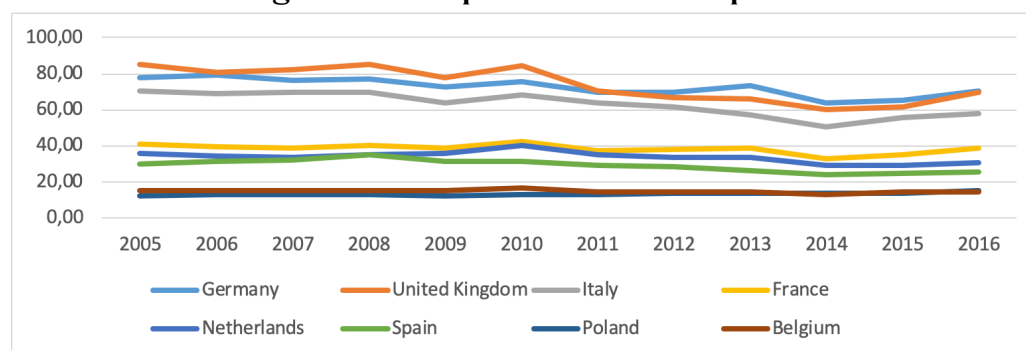

Figure 3. European Union countries with the largest consumption of natural gas in 2005-2016. Source: own study based on Eurostat

The consumption of natural gas in 2016 was lower by 14% compared to 2005. In the analyzed period, only four countries (Greece, Ireland, Poland and Portugal) consumed this raw material. In other countries, not counting Cyprus and Malta, which do not use natural gas as a source of energy, the consumption of natural gas has fallen. Nevertheless, starting from 2014, the consumption of this raw material is characterized by an increasing trend. In comparison with 2014, an increase in natural gas consumption was observed in 21 countries. This applied to both high and low consumption countries. The largest consumption of natural gas in the analyzed period was characteristic of three countries: Germany, Great Britain and Italy. In these countries, the consumption of natural gas in 2005-2016 did not fall below 50 million toe. The next group of countries with the highest consumption is made up of France, the Netherlands and Spain (consumption amounting to around 20-40 million toe). In addition, Poland and Belgium belonged to countries that used more than 10 million toe (Figure 3).

Balance of natural gas export and import in the European Union

Of the 26 countries importing or exporting natural gas, only two – the Netherlands and Denmark – were characterized by a positive export balance. The balances of these countries in 2016 were 9.85 and 1.29 million toe, respectively. Despite the positive balance, the difference between exports and imports decreased in the Netherlands by 53%, and in Denmark by 74% (Table 1). The remaining countries had a negative balance, i.e. they imported the raw material to a larger extent. The biggest change was observed in Great Britain. The balance of exports in this country in the analyzed period increased by 440%. The largest importers of natural gas in 2016 included Germany (81.6 million toe), Italy (53.5 million toe), France (41.2 million toe) and the United Kingdom (40.8 million toe). In the last of these countries there was a significant increase – in 2005, the country imported only 13.4 million toe of natural gas. Taking into account export, the leaders on the European market were the Netherlands (42.7 million toe), Germany (19.3 million toe), the United Kingdom (8.4 million toe) and Austria (5.7 million toe). The exports of this last country increased in 2016 by 550%, compared to 2005.

	2005	2016	Change
Austria	-7.15	-6.16	0.99
Belgium	-14.82	-14.38	0.44
Bulgaria	-2.46	-2.59	-0.13
Croatia	-0.56	-0.73	-0.17
Czechia	-7.53	-6.72	0.82
Denmark	5.01	1.29	-3.73
Estonia	-0.80	-0.43	0.37
Finland	-3.61	-2.06	1.55
France	-40.72	-37.90	2.82
Germany	-61.94	-62.28	-0.34
Great Britain	-5.97	-32.34	-26.36
Greece	-2.33	-3.46	-1.13

Hungary	-9.81	-6.33	3.48
Ireland	-3.01	-1.70	1.31
Italy	-59.84	-53.29	6.55
Latvia	-1.43	-0.92	0.51
Lithuania	-2.49	-1.85	0.64
Luxembourg	-1.18	-0.71	0.47
Netherlands	20.94	9.85	-11.09
Poland	-8.53	-11.47	-2.94
Portugal	-3.89	-4.26	-0.37
Romania	-4.19	-1.18	3.01
Slovakia	-5.74	-3.62	2.12
Slovenia	-0.93	-0.70	0.22
Spain	-30.25	-24.72	5.52
Sweden	-0.84	-0.82	0.02

Table 1. Balance of natural gas export and import in European Union countries (in million toe). Source: own study based on Eurostat

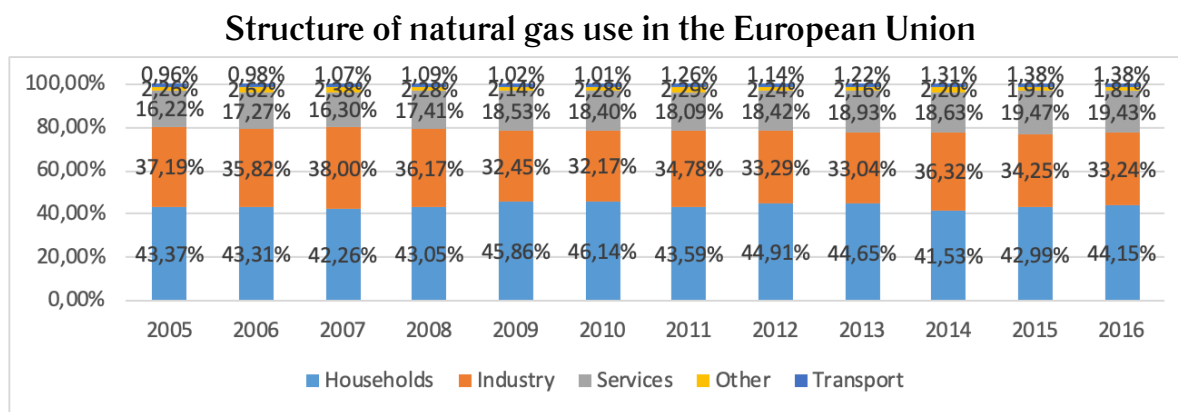

Figure 4. Consumption of natural gas in the European Union by sectors in 2005–2016
Source: own study based on Eurostat

In the years 2005-2016, final energy consumption decreased in all sectors, especially in industry and households (16.4% and 8.0%, respectively), but also in transport (0.5%). In the services sector, the final energy consumption increased (3.8%). The overall decline in final energy consumption since 2005 has been influenced by economic performance, structural changes in particular sectors, in particular in industry, as well as lower heat consumption due to favorable climatic conditions [6].

The consumption of natural gas in the household sector in the years 2005-2016 showed a downward trend, mainly due to the better thermal characteristics of buildings. Gas consumption decreased in the industrial sector (by 22%) and in the household sector (by 11%). Natural gas consumption in the services sector increased by 5%. In 2016, the household sector had the largest (over 44%) share in the final consumption of natural gas in the European Union (Figure 4). This was due to the increase in gas consumption for heating and cooking in households. The natural gas consumption was characterized by relatively large fluctuations from year to year due to weather conditions. The increased consumption of natural gas in 2010 was caused by cold winter, while the reduction in natural gas consumption in 2011 and 2014 was caused by mild winter conditions [7].

Summary and Conclusions

The European gas market in recent years has been characterized by growing demand and falling domestic production. After nearly a decade of declining demand, gas consumption in the European Union countries has started to increase again since 2014. In 2016, the level of natural gas consumption was by 11.5% higher than in 2014. This was the result of a continuous economic recovery and increasing gas consumption in the electricity generation sector. What is more, in a situation of a significant increase in the price of coal, natural gas, thanks to the low price, became competitive with regard to coal, taking into account energy production. Nevertheless, the future situation on the natural gas market in the European Union is unclear. This applies in particular to the development of this market and the shaping of its policy. The European Union's energy policy has contributed to the increase in the production of energy from renewable sources and the growing competition for the remaining shares on the market between fossil fuels. The continuation of this trend may adversely affect the role of natural gas on the European energy market and its importance in the policy of security of energy supply in the European Union.

References

1. Komisja Europejska, 2014. Zrozumieć politykę Unii Europejskiej – Energia, Bruksela.
2. European Environment Agency 2015. Overview of electricity production and use in Europe, Denmark.
3. European Environment Agency 2018. Final energy consumption by sector and fuel, Denmark.
4. <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-strategy-and-energy-union>
5. <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/overview-of-the-electricity-production-2/assessment-4>
6. <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/final-energy-consumption-by-sector-9/assessment-4>
7. <http://www.sipotra.it/wp-content/uploads/2019/01/Final-energy-consumption-by-sector-and-fuel.pdf>

О.В. Довгаль,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії і суспільних наук
Миколаївського національного аграрного університету

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНІВ

Якісний аспект економічного зростання пов'язують із структурними змінами в економіці, процесом нагромадження інновацій, підвищенням якості робочої сили тощо. Крім інтенсифікації економічного зростання, що призводить до якісних змін в структурі і динаміці виробництва та ефективності використання ресурсів, про якість економічного зростання свідчать покращення рівня життя населення, забезпеченість соціальними послугами, підвищення соціальної захищеності тощо.

Економічне зростання можна вважати не тільки індикатором ефективності розвитку будь-якої економічної системи, а й індикатором якості економічних реформ. Еволюція економічного зростання — це поступова відповідь економічної системи на виклик довкілля, трансформація адаптивних типів економічного зростання в інноваційні типи. Виживання будується на прагненні економічної системи перейти на вищий щабель еволюції, до інноваційного типу розвитку, побудованому на реалізації інноваційної структури умов, ресурсів, факторів виробництва.

В сучасній Україні вирішальний вплив мають екстенсивні чинники економічного зростання — зовнішня кон'юнктура та покриття низької ефективності використання ресурсів обсягами їх залучення.

До чинників політики економічного зростання відносять також [13—14]:

- економічну свободу — домашні господарства регіону самі вирішують, як витратити свої кошти, скільки заощаджувати; підприємства — що виробляти й де реалізовувати свою продукцію; влада регіону — як формувати свій бюджет, здійснювати інвестиції, зберігати довкілля;
- приватну власність, яка забезпечує економічну свободу, інтерес до виробництва й нагромадження;
- конкуренцію, яка впливає на підвищення якості виробництва продукції, насичення товарами ринку і зниження (стабільність) цін;
- правові ринкові інституції, які створюють рівні умови підприємствам і захист прав власників капіталу;
- жорсткі бюджетні обмеження, які передбачають упорядкування й узгодженість видаткової частини бюджетів з економічною та соціальною ефективністю сфери виробництва;
- державну політику, яка має забезпечити довіру інвесторів, виробників і населення регіонів.

Слід відзначити, що чинником економічного зростання є просторовий чинник. Безумовно, що на динаміку економічного розвитку має вплив нерівномірність розподілу економічної активності, яка сприяє посиленню міжрегіональної диференціації. На жаль сьогодні регіони, виступаючи самостійними агентами економічних відносин, доволі часто є не партнерами, а

конкурентами. У найбільш успішних регіонах виникають агломераційні ефекти, які сприяють концентрації ресурсів і в подальшому зростанню продуктивності економічної діяльності.

Основними ознаками якості економічного зростання є:

- довготривалість цього процесу, тобто стабільність темпів економічного зростання;

- дотримання умов поступальності розвитку;

- ефективна алокація ресурсів;

- наявність відтворювальних процесів тощо

На нашу думку, аналіз процесу економічного зростання на регіональному рівні необхідно проводити комплексно оцінюючи динаміку та якість економічного зростання в регіонах в розрізі наступних оціночних площин: ефективність використання ресурсів регіонів; продуктивність основних факторів виробництва; вплив екстенсивних та інтенсивних факторів на зміну ВРП; внесок окремих регіонів у забезпечення економічного зростання регіонів субрегіонального рівня та країни в цілому.

Сучасна теоретична та методологічна база дослідження економічного зростання недостатня для того, щоб відповісти на виклики, спричинені глобалізаційними процесами та особливостями суспільно-економічних перетворень, що відбуваються зараз в Україні. Економічна криза, зростаюча міжнародна конкуренція та загострення всього комплексу економічних проблем об'єктивно вимагають кардинально змінити підходи до джерел та факторів економічного зростання вітчизняної економіки, приділити особливу увагу диспропорційному економічному зростанню.

Література

1. Бутко М.П. Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці / М.П. Бутко. — К.: Знання України, 2005. — 476 с., с. 302.
2. Коляденко С.В. Структурні зміни в економіці регіонів як запорука економічного зростання / С.В. Коляденко // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=485.4>
3. Економічне зростання серед суміжних економічних категорій [Електронний ресурс]. / В.Б. Буторіна. — Режим доступу: <http://dspace.kpnu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2217/1>
4. Кондіус І.С., Еволюція кумулятивних теорій регіонального економічного розвитку. /І.С. Кондіус //Економічний форум. — 2017. — №1. — С. 4—11.
5. Лагодієнко В.В. Концептуальна модель розвитку регіонального агропромислового виробництва / В.В. Лагодієнко // Глобальні та національні проблеми економіки. —2015. —№ 8. — С. 1259—1262.

Л.В. Іванченкова,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту
Одеської національної академії харчових технологій

ВИКОРИСТАННЯ МОНІТОРИНГУ І КОНТРОЛЮ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В ПРАКТИЦІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Моніторинг і контроль, як і вся економічна наука, вивчає проблеми розширеного суспільного відтворення. Тому у вирішенні цих проблем контроль не може обмежуватися лише якісними визначеннями економічних законів, категорій, він вивчає і їх кількісні співвідношення. Розвиток продуктивних сил і соціально-економічних відносин у сучасному суспільстві обумовили появу нових функціональних економік: наукова організація й економіка праці; ефективність інвестицій і інновацій; ціноутворення; фінанси, грошовий обіг і кредитування; бухгалтерський облік, контроль й аналіз господарської діяльності; математичні методи й застосування обчислювальної техніки в економічні дослідження: управління національним господарством і його галузями. Моніторинг і контроль тісно взаємозалежний із стратегічним плануванням, управлінням й обліком. Цей зв'язок проявляється в тому, що функціональні економічні науки досліджують той самий об'єкт, але з різною особистою цільовою функцією. В умовах інноваційного розвитку виникає потреба комплексного вивчення об'єкта й великих проблем, наприклад, дослідження економіки галузі національного господарства, виробничої діяльності інтегрованих виробничих структур тощо. Таким чином, моніторинг і контроль у своєму розвитку інтегрується з іншими функціональними економічними науками.

На нашу думку, моніторинг і контроль фінансово-економічних результатів в практиці діяльності підприємств харчової промисловості не може бути зведений до методу або форми управлінської діяльності. Він є самостійною функцією управління, тобто особливим видом діяльності, що характеризується цільовою спрямованістю, однорідністю змісту й однотипністю способів його здійснення. У цьому зв'язку заслуговує на увагу таке визначення сутності контролю: «контроль являє собою одну з основних функцій органів управління соціально-економічною системою, що полягає у систематичній перевірці об'єктів контролю й спрямовану на успішне вирішення завдань соціально-економічного розвитку». Погоджуючись із трактуванням контролю як окремої функції управлінської діяльності, ми вбачаємо в цьому визначенні один істотний недолік: у ньому конкретно не вказується, у чому полягає дана функція, а це повинне бути головним компонентом у формулюванні поняття контролю. Сказавши, що дана функція полягає «у систематичній перевірці об'єктів контролю», автор мимоволі дає тавтологічну інтерпретацію сутності моніторингу і контролю.

Моніторинг і контроль фінансово-економічних результатів, як одна з функцій управління на підприємствах харчової промисловості, являє собою систему спостереження й перевірки процесу функціонування й фактичного стану

керованого об'єкта з метою оцінити обґрунтованість й ефективність прийнятих управлінських рішень і результати їх виконання, виявити відхилення від вимог цих рішень, усунути несприятливі ситуації й сигналізувати про них компетентні органи на досліджуваному підприємстві.

Моніторинг і контроль фінансово-економічних результатів на харчовому підприємстві виступає як кульмінаційний момент управлінського циклу на тій його стадії, коли фактичні результати впливу на керований об'єкт порівнюються з вимогами ухвалених рішень, а при виявленні негативних відхилень встановлюються їх причини й відповідальні особи, приймаються заходи до поліпшення положення справ. Щоб ефективно виконувати таку роль, моніторинг і контроль повинен бути оперативним, точним й економічним. Активна роль моніторингу і контролю в управлінні економікою підприємств харчової промисловості проявляється в тому, що він не обмежується тільки констатацією допущених відхилень від вимог управлінських рішень. Його дані використовуються для підтримки динамічної рівноваги всієї системи управління, прийняття більш обґрунтованих управлінських рішень.

Успішне функціонування моніторингу і контролю на всіх рівнях управління неможливе без тісної взаємодії з функцією аналізу. Попередній аналіз звітності й інших джерел інформації дозволяє правильно вибрати об'єкти й тематику ревізій і тематичних перевірок. Одночасно прийоми економічного аналізу широко використовуються в здійсненні контрольних дій, особливо в комплексних ревізіях діяльності підприємств й об'єднань.

Література

1. Кривов'язюк І.В. Антикризове управління підприємством : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / І.В. Кривов'язюк. — К. : Кондор, 2008. — 366 с.
2. Білошкурський М.В. Деякі особливості діагностики кризового стану підприємства / М.В. Білошкурський // Актуальні проблеми економіки. — 2005. — № 3 (45). — С. 85–89.
3. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства : монографія / Кизим М.О., Забродський В.А., Зінченко В.А., Копчак Ю.С. — Харків : Інжек, 2003. — 144 с.
4. Лагодієнко В.В. Деякі аспекти організаційно-фінансового забезпечення інноваційного розвитку агропромислового виробництва регіону / В.В. Лагодієнко // Фінансові механізми сталого економічного розвитку: [зб. наук. праць ХІБМ]. — Харків: ХІБМ, — 2007. — С. 100–103.

Г.А. Казаков,

доцент кафедри підготовки офіцерів запасу Національної академії оборони України,
докторант кафедри психології, Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ОСОБАМИ, ЯКІ МАЮТЬ СОМАТОГЕННУ ФРУСТРАЦІЮ

Анотація. У статті окреслено особливості застосування психокорекції з особами, що мають соматогенну фрустрацію, а саме методологічне підґрунтя психокорекційної програми склали концепція «позитивного психічного здоров'я» та концепція цілісності особистості, її психосоматичної єдності. Зокрема найбільша увага була зосереджена на трьох основних аспектах поведінковому(саморегуляції); емоційному (самовідношенні); когнітивному (саморозумінні). В результаті психокорекції відбулось певне реструктурування факторів, що визначають особливості психічного здоров'я, які наблизились до ієрархії цих факторів у здорових людей, зокрема, спостерігалось зростання показників самоповаги, самосприйняття, сенситивності та цінностей, що є свідченням гармонізації психічного здоров'я особистості.

Ключові слова: психічне здоров'я, соматогенна фрустрація, психокорекція, самосприйняття, самоповага.

Постановка проблеми. Останнім часом спостерігається стрімке зростання наукових досліджень, що здійснюються на межі психологічної та медичної наук. Зокрема, розвиток психосоматичного напрямку створює нові можливості вирішення багатьох фізичних розладів, а саме подолання не лише симптомів, але й витоків існуючих тілесних захворювань.

Так, дедалі більше розширюється перелік захворювань, ефективно подолання яких потребує комплексного втручання психологів та медиків, що безперечним чином наголошує на необхідності подальшого розвитку наукових досліджень з цього напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові розробки у напрямі психосоматики привертають все більшу увагу вчених (Ф. Александер [1], Т.С. Горячая [2], А. Менегетті [3]), але, в той самий час, існуючі на сьогодні дослідження потребують подальшої систематизації та розробки.

Зокрема, вкрай важливим є з'ясування специфіки надання психологічної допомоги особам з різними видами психосоматичних захворювань, розробка відповідних програм психокорекції та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи наявний стан розробки даної наукової проблематики перспективним є створення та дослідження ефективності психокорекційних програм, спрямованих на допомогу особам із соматогенною фрустрацією.

А саме, цікавим є дослідження особливостей впливу засобів психокорекції на психічне здоров'я даної категорії досліджуваних та, відповідно, на специфіку подолання ними психосоматичних розладів.

Метою даної статті є визначення впливу психокорекційних засобів на досліджуваних із соматогенною фрустрацією.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головною метою застосованої у дослідженні психокорекційної програми було актуалізувати додаткові психічні сили і ресурси людини, які допоможуть подолати соматогенний стан та покращити психічне здоров'я. Так, основними завданнями були підвищення самоприйняття та рівня самоактуалізації, збільшення осмисленості життя, зниження тривожності, гармонізація стосунків з оточуючими, забезпечення умов для глибокої особистісної рефлексії і переживання ситуації вільного і відповідального вибору, у формуванні нових мотивів і цілей, нових життєвих цінностей і стратегій.

Дослідження виконувалося на базі Київської обласної клінічної лікарні. Всього було обстежено 207 чоловік, віком від 34 до 43 років. Досліджуваних чоловічої статі було 59 осіб, жіночої статі — 148 осіб. 61% досліджуваних — це люди фізичної праці, 33% досліджуваних — люди інтелектуальної праці, 6% досліджуваних — на момент дослідження були безробітними.

До категорії осіб із «соматогенною фрустрацією» ми відносимо людей, які фрустровані своїм соматичним станом (болем при остеохондрозі хребта), вони неодноразово проходили курс медикаментозного лікування, але, на жаль, малоефективно.

Психокорекційна програма складалась з 10 послідовних кроків; кількість часу, що присвячувався опануванню пацієнтом кожного з них, визначалась індивідуально в залежності від виразності психопатологічної симптоматики та ступеню опрацювання конфліктів і вирішення проблем у осіб із соматогенною фрустрацією. Окремі кроки психокорекційної програми були присвячені: ревізії проблем пацієнтів з «соматогенною фрустрацією» на основі заповнених «Психотерапевтичних карт обстеження психосоматичного пацієнта»; трансформації цих проблем у цілі; побудові адекватної ієрархії цілей; визначенню прийнятних засобів досягнення цілей; ревізії ресурсної біопсихосоціальної бази, як опори в досягненні цілей.

Наступні кроки формували індивідуальні психотерапевтичні програми з усвідомленим вільним вибором пацієнтами окремих особистих стратегій — лікування, активності, спілкування — сприяли адекватній трансформації їх життєвих стратегій та приводили актуальні ресурси у відповідність з новими життєвими цілями. Здатність до здійснення вільного вибору, збільшення наявних можливостей, сприяли комплексному відновленню «біо-психо-соціо-» ресурсів людини. В процесі групової психотерапії були додатково опрацьовані внутрішньоособистісні та групові конфлікти. Підсумковий крок (аналіз трансформації актуальної життєвої стратегії) був присвячений фіксації змін емоцій та поведінки, обговоренню можливих рецидивів та заохоченню до довготривалого виконання планів, розширення своїх можливостей, підвищення якості життя.

Отже, кожний крок передбачав реалізацію певних завдань (табл.1).

Зміст психокорекційної програми

Етапи психокорекції та кількість занять	Мета	Завдання етапу психокорекції	Характеристики клієнта, які вивчаються та підлягають психокорекції	Основні напрямки, які використовувались	Методики
Діагностичний 1-2 заняття	Усвідомлення особливостей особистісних характеристик, рівня рефлексії, глибинних причин проблеми	Комплексна психологічна діагностика особистості, первинне формулювання психологічної проблеми; висунення гіпотез про причини психологічної проблеми.	Особистісні характеристики: - показники осмисленості життя, самосприйняття, самоактуалізації; - психічні стани: рівень тривожності, агресивності, ригідності; - загальна картина психічної динаміки суб'єкта; - особливості механізмів захисту	Гуманістичний	САТ; СЖО; ФВТ; ІЖС самооцінка за Айзенком; самооцінка за Дембо-Рубінштейн; самооцінка тривожності (Немчинов); проективний тест «шести малюнків» за Менегетті
Установчий 1-2 заняття	Мотивація клієнта на роботу по звільненню його ЕГО від негативних аспектів: від страхів, образ тощо; на усвідомлення прихованих можливостей і резервів	Встановлення контакту і робочих стосунків з клієнтом, спільна постановка цілей і визначення термінів; проробка власних утруднень під час роботи з клієнтом	Самосвідомість клієнта, сфера мотивації і потреб, емоційна сфера	Екзистенційно-гуманістичний; гештальт;	Метод бесіди (знайомство з концепцією «позитивного психічного здоров'я»); методи релаксації (соматична модель);
Власне корекційний 10-11 занять	Актуалізація додаткових психічних сил і здібностей, які можуть забезпечити вихід зі стану «сомато-генної фрустрації» та знаходження нових можливостей покращення	Формування установок на підвищення рівня самосприйняття та самоактуалізації, зміну показників смисло-життєвих орієнтацій; зменшення	Показники самосприйняття: Самоповага, гнучкість поведінки, контактність, спонтанність	Екзистенційно-гуманістичний; гештальт; Рациональна терапія;	Бесіда (продовження); методи релаксації (соматична модель); «експериментальний діалог»; «велика собака і щеня»; «перебільшення»;

	психічного здоров'я особистості	тривожності, нормалізацію ставлення до оточуючих, забезпечення умов для глибинної особистісної рефлексії і переживання ситуації вільного і відповідального вибору, формування нових мотивів і цілей, нових життєвих цінностей і стратегій;	Показники смисложиттєвих орієнтацій: цілі у житті результативність життя локус контролю-Я локус контролю-Ж	НЛП;	«репетиція»; «обміркування та спростування іраціональних поглядів»; «когнітивне домашнє завдання»; «корисні переконання»; «створення ресурсного стану»; «перенесення ресурсів»; «асоціація і дисоціація»; бесіда;
			Показники самоактуалізації: розуміння людської природи, сензитивність, синергічність, сприйняття своєї агресивності, ціннісні орієнтації	НЛП;	«обміркування та спростування іраціональних поглядів»; «когнітивне домашнє завдання»; «управління особистісною силою за допомогою асоціації і дисоціації»; «дисоціація від неприємного досвіду»; «асоціація з позитивним професійним досвідом»; «логічні рівні здоров'я» Методи релаксації; «репетиція»
				Екзистенційно-гуманістичний; раціонально-емотивна терапія;	
				гештальт	«обміркування та спростування іраціональних поглядів»; «когнітивне домашнє завдання»; «управління особистісною силою за допомогою асоціації і дисоціації»; «дисоціація від неприємного досвіду»; «асоціація з позитивним професійним досвідом»; «логічні рівні здоров'я» Методи релаксації; «репетиція»
				роджеріанська терапія; раціональна терапія;	Недирективність; рефлексивність; емпатія. «раціонально-емотивна
				психосинтез;	
				гештальт	
				НЛП;	

				сомато-психотерапія; гуманістичний;	уява»; «рольова гра»; «когнітивне домашнє завдання»; «техніка відтворення в уяві відчуттів»;
Оцінка ефективності психокорекції 1-2 заняття	Встановлення суб'єктивних змін, які переживаються клієнтом, визначення змін об'єктивних показників особистісних характеристик			Екзистенційно-гуманістичний	САТ; СЖО; ФВТ; самооцінка за Айзенком; самооцінка за Дембо-Рубінштейн; самооцінка тривожності (Немчинов); проективний тест «шести малюнків» за Менегетті самозвіт бесіда

Психодіагностичне дослідження для вивчення ефективності даної програми проводилося двічі: на початку психокорекційних заходів та одразу після завершення роботи. Всього проводилось від 15 до 20 сеансів, періодичністю 5-6 разів на тиждень. Тривалість кожного сеансу 45-60 хв. Мета нашої корекційної роботи — покращення психічного здоров'я осіб із “соматогенною фрустрацією” через застосування активних засобів психологічного впливу та дослідження їх ефективності.

В результаті проведеної психокорекційної роботи в осіб із “соматогенною фрустрацією” відбулись значні зміни показників психічного здоров'я, а саме зріс рівень самоповаги (СМПВ) на 20,0%, а також показники ціннісних орієнтацій (ЦОР) на 26,0%, що означає, наближення до цінностей людини, яка самоактуалізується.

Це вказує на те, що наші клієнти стали більше цінувати свою гідність, позитивні характеристики своєї особистості і поважати себе за них. Середній показник сензитивності (СЕНЗ) зріс на 16,3%. Зміна цієї важливої характеристики психічного здоров'я є свідченням того, що зріс ступінь усвідомлення людиною своїх власних потреб і почуттів, того, наскільки добре вона їх відчуває і рефлексує.

Відбулось збільшення показнику, що відображує розуміння людської природи (РЛП) на 13,1%, що відображує позитивний вплив психокорекційних заходів на здатність досліджуваних позитивно сприймати людську природу та її дихотомічність у цілісній єдності (жіночість — чоловічість, раціональність — емоційність).

Показники самосприйняття (СМСПР) і спонтанності (СПН) збільшились в середньому на 13,0%, що засвідчує більший рівень спонтанності та свободи емоційних проявів та прийняття себе, незалежно від оцінки власних позитивних та негативних якостей.

Середній показник синергічності (СИНГ) зріс на 11,6%. Він вказує, що збільшилась здатність клієнтів до цілісного сприйняття світу і людей, до розуміння зв'язку протиріч, таких як тілесне та духовне, гра і робота та ін. Далі йдуть зміни за базовими шкалами підтримки (ПТР) – на 11,8% і компетентності у часі (КОМП) – на 10,0%.

Такі зміни свідчать про те, що певною мірою зріс ступінь незалежності цінностей і поведінки наших клієнтів від зовнішнього впливу, вони стали більш вільні у виборі. Аналізуємо показник «вираженості болю» у людей на початку та після завершення психокорекції. Кількісні данні наведено в таблиці 2:

Таблиця 2

Зміна показника «вираженості болю» в осіб із «соматогенною фрустрацією» під впливом психокорекційних заходів

«Вираженість болю»	Кількість ($P \pm m$) умовних балів, одержаних досліджуваними на початку та після завершення психокорекційних заходів		
	на початку	після завершення	P
Від 1 до 3 балів	$2,48 \pm 0,68$	$1,20 \pm 0,06$	$< 0,001$

Отримані результати свідчать про те, що біль, який виражався на фізичному рівні, у клієнтів значно зменшився, а у багатьох випадках зовсім зник після психокорекційних заходів.

Після психокорекційних заходів змінилась також ієрархія факторів, що визначають особливості психічного здоров'я клієнтів (вона стала аналогічною до здорових людей). Так, на перше місце (з третього) переходить фактор «самосприйняття», на друге місце (з першого) переміщується фактор «осмисленості життя». Фактор «прагнення до самоактуалізації» перейшов з другого місця на третє.

Отримані результати свідчать про зростання після психокорекції значущості власного самосприйняття у становленні свого психічного здоров'я. Очевидно, якість психічного здоров'я, по-перше, визначається тим, наскільки людина схильна сприймати природу людини в цілому як позитивну, реально оцінювати себе, але сприймати і поважати свою особистість зі своїми недоліками і перевагами, такою, якою вона є, цінувати свою неповторність. Після цього зростає здатність клієнтів тверезо оцінити пройдений відрізок життя, відчутти, наскільки продуктивно і осмислено він був прожитий, наповнити його новим сенсом. Це теж важливий чинник належного рівня психічного здоров'я, який ми назвали «осмисленість життя». Після психокорекційних заходів у клієнтів підвищилась впевненість у своїй здатності розгортати власний життєвий сценарій, відповідно до своїх життєвих цілей та планів. Отже, чинник «прагнення до

самоактуалізації» теж відіграє вагомий вплив на становлення психічного здоров'я особистості.

Також збільшилась здатність досліджуваних до відчуття теперішнього моменту життя, занурення у нього, сприйняття життєвого процесу у цілісній єдності минулого, теперішнього та майбутнього. Відбулися зміни і за такими показниками, як сприйняття власної агресії — на 8,9%, контактності — на 7,0%, гнучкості поведінки — на 8,1% та креативності — на 7,9%. Найменші зміни відбуваються за характеристикою пізнавальних потреб — 7,0% в бік підвищення в групі осіб після психокорекційних заходів. Отже, в результаті психокорекції відбулось зростання рівня самоактуалізації досліджуваних, що, безумовно, позитивним чином впливатиме на показники їх психічного здоров'я.

Таким чином, розроблена й впроваджена програма комплексної психокорекційної допомоги приводила у відповідність з новими життєвими цілями актуальні ресурси за рахунок адекватної трансформації життєвої стратегії, сприяла редукції психопатологічної симптоматики. Отримання довготривалого стійкого ефекту програми, який значно перевищував ефективність її окремих компонентів, підтвердило доцільність застосування цих принципів для діагностики та психокорекції осіб із «соматогенною фрустрацією (з болем у спині при остеохондрозі хребта).

Висновки. Таким чином, основою нашої психокорекції стали дві фундаментальні концепції: концепція «позитивного психічного здоров'я» та концепція цілісності особистості, її психосоматичної єдності. Враховуючи специфіку клієнтів із «соматогенною фрустрацією», в психокорекції акцент робився на трьох її аспектах, а саме: поведінковому (саморегуляції); емоційному (самовідношенні); когнітивному (саморозумінні).

З метою покращення показників психічного здоров'я осіб із «соматогенною фрустрацією» нами було розроблено комплекс психокорекційних заходів, який базувався на основі поєднання різних психотерапевтичних практик, носив короткотривалий характер та був структурований за 4 етапами: діагностичним, установчим, власне корекційним та етапом оцінки ефективності психокорекції.

В результаті психокорекції відбувається зростання значущості власного самосприйняття, зокрема, спостерігається збільшення показників: сенситивності на 16,3%, самоповаги на 20,0%, розуміння людської природи на 13,1%, самосприйняття на 13,0%, цінностей на 26,0%. Такі зміни є свідченням зростання ступеню усвідомлення людиною своїх власних потреб і почуттів, більшого цінування своєї гідності, позитивних характеристик своєї особистості, а також збільшення здатності сприймати себе такою, якою є, незалежно від оцінки своєї гідності чи недоліків та відчувати природу людини в цілому, як позитивну.

Література

1. Александер Ф. Психосоматическая медицина: принципы и практическое применение / пер. с англ. С. Могилевский. — М.: Эксмо-Пресс, 2002. — 336 с.
2. Горячая Т. С. Обоснование понятия «соматогенная фрустрация» Науковий часопис. Серія 12: Психологічні науки: збірник наукових праць. — К.: МПУ ім. М.П. Драгоманова, 2006. — № 11/35. — С. 84–89.
3. Менегетти А. Психосоматика : новейшие достижения / А. Менегетти ; пер. с итал. Родик М.А., Ус Е.Н. — М. : Онтопсихология, 2005 (ГПП Печ. Двор). — 354 с.

H. Kazakov,

Features of psycho-corrective work with persons with somatogenic frustration.

Summary. The research paper outlines the peculiarities of the applying psycho-correction to persons with somatogenic frustration, namely the methodological basis of the psycho-correction program was the concept of “positive mental health” and the concept of the value of personality, its psychosomatic unity. In particular, the main focus was on three main aspects of behavioral (self-regulation); emotional (self-attitude); cognitive (self-understanding). As a result of psycho-correction, there was a certain restructuring of the factors that determine the mental health features that were close to the hierarchy of these factors in healthy people, in particular, there was an increase in self-esteem, self-perception, sensitivity and values, which testifies to the harmonization of mental health of an individual.

Keywords: mental health, somatogenic frustration, psycho-correction, self-perception, self-esteem.

О.В. Камінська,

доктор психологічних наук, доцент,

професор кафедри загальної психології та психодіагностики
Рівненського державного гуманітарного університету

ПСИХОКОРЕКЦІЯ РОЗЛАДІВ СНУ ПРИ НЕВРОЗАХ

Актуальність теми зумовлюється тенденцією до збільшення кількості осіб, яким притаманні невротичні прояви, що зумовлено підвищенням соціально-економічної нестабільності, яка спостерігається останнім часом в нашій державі. Поява невротичних розладів досить часто супроводжується розладами сну, що знижує якість життя особистості, призводить до виснаження та перевтоми, погіршує перебіг невротичних розладів.

Сон є особливим функціональним станом, що періодично виникає та характеризується специфічними поведінковими проявами у вегетативній і моторній сферах, зниженням активності нервової системи, відключенням від сенсорних впливів зовнішнього світу і практично повною відсутністю рухової активності. Наукові дослідження останніх десятиліть показали винятково важливе значення сну для життєдіяльності людини [1].

Однією з основних функцій сну вважається забезпечення процесів відновлення у головному мозку. Людина, позбавлена сну, гине впродовж двох тижнів. Вже через 50-80 год. без сну у людини відбувається значне зниження

швидкості реакцій, працездатності, здатності до зосередження уваги, псується настрій, з'являється плутаність мови, відбувається дезорієнтація в навколишньому середовищі, знижується точність роботи. Більш тривале позбавлення сну може призвести до виникнення психопатій і навіть параноїдальних розладів психіки. У разі повної відсутності сну протягом п'яти діб різко знижується рухомість нервових процесів, швидко розвивається стомлення як при фізичній, так і при розумовій праці, виникає емоційна неврівноваженість. Подальша відсутність сну супроводжується порушенням функцій зору, вестибулярного апарату, галюцинаціями, маренням [3].

Під терміном «розлади сну» прийнято розуміти порушення тривалості та якості сну, що може призвести в денний час до труднощів концентрації уваги, порушень пам'яті і виникнення стану тривожності, тобто до погіршення денного психофізіологічного функціонування. Розлади сну умовно класифікуються на гіпер- та інсомнії. Гіперсомнія — це денна сонливість, а інсомнія (безсоння) — порушення власне сну. Інсомнія буває гострою, періодичною і хронічною. Гостра (транзиторна) інсомнія пов'язана з такими чинниками, як психічна травма, фізичний дистрес. При ній розлади сну продовжуються від двох ночей до декількох тижнів. При періодичній інсомнії сон порушується в певні життєві або сезонні цикли. Хронічна інсомнія має місце коли розлади сну тривають більше місяця [4].

Найчастіше хронічні розлади сну спостерігаються при неврозах. Невроз визначається як психопатологічні симптоми та синдроми неспокійного рівня, що поєднуються з вегетативною дисфункцією та виникають внаслідок дії на особистість актуальної психічної травми і недосконалості механізмів антиципації та психологічної компенсації. На їхню думку, в залежності від конституціональних особливостей особистості, психічна травма або компенсується адаптивними механізмами психологічного захисту і людина лишається психічно та соматично здоровою, або призводить до неврозу чи психосоматичного захворювання [2].

В осіб з невротичними розладами можуть спостерігатися різні варіанти інсомнії: як специфічні (інсомнія при психічних розладах), так і неспецифічні (адаптаційна, психофізіологічна інсомнія, псевдоінсомнія, інсомнія що розвивається на тлі неадекватної гігієни сну, інсомнія пов'язана з прийомом лікарських препаратів, а також з розладом біологічних ритмів). Серед усіх проявів невротичних розладів інсомнія традиційно кваліфікується як один зі станів, що найбільш важко суб'єктивно переносяться і викликають дезадаптацію [5].

На нашу думку, при проведенні корекційної роботи, спрямованої на подолання розладів сну при неврозах, доцільно використовувати засоби арт-терапії, а саме: методи проєктивного малювання (вільне малювання, комунікативне малювання, спільне малювання); метод роботи з готовими малюнками; техніку орігамі; методи музикотерапії (музично-рухові ігри та вправи, психічна і соматична релаксація за допомогою музики, вокальне вираження — спів, рецептивне сприйняття музики, дихальні вправи з музичним супроводом, пантоміма); сюжетно-рольові техніки, ігри-драматизації, рухливі ігри з правилами; вправи на краще усвідомлення себе, на формування способів релаксації; програвання реальних та умовних ситуацій.

Отже, психокорекція розладів сну при неврозах є складним завданням, що вимагає застосування комплексного підходу та роботи одночасно з невротичними проявами та інсомнією, як наслідком неврозу. Використання арт-терапевтичних технік спрямоване на гармонізацію особистості в цілому, вироблення вмінь саморегуляції, зняття внутрішньої напруги, опанування релаксаційними техніками, що підкреслює доцільність їх використання при роботі з особами, яким притаманні невротичні прояви.

Література

1. Богословский М.М. Современные представления о природе и функции сна. *Журнал высшей нервной деятельности*. 2008. Т. 52. С. 12–17.
2. Братусь Б.С. Психологический анализ изменений личности при неврозе. М., Изд-во МГУ, 2004. 267 с.
3. Вейн А. М. Нарушения сна и бодрствования. М.: Медицина, 2004. 277 с.
4. Инсомния: современные диагностические и лечебные подходы / Под ред. Я.И. Левина. М., 2005. 115 с.
5. Ковров Г.В., Корабельникова Е.А., Левин Я.И. Инсомния: современные диагностические и лечебные подходы. М., 2005. 251 с.

В.В. Лагодієнко,

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу,
підприємництва і торгівлі Одеської національної академії харчових технологій

Н.В. Лагодієнко,

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і оподаткування
Миколаївського національного аграрного університету

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Принципи ведення соціально відповідального бізнесу впроваджуються в стратегічні плани і операційну діяльність підприємств, а основними прямими обов'язками перед державою і суспільством в рамках реалізації довгострокової стратегії розвитку підприємств харчової промисловості є:

- забезпечення промислової безпеки та охорони праці;
- своєчасні податкові виплати, забезпечення та створення робочих місць, соціальна підтримка і розвиток співробітників;
- охорона навколишнього середовища;
- підвищення якості та ефективності соціально-інвестиційної діяльності підприємств;
- підвищення якості життя в регіонах.

Хоча підприємства харчової промисловості не є основними забруднювачами довкілля, виробництва даної галузі є ресурсомісткими, має велику кількість відходів та є джерелом негативного впливу на навколишнє середовище. Основною проблемою екології харчових виробництв є проблема використання водних ресурсів. Підприємства використовують в процесі виробництва значну

кількість води, що використовується безпосередньо в технології основного продукту (особливо стосується підприємств цукрової, кондитерської, тютюнової та ефіроолійної промисловостей). Також небезпечними вважаються відходи виробництва цукрових заводів, оскільки більшість з них не обладнані устаткуванням для очистки жомопресових вод. Більшість цієї води у вигляді забруднених стоків виводиться із процесу та веде до подальшого забруднення поверхневих вод.

Практика розвинених країнах свідчить, що відповідальність за забруднення довкілля й обов'язок з його відновлення лежить на підприємствах. На даному принципі — *polluter pays* (забруднювач платить), базується сучасне природоохоронне законодавство багатьох демократичних країн (США, Великобританії та країнах Євросоюзу). Однак не дивлячись, що він є обов'язковим для України, найчастіше підприємствам-порушникам вдається уникати відповідальності.

Проблема соціальної відповідальності підприємств харчової промисловості має глобальний і національний виміри. У зв'язку з вище розглянутим, основними пріоритетними напрямками забезпечення соціально відповідальної діяльності є: соціальний захист і розвиток співробітників, зменшення диспропорцій регіонального розвитку, промислова безпека та охорона праці, охорона довкілля, розвиток місцевих спільнот та інтеграція до європейського економічного і соціального простору.

Головною умовою вирішення поставлених вище питань є перехід на принципово нові, інноваційні технології виробництва харчової продукції та подальше вдосконалення споживання ресурсів. Визначальним фактором зростання соціальної відповідальності суб'єктів господарювання є ефективність управління інноваційними процесами, освоєння нових технологій, наукових знань і процесів як головного джерела економічного зростання.

При формуванні стратегії вітчизняні виробники повинні враховувати потреби і очікування суспільства, ризики ефективності управління, працювати над поліпшенням взаємовідносин із зацікавленими сторонами, покращенням репутації підприємства в цілому. Особливої уваги потребують питання промислової і екологічної безпеки, дотримання вимог законодавства, раціональне використання природних ресурсів та зниження рівня забруднень, активізація інвестиційних та інноваційних процесів, зменшення безробіття та зниження соціальної напруги, підвищення рівня життя населення.

Література

1. Деркач С. Бізнес має бути соціально відповідальним. URL: <http://www.stepanderkach.com.ua>.
2. Охріменко О.О., Іванова Т.В. Соціальна відповідальність. Навч. посіб. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». 2015. 180 с.

Д.П. Лихопьок,

аспірант кафедри економіки промисловості та організації виробництва
Українського державного хіміко-технологічного університету, м. Дніпро, Україна

науковий керівник: **Л.Д. Гармідер,**

доктор економічних наук, член-кореспондент Академії економічних наук України,
завідувач кафедри економіки промисловості та організації виробництва
Українського державного хіміко-технологічного університету, м. Дніпро, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННІ МАЛИМИ ТА СЕРЕДНІМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ (МСП)

Сьогодні аналіз ролі інноваційних інформаційних технологій при веденні малого і середнього бізнесу є актуальним. Необхідно виробити концепцію управління бізнес-процесами на малих і середніх підприємствах, розробити узагальнену модель управління бізнес-процесами для малого і середнього бізнесу, яка могла бути використана різними МСП і виробниками відповідного програмного забезпечення.

Дослідження вказують на сильну позитивну кореляцію між інноваційних інформаційних технологій та економічною ефективністю і конкурентоспроможністю малого і середнього бізнесу [2, с. 10]. Однак, використання інноваційних інформаційних технологій малим і середнім бізнесом утруднено в силу недостатнього фінансування, відсутності ресурсів і кваліфікованих кадрів. При цьому перспективними технологіями, застосовуваними в управлінні малого і середнього бізнесу, представляються мобільні рішення завдяки інноваційним інформаційним технологіям.

Розглядаючи питання управління бізнес-процесами на малих і середніх підприємствах, перед усім необхідно відзначити характеристики та властивості МСП, що відрізняють його від великих підприємств:

- спеціалізація і індивідуальність на бізнес-ринках;
- доступність ринків і концентрація на кінцевих споживачах;
- швидкість реакції і бізнес-переорієнтації, гнучкість в прийнятті рішень і впровадженні організаційних змін;
- обмеженість ресурсів, яка компенсується різнобічно розвиненим персоналом, що виконує одночасно багато завдань;
- неоднорідність технічних ресурсів [7, с. 48].

Науковцями описані практики і підходи до управління бізнес-процесами на підприємствах [4; 7; 10; 11]. Серед методів моделювання бізнес-процесів на малих і середніх підприємствах зустрічаються:

- проведення опитувань представників МСП про бізнес-структурі і процесах їх підприємств з подальшим їх моделюванням за допомогою допоміжного програмного забезпечення;
- побудова бізнес-платформи МСП за допомогою збалансованої системи показників;

- виділення груп чинників, що впливають на прийняття інноваційних інформаційних технологій в МСП і виведення причинно-наслідкового зв'язку між ними;

- аналіз інформаційних потоків даних підприємства та ін.

Еволюція технологій сильно впливає на ведення бізнесу, змінюючи інфраструктуру промисловості і бізнес-операцій, а також створюючи передумови для виникнення конкурентних переваг у тих організацій, які впроваджують у свої бізнес-процеси інноваційні інформаційні технології. Їх прийняття на МСП надає можливість швидкого доступу, оцінки, обробки і поширення великих обсягів даних і інформації про інфраструктуру бізнесу [8, с. 98].

Отже, інноваційні інформаційні технології в МСП можуть використовуватись в наступних напрямках.

1. Використання система планування ресурсів підприємства (Enterprise resource planning, ERP) при інтеграції бізнес-процесів дає можливим усувати функціональні кордони між підрозділами, підвищувати доступність інформації та її безперешкодний рух між різними відділами, поліпшити операційну діяльність підприємства, знизити час розробки продукту і його виведення на ринок, а також отримати можливість швидко реагувати на тиск з боку конкурентів і змінення умов на ринку [9, с. 36].

2. Використання програмного забезпечення як сервісу (Software as a Service, SaaS), при якому та чи інша програма не встановлюється на комп'ютер користувача, а функціонує завдяки потужностям сервісної компанії [1, с. 28]. Таке рішення виправдане в зв'язку з обмеженою кількістю фахівців і невеликих цільових бюджетах, адже МСП часто набагато вигідніше не мати власний ІТ-відділ, а наймати сторонніх фахівців і отримувати ПО через Інтернет.

3. Використання мобільних технологій в діяльності МСП відображає їх зацікавленість в інтеграції нових технологій з існуючими бізнес-процесами. При розробці і впровадженні інноваційних інформаційних технологій слід враховувати компетенції працівників організацій.

У результаті аналізу впливу інноваційних інформаційних технологій на ведення малого і середнього бізнесу встановлена сильна позитивна кореляція між інноваційними інформаційними технологіями з одного боку і економічною ефективністю і конкурентоспроможністю малого і середнього бізнесу - з іншого. При цьому перспективними технологіями, застосовуваними в управлінні малого і середнього бізнесу, представляються мобільні рішення завдяки таким інноваційним інформаційним технологіям.

Література

1. Менеджмент процессов / Й. Беккер, Л. Вилков, В. Таратухин, М. Кугелер, М. Роземанн / Пер. с нем. — М.: Эксмо, 2007.
2. Таратухин В.В., Баженова Е.А. Влияние информационно-коммуникационных технологий на управление бизнес-процессами малых и средних предприятий в развивающихся странах // Бизнес-информатика №3 (21). — 2012. — С. 9—16.
3. Шеер А.-В. Бизнес-процессы. Основные понятия. Теория. Методы / Пер. с англ. — М.: Весть-МетаТехнология, 2000.

4. An empirical test of causal relationships of factors affecting ICT adoption for building project management : an Indian SME case study / V. Ahuja, J. Yang, M. Skitmore, R. Shankar // Construction Innovation: Information, Process, Management. – 2010. – Vol. 10, № 2. – P. 1–5.
5. Blackwell P., Shebab E.M., Kay J.M. An effective decision-support framework for implementing enterprise information systems within SMEs // International Journal of Production Research. – 2006. – Vol. 44, № 17. – P. 43–47.
6. Gartner. BPM (business process management). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gartner.com/technology/it-glossary/#bpm>.
7. Hoyer V. Modeling Collaborative e-Business Processes in SME environments // Journal of Information Science and Technology. – 2008. – Vol. 5, № 2. – P. 46–50.
8. Ongori. H. Information and communication technologies adoption in SMEs: literature review // Journal of Chinese Entrepreneurship. – 2010. Vol. 2, № 1. – P. 93–101.
9. Rao S.S. Enterprise resource planning: business needs and technologies // Industrial Management & Data Systems. – 2000. – Vol.100, № 2. – P. 35–38.
10. Santos J., Sarriegi J.M., Serrano N. A support methodology for EAI and BPM projects in SMEs // Taylor & Francis. – 2008. – Vol. 2, № 3. – P. 63–70.
11. Tam A.S.M., Chu L.K., Sculli D. Business process modelling in small- to medium-sized enterprises // MCB University Press. – 2001. – Vol. 101, № 4. – P. 56–60.

Н.І. Моїсєєва,

кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри ЮНЕСКО
“Філософія людського спілкування” та соціально-гуманітарних дисциплін
Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

Роль туризму для розвитку регіональної економіки важко переоцінити, разом з тим туристична галузь має об'єктивні передумови свого розвитку, що склалися на підставі історичних, географічних, культурних, економічних, політичних, соціальних та інших чинників. Визначення специфічних ознак та особливостей розвитку туристичної сфери в історичній ретроспективі спрямовано на виявлення можливостей та завад подальшого її розвитку у довгостроковій перспективі.

З метою створення умов для забезпечення сталого розвитку сфери туризму та курортів, перетворення її у високорентабельну, інтегровану у світовий ринок галузь, що зможе стати вагомим чинником прискорення економічного зростання, підтримки зайнятості, структурної модернізації економіки, наповнення бюджетів всіх рівнів, у т. ч. регіональних, державному та регіональному управлінню слід зосередити увагу на реалізації наступних основних завдань:

- вирішення проблем комплексного розвитку сфери туризму та курортів;
- підтримка створення та модернізації туристичної інфраструктури;
- забезпечення належної якості туристичних та курортних послуг;
- ефективне використання наявного туристичного потенціалу;
- створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту,

забезпечення на цій основі сприятливих умов для перерозподілу міжнародних туристичних потоків на користь України та сталого соціально-економічного розвитку регіонів і держави в цілому тощо.

Моніторинг базису нагальних проблемних питань розвитку туристично-рекреаційної сфери Причорноморського регіону дозволив, поряд із зазначеними вище проблемами розвитку, виявити:

- недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази у сфері туризму;
- недостатня кількість якісних туристичних продуктів на туристичному ринку;
- низький рівень розвитку рекреаційно-туристичної інфраструктури;
- низька якість сервісу та невідповідність стандартам засобів розміщення;
- недостатня інженерна інфраструктура на туристично-рекреаційних територіях (відсутність водопостачання та водовідведення, незадовільний стан доріг та відсутність під'їздів до багатьох туристичних об'єктів тощо);
- незадовільний стан пам'яток історико-архітектурної спадщини, які можуть бути задіяні у сфері туризму;
- відсутність взаємодії місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення розвитку туризму і рекреації в регіоні;
- не відпрацьованість єдиного підходу до раціонального використання наявних курортних ресурсів;
- відсутність поінформованості потенційних туристів про можливості рекреаційно-туристичного потенціалу області;
- відсутність ідентифікації регіонального продукту на національному і міжнародному туристичному ринках;
- незабезпеченість професійними кадрами у сфері туризму і рекреації;
- незбалансованість соціальної та економічної ефективності використання рекреаційних ресурсів та необхідність їх збереження;
- недостатність методичної, організаційної, інформаційної та матеріальної підтримки з боку держави суб'єктів туристичної діяльності, які здійснюють організацію прийому туристів в області;
- низька якість та недостатній асортимент туристичних послуг;
- неналежний стан туристичних маршрутів (брак обладнаних місць короткочасного відпочинку, гірських притулків, відсутність єдиної системи інформаційних знаків, що вказують шляхи активного туризму (пішохідних, велосипедних, водних тощо);
- недостатність туристичної інформації як для туристів, так і для підприємств, що надають послуги у сфері туризму, — туристичних карт, рекламної продукції, інформації про область, недосконалість бази даних щодо туристично-рекреаційних об'єктів;
- неефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу в сільській місцевості як одного з чинників зниження рівня безробіття;
- відсутність сучасної методології статистичного спостереження у галузі туризму та готельного господарства.

Всі зазначені проблеми потребують необхідності формування повноцінної регіональної політики розвитку туризму та курортів.

Література

1. Темник І.О. Умови та чинники розвитку міжнародного туризму / І.О. Темник // Ефективна економіка: [електронне наукове фахове видання] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tourism-book.com/books/book-34/chapter-1372/>
2. Цимбал О.І. Туристична сфера України як плацдарм до розвитку національної економіки та міжнародного туризму. / О.І. Цимбал // Сталій розвиток економіки. – 2012. – №2. – С. 133–136.

Aleksandra Perkowska, Arkadiusz Gromada, Magdalena Golonko,
The Warsaw University of Life Sciences WULS – SGGW, Warsaw, Poland

THE IMPACT OF BREWING PRODUCTION ON THE POLISH ECONOMY

Introduction. Beer is the third most-consumed drink in the world, after water and tea. Poles rank at the forefront of its consumption. In the European Union, Poland ranks third in terms of beer production. On its territory there are over two hundred breweries. The brewing industry has a measurable impact on the national economy. According to the data presented in the Deloitte Poland report in 2017, the contribution of the brewing industry to Polish GDP amounted to PLN 19.4 billion. In this sector, approximately 10,000 people were employed directly. people, while indirectly even 157.5 thousand people [1].

Sales, purchases and production of products by the brewing sector not only create jobs, but also have a significant contribution to the budget of Polish households. The total income earned by the Polish beer industry in 2017 amounted to PLN 5.6 billion, of which PLN 1.4 billion comes from trade, PLN 1 billion from the HoReCa sector (*HoReCa is the food and beverage sector. This term is a syllable abbreviation of the words Hotel, Restaurants, Catering*), and the rest from agriculture and food processing [2].

The purpose. The aim was to study the impact of the brewing industry market in the state budget revenues from taxes in 2008–2017.

Material and methodology of the study. The study was based on a literature review. In the study used data from the Central Statistical Office and used descriptive and graphical methods.

Economic scope. Annual revenues to the state budget in connection with the brewing, distribution and sale of beer amount to PLN 9.9 billion. Every third zloty is excise duty, amounting to PLN 3.45 billion in 2017, thanks to which Poland is the second largest taxpayer of excise duty on beer in the EU, after Great Britain. Poland is the third largest beer consumer in Europe (37.7 million hectoliters), just after Germany (86 million hectoliters) and Great Britain (43.7 million hectoliters). 98% of beer in Poland is beer, which was produced by domestic breweries. In 2016, 8% of beer production (3.29 million hectares) went to 80 foreign markets, or almost half of the world's countries. 9 out of 10 beers exported from Poland go to the countries of the community, and 1 out of 10 from the EU. On a local scale, 2 out of 3 bottles of

beer are bought in small stores, for which beer sales account for approx. 29% of the turnover value of this type of stores [3].

The European brewing sector makes a significant contribution to the many economic results of decision-makers, in particular:

- employment – many people work in the beer supply chain, which contributes to the achievement of the Europe 2020 goals of reaching the employment rate of people aged 20-64 at the level of 75%

- added value – economic growth can be understood as an increase in value added in the entire economy (the difference between the consumption of input materials and the production produced in each industry). Added value contributes to the implementation of the EU strategy for economic growth, the Europe 2020 strategy (thus strengthening the objectives of increasing employment and government revenues),

- government revenues - these are taxes on beer, excise duty and VAT, but also on taxes on factors of production in the supply chain. Government revenue is particularly important because EU Member States have committed themselves to medium-term limits on borrowing under the Stability and Growth Pact (and within a wide range of priorities in the area of public expenditure) [4].

Excise tax. Beer is one of the dominant share of products excise duty. In 2017, this revenue amounted to over PLN 68 billion, which accounted for 19% of all revenues to the state budget. Beer excise duty in this amount has a share of almost PLN 3.5 billion, which gives 5% of the entire excise tax [5].

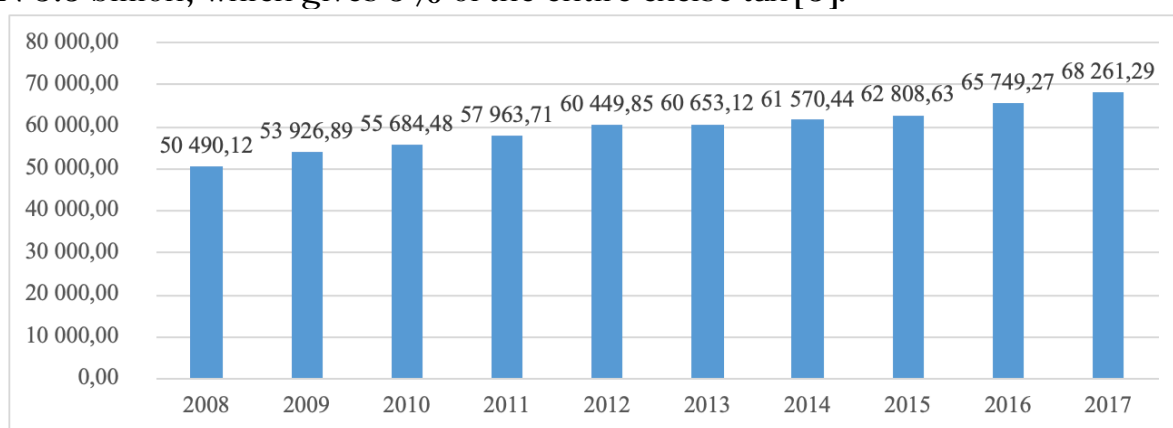

Fig 1. Proceeds to the state budget from excise duty in 2008–2017 (thous. zł)

Source: own study based on data from the Central Statistical Office

According to the Act of 6 December 2008 on excise duty, the categories of alcoholic beverages include beer, ethyl alcohol, fermented beverages and intermediate products. In the meaning of the Act, beer is all products falling within CN code 2203 00 (Beer obtained from malt), as well as products containing a mixture of beer and non-alcoholic beverages included in the European list as CN heading 2206 00 (Other fermented beverages and their mixtures, e.g. cider), containing an alcoholic strength exceeding 0.5% of their volume [6].

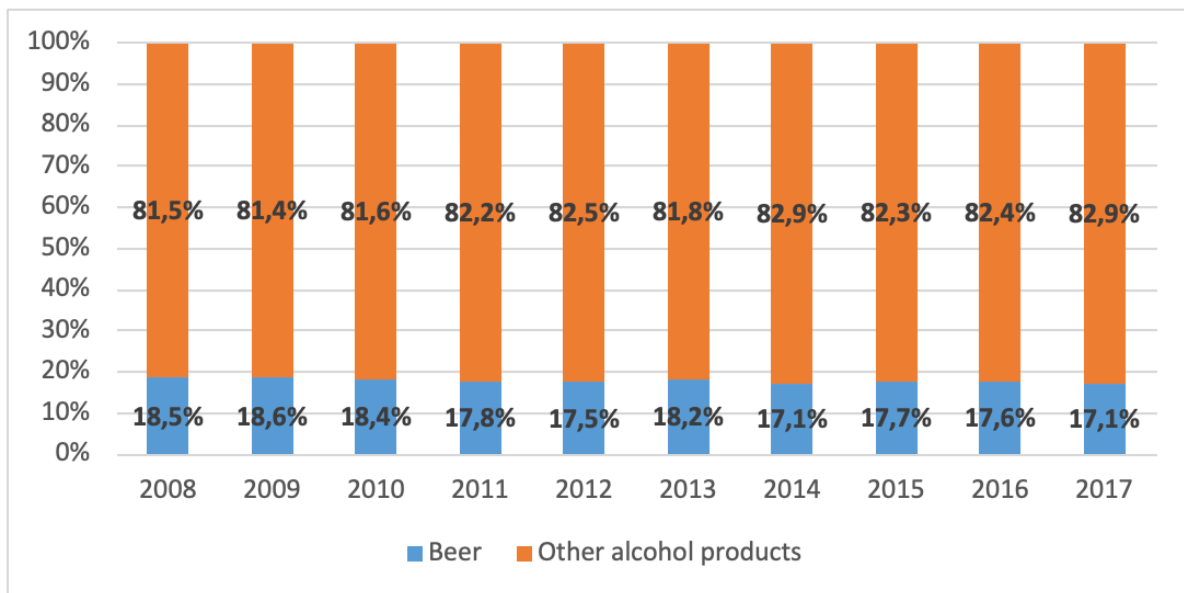

Fig 2. The share of revenues from the excise tax on beer background revenues from excise duties on alcoholic products in total Poland

Source: own study based on data from the Central Statistical Office

The state budget revenues from excise tax on beer from 2008 to 2017 remain at a similar level in relation to the total proceeds from excise duty on alcohol products.

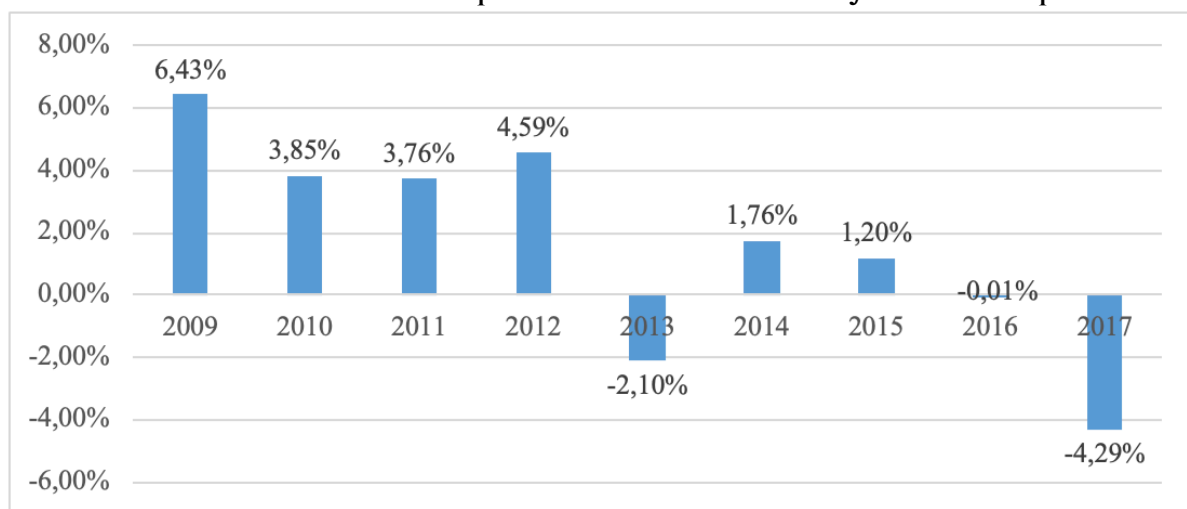

Fig 3. Change in excise tax revenue from beer in relation to the previous year in 2009–2017

Source: own study based on data from the Central Statistical Office

In 2009–2012, revenues to the state budget due to excise duty increased from year to year, to reach PLN 3.579 million in 2012. In the following year, these revenues decreased to PLN 3.5 million. The next two years are again an upward trend, with a record impact in 2015 of PLN 3.608 million. The last two years have been to reduce the influence. In 2017, revenues from excise duty beer were the lowest since 2011 and amounted to PLN 3.453 million.

Impact of taxes on brewing production. The production or processing of beer and its bottling are treated as beer production. The principle of the number of hectoliters of the finished product per 1-degree Plato (the content of the extract from

which the beer is made) is applied to taxation of beer, where the rate is PLN 7.79 per hectolitre for each stage of the Plato finished product [7].

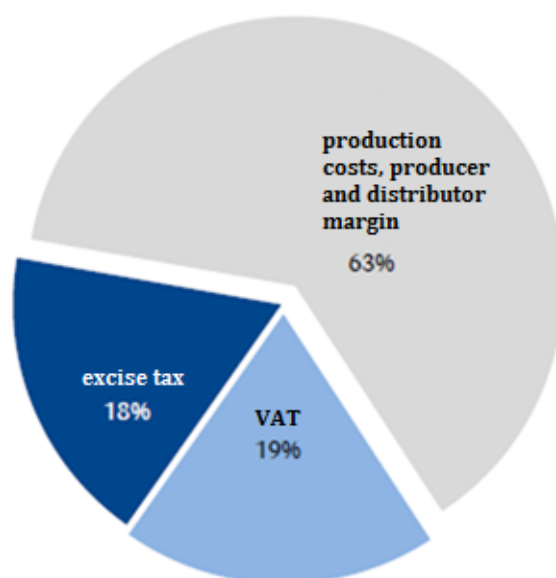

Fig 4. The share of taxes in the retail price of beer

Source: Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej (2016),
Rynek wyrobów alkoholowych

Micro and small breweries often benefit from a partial exemption from excise duty, which facilitates the operation of small breweries. Enterprises also pay tax on goods and services (VAT), income tax (PIT or CIT), advance payment for personal income tax on employment of employees, local taxes on real estate and means of transport. These amounts are supplied by local self-government units (municipalities, poviats, voivodships) as well as directly to the state treasury.

Summary. The beer revolution, although it is a completely new phenomenon on the Polish market, is developing dynamically and is increasingly noticed. Despite the small direct impact on the domestic market so far, its existence has been noted by existing players and is also becoming more and more important on the Polish market. The beer market is one of the largest branches of the Polish economy. It brings a significant impact to the state budget, especially that beer being an alcoholic beverage is subject to additional taxes. In addition, breweries generate numerous jobs, both in the plants themselves and in cooperating entities, eg: wholesalers, stores, the HoReCa industry.

References

1. <https://www.browary-polskie.pl/wartosc-sektora-piwowarskiego-dla-gospodarki-narodowej-przeszlo-dwa-razy-wieksza-niz-budzet-panstwa-na-nauke/>
2. Deloitte Polska (2018), Raport Wpływu Branży Piwowarskiej.
3. Grabowska A., Polska trzecim producentem piwa w Europie, <https://www.mcconsultants.pl/polska-trzecim-producentem-piwa-w-europie/>
4. The Brewers of Europe (2016), The Contribution made by Beer to the European Economy, s. 17.
5. Produkcja wyrobów przemysłowych w 2014 r., GUS, Warszawa lipiec 2015.

6. Ministerstwo Finansów (2018), Szacunkowe dane o wykonaniu budżetu państwa za styczeń - grudzień 2017 r.
7. Ustawa z dnia 6 grudnia 2008 r. o podatku akcyzowym, art. 94 ust. 4 (Dz.U. 2009 nr 3 poz. 11).

О.В. Ширкова,

студентка економічного відділення,

Лозівська філія Харківського державного автомобільно-дорожнього коледжу, м. Лозова

науковий керівник: **Т.Ю. Власенко,**

викладач економічних дисциплін I категорії, голова циклової комісії «Економіка підприємства»,

Лозівська філія Харківського державного автомобільно-дорожнього коледжу, м. Лозова

АМОРТИЗАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ РОЛЬ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У період реформування національної економіки, економічна система вимагає впровадження якісно нової нормативно-правової бази, здатної систематизувати законодавчі акти і національні стандарти з метою наближення їх до міжнародних. Будь-яке підприємство для отримання корисних результатів повинно мати розвинуту техніко-технологічну базу. Тільки наявність засобів праці, які знаходяться в нормальному технічному стані, може забезпечити отримання економічних вигод і, як наслідок, забезпечити досягнення кінцевої мети — прибутку. Таку базу для підприємства становлять основні засоби. Однак в процесі експлуатації вони зазнають зносу і виникає потреба в їх безперервному поновленні або відтворенні — простому чи розширеному [2, с. 48—50].

Просте відтворення основних засобів здійснюється в тому самому обсязі — відбувається заміна окремих зношених частин основних засобів або заміна старого устаткування на аналогічне, тобто тоді, коли постійно відновлюється попередня виробнича потужність. Оновлення основних засобів має бути фінансово забезпечене через формування на підприємстві необхідних коштів для відтворення виробничого потенціалу. Процес відшкодування зношування основних фондів здійснюється шляхом амортизації.

В.Й. Бакай дає визначення амортизації так: «Амортизація — це складний економічний механізм, що кількісно відображає втрату знаряддями праці вартості основних засобів, які амортизуються, протягом строку їх корисного використання (експлуатації), і поступове перенесення її на новостворений продукт з наступним нагромадженням коштів для відтворення (придбання) основних засобів» [1, с. 135—140].

Амортизація залежно від багатьох факторів може неоднаково виконувати свої функції. Тут має місце амортизаційна політика. Амортизаційна політика — це напрямок діяльності, що реалізується через визначений комплекс заходів на макроекономічному та мікроекономічному рівнях, спрямований на ефективне відновлення основних засобів шляхом встановлення норм амортизаційних відрахувань.

Основна мета розроблення амортизаційної політики, як відзначає Н. Виговська, — збільшення за рахунок внутрішніх джерел потоку власних фінансових ресурсів [3, с. 10].

Формування ефективної амортизаційної політики підприємствами, яка б впливала на обсяг витрат, що забезпечують реновацію основних засобів, шляхом вибору методів амортизації здатне забезпечити поліпшення технічного стану основних фондів. Співставлення темпів зростання обсягів реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) українських підприємств, динаміки рівня витрат на реновацію основних засобів та ступеню їх зносу свідчить про нецільове використання ними коштів амортизаційного фонду.

З метою поліпшення ситуації у сфері формування державної амортизаційної політики необхідно:

- регламентувати на законодавчому рівні використання амортизаційних відрахувань суто для оновлення основних фондів;
- встановити контроль держави за цільовим використанням амортизаційних коштів підприємств з метою обмеження їх спрямування на поповнення оборотних коштів і поточне невиробниче споживання;
- встановити норми амортизаційних відрахувань, які б відповідали оптимальним строкам корисного використання об'єктів основних фондів.
- запровадити в Україні інвестиційний податковий кредит або інвестиційну податкову знижку, які надаватимуться за умови повного використання амортизаційних відрахувань на інвестиційні цілі;
- регламентувати на рівні підприємств створення амортизаційного фонду, який має на меті — оновлення основних фондів. [5, с. 122—130].

Ефективний амортизаційний механізм та раціональний вибір методів амортизації на диференційованій основі для забезпечення заданого рівня амортизації у складі доходів від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) забезпечують відтворення основних засобів на новій, більш досконалій основі. Таким чином, забезпечення певних темпів розвитку і підвищення ефективності виробництва можливе за умови формування ефективної амортизаційної політики на макроекономічному та мікроекономічному рівнях. Подальші дослідження мають здійснюватися у напрямку виявлення особливостей формування амортизаційної політики підприємств окремих галузей економіки.

Література

1. Бакай В.Й. Проблема вибору оптимального варіанта методу нарахування амортизації на підприємствах / В.Й. Бакай // Вісник Технологічного університету Поділля. Економічні науки. — 2002. — №5, Ч.2, Т.1. — С. 135—140
2. Бланк И.А. Управление формированием капитала / И.А. Бланк. — К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. — 512 с.
3. Виговська Н.Г. Удосконалення обліку амортизації: стан, проблеми, перспективи / Н.Г. Виговська — К: КНТЕУ, 1999. — 340 с.
4. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

5. Дугієнко Н.О. Економічна сутність амортизаційної політики та її основні складові в період глобалізації // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. — 2009. — № 1(4). — С. 122–130.

А.А. Шмелькова,
студентка факультету соціології та управління
Запорізького національного університету
науковий керівник: **Г.М. Шмелькова,**
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри ділової комунікації
Запорізького національного університету

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ЖІНОЧОЇ АЛКОЗАЛЕЖНОСТІ

Актуальність дослідження. Алкоголізм, який розуміється як біопсихосоціальне захворювання, набув в останні роки масового характеру та поставив цю проблему в центр уваги соціальних працівників, соціальних психологів, медиків, працівників правоохоронних органів, педагогів. Алкоголізм є не тільки медичною, а перш за все соціальною проблемою. Особлива небезпека цього негативного явища ще й в тому, що при загальній тенденції до зростання алкоголізм стає дедалі «молодшим» за віком і частіше набуває жіночого виразу.

Актуальність теми полягає в тому, що боротьба з алкоголізмом — найбільша соціальна і медична проблема будь-якої держави. Залишається очевидним фактом, що навіть малі дози алкоголю можуть стати причиною великих неприємностей або нещасть: травм, автокатастроф, позбавлення працездатності, розпаду сім'ї, втрати духовних потреб і вольових рис людиною. Ці та інші показники дозволяють говорити про алкоголізм як про соціальне зло.

Останнім часом кількість жінок, що страждають алкогольною залежністю на території України, істотно зросла. На рубежі віків в Європі під егідою Європейської спільноти був розгорнутий дослідницький проект «Споживання алкоголю і алкогольні проблеми серед жінок в країнах Європи», спрямований на вивчення як загальних закономірностей, так і особливостей жіночого алкоголізму.

Проблематику жіночого алкоголізму розвивав видатний психіатр і суспільний діяч, борець з алкоголізмом Бехтерев Володимир Михайлович (1857–1927) займався психологічними причинами пияцтва [1]. Він пояснював: «Вся справа в тому, що пияцтво є віковим злом, воно пустило глибокі корені в нашому побуті і породило цілу систему диких звичаїв. Ці звичаї вимагають пиття і частування вином у всякому випадку». Розгляд проблеми передбачає пошук відповідей на ряд фундаментальних питань. Епоха змін, сучасна соціально-економічна ситуація, зміни, які відбуваються в нашому суспільстві, практично зруйнували раніше існуючі уявлення про норму в поведінці. За відсутності соціальних перспектив це не може не впливати на фізичне та духовне здоров'я нації. Алкоголізм значної маси населення втілює сьогодні найбільш небезпечні для країни руйнівні тенденції. Тому проблема вивчення алкоголізму відмічається особливою гостротою.

Об'єктом дослідження виступає алкоголізм, а *предметом* — соціальна робота з хворими жінками на алкоголізм.

Метою дослідження є пояснити причини, умови і фактори, що детермінують це соціальне явище.

Одними з головних завдань при роботі з алкозалежними жінками є підтримка духовних мотивів діяльності, зацікавлення жінок у подоланні їх проблеми самостійно та без шансів поновлення залежності.

Отже, проблема алкоголізму це розгалужений комплекс соціальних патологій, які впливають на нормальне функціонування суспільства. Проблема стара, як світ, але актуальна, як ніколи.

Жіноча алкогольна залежність впливає не лише на здоров'я самої жінки, але й призводить або до порушення дітородної функції, або до народження дітей з розумовими та фізичними недоліками, внаслідок чого ускладнюється сучасна демографічна ситуація. Також жіноча алкогольна залежність є однією з головних причин соціального сирітства в Україні.

Попередити жіночий алкоголізм — завжди легше, ніж вилікувати. Тут саме причини алкоголізму, які є сукупністю різних проблем, вказують на необхідність комплексу превентивних заходів з метою запобігання залежності жінок від алкоголю. Виділяють первинну, вторинну і третинну профілактику. Первинна профілактика є комплексом превентивних заходів, спрямованих на запобігання вживанню психоактивних речовин. Вторинна профілактика спрямована на формування мотивації, на повне припинення вживання алкоголю, усвідомлення залежності від алкоголю. Метою третинної профілактики є адаптація особи в соціальному середовищі після відповідного лікування, зменшення рецидиву захворювання.

Література

1. Гоголева А. В. Адиктивна поведінка і його профілактика. Київ : Видавництво НВО МОДЕК, 2003. 240 с.
2. Овсяннікова, В. В. Особливості системи ціннісних орієнтацій хворих хронічним алкоголізмом (на прикладі наркологічного відділення Запорізької психіатричної лікарні) / В. В. Овсяннікова // Вісник ЗНУ. Педагогічні науки. 2008. № 1. С. 193—197.
3. Потапова, Л. В., Профілактика ВІЛ-СНІДУ, наркоманії та алкоголізму: підруч. для фак. фіз. восп. вузів / Л. В., Потапова. Запоріжжя : ЗДУ, 2003. 108 с.
4. Коробкіна З. В., Попов В. А. Профілактика наркотичної залежності у дітей та молоді: Учеб. посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. 192 с.
5. Така І. Р. Веселість Русі: Історія алкогольної проблеми на Русі. Харків : Вид. Софія, 2002. 254 с.

Р.С. Бігун,

студентка Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

МІЖНАРОДНІ РЕЙТИНГИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА ІМІДЖ КРАЇНИ

Що допомагає країні просувати свої національні інтереси на міжнародній арені? Це позиціонування держави у світі та її репутація в очах світової спільноти. Адже високий рейтинг сприяє вирішенню багатьох проблем. Одним із методів для створення іміджу країни є міжнародні рейтинги. Вони користуються популярністю серед засобів масової інформації: інтернет-видання, телебачення, преса. Люди сприймають факти через призму інформації, яку вони отримують. Таким чином створюють певний образ. Але кожна організація, яка досліджує статус країн, попереджає, що така оцінка є суб'єктивною.

Серед зовнішніх чинників формування міжнародного образу держав на сучасному етапі виділяють важливі світові стандарти, що сформовані міжнародною спільнотою, задекларовані у нормах міжнародного права, документах міжнародних організацій, фіксуються щорічними рейтингами міжнародних організацій та рейтингових агентств. Це так звані загальносвітові рейтинги або індекси, які спрямовані на оцінку розвитку держави. Вони ілюструють спільноту і стосуються економічних показників, рівня добробуту, якості життя, прав людини, свободи преси, рівня корупції тощо [1].

Рейтингове агентство — є компанією, яка присвоює рейтинги країнам, організаціям, емітентам боргових зобов'язань з урахуванням індексів [2].

Основна мета рейтингів — це оцінка, яка буде більш корисною для потенційних інвесторів (кредиторів), щоб зрозуміти, держава виконає чи не виконає взяті на себе обов'язки: своєчасно та в повному обсязі виплачувати відсотки і основну суму за борговими зобов'язаннями, тощо.

Наприклад, найавторитетніші і відомі американські рейтингові агентства: Standard and Poor's, Moody's і Fitch Ratings. Їх історія налічує близько ста років [3].

Сучасне управління неможливе без щоденного використання показників ефективності. Виклики, з якими стикаються держави і бізнес-структури у сучасному світі, потребують нових, більш досконалих методик оцінки якості управління, націлених на отримання об'єктивної інформації про його якість.

У світі постійно робляться спроби такої оцінки, серед яких можна відмітити наступні: класифікатор показників Світового банку що містить макроекономічні, соціальні та показники ефективності. Вони розроблені на підтримку довгострокової національної стратегії або плану розвитку. Показники ефективності управління політикою, показники якості від державних послуг (вони ґрунтуються на опитуванні населення).

Індекс розвитку людського потенціалу — використовується ООН.

Показники, отримані у результаті Всесвітнього обстеження підприємств, дозволяють отримати порівняльну оцінку державної політики, ділового клімату, якості регулювання, рівня корупції, якості від державних послуг у контексті взаємодії між бізнесом і державою.

Також показники, отримані в результаті обстеження підприємств у країнах з перехідною економікою, дають можливість порівняти якість управління, діловий клімат, конкурентне середовище, рівень корупції в країнах з перехідною економікою.

Індекс сприйняття корупції та Барометр світової корупції складає Transparency International, де відображають результати опитування громадян, що стосується сприйняття і досвіду корупції.

Індекс економічної свободи, розроблений «The Heritage Foundation» та виданням «The Wall Street Journal».

Індекс непрозорості національних економік, розроблений на замовлення «PricewaterhouseCoopers», визначає непрозорість як недолік ясних і чітких формалізованих і загально визнаних процедур ведення бізнесу.

Індекс інституційного середовища розрахований на основі обстежень державних службовців в 15 країнах за методологією Всесвітнього банку і багато інших.

Література

1. Менеджмент міжнародної конкурентоспроможності [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://pidruchniki.com/16190920/ekonomika/konkurentsiya#57>
2. Рейтингові агентства [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.ssmc.gov.ua/fund/rateagencies>.
3. Барань Є., Ібрагімова І. Україна в світових рейтингах // "Бюрократ". — 2007. 27 жовтня. — №11–13.

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

С.В. Гончаренко,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»

Національної академії державного управління при Президентові України

науковий керівник: **Н.І. Обушна,**

доктор наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління та публічної служби Національної академії державного управління при Президентові України

СУТНІСТЬ І НЕОБХІДНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Процес функціонування і розвитку будь-якої соціально-економічної системи представляє собою циклічну зміну її стану від стабільного до кризового. Причому криза завжди порушує стійкість системи, виступаючи одночасно джерелом її оновлення. Однак, на сьогодні відсутній єдиний науковий підхід, який би розкривав причини криз та способи виходу з них. Відповідно ідея антикризовості є парадоксальною за своєю суттю: якщо криза — це розрядка екстремального стану і момент самоорганізації, то антикризове управління припускає нейтралізацію цієї розрядки, а, відповідно, і погашення процесу самоорганізації. З огляду на це, можемо стверджувати, що дослідження теоретичних засад державного антикризового управління є на сьогодні надзвичайно актуальними в Україні.

Зауважимо, що складність проблеми стратегії і тактики антикризового управління полягає в тому, що, з одного боку, стратегічні рішення, спрямовані на запобігання кризи, повинні бути прийняті і реалізовані на ранніх стадіях управління, коли процес руху до кризи ще не набув кумулятивного характеру і тому ще не став незворотним. З іншого боку, рішення, прийняті на ранніх стадіях, базуються на дуже слабких і тому не завжди достовірних сигналах про виникнення несприятливих тенденцій.

На думку Л. Лігоненко, антикризове управління — спеціальне, постійно організоване управління, націлене на найбільш оперативне виявлення ознак кризового стану та створення відповідних передумов для його своєчасного подолання з метою забезпечення відновлення життєздатності окремої системи [1]. У свою чергу проф. Л. Ситник пропонує більш узагальнене визначення антикризового управління, а саме як здатності розробляти оптимальні шляхи виходу з кризової ситуації, визначати пріоритетні цінності в умовах кризи, координувати діяльність підприємства та його робітників по передбаченню кризи, добиватися ефективності їх праці в екстремальних умовах [2].

Загалом всі наявні визначення антикризового управління мають між собою певні відмінності: одні автори роблять акцент на мікро-, інші — на макросередовищі. Але варто погодитися з думкою С. Фінка, який констатує, що кожний керівник “повинен дивитися в майбутнє і планувати його, вважаючи кризи настільки ж невідворотними, як смерть і податки, і не через слабкість та страх, а навпаки, — для набуття сили” [3].

У будь-якому випадку антикризове управління на практиці означає надання конфліктному процесу форми, що забезпечує мінімізацію невідворотних політичних, соціальних, економічних втрат. У цьому контексті слушною видається думка В. Бодрова, що “антикризова система управління економікою в умовах глобальних ризиків покликана виконувати роль формуючої, креативної сили, спрямовуючого вектора соціально-економічних трансформацій. Вона повинна задавати необхідні параметри для успішної самоорганізації, саморозвитку національної економіки і суспільства трансформаційного типу, інтеграції в глобальну систему світового господарства з урахуванням стабільного забезпечення добробуту і безпеки громадян” [4].

Враховуючи, що кризи можна передбачувати, прискорювати, випереджати, відсувати, пом'якшувати, державне антикризове управління прийнято диференціювати на такі підвиди [5]:

- 1) передкризове управління: здійснюють для своєчасного виявлення та вирішення проблем (прийняття рішень) для запобігання кризи;
- 2) управління в умовах кризи: визначає стабілізацію нестійких станів і збереження керованої системи;
- 3) управління процесами виходу з кризи: здійснюють для мінімізації втрат і втрачених можливостей під час виведення з кризи.

Водночас державне антикризове управління виконує ряд важливих функцій (види діяльності, що відображають предмет управління і визначають його результат) (рис. 1), кожна з яких має свої особливості, але у своїй сукупності вони характеризують державне антикризове управління.

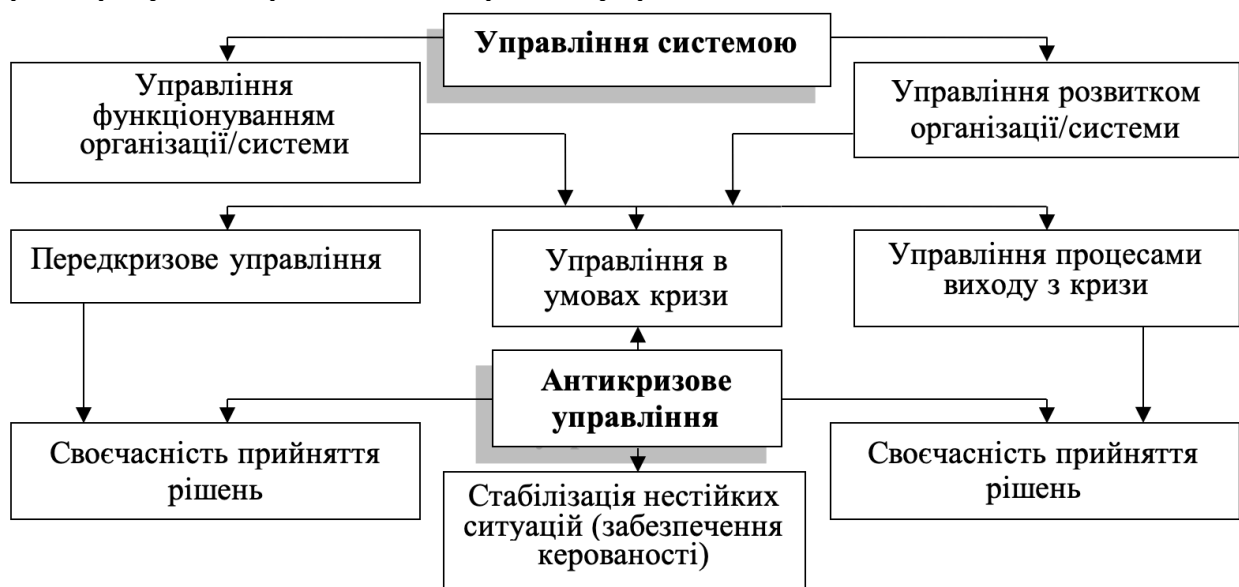

Рис. 1. Потреба в державному антикризовому управлінні [6, с. 73]

За наявністю ознак кризи чи її відсутності, державне антикризове управління поділяється на: активне — управління при зміні зовнішнього та внутрішнього середовища, яке зорієнтоване на використання існуючих оздоровчих заходів або розробку нових; пасивне — управління процесами з урахуванням появи можливих небезпек у майбутньому.

Державне антикризове управління також пов'язане з особливостями його здійснення, які відображають:

1) об'єктно-суб'єктний склад: об'єктами управління виступають суспільні відносини в сфері економіки, що перебувають під впливом кризових явищ; суб'єктами антикризового менеджменту на макро- і мезорівнях є апарат управління організацій (державних органів різних рівнів, які є носіями функцій і завдань держави, суб'єктів господарювання);

2) мету державного антикризового управління на відповідному рівні: забезпечення стабільного економічного, соціального, екологічного та ін. розвитку держави і її регіонів за умови наявності і дії реальних (чи потенційних) факторів, які можуть стати дестабілізуючими для цих видів розвитку;

3) ресурсні рамки і часовий горизонт проведення антикризових заходів;

4) функціональне навантаження такого управління: полягає не тільки у ліквідації наслідків кризи, а й у запобіганні та зменшенні негативного впливу кризових явищ і процесів, забезпеченні швидкої адаптації економіки до післякризових умов і факторів;

5) використовуваний управлінський інструментарій: заходи інституційного характеру (в т. ч. законодавчого і нормативно-правового), організаційно-економічного впливу, а також моніторингу з боку держави, які спрямовані на захист держави і її регіонів від кризових ситуацій, запобігання банкрутству підприємств або ж їх ліквідацію у випадках недоцільності подальшого функціонування тощо;

6) інноваційність характеру: має бути пов'язана із наданням процесу управління змінами антикризової спрямованості, формуванням політики нововведень.

Отже, державне антикризове управління — це скоординована та систематична діяльність органів державної влади, яка спрямована на аналіз причин виникнення кризи, послаблення негативного впливу кризових явищ на економіку, цілковите усунення даних явищ, а також недопущення їх прояву в майбутньому, і при якій для досягнення поставлених цілей застосовується спеціальний комплекс методів впливу на суспільні відносини. При цьому державне антикризове управління, в першу чергу, визначається людським фактором, а успіх антикризового управління пов'язаний зі знанням циклічного розвитку соціально-економічних систем. Адже в основі формування такого управління мають лежати не лише заходи щодо подолання та виходу з кризи, а й заходи, метою яких є запобігання виникненню кризових ситуацій.

Література

1. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством : підруч. для студ. вищ. навч. закладів / Л.О. Лігоненко. — Київ : КНТЕУ, 2005. — С. 85–87.
2. Ситник Л.С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством / Л.С. Ситник // НАН України, Ін-т економіки промисловості. — Донецьк: ІЕП НАН України, 2000. — 503 с.
3. Ткачова Н.М. Розробка ефективного державного механізму антикризового управління / Н.М. Ткачова // Інвестиції: практика та досвід. — 2015. — № 8. — С. 124–130.
4. Бодров В.Г. Антикризове управління національною економікою в умовах глобальних ризиків / В.Г. Бодров // Державне антикризове управління національною економікою: світовий досвід та проблеми в Україні // Формування ринкової економіки: збірник наук. праць. Спец. випуск. — К.: КНЕУ. — 2010.
5. Сапа Н.В. Теоретико-методологічні засади механізми антикризового державного управління / Н. В. Сапа // Гуманіт. вісн. ЗДІА. — 2009. — Вип. 38. — С. 106–116.
6. Карпенко О.А. Основи антикризового управління: Навч.-метод. посіб. / О.А. Карпенко. — К.: Вид-во НАДУ, 2006. — 208 с.

А.М. Заболотний,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»

Національної академії державного управління при Президенті України

науковий керівник: **Н.І. Обушна,**

доктор наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління та публічної служби Національної академії державного управління при Президенті України

ПРОЕКТУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Важливою сферою діяльності органів державного управління є забезпечення сталого регіонального розвитку, адже з емпіричної точки зору значна частина країн підтвердила інтуїтивно зрозумілу істину: багаті регіони — багата країна. Це пояснюється тим, що саме на місцевому та регіональному рівнях задовольняється більша частина як особистих потреб людини, так і колективних потреб територіальних спільнот. Відповідно зміна парадигми державної регіональної політики з розподілу ресурсів між регіонами на стимулювання використання власного потенціалу регіонів викликає необхідність удосконалення й відповідних механізмів державного управління з використанням проектного підходу.

Загалом поняття “регіон” походить від латинського слова “regio”, що у перекладі означає “країна”, “край”, “область”. У довідкових та енциклопедичних виданнях, що мають універсальний характер, визначення регіону, як правило, ототожнюється з поняттям району.

В Україні питання регіонального розвитку і регіонального управління значно актуалізувалися після набуття нею незалежності у 90-ті роки ХХ ст., у результаті чого в науковій літературі з'явився широкий спектр поглядів на поняття “регіон” та його характеристики. Так, наука географія визначає “регіон” у розрізі природно-кліматичних ознак, економіка — соціально-економічних та

демографічних ознак, регіоналістика — еколого-економічних, соціо-культурних та політичних ознак та ін.

За результатами проведеного аналізу можна стверджувати про доцільність використання контекстно-орієнтованого погляду на регіон, відповідно до якого трактування співвідношення між регіоном у вузькому розумінні та країною залежить від контексту: регіон є складовою частиною країни і, відповідно, є меншим територіальним, політичним та економічним утворенням, межі якого визначаються прийнятим адміністративним поділом країни.

По-різному в науці трактується й поняття “регіоналізація”. Наприклад, Т. Безверхнюк визначає його як процес регіонального структурування простору та включення регіонів в економічне, соціальне та політичне життя на національному і транснаціональному рівнях. Вона стверджує, що регіоналізацію можна розглядати через призму географічного та інституційного підходів, наголошуючи, що географічний підхід розглядає регіоналізацію як об’єктивний процес просторового поділу території, пов’язаний з її господарським освоєнням, розселенням населення, природно-ресурсними відмінностями та соціально-економічним потенціалом її окремих частин [1]. Між тим, в межах інституційного підходу регіоналізація розглядається як суб’єктивний процес інституціалізації регіональної влади, що поєднує централізовані та децентралізовані підходи до вирішення проблем регіонального розвитку та виявляється у п’яти базових моделях.

При цьому, на думку А. Кузнецова [2], регіональний розвиток втілює фундаментальні зміни у функціонуванні регіональної соціально-економічної системи, що призводять до закономірних якісних зрушень та перетворень. Відповідно до ст. 1 Закону України “Про засади державної регіональної політики” [3], регіональний розвиток — процес соціальних, економічних, екологічних, гуманітарних та інших позитивних змін у регіонах.

Водночас, чільне місце у важливих перетвореннях, які стосуються регіонального розвитку в Україні, наразі належить управлінню проектами.

Загалом, проект (лат. *projectus*) — “кинутий вперед” (ідея, задум, начерк, попередній текст якого-небудь документа та ін) [4]. Тобто проект — це задум (завдання) та необхідні засоби його реалізації з метою досягнення бажаного економічного, соціального, технічного, технологічного чи організаційного результату. В найширшому розумінні цього слова в менеджменті проект — це спосіб трансформації об’єкта, явища від наявного стану до бажаного.

На сьогодні проектний менеджмент (англ. *Project Management* — управління проектами) уособлює діяльність, в процесі якої визначаються та досягаються чіткі цілі проекту при балансуванні між: обсягом робіт, ресурсами (кошти, праця, матеріали, енергія, простір тощо), часом (терміном), якістю та ризиками [5].

У свою чергу, С. Газарян переконливо доводить, що управління проектами (з англ. *project management*) — це визнана у всьому світі методологія вирішення організаційно-технічних проблем, це мистецтво керувати й координувати людські та матеріальні ресурси протягом життєвого циклу проекту, застосовувати системи сучасних методів і техніки управління та мінімізації ризиків для досягнення визначених у проекті результатів за складом і обсягами робіт, вартістю, часом,

якістю та задоволенням учасників. Високотехнологічні проекти регіонального та місцевого розвитку надзвичайно важливі і є одним з ефективних засобів виживання у складних політичних та соціально-економічних умовах [6, с. 28].

Сукупність і послідовність розроблених і успішно реалізованих проектів формує проектний підхід до управління територією, тому в широкому розумінні можна говорити про “проектний розвиток регіону (території)”: проектний розвиток регіону (території) — це інноваційний інструмент регіонального розвитку, основа якого — імплементація засад проектного менеджменту в управління регіональним розвитком; це управління певними процесами та проблемами у регіоні за допомогою розроблення та реалізації проектів та їх портфелів, тобто шляхом проектного управління.

Згідно із Законом України “Про засади державної регіональної політики” [3], проекти регіонального розвитку — це комплекс взаємопов’язаних заходів для розв’язання окремих проблем регіонального розвитку, оформлений як документ за встановленою законодавством формою, яким визначаються спільні дії учасників проекту, а також ресурси, необхідні для досягнення цілей проекту протягом установлених термінів.

Тобто, з точки зору управління, проекти регіонального розвитку в Україні представляють собою організаційно-правові та фінансово-економічні інструменти реалізації державної регіональної політики, основні положення якої визначаються Державною стратегією регіонального розвитку України та регіональними стратегіями розвитку, спрямованими на здійснення поступових, хронологічно-структурованих, системних, соціально-економічних та політико-правових перетворень щодо досягнення визначених стратегічних цілей.

Таким чином регіональний проект — це унікальна система засобів, заходів і виконавців, узгоджених і задокументованих за технологією проектного менеджменту, що забезпечує розв’язання конкретної проблеми в певній сфері соціально-економічного розвитку території у межах визначених ресурсів і часу.

У свою чергу, важливою рисою проектного підходу є те, що завершення одного проекту іноді стає початком наступного, що вкрай важливо при реалізації затверджених програм чи стратегій розвитку. Крім того, для сучасної системи управління регіоном (територією) дуже важливо те, що управління проектами — найефективніший інструментарій планування інвестицій, який дозволяє забезпечити задоволення очікувань клієнтів, конкурентні переваги, прозорість процесів для керівництва, розроблення нової інноваційної продукції, а також підвищення результативності освоєння та ефективності використання інвестиційних коштів.

Отже, з наведеного вище випливає, що доказова база позитивних аспектів застосування проектного підходу у державному управлінні (ефективність витрачання коштів, краща якість виконання проектних заходів, прозорість витрат, раціональний розподіл ризиків між учасниками проекту, більший вибір джерел фінансування та ін.) потребує додаткового аналізу та уточнення державних механізмів проектування регіонального розвитку, що можна розглядати як перспективу майбутніх наукових досліджень.

Література

1. Безверхнюк Т.М. Регіональна суб'єктність: підходи до визначення / Т.М. Безверхнюк // Кримський юридичний вісник. — Сімферополь, 2011. — Вип. 4 (11). — С. 110-118.
2. Кузнецов А.О. Сутність соціально-економічного розвитку: теоретико-методологічний аспект / А. О. Кузнецов // Вісник державної служби України. — 2004. — № 1. — С. 45-46.
3. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5 лют. 2015 р. № 156-VIII // Урядовий кур'єр. — 2015. — № 44. — 11 березня.
4. Методичний посібник для учасників Всеукраїнського конкурсу проектів та програм розвитку місцевого самоврядування у 2013 році. — К. : Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні, 2012. — 37 с.
5. Інструменти регіонального розвитку в Україні: навч. посіб. / О.В. Берданова та ін.; за ред. В.М. Вакуленка, О.В. Берданової. — К. : НАДУ, 2013. — 286 с.
6. Газарян С.В. Теоретичне обґрунтування шляхів упровадження передового зарубіжного досвіду щодо управління проектами регіонального розвитку / С.В. Газарян // Управління проектами регіонального розвитку : матеріали науково-практичної конференції (м. Феодосія, 8—12 липня 2013 р.). — Х. : ХарРІ НАДУ, 2013. — С. 25-30.

І.М. Карпенко,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»

Національної академії державного управління при Президентові України

науковий керівник: **Н.І. Обушна,**

доктор наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління та публічної служби Національної академії державного управління при Президентові України

СУЧАСНИЙ СТАН ЖИТЛОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ТА КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ

Забезпечення житлом військовослужбовців і створення гідних умов життя для їх сімей — це одна з проблем української армії, яка вимагає негайного вирішення. У ході реформування та розвитку Збройних Сил України (далі — ЗСУ) розв'язання цього питання було визначене як першочергове і невідкладне. Проте, на жаль, рішучі та кардинальні заходи з боку держави підмінялися у досліджуваний період дозованими фінансовими видатками, що призвело до критичного накопичення житлових та інших труднощів у соціальній сфері військовослужбовців ЗСУ. Це створило соціальну напругу у військовому і ветеранському середовищі, спричинило зниження престижу військової служби, що позначилося на боєздатності ЗСУ.

Чинна система забезпечення житлом військовослужбовців ЗСУ до цього часу регулюється законодавчими актами, які були розроблені ще за радянських часів, а саме: Житловим кодексом Української РСР [1] та законом України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” [2]. Проте, сучасна Україна — країна з ринковою економікою, тому те, що працювало в умовах адміністративно-командної системи, не може успішно функціонувати в умовах сьогодення.

Для розв'язання житлової проблеми військовослужбовців у 1999 р. була прийнята Комплексна програма забезпечення житлом військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, посадових осіб митної служби, Міністерства внутрішніх справ та членів їх сімей [3] (далі — Комплексна програма, програма).

Незважаючи на наявність такої програми, попередні підходи до розв'язання означеної проблеми не лише не призвели до бажаного результату, але й ще більше загострили її через відкладені борги та розширення соціальної бази невдоволених. Будівництво (придбання) житла продовжувало здійснювалось у незначних обсягах. Основним джерелом виконання Комплексної програми були кошти державного бюджету. Водночас інші, передбачені програмою джерела фінансування, такі як пільгове та іпотечне кредитування, кошти інноваційного фонду, страхових резервів, від продажу металобрухту та іншого майна, не залучалися до реалізації заходів програми через відсутність відповідної нормативно-правової бази.

У результаті, визначена Комплексною програмою мета щодо забезпечення протягом 2011–2017 років житлом 45 тис. військовослужбовців ЗСУ, які перебували на квартирному обліку станом на початок 2018 року, не досягнута, її завдання не виконано, а очікувані результати не отримані [4].

На сьогодні військовослужбовці в Україні можуть розраховувати на два види житла: службове (казарми, гуртожитки, службові помешкання); постійне (квартира, грошова компенсація або земельна ділянка). Щодо обох існує величезний дефіцит. Черги дуже великі, і чинна система житлового забезпечення не демонструє суттєвих зрушень у цій сфері. Так, станом на 1 січня 2018 року на поліпшення житлових умов очікувало більше 47,1 тис. військовослужбовців, з них: 35,6 тис. — чинні військовослужбовці, решта — перебувають у резерві або звільнені в запас. Більше, ніж половина (54,9%) очікують на постійне житло, решта — на службове [5].

Проведений аналіз засвідчив відсутність будь-яких позитивних зрушень у ситуації з чергами на житло протягом 2007-2017 років. У середньому система спромоглася задовольнити потреби не більше, ніж 5% родин військовослужбовців, що стоять у черзі або 1% усіх військовослужбовців ЗСУ. Так, за розрахунками експертів, щороку черга збільшується на 1 434 осіб і зменшується на 1 505 осіб, тобто у середньому зменшується всього на 70 військовослужбовців (табл. 1). Якщо така динаміка залишатиметься незмінною, то закриття черги триватиме 658 років.

Отже, фактичний стан вирішення проблеми забезпечення житлом засвідчив значні прогалини між її метою та реальним станом — замість зменшення рівня соціальної напруги серед військовослужбовців чисельність військовослужбовців, які перебувають на квартирному обліку, за час виконання Комплексної програми збільшилася.

Таблиця 1

**Динаміка чисельності військовослужбовців,
які знаходяться у черзі на житло протягом 2013-2018 років***

Рік	2013	2014	2014	2016	2017	2018 (прогноз)
Строкові військовослужбовці						
Нові люди протягом року, осіб	12 100	11 900	16 100	69 000	35 479	8 000
Усього наприкінці року, осіб	83 421	93 221	10 191	166 521	20 000	200 000
Військовослужбовці в черзі:						
Долучилося до черги протягом року, осіб	926	2 259	1 994	2 742	12 065	6 203
Усього наприкінці року, осіб	44 387	41 867	43 945	45 182	55 742	60 400
Загальна кількість квартир, наданих за рік	365	695	895	1 505	1 409	1 505

*Джерело: [4]

Незважаючи на обмежене фінансування видатків на будівництво (придбання) житла, Міноборони України (далі — МОУ) не вживало достатніх заходів щодо поповнення фонду службового житла, що також було одним із основних завдань Комплексної програми. При цьому управлінські рішення щодо розпорядження цими коштами не узгоджувалися з дійсними потребами військовослужбовців, які перебували на квартирному обліку МОУ, та містили ознаки протиправних дій. У своїй сукупності все це обумовлює значні корупційні ризики, серед яких [4]:

1) Формування житлових потреб військовослужбовців (військовослужбовці намагаються ставати в чергу у великих містах, особливо в м. Києві);

2) Постачання житла:

— розподіл фінансування між регіонами нічим не регулюється і залежить від суб'єктивного рішення керівництва ГолоВКЕУ;

— постійне та службове житло — розподіл фінансування між різними програмами (будівництво, придбання на вторинному ринку, компенсація вартості) не врегульований законодавчо і залежить від суб'єктивних рішень керівництва ГолоВКЕУ;

— розподіл житла/компенсації вартості житла між учасниками різних черг (загальна, першочергова, позачергова) недостатньо врегульований законодавчо і залежить від суб'єктивних рішень керівництва ГолоВКЕУ.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє констатувати, що серед основних проблем, які заважають вирішенню питання забезпечення житлом військовослужбовців, визначаються такі:

— системне недофінансування видатків на будівництво (придбання) житла в обсягах, визначених Комплексною програмою;

— незастосування механізмів довгострокового, іпотечного кредитування та інших джерел, зокрема використання земельних ділянок для ведення інвестиційного будівництва;

— неналежний фаховий рівень керівництва відповідального виконавця Міноборони України за реалізацію державної політики з будівництва (придбання) житла для військовослужбовців ЗСУ;

— ігнорування рекомендацій Рахункової палати та неврахування застережень внутрішнього аудиту МОУ при здійсненні видатків на будівництво (придбання) житла;

— громізка система розподілу коштів на будівництво (придбання) житла із залученням Кабінету Міністрів України та Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, що не забезпечувала своєчасне ухвалення ефективних управлінських рішень;

— непрозора діяльність конкурсної комісії з відбору пропозицій щодо закупівлі квартир на умовах пайової участі та на вторинному ринку в регіонах України і затягування строків запровадження експерименту з використанням електронної системи закупівель для відбору конкурсних пропозицій під час придбання житла;

— неефективність управлінських рішень та відсутність у Міноборони стратегічного плану дій стосовно вирішення проблеми забезпечення житлом військовослужбовців ЗСУ, що перебувають на квартирному обліку та ін.

З огляду на вищевикладене, Комплексна програма забезпечення житлом військовослужбовців є застарілою і не вирішує нагальних проблем забезпечення житлом військовослужбовців, оскільки визначені в ній показники — нереальні, а механізми і джерела для їх виконання недостатні або відсутні, що обумовлює виникнення значних корупційних ризиків у цій сфері.

Література

1. Житловий Кодекс Української РСР: Постанова Верховної Ради Української РСР від 30 черв. 1983 р. № 5464-X // Відом. Верхов. Ради Української РСР. — 1983. — Додаток до №28. — Ст. 573.
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: . Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 15. — Ст. 190.
3. Про Комплексну програму забезпечення житлом військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, Державної кримінально-виконавчої служби, службових осіб митних органів та членів їх сімей: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 1999 р. № 2166 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 48. — Ст. 2362.
4. Неефективне управління і корупція у системі житлового забезпечення Міноборони [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nako.org.ua/publication/neefektyvne-upravlinnya-i-koruptsiya-u-systemi-zhytlovoho-zabezpechennya-ministerstva-oborony-ukrajiny/>
5. Офіційний сайт Міністерства оборони України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.mil.gov.ua/

Л.С. Мосора,

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

На сучасному етапі розвитку суспільства відбуваються зміни загальної концепції управління державними органами влади, в основі якої є формування та розвиток їх персоналу. Трудові ресурси розглядаються як основний ресурс, який визначає успіх всієї діяльності державного органу. Основу даного підходу складає те, що стратегічні переваги установи пов'язані з людським капіталом, професіоналізмом і системою цінностей співробітників, їх ставленням до праці і мотивацією до досягнення поставлених цілей, творчим потенціалом і готовністю до змін.

Державний службовець є особистістю, діяльність якого носить інноваційний характер, який полягає у тому, що навчання, отримання досвіду, розвиток творчих здібностей, різного роду дослідження та аналіз отриманих результатів є складовими, під впливом яких формується державний службовець. Результатом його діяльності є формування індивідуальних планів, які повинні відповідати цілям установи, де він працює. Якщо розглядати управління персоналом із стратегічної точки зору, то стає необхідним забезпечити державний орган влади необхідними людськими ресурсами, ефективно розподілити обов'язки та розробити систему мотивування.

Сьогодні основними напрямками взаємовідносин державного службовця та державного органу влади є: відносини, пов'язані із забезпеченням зайнятості працівника; відносини щодо забезпечення умов праці; відносини щодо оплати праці; відносини щодо забезпечення умов професійного зростання; відносини щодо соціальних гарантій.

Ефективно побудована система взаємовідносин за кожним з окреслених напрямів є запорукою ефективної діяльності державного органу. Множина відносин, яка реалізується в процесі діяльності, пов'язана з вирішенням проблем, забезпеченням умов праці та розвитком кадрового потенціалу. Зокрема, відносини щодо забезпечення умов праці пов'язані з формуванням безпеки діяльності працівників, політики попередження трудових конфліктів, створенням комфортного робочого клімату та застосуванням інновацій у процесі трудової діяльності тощо. Відносини щодо оплати та мотивації праці формуються в процесі визначення системи та форми оплати праці, системи доплат та надбавок, посадового окладу, системи мотивації, які б відповідали професійним компетенціям державних службовців. Відносини щодо забезпечення умов професійного зростання виникають у процесі навчання, підвищення рівня кваліфікації, стажування тощо. Для досягнення означеної мети основними завданнями кадрової політики є задоволення потреб державного органу в персоналі відповідної кваліфікації, попередження виникнення та вирішення кадрових проблем. Кадрова політика є сукупністю

напрямів реалізації кадрової стратегії. А кадрова стратегія визначає пріоритетні кадрові цілі, комплекс організаційних рішень і заходів, реалізація яких дає змогу досягти цілей корпоративної стратегії.

Персонал є головним ресурсом, від якого залежить наскільки ефективно буде функціонувати державний орган влади. Якість надання публічних послуг напряму залежить від того, наскільки кваліфікованими є державні службовці, що їх надають. Незважаючи на те, що стратегія розвитку персоналу більш притаманна підприємствам, однак її розроблення та впровадження на державній службі останніми роками також стало актуальним. Це пояснюється тим, що персонал є основним елементом, який забезпечує ефективне функціонування будь-якого органу державної влади чи місцевого самоврядування.

Стратегія розвитку персоналу дає змогу вирішувати такі завдання: забезпечення державного органу необхідними людськими ресурсами; формування внутрішнього середовища державного органу влади таким чином, що внутрішньо організаційна культура, ціннісні орієнтири, пріоритети у потребах створюють умови та стимулюють відтворення й реалізацію людських ресурсів; здатність усунення суперечностей у питаннях централізації — децентралізації управління персоналом [1]. Стратегія розвитку персоналу формується у вигляді планів або "програм дій", що базуються на інформації, зібраної на стадії аналізу внутрішнього середовища організації, і кадрового прогнозу. Інструментами реалізації кадрової стратегії є поточна кадрова робота, керівництво персоналом, заходи щодо його розвитку, підвищення кваліфікації, вирішення соціальних проблем, винагорода і мотивація.

Стратегію розвитку персоналу потрібно спрямовувати на досягнення конкретних цілей організації, визначити основні напрямки роботи, визначити терміни та показники оцінювання ефективності діяльності посадових осіб. Розроблення стратегії розвитку персоналу полягає у визначенні курсу дій, ресурсів, часу реалізації, показників оцінки прогресу та формування планів, комплексу заходів з реалізації вибраного курсу дій [2, с.200].

Під стратегією розвитку персоналу доцільно розуміти генеральний напрям та комплексну програму дій і рішень, створених на підставі сукупності правил, принципів та норм, спрямованих на формування та ефективне використання персоналу, що забезпечує приведення у відповідність можливостей та довгострокових цілей і стратегії державного органу.

Метою стратегії розвитку персоналу є формування конкурентоспроможного кадрового потенціалу державного органу з урахуванням змін, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищах [3, с. 154]. Основними складовими стратегії розвитку персоналу є заходи: по плануванню й формуванню необхідного кадрового складу, організації та охороні праці, формуванню відповідної системи оплати й стимулювання праці, системи комунікацій.

Для державного органу влади доречним є розроблення єдиної стратегії розвитку персоналу, основними ознаками якої будуть: активний характер функціонування органу державної влади, який полягає в тому, що керівництво

має здійснювати не тільки прогноз по кадрах, але і використовувати засоби впливу на ситуацію, в той же час кадрова служба повинна розробляти цільові кадрові програми і здійснювати регулярний моніторинг ситуації, коригувати виконання програм відповідно до параметрів зовнішнього та внутрішнього середовища; раціональність, при якій кадрова служба володіє не тільки засобами діагностики персоналу, але і методами прогнозування кадрової ситуації на середньостроковий і довгостроковий періоди; інноваційність — при доборі осіб на посади державної служби велику увагу слід приділяти їх професіоналізму в сфері передових технологій; довгостроковий характер, оскільки зміна поведінкових, мотиваційних та інших установок, а також розвиток персоналу вимагають тривалого періоду часу; досягнення конкретних цілей організації, визначає основні напрямки роботи з кадрами, містить терміни і показники, за якими оцінюється ефективність її реалізації; вироблення необхідної системи впливу на персонал для реалізації виробленої стратегії розвитку установи.

До основних складових ефективної стратегії розвитку персоналу можна віднести: розвиток корпоративної культури державного органу, її розуміння і прийняття на всіх рівнях; безперервне підвищення кваліфікації персоналу до рівня світових стандартів шляхом використання сучасних форм і методів навчання; забезпечення структурних підрозділів найбільш підготовленим, висококваліфікованим персоналом; досягнення оптимальної чисельності і структури трудових ресурсів; забезпечення соціальної захищеності співробітників; підвищення рівня добробуту співробітників; забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату; підвищення продуктивності праці персоналу; раціональне поєднання матеріальних і нематеріальних факторів стимулювання праці; інформаційно-аналітичне та методичне забезпечення системи управління персоналом; використання сучасних методів в управлінні персоналом.

Отже, стратегія розвитку персоналу — це комплекс організаційних рішень і заходів, спрямованих на розробку і реалізацію найбільш важливих кадрових цілей державного органу. Стратегія відноситься до розряду функціональних, підпорядкованих завданню реалізації головної цілі державного органу, надання якісних адміністративних послуг; вона є вихідною із останньої, розвиває, деталізує і забезпечує її необхідними людськими ресурсами.

Література

1. Черчик Л. М. Стратегія управління розвитком персоналу / Л. М. Черчик // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. — Луцьк : СХУ імені Лесі Українки, 2013. — № 5. — С. 77–85.
2. Винничук Р. О. Особливості формування стратегії розвитку організації / Р. О. Винничук, Я. Ю. Дмитришин // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. — 2014. — Вип. 24.9. — С. 198–203.
3. Никифорова В. Г. Стратегічне управління людськими ресурсами: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / В. Г. Никифорова. — Одеса: Атлант, 2014. — 209 с.

С.Я. Нідзвецький,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
Національної академії державного управління при Президентові України
науковий керівник: **Н.І. Обушна,**
доктор наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління та публічної
служби Національної академії державного управління при Президентові України

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЕКТІВ ТА ЇХ РОЛЬ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Реформування системи державного управління в напрямку його якісного перетворення та модернізації соціальних відносин на засадах децентралізації обумовлює необхідність запровадження засад ефективного управління соціальними проектами в Україні. Все це, у свою чергу, актуалізує дослідження сутності поняття “соціальний проект” і визначення його ролі в державному управлінні.

Як відомо, соціальне проектування пройшло довгий шлях становлення: від утопії до реальних соціальних проектів. Тобто історія виникнення соціального проектування (СП) розпочинається ще з часів античності. При цьому появу самого поняття “соціальне проектування” (20-ті роки ХХ ст.) пов’язують із появою ідеології проектування, в рамках якої формувались нові суспільні відносини, нові соціальні інститути, соціальна культура.

У результаті виокремлення СП в окремий вид діяльності, воно стає сполучною ланкою між виробником соціальних благ та споживачем, тобто між державою та суспільством. Згідно з новим підходом соціальне проектування починає розглядатися як наука про загальні принципи, методи, прийоми, правила побудови об’єктів, планів, проектів, програм, що призначені для рішення важливих соціальних задач [1].

На сьогодні СП починає позиціонуватися як важливий феномен не тільки управління, а й політики. Методологія СП привертає увагу в контексті розробки політичних програм, державних документів, підготовці реформ та прийнятті рішень. У результаті соціальне проектування вже розглядається як прогностична функція управління. Крім того, воно виступає як технологія прийняття управлінських рішень, як важливий елемент циклу управління, забезпечує реалізацію його головних функцій та досягнення цілей.

Загалом еволюція поняття соціального проектування пройшла шлях від проектування як діяльності виготовлення (техніка, інженерія, архітектура) до традиційного проектування (дизайн, містобудування), далі до прогностичної проектної структури діяльності (соціальний прогноз, конструювання, планування), і як останній етап — нетрадиційне проектування, що отримало назву соціального (рис. 1).

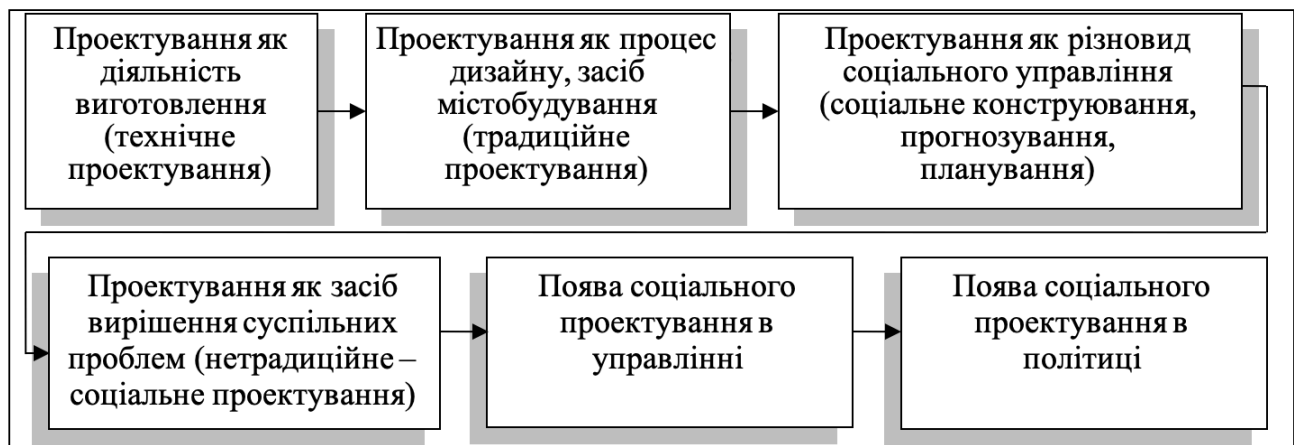

Рис. 1. Розвиток соціального проектування [2, с. 452]

На сьогодні СП — це науково-теоретична і одночасно практична діяльність по створенню проектів розвитку соціальних систем, інститутів, об'єктів на основі соціального передбачення, прогнозування та планування їх соціальних якостей і властивостей [3].

СП у державному управлінні з'являється саме в розрізі підготовки та реалізації державно-управлінських рішень, підготовки та впровадженні державних реформ, створення соціальних та державних програм, стратегій, концепцій, нормативно-правових актів, які направлені на підвищення показників рівня життя в країні. Необхідність швидкої реакції, гнучкості та адаптивності до зовнішніх змін органів державного управління вимагає використання нових методів в їх діяльності, в результаті чого з'являється СП в управлінні.

З точки зору державного управління інтерес до проектування диктується слабкістю проектувальної основи прийняття управлінських рішень, прогнозування та планування суспільного розвитку. До того ж, гостро відчувається нерозвиненість проектної складової самоорганізації громадянського життя, низький ступінь поширення серед населення сукупності знань і вмінь визначення стратегічних і тактичних пріоритетів.

На нашу думку, використання проектування в державному управлінні є дуже важливим у зв'язку з необхідністю модернізації економічного та соціального життя держави, впровадженням інноваційних технологій управління суспільними процесами. Важливість проектування в державному управлінні визначається збільшенням ролі інститутів громадянського суспільства, суспільної експертизи та необхідністю формування структур між секторної взаємодії.

З огляду на викладене, соціальний проект — визначальний елемент соціального проектування, найбільш складна форма соціальної дії. Процес здійснення проекту передбачає здійснення нового, раніше неіснуючого, соціально значущого продукту, який є засобом вирішення соціальних проблем, труднощів, протиріч. В Євразійському стандарті управління проектами соціальний проект — це проект, що реалізується в різних сферах життєдіяльності держави і суспільства, результатом якого є зміна соціального суб'єкту, об'єкту, процесу або явища у бік найкращого варіанту майбутнього [4].

З точки зору державного управління, соціальний проект — це реформування системи соціального забезпечення, соціальний захист незабезпечених верств населення, подолання наслідків природних і соціальних потрясінь [5]. Тобто у державному управлінні соціальні проекти мають комплексний характер та використовуються для вирішення суспільних проблем. Реалізація соціальних проектів в державному управлінні спрямована на створення нових соціальних об'єктів або на перетворення вже існуючих, на формування взаємодії між суб'єктами державного управління та громадськістю, що забезпечує зв'язок державних інтересів та суспільних потреб.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що соціальний проект в державному управлінні — це комплексний план заходів, що передбачає вкладення інформаційних, фінансових, інтелектуальних, матеріальних, трудових, управлінських та інших ресурсів, які спрямовані на досягнення якісно нового соціального ефекту (підвищення якості життя населення, забезпечення зайнятості, розвитку галузей соціальної сфери, запобігання соціальним конфліктам тощо), і здійснюється в певний термін.

При цьому не можна зводити соціальне проектування лише до реалізації соціальних проектів, так як СП є ширшим поняттям, яке має на меті не просто створення та реалізацію проектів, а й якісне перетворення майбутнього.

У формуванні та реалізації соціальних проектів можуть брати участь різні суб'єкти, серед яких органи публічної влади, недержавні організації, що функціонують у соціальній сфері та ін. Звідси суб'єкти соціального проектування — різні носії управлінської діяльності, як окремі особистості, так і організації, трудові колективи, соціальні інститути й т. ін., що ставлять своєю метою організоване, цілеспрямоване перетворення соціальної дійсності.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо, що до специфічних рис соціальних проектів доцільно віднести таке: витрати не спільномірні з доходами за величиною й формою прояву; період від початку вкладень до моменту одержання ефекту відрізняється більшою тривалістю порівняно з вкладеннями у фізичні або фінансові активи; соціальні інвестиційні проекти відрізняються високою чутливістю до часу (темпоральністю); соціальні проекти мають властивість мультиплікації ефектів — у процесі інвестування відбувається інтерференція творчих і стабілізуючих вкладень, а під час одержання доходів — “накладення” інтернальних і екстернальних ефектів; до реалізації проекту залучаються зовнішні ресурси і беруть безпосередню участь отримувачі соціальних благ; має місце взаємодія мультипроектних або віртуальних команд, що реалізують різні заходи в межах однієї цільової програми або портфеля проектів.

Отже, можемо стверджувати, що соціальне проектування загалом є прогресивним явищем, тому що така організація роботи має конкретні переваги. Зокрема, вона забезпечує: концентрацію зусиль і ресурсів на чітко визначених цільових групах клієнтів; локалізацію діяльності у визначених часових і географічних межах; застосування специфічних методів втручання відповідно до особливостей цільових груп; переважну орієнтацію на результати (проміжні й кінцеві), які можна виміряти об'єктивно.

Література

1. Розин В.М. Философия техники: история и современность / В.М. Розин // Коллективная монография: электрон. версия. — М.: 1997. — URL. <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/3369>.
2. Нагорна Г.О. Соціальне проектування: історія становлення та розвитку / Г.О. Нагорна // Молодий вчений. — 2016. — № 5. — С. 451-454. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_5_115
3. Безуглий Д.Г. Проектний підхід в управлінні розвитком та співробітництвом укрупнених територіальних громад / Д. Г. Безуглий, Ю.П. Шаров // Аспекти публічного управління. — Д. : ДРІДУ НАДУ. — 2015. — № 9 (23). — С. 64-71.
4. Евразийский стандарт управления проектами (корпоративная версия). Расширение для социальных проектов. Версия 1.1/080908 // Евразийский Центр Управления Проектами. Коллегия Аналитиков: официальный сайт. Москва, 2008. — 30 с. URL. <http://www.collegian.ru/files/ESUP.pdf>
5. Безверхнюк Т.М. Соціальний проект в державному управлінні: обґрунтування доцільності реалізації / Т.М. Безверхнюк // Публічне управління: теорія та практика. — 2014. — Вип. 1. — С. 32-39.

А.В. Удовиченко,

студентка економічного відділення

Лозівської філії Харківського державного автомобільно-дорожнього коледжу, м. Лозова

науковий керівник: **С.Л. Яковенко,**

викладач I категорії, голова циклової комісії «Бухгалтерський облік»

Лозівської філії Харківського державного автомобільно-дорожнього коледжу, м. Лозова

ОСНОВНІ АСПЕКТИ НАРАХУВАННЯ, СПЛАТИ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ЗБОРУ В ОБЛІКУ

Початок збройного протистояння на сході країни, яке вже можна спокійно називати кровопролитною війною, стало причиною істотних витрат на переозброєння армії, постійні навчання, закупівлю техніки і боеприпасів. Оскільки бюджет країни і так перебував не в найкращому стані, було вирішено ввести новий загальнодержавний податок. З метою збереження суверенітету і територіальної цілісності держави, а також відновлення обороноздатності України в серпні 2014 року уряд запровадив військовий збір. Кошти, які надходять до бюджету від цього податку, призначені для фінансування потреб оборони України, тому своєчасна та повна сплата цього збору є надзвичайно важливою. Саме тому вивчення проблем нарахування та сплати військового збору є актуальним. Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи», який набрав чинності з 01.01.2015 р., внесено зміни до Податкового кодексу України (надалі — ПКУ) у частині оподаткування військовим збором. Відповідно до п. 161 Розділу XX Перехідних положень ПКУ оподаткування військовим збором подовжено до набрання чинності рішення Верховної Ради України про завершення реформи Збройних Сил України [4].

Ставка збору становить 1,5% від об'єкта оподаткування. Відповідно до змін

ПКУ розширено перелік об'єктів, що підлягають оподаткуванню збором. Так, з 1 січня 2015 року об'єктом оподаткування військовим збором є і такі види доходів як проценти, дивіденди, роялті та будь-які інші пасивні доходи, сплачені резидентами України; доходи від надання резидентам або нерезидентам в оренду; доходи від продажу рухомого та нерухомого майна, доходи від відчуження корпоративних прав, цінних паперів, у тому числі акцій українських емітентів; доходи, отримані як внески та премії на страхування і перестраховування ризиків на території України; доходи страховиків-резидентів; інші доходи; доходи від спадщини, подарунків, виграшів, призів. Таким чином, оподаткуванню військовим збором підлягає загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід, який також оподатковують податком на доходи фізичних осіб [2, с. 202].

Проте, на відміну від податку на доходи фізичних осіб, базою оподаткування є повністю розмір загального доходу, який не зменшується на суми єдиного соціального внеску чи будь-яких інших пільг. Важливим питанням є не лише порядок нарахування та сплати військового збору, а й відображення його у бухгалтерському обліку. Так, у Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкції про його застосування не передбачено окремого субрахунку щодо обліку військового збору [1, с. 251]. Тому підприємства та організації здебільшого відображають облік військового збору по субрахунку 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами» як інші платежі. Суму нарахованого збору необхідно відображати за кредитом субрахунку 642 в кореспонденції з дебетом відповідних рахунків з яких стягується збір, а сплата збору відповідно відображається по дебету субрахунку 642.

На сьогодні не має законодавчо-нормативного акту, який регламентує бухгалтерський та податковий облік з нарахування та сплати військового збору. Також, варто зазначити, що немає й окремої форми звітності для звітування по нарахуванні і сплаті військового збору. Відображення податковим агентом загальної суми доходу, з якого утримано військовий збір за звітний період, передбачено у податковому розрахунку форми № 1ДФ «Податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податку, і сум утриманого з них податку» [3]. Визначену суму збору слід перераховувати до бюджету за правилами, встановленими для податку на доходи фізичних осіб. Враховуючи вище сказане, необхідно якнайшвидше доопрацювати та вдосконалити законодавчо-нормативну базу щодо справляння військового збору, відображення його в обліку, що полегшить роботу бухгалтерської служби. Адже, військовий збір є важливим елементом надходжень до бюджету, особливо в такі важкі часи для нашої країни.

Зараз часто виникають питання про те, як буде виглядати військовий збір в Україні в 2019 році і чи буде він скасований.

Варто сказати, що податок точно не скасують до повної реалізації реформи ЗСУ. Впровадження реформи може затягнутися ще на кілька років. А тому найближчим часом майже всім жителям України доведеться сплачувати це стягнення.

Література

1. Овчарик З. Д. Актуальність введення і продовження терміну стягнення військового збору та його облік /З. Д. Овчарик // Збірник наукових праць. Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». ЛНТУ. Випуск 11(41). — Ч. 2. — Луцьк, 2014. — С. 248-254.
2. Острівна Л. В. Проблемні аспекти нарахування та сплати військового збору /Л. В. Острівна // Збірник наукових праць. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Випуск 26. — Кіровоград: КНТУ, 2014. — С. 200-207.
3. Про внесення змін в адміністрування податку на доходи фізичних осіб та військового збору: Лист ДФС України № 1665/7/99-99-17-02-01-17 від 21.01.2015 р.
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України №71-VIII від 28 грудня 2014 року.

Г.М. Шаульська,

кандидат наук з державного управління, головний консультант
Інституту законодавства Верховної Ради України

МОНІТОРИНГ РЕФОРМ ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Аналізуючи урядові здобутки у реформуванні державного управління [1; 2; 3], особливо цікавими є оцінки реформи, що надаються неурядовими громадськими організаціями, які є одними з ключових акторів у загальній системі публічного управління. Така діяльність різноманітних ГО, безумовно, є свідченням розвитку громадянського суспільства та його інститутів.

Можна констатувати, ухвалено декілька важливих Стратегій і Концепцій, законів і підзаконних актів щодо реформування діючої системи урядування країни, зокрема: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 «Про схвалення Стратегії сталого розвитку «Україна — 2020», розпорядження Кабінету Міністрів України: «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» (від 01.04.2014 р. № 333-р.), «Про схвалення Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні» (від 18.03.2015 р. № 227-р.), «Деякі питання реформування державного управління України» (від 24 червня 2016 р. № 474-р), яким була затверджена Стратегія реформування державного управління України на 2016-2020 рр., і це є безумовним здобутком. Але аналіз свідчить, що оцінка їх виконання урядом є переважно фрагментарною і недостатньою, не здійснюється аналіз усіх складових реформи. У звітах Кабінету Міністрів України відображаються лише деякі питання реалізації реформи, наводяться цифри і констатуються факти [4; 5]. Недостатність дій уряду щодо повноцінного аналізу процесу реформ, певною мірою компенсується підвищенням активності з боку інститутів громадянського суспільства, які проводять альтернативну роботу, готуючи власні досить ґрунтовні звіти, як, наприклад, ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив» [6]. Така їх діяльність є переконливим свідченням демократизму і розвитку громадянського суспільства в Україні.

Наше дослідження аналітичної роботи, яку здійснюють громадські організації щодо реформування системи урядування, дозволило виділити такі проблемні аспекти:

- стосовно впровадження реформи: дотримання строків, визначених у документах; відсутність ефективної координації; проблеми у ресурсному забезпеченні та сталості фінансування реформи; недостатня та неузгоджена комунікація; низький рівень запровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у системі.

- у формуванні, координації та стратегічному плануванні: слабка узгодженість та координація державної політики на політичному рівні; низька спроможність до формування державної політики на адміністративному рівні (на рівні державної служби); неузгодженість між плануванням діяльності уряду та плануванням бюджетних видатків.

- у розвитку державної служби та управління персоналом: низька спроможність до управління персоналом на державній службі; низький професійний рівень організації та проведення конкурсів на посади державної служби; неузгодженість системи оцінювання результатів діяльності державних службовців із цілями Уряду та між різними категоріями державної служби; відсутність зв'язку між системою оцінювання та фінансовою мотивацією; відсутність дієвої системи професійного розвитку державних службовців всіх категорій.

- до проблем реформування Центральних органів виконавчої влади додаються: незавершене чітке розмежування політичних та адміністративних функцій на рівні міністерств; нечітко визначені функції суб'єктів формування та реалізації політики; не проведена оптимізація та централізація функцій забезпечення діяльності міністерств; та інші. До визначених, необхідно додати проблеми, що виникають в умовах децентралізації влади на регіональному рівні (на рівні місцевого самоврядування).

Література

1. Шаульська Г. М. Законодавче забезпечення розвитку громадянського суспільства в Україні // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. — Київ, 2018. — № 4. — С. 99-104. — URL: <https://instzak.com/index.php/journal/issue/view/49>
2. Шаульська Г. М. Громадянське суспільство в умовах реформування країни // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. — Київ, 2018. — № 5. — С. 162-169. — URL: <https://instzak.com/index.php/journal/issue/view/50/Instzak5-18>
3. Шаульська Г. М. Механізми взаємодії громадськості з органами публічної влади в Україні: монографія / за заг. ред. Т. В. Мотренка. — К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2018. — 200 с. — URL: <http://delta.e-autopay.com/buy/369804>
4. Про реформу: Державна політика, законодавчі напрацювання, проміжні результати першого етапу децентралізації влади в Україні. — URL: <http://decentralization.gov.ua/about>.
5. Реформа державного управління. Звіт про виконання у 2016-2017 роках Стратегії реформування державного управління України на 2016-2020 роки. — URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/pro-vikonannya-u-2016-2017-rokakh-strategii-reformuvannya-derzhavnogo-upravlinnya-ukraini-na-2016-2020-roki.pdf>
6. Реформа державної служби та державного управління в Україні в 2017 році (Shadow Report) Тіньовий звіт. ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив». — URL: <http://parlament.org.ua/2018/05/16/reforma-derzhavnoyi-sluzhby-ta-derzhavnogo-upravlinnya-v-ukrayini-v-2017-rotsi-shadow-report/>

М.В. Андрейцев,

студент факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників
податкової міліції Національного університету державної фіскальної служби України

науковий керівник: ***А.В. Старушкевич,***

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри фінансових розслідувань
Національного університету державної фіскальної служби України

ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ФІКТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Розслідування фіктивного підприємництва повинно становити чітко спланований процес, спрямований на встановлення істини зі всіма епізодами створення (придбання) і використання фіктивного підприємства. Планування є організуючою і направляючою основою в розслідуванні, засобом цілеспрямованого пошуку доказів.

Для планування на початковому етапі розслідування фіктивного підприємництва характерною є інформаційна невизначеність. Фрагментарний і проблематичний характер початкової інформації про злочинну подію, особу злочинця, форму вини та інші суттєві обставини заважає розробленню плану всього провадження по справі. Недостатність початкових даних часто змушує слідчого задовольнятися на початку цього етапу лише типовими версіями. Тут характерним є визначення кола таких слідчих дій, які здатні усунути інформаційну невизначеність, розширити доказову базу. План розслідування на початковому етапі має бути зорієнтований на перевірку достовірності, уточнення фактичних даних, які послужили основою для порушення кримінальної справи, збирання нових фактичних даних і попередження можливих спроб зацікавлених осіб приховати сліди злочину [1, с. 29].

Плануючи слідчі дії на початковому етапі розслідування, треба врахувати їх взаємодію з оперативно-розшуковими заходами, які проводяться одночасно. Дії слідчого й оперативних підрозділів органів внутрішніх справ повинні бути узгоджені за часом і метою.

На наступному етапі плануються не тільки дії, що допомагають зібрати докази, а й ті, за допомогою яких здійснюються перевірка доказової інформації, систематизація зібраного матеріалу, уникаються можливі суперечності. З урахуванням зібраної інформації на даному етапі коригуються існуючі версії і висуваються нові. На цьому етапі плануються призначення та проведення

необхідних експертиз (судово-економічних, почеркознавчих, технічних експертиз документів тощо), проведення обшуків, виїмок, очних ставок, додаткових допитів.

Розслідування фіктивного підприємництва складне внаслідок того що переважна частина кримінальних справ, які розслідуються, є багатоепізодними. Для розслідування такої категорії злочинів доцільно створювати слідчу групу або бригаду. При створенні слідчої групи чи бригади один із слідчих призначається старшим, він приймає справу в своє провадження і безпосередньо керує діями інших слідчих.

У процесі розслідування фіктивного підприємництва звичайно доводиться працювати з великою кількістю фінансово-бухгалтерської документації, готувати і призначати різні судові експертизи. Тому бажано включати в бригаду досвідчених слідчих. Крім того, необхідною умовою успішної роботи бригади є психологічна сумісність усіх її членів, і тому при її формуванні треба врахувати особисті якості кожного співробітника: організаторські здібності, вміння налагоджувати контакти, схильність до копіткої праці, аналізу та узагальнення.

Планування розслідування, яке проводиться слідчою групою чи бригадою, відрізняється від планування роботи одного слідчого і здійснюється в декілька етапів. На першому етапі керівник групи вивчає справу і складає загальний план розслідування. Особлива увага приділяється основним напрямам майбутнього розслідування. У загальному плані відображається розподіл обов'язків, який можливий за декількома напрямами:

1) за епізодами, коли слідчому чи декільком слідчим доручається ведення розслідування за окремими епізодами;

2) за обвинуваченням (підозрюваним), коли слідчому чи слідчим доручається ведення розслідування всього того, що стосується певної особи;

3) за організаціями, підприємствами, установами, коли слідчий відпрацьовує все те, що має відношення до зазначеного об'єкта;

4) за територіальною ознакою, коли подія злочину чи його суттєві обставини відбулися в різних місцях [2, с. 7].

У таких випадках слідчий закріплюється за певним місцем, де і здійснюється вся робота по справі. На другому етапі планування слідчі складають плани розслідування за дорученими їм напрямами. Такі плани, по суті, мало чим відрізняються від звичайних планів розслідування. Важливим завданням планування виступає координація дій слідчих щодо виконання індивідуальних планів, яка сприяє виявленню «вузьких місць» початкового етапу розслідування, конкретизації завдань кожному члену групи чи бригади. Забезпечуючи контроль за виконанням індивідуальних планів, керівник слідчого колективу одночасно концентрує зібрані дані у вигляді детальних схем злочинних зв'язків осіб, які проходять по справі, графіків відпрацювання версій та епізодів, що полегшують взаємне інформування слідчих, якими він керує.

Крім загального плану розслідування, який складає слідчий, письмовий план дій, що їх необхідно виконати для вирішення поставлених завдань, готує і оперативний працівник. План оперативно-розшукових заходів має свою специфіку і дещо відрізняється за змістом від плану, який складає слідчий. Це

пов'язано з функціями, які виконують органи дізнання, і оперативно-розшуковими заходами, які вони проводять.

При організації розслідування важкої багатоепізодної справи бригадою слідчих рекомендується застосовувати методи сітьового планування і управління [3, с. 30].

В процесі вивчення матеріалів і розслідування фіктивного підприємництва нерідко виникає необхідність в наочному схематичному відтворенні його структури. Для забезпечення чіткої організації розслідування важливе значення мають схеми (наприклад, зв'язків злочинців, відносин суб'єктів підприємництва між собою та з банківськими установами, виробничого процесу, документообігу, руху грошових коштів, матеріальних цінностей тощо). Вони допомагають зрозуміти структуру досліджуваних явищ, їх взаємозв'язок, полегшують складання процесуальних документів.

Таким наочним засобом у першу чергу є схема територіального розташування підприємств, пов'язаних злочинними зв'язками суб'єктів злочину. За допомогою схеми можуть бути зображені й потоки руху матеріальних цінностей і грошових коштів у взаєморозрахунках підприємств та їх послідовність, система документообігу та технологічний процес у цілому.

Література

1. Ищенко Е. П. Проблемы первоначального этапа расследования преступлений. Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1987. 125 с.
2. Яблоков Н. П. Основы методики расследования финансовых преступлений // Вестник Московского университета. — Сер. 11. Право. — 1999. № 2. С. 7.
3. Организация и планирование деятельности следственных бригад. Методическое пособие. Москва. ВНИИ проблем укрепления законности и правопорядка, 1990. С. 30—31.

В.О. Антоненко,

завідувач сектору дактилоскопічних досліджень ВКВД

Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ОФІЦІЙНА ТА НЕОФІЦІЙНА КОДИФІКАЦІЯ: ЧИ ДОЦІЛЬНА ТАКА КЛАСИФІКАЦІЯ?

У юридичній літературі існують різні підходи, як до визначення кодифікації, так і до класифікації її видів. Наприклад, виділяють загальну кодифікацію, під якою розуміють прийняття серії кодифікаційних актів з усіх основних галузей законодавства; галузеву кодифікацію, яка охоплює законодавство певної галузі; спеціальну (комплексну) кодифікацію, що передбачає видання нормативно-правових актів, які регулюють той чи інший інститут [3]. Дискусію вчених викликає поділ кодифікації на офіційну та неофіційну. Питання класифікації видів кодифікації розглядалися в працях таких вчених як В. К. Грищук, О. Я. Рогач, О. О. Ушаков, А. А. Қозловський, П. М. Рабінович та ін.

Мета роботи: розкрити доцільність поділу кодифікації правового матеріалу на неофіційну та офіційну.

Так, О.О. Ушаков виділяв неофіційну та формальну кодифікацію. Результатами неофіційної кодифікації є хронологічні збірники законів, які видаються приватними особами, різними відомствами та установами (такі, що не мають офіційного характеру). Вони полегшують наукову і практичну діяльність, але не є джерелами права.

Формальна кодифікація здійснюється законодавчими органами і пов'язана з офіційним впорядкуванням діючого законодавства. Вона, не створюючи нових правових приписів, підвищує зручність для користування діючих джерел. Видами формальної кодифікації автор називав ревізію, консолідацію, річні зібрання законів та ін. [4, 160].

Думку про неофіційну та офіційну кодифікацію висловлює і Р. Кабріяк, який, як зазначалося вище, вважав, що кодифікація є відповіддю на потребу у правовій невизначеності. На його думку, ця потреба спочатку задовольняється методами суто суспільними: перші кодифікації мають неофіційне походження. Найчастіше вони є результатом зусиль суддів, адвокатів, які прагнуть систематизувати правові норми, щоб полегшити їх застосування та розповсюдження, або просто впорядкувати. Кожен кодифікатор має свій власний метод систематизації джерел права: у хронологічному порядку чи створення певного систематичного плану. Зростання кількості приватних кодифікацій, спрямованих на впорядкування одного і того ж набору правових норм, найчастіше не призводить до спрощення діючого права. Але головним недоліком неофіційних кодифікацій, на думку автора, є відсутність примусової сили: їх застосування обумовлено виключно бажанням практиків. Такі неофіційні кодифікації є підґрунтям для розвитку кодифікацій офіційних, у результаті яких приймається єдиний кодекс, офіційний, автентичний, обов'язковий для виконання, за необхідності позбавлений застарілих та суперечливих правових норм або складений переважно з нових норм [2, 130].

Думку про існування офіційної та неофіційної кодифікації підтримував В. К. Гришук і на підставі цієї класифікації він виділяв суб'єктів офіційної та неофіційної кодифікації. З позицією В. К. Гришука не погоджується О. Я. Рогач, який вважає, що можливою є лише офіційна кодифікація і її суб'єктами можуть виступати виключно офіційні органи державної влади: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, міністерства й відомства, місцеві органи державної влади. Наукові установи, вчені-юристи, практики, громадськість безпосередньо впливають (мають впливати) на розвиток кодифікаційної діяльності, але не можуть виступати суб'єктами кодифікації [2, 17–18].

На нашу думку, кодифікація може бути тільки офіційною і має здійснюватися виключно уповноваженими органами. А точка зору вчених, які вважають можливою неофіційну кодифікацію можна пояснити тим, що вони визначають інкорпорацію як вид кодифікації.

Література

1. Гришук В. К. Кодифікація кримінального законодавства України: проблеми історії, методології та теорії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. К. Гришук ; Київськ. ун-т імені Тараса Шевченка. — К., 1992. — 50 с.
2. Кабрияк Р. Кодификации / Кабрияк Р. ; пер. с фр. Л. В. Головки. — М. : Статут, 2007. - 476 с.
3. Рогач О. Я. Кодифікаційні акти в системі законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень» / О. Я. Рогач ; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. — К., 2003. — 18 с.
4. Ушаков А. А. Методологические основы и законодательный метод в советском правотворчестве / А. А. Ушаков // Ученые записки Пермск. ун-та: Юридические науки. — 1966. — Вып. 147. — С. 110-185.

А.С. Дем'яненко,

студентка факультету правничих наук

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

М.І. Процько,

студент юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ НА ПАСАЖИРСЬКОМУ ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Проблематику субінституту захисту прав споживачів на пасажирському залізничному транспорті потрібно аналізувати зважаючи на досягнення наукової доктрини та засади нормативного регулювання, оскільки це допоможе визначити його місце в системі національного права України.

Насамперед, окреслимо позицію, що інститут прав споживачів визнається окремою сферою суспільних відносин, яка здебільшого регулюється нормами приватного права та базується на принципах рівності і вільного волевиявлення сторін, а також диспозитивному методі правового регулювання. Інститут має на меті забезпечити майновий інтерес споживача та похідний особистий немайновий інтерес. Зважаючи на це, ми стверджуємо, що в більшості своїй приватно-правова природа інституту виходить із договірних засад і є цивільно-правовою.

Важливою у спектрі цієї проблематики є думка Г. В. Колеснікової, яка під інститутом захисту прав споживачів розуміє: «систему правових заходів, які здійснюються як самим споживачем, із застосуванням цивільно-правових засобів захисту, так і за допомогою системи державного і суспільного захисту прав споживачів компетентними органами» [1, с. 242].

Г. А. Осетинська у своєму дисертаційному дослідженні приділила окрему увагу механізму захисту прав та інтересів споживачів та порівняла цю категорію із категорією «механізм правового регулювання». Під механізмом правового регулювання споживчих відносин автор розуміє сукупність засобів правового

впливу, зокрема, загальних і спеціальних норм цивільного законодавства, а також методів, способів та принципів цивільного права. Автор слушно вказує, що механізм захисту прав споживачів є сукупністю закріплених у законодавстві регуляторів впливу [2, с. 9].

Ми пропонуємо вважати суспільні відносини щодо захисту прав споживачів на транспорті окремим субінститутом за критерієм спільного предмету, методу правового регулювання, суб'єктного складу. За критерієм предметності, стверджуємо, що згаданий субінститут становить сукупність правових норм, які регулюють конкретні суспільні відносини щодо захисту прав пасажирів в цілому на транспорті. Саме тому інститут захисту прав споживачів та сфера захисту прав споживачів на залізничному транспорті співвідносяться як ціле і частина, об'єднуючим елементом для яких є спільний метод правового регулювання та особливий суб'єкт — споживач.

Зазначимо, що інститут прав споживачів та їх захисту, зокрема, як пасажирів залізничного транспорту не є виключно предметом цивільно-правового регулювання, бо тісно пов'язується із публічними галузями права. Коли мова йде про захист прав споживачів, то потрібно зауважити, що це все той же симбіоз приватних та публічних галузей права, який є іманентною складовою реалізації прав споживачів. Доречним є науковий підхід за яким виокремлюють два види норм у сфері споживчих правовідносин: регулятивні та охоронні норми. Так регулятивні норми визначають права споживача, механізм їх реалізації і покликані регулювати їх нормальний оборот, а охоронні норми спрямовані безпосередньо на захист прав споживача, за допомогою них здійснюється захист і відновлення його порушених прав визначаються підстави і заходи відповідальності за такі порушення [3, с. 192]. Ці норми мають міжгалузевий характер. Звідси слідує необхідність формування комплексного бачення інституту захисту прав споживачів.

Як ми знаємо на законодавчому рівні України сфера захисту прав споживачів займає чільне місце. Зокрема, у статті 42 Конституції України задекларовано, що держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг [4]. ЦК України встановлює, що у договорах за участю фізичної особи — споживача враховуються вимоги законодавства про захист прав споживачів. Найбільш фундаментальним актом є ЗУ «Про захист споживачів» у якому встановлено основні засади державної політики у цій сфері, а також систему прав та обов'язків споживачів. У цілому сфера відносин захисту прав споживачів опосередковується такими категоріями як товари, роботи і послуги.

До більш спеціалізованих актів у сфері захисту прав пасажирів як користувачів послуг саме на пасажирському залізничному транспорті належать: ЗУ «Про залізничний транспорт» і Порядок обслуговування громадян залізничним транспортом та низка інших підзаконних актів. До числа спеціальних нормативно-правових актів варто також віднести і ЗУ «Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період», який безпосередньо не стосується захисту прав споживачів, однак встановлює спеціальні правила

перевезень, зокрема, військові перевезення, пов'язані з евакуацією населення. Це має важливе значення у наш час.

Окрім того, варто враховувати й той факт, що на захист прав споживачів впливає закріплена законодавством обмеженість обрання надавача послуг пасажирських перевезень залізничним транспортом. Так, утворення АТ «Укрзалізниця», 100 відсотків акцій якого належать державі, не потребувало попереднього дозволу Антимонопольного комітету України. АТ «Укрзалізниця» є правонаступником усіх прав і обов'язків Державної адміністрації залізничного транспорту України [5]. Таким чином, в основному норми, пов'язані із функціонуванням АТ «Укрзалізниця» носять публічний характер та направлені на забезпечення економічної безпеки і захисту інтересів держави, а здійснення цим товариством господарської діяльності означає поширення на неї норм господарського законодавства. Враховуючи те, що АТ «Укрзалізниця» укладено низку договорів про організацію міжнародних перевезень з іноземними перевізниками [6], можна констатувати, що елемент конкуренції присутній у відносинах перевезення пасажирів залізничним транспортом, що дозволяє сподіватись і на підвищення рівня захисту прав споживачів послуг національного перевізника [7].

Положення статті 910 ЦК України регламентують, що за договором перевезення пасажирів перевізник зобов'язується перевезти пасажирів до пункту призначення, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд [8]. У цьому контексті доречно згадати про поняття «споживач» та «пасажир». У. П. Гришко вважає, що висвітлені терміни співвідносяться як загальне та спеціальне. «Це проявляється в ідентичності понять зі специфікою особистої потреби — перевезення» [9, с. 13]. Цілком поділяємо цю думку.

Таким чином, пропонуємо вважати сферу суспільних відносин щодо захисту прав споживачів на транспорті окремим субінститутом за критеріями: предметності, спільним методом правового регулювання та суб'єктного складу. Ми вважаємо, що норми пов'язані із функціонуванням ПАТ «Укрзалізниця» носять публічний характер і мають адміністративно-правову природу; здійснення цим товариством господарської діяльності передбачає поширення дії норм господарського права; відносини зі споживачем, що виникають на підставі договору перевезення мають цивільно-правову природу. Тому можемо підсумувати, що попри значну приватно-правову складову та цивільно-правовий характер, норми інституту захисту прав споживачів мають комплексний міжгалузевий характер, що обумовлюється їх функціональним призначенням.

Література

1. Колеснікова Г. В. Правова природа інституту захисту прав споживачів. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7798/1/Kolesnikova_240-242.pdf (дата звернення: 15. 12. 2018 року).
2. Осетинська Г. А. Цивільно-правовий захист прав споживачів за законодавством України: автореф. дис, канд. юрид. наук: 12.00.03/ Ганна Анатоліївна Осетинська; М-во освіти і науки України, КНУ ім. Т. Шевченка, м. Київ, 2006 — 15 с.

3. Колісникова Г. В. Загальна характеристика інституту захисту прав споживачів та його місце в системі права і в системі законодавства України/ Г. В. Колісникова// Право України. — 2010. - №1 — С. 189-193.
4. Конституція України № 254к/96-ВР від 28. 06. 1996 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>.
5. Закон України «Про особливості утворення акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування» № 4442-VI від 23. 02. 2012. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4442-17>.
6. Перелік договорів про організацію міжнародних перевезень з іноземними перевізниками. URL: https://www.uz.gov.ua/cargo_transportation/general_information/per_per/lyj.
7. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.03.2003. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
8. Основні аспекти стратегії розвитку ПАТ «УКРЗАЛІЗНИЦЯ» 2017-2021 роки. URL: http://www.uz.gov.ua/files/file/Strategy_Presentation_fin1.pdf.
9. Гришко У. П. Захист прав споживачів транспортних послуг: автореф. дис, канд. юрид. наук: 12.00.03/ Гришко Уляна Петрівна; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника», навч. — наук. юрид. ін-т. Івано-Франківськ, 2017.- 19 с.

С.С. Журавльова,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр», Інститут управління і права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО – ОКРЕМА ГАЛУЗЬ ПРАВА?

За головну мету у своєму дослідженні я поставила висвітлення такого суперечливого питання, як визнання Господарського права, окремою галуззю права. На сьогодні є дуже багато дискусій з цього приводу. Та вже існують 3 основних теорії.

Господарське право займає одну з найважливіших ланок права, оскільки регулює відносини у господарській діяльності. На думку вчених, основне значення господарського права, як галузі права, можна тлумачити досить неоднозначно.

Однією із варіацій тлумачення господарського права, як частини права яка регулює відношення у сфері цивільно-правових відносин та адміністративно-правових. Звичайно, є логіка у даному тлумаченні, проте як тоді класифікувати нормативну базу господарського права в розрізі такого напрямку як банкрутство? Вона не може підпадати ні під галузь цивільно-правових відносин, ні під адміністративно — правових, ні тим більш під кримінальні правовідносини. Банкрутство — це окремий напрямок у розрізі господарського права. І регулює досить великий обсяг господарських правовідносин.

Є ряд науковців, які виділяють господарське право в окрему галузь, яка не співвідноситься із іншими галузями права, та існує самотійно. Як на мене, то ця теорія має право на існування, проте досить суперечливим залишається питання, чи може ця галузь існувати самотійно та не перетинатись із іншими?

На мою думку, можна погодитись із третім варіантом тлумаченням господарського права, яке наводить Алексеев С.С. Його визначення полягає в тому, що господарське право є окремою галуззю права, яка перетинається з

іншими, проте має досить великий обсяг своєї нормативної бази. І підтвердженням цього є банкрутство.

Кожна теорія, безумовно, має право на існування, але моя особлива думка повністю перетинається із твердженням Алексеєва С.С. На даний час актуальність Господарського права створює відповідні підстави для його відокремлення в окрему галузь права.

Можливо, в той час коли Україна не була незалежною країною, а в СРСР усі основні засоби виробництва належали державі та контролювались державою, то господарське право могло мати лише характер. Люди просто не могли мати свій бізнес, що, в свою чергу, взагалі унеможливлювало розвиток та вдосконалення господарського права як правової основи для регулювання відносин між суб'єктами господарювання.

На підсумок, вважаю за потрібне зазначити, що зі стрімким розвитком економічно-правового сектору країні вкрай необхідно оперативно реагувати на відповідні зміни та вдосконалювати право. В даному випадку — господарське право, по-перше, для оптимізації часу, а, по-друге, для розбудови бізнесу з Європейськими країнами.

Література

1. Господарський кодекс України від 10.11.2018 № 436-IV. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15>
2. Підпригора О. Розмежування і взаємодія публічного і приватного права як методологічна проблема віт чи зняного правознавства / О. Підпригора // Вісник Академії правових наук України. — 2002. — № 4 (31).
3. Алексеев С. Государство и право: Учеб. пособие / С.С. Алексеев. — М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. — 152 с.
4. Вінник О.М. Господарське право. Курс лекцій. //О.М. Вінник. —К.: Атіка,2004; 624 с.
5. Актуальні правові проблеми господарської діяльності в Україні: збірник матеріалів науково-практичного семінару, присвяченого 10- річчю кафедри господарсько-правових дисциплін (30 травня 2018 року) / За заг. редакцією М.С.Долинської. — Львів: ЛьвДУВС, 2018. — 152 с.

О.В. Кравченко,
студент юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Чернігівського національного технологічного університету
науковий керівник: **Л.В. Шестак,**
кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та
процесу Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Чернігівського національного технологічного університету

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ УРЯДУ, ЦЕНТРАЛЬНИХ ТА МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Як відомо, роль органів виконавчої влади в Україні зростає, тому постає необхідність дослідження їх взаємодії з іншими органами державної влади та взаємодію між структурами, зокрема Урядом, центральними та місцевими органами виконавчої влади, які доволі плідно співпрацюють один з одним на засадах субординації і координації. Тому предметом даного дослідження є вивчення питань взаємодії органів виконавчої влади між собою.

Систему органів виконавчої влади складають Кабінет Міністрів України, який є вищим органом виконавчої влади, центральні та місцеві органи виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України (далі — КМУ) спрямовує та координує роботу центральних органів виконавчої влади (далі — ЦОВВ), забезпечує утворення, реорганізацію та ліквідацію відповідних міністерств та інших органів виконавчої влади, призначає та звільняє їх керівників, вирішує інші важливі питання [1, с. 529].

Центральні органи виконавчої влади складаються з міністерств, державних комітетів (державних служб) та органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, завдання, повноваження та статус яких визначається спеціальним законом (Антимонопольний комітет України, Державний комітет України з питань регулятивної політики і підприємництва, Фонд держмайна України, Управління державної охорони України, Служба безпеки України, Національна комісія регулювання електроенергетики України).

Міністерства займають основне місце в системі органів виконавчої влади. Вони являються в основному органами галузевого управління і забезпечують управління адміністративно-політичними та соціально-культурними сферами життя. Очолюють міністерства відповідні міністри.

Повноваження КМУ у відносинах з місцевими державними адміністраціями характеризуються тим, що КМУ спрямовує і координує діяльність місцевих державних адміністрацій щодо виконання Конституції та законів України, актів Президента України та Уряду України, органів виконавчої влади вищого рівня, здійснення на відповідній території інших наданих місцевим державним адміністраціям повноважень. КМУ розглядає питання щодо: погодження кандидатур заступників голів обласних державних адміністрацій; надання у разі вмотивованої відмови голови обласної державної адміністрації або підтримки

головою обласної державної адміністрації вмотивованої відмови голови районної державної адміністрації погодити призначення керівника територіального органу міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, керівника підприємства, установи, організації, що перебуває в управлінні міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, згоди на призначення відповідного керівника; подання Президенту України пропозицій щодо скасування актів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, з одночасним зупиненням їх дії [2].

Відповідно до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» виконавчу владу на місцях, тобто в областях та районах, містах Києві та Севастополі здійснюють Місцеві державні адміністрації (далі МДА), які орієнтують свою діяльність на основі та на виконання Конституції, законів України, актів Президента, Уряду України, ЦОВВ, забезпечують виконання державних та регіональних програм, обласних та районних бюджетів [3].

Окрім МДА, до системи місцевих органів виконавчої влади належать обласні територіальні органи міністерств та інших ЦОВВ.

Відповідно до статті 118 Конституції України, очолюють відповідні МДА голови, які призначаються та звільняються з посади Президентом України, за поданням КМУ. Голова МДА видає розпорядження, а керівники управлінь, відділів та інших структурних підрозділів накази з метою виконання законів та інших приписів, які можуть бути скасовані Президентом або головою МДА більш високого рівня.

МДА взаємодіють з ЦОВВ, а їх підрозділи є підзвітними та підконтрольними останнім, які у свою чергу призначають керуючий склад цих підрозділів та можуть звертатись до голови про їх незадовільну роботу.

Також, ЦОВВ можуть створювати територіальні органи, керівники яких підпорядковуються головам МДА [4].

Керівники підрозділів є відповідальними при здійсненні своїх повноважень перед головами МДА. Голови мають право звернутися до ЦОВВ, якщо буде встановлена невідповідність керівників зайнятим посадам.

Законодавством, в тому числі, було визначено підпорядкування районних державних адміністрацій обласним адміністраціям (далі РДА та ОДА). Останні здійснюють контроль, нагляд за здійсненням РДА своїх повноважень. Подають Прем'єр-міністру кандидатур на посади голів РДА, а Президенту подають відомості за якими можливе притягнення голів РДА до відповідальності.

Доцільно звернути увагу на проблематику взаємодії ЦОВВ та МДА, які представляють місцеві органи виконавчої влади.

По-перше, Конституція України має доволі багато суперечностей в своєму змісті, які стосуються безпосередньо органів виконавчої влади. Так у статті п. 4 ст. 118 зазначається, що «голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України» та відразу ж зазначається в наступному пункті цієї статті, що «Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України і Кабінетом

Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня». Таким чином, відбувається неоднозначне підпорядкування голови МДА, що породжує конституційно-правові конфлікти.

Аналізуючи вже інші статті Конституції, наприклад ст. 116 Основного Закону, знаходимо нову неточність, яка полягає в тому, що внутрішню політику держави має реалізовувати КМУ, який виступає провідним органом виконавчої влади, в той же час відповідно до вже згаданого п.5 ст. 118 голови МДА лише підзвітні та підконтрольні йому. Навіть призначає голову Президент, а не Уряд України, хоча саме останній має співпрацювати з відповідною адміністративною особою.

В зв'язку з цим необхідно внести зміни до п.5 ст. 118 Основного Закону, де зазначити, що «Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні, підзвітні та підконтрольні Уряду України», оскільки саме Кабінет Міністрів є вищим органом виконавчої влади та повинен здійснювати призначення, нагляд і контроль за всіма іншими відповідними органами нижчого рівня.

Наступна проблема пов'язана з діяльністю ОДА та РДА. Останні дуже слабо здійснюють свої функції через територіальне обмеження (містами, селами, селищами) та відсутність ресурсів, переважно кадрових. ОДА, в свою чергу хоч і мають ресурси, проте віддалені від територій де потрібне державне врегулювання [5, с. 96].

Для вирішення цього питання слід збільшити ресурсну та фінансову базу РДА, шляхом внесення в Бюджетний та Податковий кодекси відповідних поправок. Збільшити кількість посадових осіб в управліннях, відділах та інших структурних підрозділах РДА та пропорційно розподілити виконувану роботу. Удосконалити територіальну організацію влади на субрегіональному рівні.

Таким чином можна дійти висновку, що взаємодія Уряду, ЦОВВ та місцевих органів виконавчої влади далека від ідеалу, що потребує доопрацювання в законодавстві, зокрема в Конституції України, та забезпечення системного виконання ними своїх повноважень. Реформуватись має підпорядкування голів МДА, їх підзвітність та підконтрольність, залежно від функцій, що ними виконуються. Потрібно забезпечити підвищення фінансового, кадрового, організаційно-технічного та іншого забезпечення місцевих органів виконавчої влади на рівні районів, надання їм більших повноважень на місцях.

Література

1. Перегуда Є.В. Взаємодія центральних та місцевих органів виконавчої влади в умовах політичного плюралізму. Держава і право. — 2012. — №57. — 528 с.
2. Ославський М.І. Виконавча влада в Україні: організаційно-правові засади. Навчальний посібник. — Київ.: Знання, 2009. — 216 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/dvu/oslavskyj_vvu/.
3. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 № 586 XIV. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T990586.html.
4. Круш П. В., Кожемяченко О. О. Національна економіка: регіональний та муніципальний рівень. Підручник. — К.: Центр учбової літератури, 2011. 320 с. [Електронний ресурс]. —

Режим доступу: https://pidruchniki.com/16701214/ekonomika/vidnosini_mistsevih_derzha_vnih_administratsiy_inshimi_subyektami_derzhavi.

5. Куйбіда В. Проблеми та перспективи функціонування місцевих органів виконавчої влади. Український науковий журнал. Освіта регіону. Політологія психологія комунікації. – №4. – 2010. – 94 с.

О.В. Кравченко,

студент юридичного факультету

Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій

Чернігівського національного технологічного університету

науковий керівник: **С.В. Веремієнко,**

старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій

Чернігівського національного технологічного університету

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ПРИРОДИ

Екологічні правовідносини не можуть існувати без чіткого механізму юридичної відповідальності. Безумовно, важливими є всі види відповідальності, однак провідну роль у забезпечення охорони навколишнього природного середовища відіграє адміністративна відповідальність, оскільки саме вона дозволяє максимально швидко реагувати на екологічні правопорушення.

Адміністративна відповідальність у галузі охорони навколишнього природного середовища як різновид юридичної відповідальності полягає у реакції з боку уповноважених суб'єктів на діяння осіб, що проявляються в порушенні ними, встановлених законом заборон чи невиконанні покладених на них обов'язків у сфері охорони навколишнього природного середовища та природокористування, що виражається в застосуванні до винних осіб заходів впливу матеріального чи морального характеру [1, с. 69].

Заходи адміністративної відповідальності, склади та суб'єкти адміністративних правопорушень містяться в Кодексі України про адміністративні правопорушення (глава 7). Зокрема, адміністративна відповідальність передбачена за земельні, надрові, водні, лісові правопорушення, правопорушення в галузі охорони рослинного світу, атмосферного повітря. Однак, адміністративна відповідальність може бути накладена не тільки виключно у випадках, передбачених сьомою главою КУпАП. Так, існують такі склади правопорушень, які набувають екологічного характеру лише тоді, коли завдається шкода навколишньому природному середовищу або його складовим, наприклад, у випадку жорстокого поводження з дикими тваринами [2].

Підставою для притягнення до адміністративної відповідальності є правопорушення, вчинене в галузі охорони природи, зміст якого розкривається через його склад.

Об'єктом даного виду адміністративного правопорушення є охоронювані адміністративно-правовими нормами цінності, блага, якими виступають навколишнє середовище, природні ресурси та екологічна безпека [3].

Об'єкти екологічних правопорушень можна поділити на три види: загальні, спеціальні та особливі. Так, загальним об'єктом екологічних правопорушень виступає екологічний правопорядок, який базується на суспільних правовідносинах, що стосуються охорони, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Загальний об'єкт диференціюється на спеціальні об'єкти, яких також три види — це суспільні відносини у сфері охорони природи, природних ресурсів, а також у сфері забезпечення екологічної безпеки. Відповідно кожний спеціальний об'єкт поділяється на особливі об'єкти. Так, природоресурсні правовідносини включають земельні, надрові (гірничі), водні, лісові, атмосфероохоронні та фауністичні правопорушення. Природоохоронні правовідносини включають правопорушення в сфері охорони навколишнього природного середовища, правопорушення у сфері охорони природно-заповідного фонду, охорони природних багатств континентального шельфу, морської економічної зони тощо. Правовідносини у сфері забезпечення екологічної безпеки включають правопорушення щодо недотримання ядерної, радіаційної, хімічної, санітарно-епідеміологічної безпеки тощо.

При визначенні об'єктивної сторони звертається увага на діяння (дію чи бездіяльність), які завдали шкоду довкіллю чи створюють реальну загрозу завдання шкоди. Протиправна поведінка характеризується порушенням або невиконанням встановлених в екологічному законодавстві вимог, при чому часто правопорушення вчиняються саме у формі протиправної бездіяльності. Обов'язково має бути встановлено причинно-наслідковий зв'язок між завданою шкодою та протиправними діями правопорушника. Шкода може бути заподіяна довкіллю в цілому або окремим природним об'єктам та полягає в забрудненні, виснаженні, знищенні окремих компонентів навколишнього природного середовища. Варто зазначити, що для основної кількості екологічних адміністративних правопорушень характерним є формальний склад.

Суб'єктом адміністративного правопорушення в екологічній сфері є особа, яка вчинила протиправне винне діяння, яке порушує встановлені екологічним законодавством норми щодо використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки та за яке передбачена адміністративна відповідальність. Так, суб'єктами адміністративної відповідальності виступають: по-перше, загальні суб'єкти — правоздатні та дієздатні фізичні особи; по-друге, спеціальні суб'єкти: ті, які пов'язані з природним об'єктом (володілець, власник, користувач); ті, що мають певне службове становище (посадова особа, працівник); ті, що мають таку характеристику як повторність правопорушення (особи, які вже притягалися до адміністративної відповідальності за правопорушення у цій сфері); інші особи, що мають особливий статус (уповноважена власником особа, військовослужбовець тощо).

Що стосується посадових осіб, то їх поділяють на загальні, тобто без конкретних ознак, і посадових осіб, які займають певну конкретну посаду, наприклад в органах місцевого самоврядування. Проблемним є питання щодо визначення понять «посадова особа» та «службова особа», адже одні вчені вважають, що це одна і та ж особа, а інші науковці наголошують на необхідності чіткого розмежування цих понять.

Ще одним проблемним моментом є те, що не можна притягнути до адміністративної відповідальності за вчинення екологічних правопорушень юридичних осіб, їх відповідальність фактично вичерпується відповідальністю посадових осіб, що їх представляють, хоча по суті саме юридичні особи і здійснюють найбільший вплив на навколишнє середовище, ставлячи екологічну безпеку під загрозу опинитися в кризі. Сама юридична особа, отримавши певну вигоду від здійснення правопорушення, ніяким чином не страждає і продовжує існувати, тому необхідно встановити в законодавстві подвійну відповідальність як юридичної особи, так і посадових та службових осіб, що допустили екологічну шкоду [4, с. 70]. І хоча в Україні вже наявні нормативні акти, що закріплюють адміністративну відповідальність юридичних осіб, наприклад Закон України «Про громадські об'єднання», та навіть була спроба закріплення даного виду адміністративної відповідальності і у проекті Кодексу України про адміністративні проступки (ст.11), однак питання адміністративної відповідальності юридичних осіб загалом та за екологічні правопорушення зокрема залишається відкритим і потребує вирішення [5].

У зв'язку з переходом України до ринкових відносин потребує законодавчого закріплення адміністративна відповідальність громадян — суб'єктів підприємницької та господарської діяльності. Можливість притягнення суб'єктів підприємницької діяльності до адміністративної відповідальності відповідно до КУпАП передбачена лише в ст. 52 та 82 (щодо псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель та щодо поводження з відходами під час їх збирання, перевезення, зберігання, обробляння, утилізації, знешкодження, видалення або захоронення відповідно). Відповідальність ширшої категорії — суб'єктів господарської діяльності передбачена лише ст. 80 КУпАП (випуск в експлуатацію транспортних та інших пересувних засобів з перевищенням нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах) [6, с. 101].

Для правильної кваліфікації екологічного адміністративного правопорушення також важливо визначити суб'єктивну сторону, яка характеризується виною, як у формі умислу (цілеспрямований викид до річки чи іншого водного об'єкта нечистот), так і необережності (викид недопалку у лісі, що спричинив пожежу). Можливі випадки настання відповідальності і без вини, наприклад при використанні предметів, що є джерелом підвищеної небезпеки (зрошування поля отрутохімікатами). Факультативною ознакою суб'єктивної сторони є також мотив та мета, встановлення яких допомагає зрозуміти, чи діяв правопорушник умисно. Для екологічних правопорушень характерною є змішана форма вини, тобто дія вчиняється у формі умислу, а от до наслідків особа ставиться у формі необережності.

Отже, склад адміністративного екологічного правопорушення потребує доопрацювання, додаткового вивчення та більш чіткого закріплення в КУпАП. Зокрема, необхідно визнати юридичних осіб суб'єктами адміністративних правопорушень в галузі охорони природи.

Література

1. Книш В. І. Особливості адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у галузі охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів // Право і безпека. 2011. №1 (38). — 69 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 вересня 2018 р.: Офіц. текст. — К.: Алерта, 2018. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
3. Екологічне право: [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А. П. Гетьмана. - Х.: Право, 2013. — 432 с.
4. Куян І. А. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Куян Ірина Анатоліївна. — К., 2001. — 208 с.
5. Кодекс України про адміністративні проступки : проект. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/books/244/18255/13/>.
6. Денисюк І. Суб'єкти екологічних адміністративних правопорушень // Підприємництво, господарство і право. 2017. №8. — 102 с.

М.С. Ляковська,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр», Інститут управління і права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СУЧАСНА ПАРАДИГМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ

Анотація. В статті визначено поняття банкрутства та розкрито коло учасників у справах про визнання боржника банкрутом; охарактеризовано судові процедури у справах про банкрутство; проаналізовано актуальні проблеми правового регулювання процедури банкрутства в Україні та визначено можливі напрямки їх вирішення.

Ключові слова: банкрутство; учасники у справах про банкрутство; судові процедури; розпорядження майном боржника; санація; ліквідація; мирова угода.

Постановка проблеми. Курс України на євроінтеграцію вимагає реформування основних економіко-правових засад життєдіяльності суспільства, до яких слід віднести і правове регулювання відносин банкрутства. В силу постійного вдосконалення вітчизняного законодавства, дослідження процедури банкрутства стає предметом численних дискусій. Саме тому актуальність вивчення особливостей правового регулювання процедури банкрутства в Україні викликана залежністю належного функціонування механізмів банкрутства та повноцінного і комплексного розвитку економіки країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням питань банкрутства займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Серед вітчизняних науковців, що висвітлювали в останні роки дану проблематику, можна виділити

таких, як: О. Б. Андрушко, М. П. Войнаренко, О. В. Коваленко, Н. І. Коломієць, В. В. Лук'янова, В. О. Подольська, О. О. Терещенко, Н. А. Хрущ, А. В. Череп, О. О. Шапурова, Н. П. Шморгун та багато інших. Відомими зарубіжними вченими в цій сфері є: Е. Альтман, Р. Лис, А. Таффлер, Г. Спрингейт, О. П. Зайцева, Р. С. Сайфулін. Проте, не зважаючи на достатню кількість наукових досліджень проблеми правового регулювання інституту банкрутства, невирішеними залишаються ряд питань, які стосуються правового статусу арбітражного керуючого, порядку порушення та припинення провадження у справах про банкрутство та напрямків вдосконалення правового регулювання процедури банкрутства в Україні.

Метою статті є дослідження поняття та особливостей правового регулювання процедури банкрутства.

Виклад основного матеріалу. Сучасна економіка є складною системою, основою функціонування якої є ділова активність суб'єктів підприємницької діяльності. Проте, нажаль, на сучасному етапі розвитку національної економіки наведені ризики успішності діяльності суб'єктів господарювання посилюються політичною нестабільністю, наслідками кризових явищ. В таких умовах погіршення фінансового стану боржника до категорії неплатоспроможного є природним явищем, полярними результатами якого є або відновлення платоспроможності або ліквідація.

Об'єктивна потреба в управлінні подібними ризиками в процесі розвитку економіки призвела до формування інституту банкрутства як обумовленого державними правовими нормами єдиного механізму взаємодії суб'єктів економічної діяльності під час врегулювання процесів, пов'язаних з фінансовою неспроможністю.

Чинне законодавство України визначає банкрутство як «визнану господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури» [1, п. 2 ч. 1 ст. 1].

Класичними учасниками у справі про банкрутство є сторони (кредитори та боржник) і арбітражний керуючий. Обов'язковим учасником провадження у справі про банкрутство є боржник — один із ключових суб'єктів права неспроможності. Поняття «боржник» широко використовується у різних галузях та інститутах права. Так, боржник у зобов'язальних правовідносинах — це пасивна сторона зобов'язального правовідношення, на яку покладається обов'язок здійснити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії. У виконавчому провадженні боржником є фізична або юридична особа, визначена виконавчим документом. Якщо боржник у зобов'язанні та виконавчому провадженні не виконує своїх обов'язків, то він може, за певних умов, стати боржником у справі про банкрутство.

Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» боржник — суб'єкт підприємницької

діяльності (юридична або фізична особа — підприємець), неспроможний виконати протягом трьох місяців свої грошові зобов'язання після настання встановленого строку їх виконання, які підтверджені судовим рішенням, що набрало законної сили, та постановою про відкриття виконавчого провадження, якщо інше не передбачено законодавством [2, с. 65].

Забезпечені кредитори — юридична або фізична особа, а також органи доходів і зборів та інші державні органи, які мають підтверджені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника.

Конкурсні кредитори — кредитори за вимогами до боржника, які виникли до відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство і виконання яких не забезпечено заставою майна боржника. Поточні кредитори у свою чергу — кредитори за вимогами до боржника, які виникли після відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство [1, ст. 1].

Арбітражний керуючий — фізична особа, призначена господарським судом у встановленому порядку в справі про банкрутство як розпорядник майна, керуючий санацією або ліквідатор з числа осіб, які отримали відповідне свідоцтво і внесені до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України [1, ст. 1].

Таким чином, учасників провадження у справі про банкрутство можна визначити як заінтересованих у результатах процесу фізичних і юридичних осіб, які вступають самостійно або залучаються судом у справу про банкрутство для всебічного, повного та об'єктивного розгляду справи та наділяються відповідними процесуальними правами та обов'язками.

Правовідносини у сфері банкрутства можна умовно поділити залежно від того, де знаходяться правові норми, спрямовані на розв'язання проблем заборгованості приватних осіб. Від цього залежать методи правового регулювання усього комплексу правових відносин, що виникають із неспроможності особи виконати свої майнові зобов'язання із наявного майна. Так, якщо це є частиною публічного права, то будуть застосовуватися заходи здебільшого примусового характеру для якомога повного задоволення вимог кредиторів [3].

Якщо вважати банкрутство інститутом приватного права, то розв'язання проблем заборгованості відбуватиметься методами, що використовуються у відносинах між рівними учасниками майнового обігу [4].

Якщо процедури банкрутства є судовими формами задоволення майнових вимог кредиторів, то ця сфера законодавства має складатися переважно з процесуальних норм і процедур з розгляду справи про банкрутство в суді [5].

Механізм банкрутства передбачає:

- виведення з економіки суб'єктів, які функціонують неефективно та не мають потенціалу щодо покращення фінансового стану;
- відновлення до прийняттого рівня платоспроможності суб'єктів з тимчасовими фінансовими труднощами;
- забезпечення інтересів кредиторів шляхом задоволення їх майнових вимог до боржника як в ліквідаційній, так і в санаційній процедурі;

— забезпечення інтересів національної (а в умовах глобалізації і світової) фінансово-економічної системи [6, с. 143].

Банкрутство є унікальним правовим механізмом розв'язання проблем заборгованості приватної особи шляхом визнання цієї особи неспроможною. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» передбачає чотири судові процедури банкрутства, які застосовуються щодо боржника: розпорядження майном боржника; мирову угоду; санацію (відновлення платоспроможності боржника); ліквідацію банкрута (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика судових процедур у справах про банкрутство

Критерії порівняння	Розпорядження майном боржника	Санація	Ліквідація	Мирова угода
Мета проведення процедури	Забезпечення збереження ефективного використання майнових активів боржника та проведення аналізу його фінансового становища	Запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації	Здійснення заходів щодо задоволення визнаних судом вимог кредиторів шляхом продажу його майна	Встановлення компромісу між сторонами у справі про банкрутство
Тривалість проведення	115 календарних днів (може бути продовжена не більше ніж на 2 місяці)	6 місяців (може бути продовжена не більше ніж на 12 місяців)	12 місяців	Визначається умовами угоди
Арбітражний керуючий процедурою	Розпорядник майна	Керуючий санацією	Ліквідатор	Розпорядник майна, або керуючий санацією, або ліквідатор
Обмеження право- і дієздатності боржника	Обмеження має місце за певних умов	Суттєве обмеження право- і дієздатності боржника		Обмеження відсутнє

Особливості судових процедур обумовлені їх змістом. Зміст введення процедури розпорядження майном ґрунтується на необхідності удосконалення внутрішнього та зовнішнього менеджменту неплатоспроможного господарюючого суб'єкта. Мирова угода, на відміну від ліквідаційної процедури є відображенням універсального компромісного підходу вирішення проблеми заборгованості. Санація, у свою чергу, є пріоритетною судовою процедурою в рамках якої має вирішуватись основне завдання — фінансове оздоровлення господарюючого

суб'єкта. У сукупності, відповідні процедури становлять правовий інструментарій судового врегулювання відносин неплатоспроможності.

Отож, аналіз Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», дає можливість сформулювати наступну правову доктрину законодавства про банкрутство [7, с. 142–143]:

- визначення кількості голосів конкурсного кредитора пропорційно сумі вимог, включених до реєстру вимог кредиторів;
- включення всіх активів банкрута до ліквідаційної маси та їх продаж;
- заборона забезпеченому кредиторів ініціювати порушення справи про банкрутство та його особливий правовий статус, що передбачає першочергове задоволення забезпечених заставою вимог;
- закріплення конкурсу як методу правового регулювання відносин неплатоспроможності шляхом зіткнення інтересів боржника і кредиторів (сторін) та інших учасників провадження щодо специфічних об'єктів конкурсу;
- збереження господарюючого (діючого) суб'єкта шляхом застосування до нього спеціальних відновлювальних (реабілітаційних) процедур (розпорядження майном, санація, мирова угода);
- ліквідація боржника у випадку нездатності відновлення його платоспроможності (банкрутства);
- перехід функції управління неплатоспроможною юридичною особою-боржником і права розпорядження майном боржника як специфічних об'єктів прав, до комітету кредиторів, утворюваного з конкурсних кредиторів;
- право боржника та виключне право конкурсного кредитора, вимоги якого не забезпечені заставою майна боржника та є безспірними, ініціювати порушення справи про банкрутство;
- припинення грошового зобов'язання банкрута перед кредитором шляхом погашення вимог;
- справедливий розподіл залишків активів банкрута, що забезпечується черговістю та пропорційністю задоволення вимог.

Швидкість, ефективність, послідовність і вартість процедури банкрутства, а також наявність спеціального державного органу, наділеного відповідними функціями, є важливими чинниками, що впливають на результативність ведення бізнесу суб'єктами господарювання в будь-якій країні. Розумне регулювання сфери банкрутства в Україні повинно стати дієвим засобом оздоровлення економіки, оскільки в іншому разі наявні проблеми в сфері банкрутства гальмуватимуть розвиток країни та заважатимуть залученню інвесторів до роботи в рамках фінансово-економічного сектору нашої держави [8, с. 25].

Нажаль, жодне велике збиткове українське підприємство зі значними обсягами простроченої заборгованості досі не збанкрутувало: процедура банкрутства застосовується переважно до малих приватних компаній у сфері торгівлі, що негативно впливає не лише на збанкрутілі підприємства як такі, а й на їхніх кредиторів, партнерів, працівників, державу та її економіку в цілому. Як наслідок, держава втрачає платників податків, працівники — робочі місця, а кредитори не можуть забезпечити повернення своїх коштів у повному обсязі.

Основною причиною такого стану речей, безумовно, є неврегульованість цих питань у рамках вітчизняного законодавства. Тому процедура банкрутства в Україні часто використовується як частина схеми зміни права власності, адже суб'єкти господарювання не тільки припинили боятися процедури визнання банкрутом, а й почали використовувати наявні прогалини в законодавстві на свою користь. Приміром, сьогодні на Сході країни багато прибуткових промислових підприємств перебувають на стадії визнання їх банкрутами за заявами так званих дружніх кредиторів. Безумовно, ще один недолік українського законодавства в сфері неплатоспроможності — це відсутність спеціальних повноважень державного органу у справах про банкрутство.

Для розв'язання цієї проблеми до чинного законодавства України з питань неплатоспроможності, враховуючи зарубіжний досвід, доцільно, на мою думку, було б внести такі зміни:

1) зменшити строк визначення фінансово-економічного становища боржника та надання пропозицій арбітражного керуючого щодо можливого варіанта врегулювання проблеми заборгованості неплатоспроможного боржника;

2) удосконалити термінологію чинного Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та загальну законодавчу юридичну техніку в цій сфері;

3) скоротити термін процедури розпорядження майном боржника, який згідно з чинним законодавством безпідставно становить шість місяців. За рахунок раціонального упорядкування алгоритму завдань, що мають виконуватися в рамках процедури розпорядження майном, видається можливим скоротити цей строк до двох місяців. Основним резервом скорочення часу є реформування нераціонального механізму виявлення кредиторів та інвесторів, котрий доцільніше було б застосовувати з часу прийняття заяви щодо порушення справи про неспроможність боржника;

4) передбачити адміністративну відповідальність за свідомо неправдиве оголошення суб'єкта господарської діяльності банкрутом; звернення до суду громадянина-засновника чи власника боржника із заявою про визнання його банкрутом за наявної можливості задовольнити вимоги кредиторів у повному обсязі; створення або збільшення фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності.

Висновки. Таким чином, банкрутство — визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Учасники провадження у справі про банкрутство — це заінтересовані у результатах процесу фізичні і юридичні особи, які вступають самотійно або залучаються судом у справу про банкрутство для всебічного, повного та об'єктивного розгляду справи та наділяються відповідними процесуальними правами та обов'язками.

Основними проблемами правового регулювання процедури банкрутства, які потребують нагального вирішення, є нечітка термінологія; відсутність розумних строків дії мораторію на задоволення вимог кредиторів, що збільшує тривалість процедури банкрутства, оскільки боржник не завжди зацікавлений у швидкому відновленні власної платоспроможності та погашенні вимог; недосконалість регулювання правового статусу арбітражного керуючого; складність та запутаність процедури визнання банкрутом тощо

Література

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
2. Бутирська І. А. Правове становище боржника у справі про банкрутство Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Вип. 682: Правознавство. Чернівці: ЧНУ, 2013. 144 с.
3. Телюкина М. В. Конкурсное право: Теория и практика несостоятельности (банкротства). Москва: Дело, 2002. 536 с.
4. Коммерческое право: учебник. Москва: Юристъ. 2003. С. 77.
5. Рягузов А. А. Правовое регулирование трансграничной несостоятельности: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2008. С. 6.
6. Зайцев О. В. Інститут банкрутства, його функції та роль на сучасному етапі економічного розвитку держави / О. В. Зайцев, Д. В. Нікітін // Причорноморські економічні студії. 2017. Вип. 16. С. 142-145.
7. Пригуза П. Д. Конкурсне право в Україні: проблеми теорії, практики та законодавства. Вісник господарського судочинства: наук. журн. 2012. № 3. С. 140-148.
8. Суббот А. Шляхи вдосконалення механізму процедури банкрутства в Україні на основі міжнародного досвіду Віче. 2014. № 18. С. 24-28.

Я.О. Пригаріна,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр», Інститут управління і права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ЯК ОБ'ЄКТУ СФЕРИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Істотний вплив на трансформацію правових механізмів регулювання природокористування мало скасування виключної власності держави на природні ресурси. Хоча державна власність на природні ресурси і сьогодні зберігає своє значення, законодавчо визнана і поширюється на приватну власність конкретних фізичних або юридичних осіб на землю, лісові ділянки, об'єкти тваринного світу. Такі зміни форм власності вплинули на статус самої держави по відношенню до використання природних ресурсів. Держава стає рівноправним з іншими учасниками суб'єктом, який використовує публічні прерогативи і владний потенціал з одночасним забезпеченням певної автономії інших власників і користувачів [1].

Актуальність теми дослідження обумовлюється новітніми тенденціями правового, законодавчого режиму даної групи відносин, аналіз яких комплексно не здійснюється на рівні наукових досліджень. Метою і завданням дослідження є аналіз трансформації правових механізмів регулювання відносин по використанню природних ресурсів, новітніх правових форм, які використовуються у природноресурсовому законодавстві, їх вплив на юридичну сутність цих відносин, виявлення нових тенденцій і особливостей розвитку інституту правового регулювання використання природних ресурсів.

Правове регулювання доступу до природних ресурсів, а саме: землі, атмосферного повітря, водних та лісових ресурсів, нелісової рослинності, об'єктів тваринного світу — засноване на реалізації прав в області природокористування. Природні ресурси — це компоненти природи, які використовуються в господарській діяльності людини на даному етапі розвитку суспільства [2, с. 7].

Автор науково-практичного коментаря до Господарського кодексу України говорить про «дві основні форми використання природних ресурсів», тобто про форми приналежності ресурсів суб'єктам: на титулі права власності та на титулі права постійного і тимчасового природокористування. Тобто відносини у сфері господарського освоєння, експлуатації, використання природних ресурсів базуються на праві власності або праві користування, які, у свою чергу, відображають приналежність природних ресурсів конкретним суб'єктам. З огляду на це, можна обґрунтувати тенденцію до розмежування права природокористування як майнового права та використання природних ресурсів як виду господарсько-економічної діяльності, пов'язаної з освоєнням природних ресурсів [3, с. 274].

Поширення приватної власності, яка є класичним приватноправовим інститутом, призводить до використання нових, традиційних для нього, форм регулювання. Це, перш за все, різного роду договірні конструкції. При цьому договір виступає як підставою для виникнення відносин природокористування (наприклад, договір оренди водних об'єктів, яким закріплюється право користування водним об'єктом), так і формою їх регулювання, як правило, допоміжної (угода про користування надрами, яка є невід'ємною частиною дозволу на їхнє користування).

Загальне природокористування безпосередньо пов'язане з правом людини на безпечне довкілля. Це право, на відміну від господарського, комерційного використання природних ресурсів, відображає власне екологічні потреби і інтереси людини. Як зазначається в наукових дослідженнях, спрямованість екологічних прав на задоволення потреб і забезпечення реалізації екологічних інтересів є основною особливістю екологічних прав, а також підставою відмежування від інших прав громадян [4, с. 30].

Штучне предметне розмежування природних об'єктів як об'єктів природоохоронних відносин і, зокрема, відносин господарсько-комерційного використання, може вдосконалити їхні істотно значимі характеристики. У країнах ЄС створені організаційні структури і діє механізм правового регулювання охорони природних ресурсів і їх раціонального використання.

В Україні сьогодні практично не діє економічний механізм екологічного регулювання, внаслідок чого не функціонують механізми кредитування, природоохоронних заходів, пільгового оподаткування та цінового заохочення екологічної діяльності. Водночас потребують вдосконалення механізми надання субсидій для створення екологічної інфраструктури для національного ринку екологічних послуг [5, с. 162].

Отже, особливістю правового режиму використання природних ресурсів як об'єкту сфери господарювання є цільове використання природних ресурсів, проблема раціонального використання відтворення і охорони довкілля та його економічне стимулювання.

Література

1. Господарський кодекс України: закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Быков В.Н. Природные ресурсы и охрана окружающей среды / В. Н. Быков, Н. Г. Максимович, С. В. Казакевич, С. М. Блинов. - М.: Учеб.пособие, 2001. - 108 с.
3. Галуцько В. В. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / В. В. Галуцько. - М.: Видавництво Центр учбової літератури, 2018. - 752 с.
4. Кобецька Н. Р. Екологічні права громадян України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / Кобецька Надія Романівна. — К., 1998. — 173 с.
5. Шемчушенко Ю.С. Правова система України: історія, стан та перспективи: методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права / Ю.С. Шемчушенко. — Х. : Право, 2008. — 480 с.

О.Л. Ремез,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ

науковий керівник: **Д.О. Тихомиров,**
докторант Національної академії внутрішніх справ

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ І ЦИВІЛЬНА ОБОРОНА В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА

Сьогодні суспільство в цілому перебуває в активному розвитку. Більшість країн світу прагнуть досягнути і закріпити концепцію правової держави, а разом з тим, і концепцію формування громадянського суспільства — Україна не виняток. Статтею 1 Основного Закону одним з елементів визначено нашу державу як правову. Що означає юридичну рівність серед усіх учасників функціонування держави: чи то державні органи і їх посадові особи, громадські організації чи громадяни окремо. Процес демократизації суспільства йде разом зі становленням громадянського суспільства, що у свою чергу є процесом, в якому одночасно функціонують громадяни, суспільство і держава. Держава дбає про інтереси своїх громадян і суспільства в цілому. Та з історії ми пам'ятаємо, що не завжди інтереси людини стояли на п'єдесталі цінностей держави, а наповнення поняття громадянського суспільства перебувало в постійній деформації.

Давньогрецький філософ Платон визначав державу як найвищу цінність, яка повинна забезпечувати права і свободи громадян. Арістотель у свою чергу ототожнював з громадянським суспільством лише «правильну державу», де верховна влада діє в інтересах загального блага. Для мислителя громадянське суспільство і держава взаємозамінні: «держава є сукупністю громадян, громадянське співтовариство». А німецький філософ Н. Макіавеллі протиставляв державу громадянському суспільству і стверджував, що останнє є автономним і не залежить від держави, яка намагається його підкорити у всіх сферах життя [3, с. 29].

Незалежно від того яку концепцію брати за основу для забезпечення належного функціонування політичного утворення, роль взаємодії суспільства і держави є невід'ємною складовою. Держава як політичне утворення бере на себе функції оборони і захисту своїх громадян. Суспільство ж у свою чергу повинно існувати в рамках існуючих правил — дотримання встановлених порядків і законів, не порушуючи чужі права і, при цьому, не втрачаючи своє право на рівність усіх перед законом і відсутність будь-якої дискримінації. Тож, для забезпечення належного функціонування механізму держави має існувати комплекс її діяльності спрямований на захист населення, навколишнього середовища та власності.

Концепція цивільного захисту утворилась в Європі відносно нещодавно (кінець 70-х початок 80-х рр. XX ст.) передумовою виникнення якої сприяли катастрофи техногенного характеру, аварій на об'єктах атомної енергетики і хімічної промисловості у різних країнах світу, а також закінчення «холодної війни». Офіційне формулювання базових положень концепції знайшли своє відображення у Аманській декларації з цивільної оборони оприлюдненої у квітні 1994 р. При цьому, проведені наукові дослідження показали, що у науковому середовищі де наводились результати дослідження понятійно-категоріального апарату у сфері цивільної оборони автори наукових праць посилаються на першоджерело — Аманську декларацію з цивільної оборони обмежуючись посиланням на вторинні джерела інформації, зокрема енциклопедичні. Разом з тим, проведений контекст-аналіз даної декларації показав, що «цивільний захист» не вживається ні у тексті ні у назві. Натомість, термін «цивільна оборона» згадується у тексті одинадцять разів у різних варіаціях [7].

Термін «цивільна оборона» у кінці XIX століття в Україні визначалась як державна система органів управління, сил і засобів, що створюються для організації та забезпечення захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру. А у тлумачному Словникові української мови в 11 томах: «цивільна оборона — система загальнодержавних оборонних заходів захисту населення та об'єктів народного господарства від ракетно-ядерного, хімічного, бактеріологічного та інших видів сучасної зброї» [4, т. XI, с. 208, 8].

Закон України «Про оборону України» не дає визначення що таке цивільна оборона натомість визначає поняття терміну «оборона України», та встановлює що це — система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів

держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту» [1].

Згодом у Законі України «Про правові засади цивільного захисту» від 24 червня 2004 року для називання певної державної діяльності замість терміну «цивільна оборона» впроваджено номінацію «цивільний захист»: «Стаття 1. Цивільний захист — система організаційних, інженерно-технічних, протиепідемічних та інших заходів, які здійснюються ...з метою запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій, які загрожують життю та здоров'ю людей, завдають матеріальних збитків у мирний час і в особливий період» [4, с. 5, 8].

Кодекс цивільного захисту України, що набрав чинності 1 липня 2013 року, у статті 4 надавав наступне визначення: «Цивільний захист — функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період» [2, с. 28]. Відбулося суттєве зрушення смислового навантаження цього терміну із «системи заходів...» на «функцію держави...». Термін «цивільний захист» творить класифікаційну систему досліджуваної української нормативної термінології. У чинному законодавстві цієї галузі вживаються такі стандартизовані терміни, як: сфера цивільного захисту, єдина державна система цивільного захисту, служба цивільного захисту, оперативно-рятувальна служба цивільного захисту, сили та засоби цивільного захисту тощо. Працівники такої галузі діяльності (у підручниках, навчально-методичних виданнях, назвах програм дисциплін та ін.) досі використовують терміни «цивільний захист» та «цивільна оборона» як синонімічні. Сучасні ж законодавчі документи подають виключно термін «цивільний захист», бо він, на думку переважної більшості фахівців, об'єднує та узагальнює ці терміни; бо змістом діяльності є саме захист, а не оборона; бо цей термін є подібним до назв галузей діяльності багатьох розвинених держав, тому спрощує міжнародну співпрацю у цій галузі; бо він зберігає правонаступництво міжнародних правових актів [8].

Часто у фаховому мовленні замість термінів «цивільний захист», «цивільна оборона» спостерігається вживання терміну «цивільна безпека». Він не зафіксований як нормативний у законодавчих документах. «Словник української мови» у 20 томах натомість, незважаючи на зазначення у вступній частині про те, що реєстр словника містить терміни та номенклатурні назви, які широко вживаються у писемній та усній мові, використовують у популярних наукових виданнях, підручниках, посібниках, пресі, не презентує його також : «безпека,-и, ж. Стан, коли кому-, чому- небудь ніхто і ніщо не загрожує. (1) Екологічна безпека. (2) Інформаційна безпека. (3) Національна безпека» [6, т. I, с. 430, 8].

На сьогодні немає єдиного уніфікованого поняття, яке б зводилось до конкретного визначення терміну «цивільна оборона» та могло визначити його суттєві ознаки — дефініцію. Однак, визначення поняття «цивільний захист» офіційно закріплено в законодавстві України як функцію держави спрямовану на захист населення, території тощо, шляхом запобігання і ліквідації наслідків і надання допомоги в мирний час. А визначення терміну «оборона України»

характеризується як система різноманітних заходів держави щодо підготовки до захисту від збройного конфлікту і агресії. Отже, оборона держави базується на готовності усіх ланок воєнної організації України і готовності населення до оборони, а цивільний захист забезпечується у мирний час і в особливий період — у межах реалізації заходів держави щодо оборони держави. Усі заходи є комплексним підходом спрямованих на забезпечення безпеки держави і суспільства.

Література

1. Закон України «Про цивільну оборону» [Електронний ресурс] // Законодавство України. — 2013. — Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-12>.
2. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI [Текст] // Офіційний вісник України. — 2012. — № 89. — 358 с.
3. Куракін О. М. Генеза поняття «громадянське суспільство» / О. М. Куракін, М. Ю. Романов. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2015. — с. 29
4. Про правові засади цивільного захисту : Закон України від 24.06.2004 № 1859-IV [Текст] // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 39. — 59 с.
5. Словник української мови : в 11-ти т. — К. : Наук. думка, 1970 — 1980. — Т.1 — 11.
6. Словник української мови : в 20-ти т. — К. : Наук. думка, 2010. — Т. 1. — 846 с.
7. Терміни і поняття «цивільна оборона» та «цивільний захист»: етимологічні та логіко-семантичні аспекти [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: [http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol5/Visnyk_NUCZU_40_2016_2\(5\).pdf](http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol5/Visnyk_NUCZU_40_2016_2(5).pdf)
8. Кучеренко О. Функціонування термінологічного «цивільний захист», «цивільна безпека» та «цивільна оборона» в сучасній українській термінології цивільного захисту / Олена Кучеренко // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». — 2014. — № 791. — С. 127–129.

Д.О. Чередниченко,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр», Інститут управління і права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СУЧАСНІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОДЕКСУ СВОБОДИ Й ДЕМОКРАТІЇ

Європейським кодексом свободи та демократії влучно охарактеризував Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод 1950 р. (далі — Конвенція) в одній із своїх праць професор М. В. Буроменський [3]. Ця назва була й надалі підтримана науковим співтовариством (зокрема, О. М. Дроздовим [4]). І справді, ця назва дуже вдало відражає сутність та значення цієї Конвенції для сучасної концепції міжнародного права та демократичних порядків світу, оскільки сучасний міжнародний простір є простором, в першу чергу, свободи людини та демократії. На жаль, незважаючи на досить довгу історію визнання та використання Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 р. в більшості країн світу, в тому числі і в Україні, все ще залишаються певні проблеми в сфері її виконання.

Проблем виконання Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 р. в своїх роботах торкалися такі вчені, як: Н. В. Бакуменко, М. В. Буроменський, О. М. Дроздов, О. О. Кочура, Н. С. Севастьянова та багато інших.

Конвенція разом з прийнятими пізніше Протоколами до неї є по суті базовим документом Ради Європи, який переслідує одну з головних цілей даної організації — захист прав людини. при цьому слід зазначити, що всі права та свободи, вказані в Конвенції, тлумачаться через призму демократичності їх обмежень, і це є ключовим у розумінні європейської системи захисту прав людини [3, с. 6]. Незважаючи на те, що спочатку у тексті Конвенції був закріплений мінімальний обсяг основних особистих і політичних прав і свобод, але одночасно фактично було закладено нормативні підвалини для розширення їх змісту крізь призму практики Європейського суду з прав людини (далі — Суд) [4, с. 246]. Тому юрисдикція саме цієї міжнародної судової установи поширюється на всі питання тлумачення та застосування Конвенції та протоколів до неї, подані їй на розгляд (ст. 32 Конвенції).

Виконання рішень Європейського суду з прав людини є специфічним правовим інститутом, відмінним від тих, що передбачені для виконання рішень національних судів, у зв'язку із цим встановлено й особливі механізми виконання його рішень. Уважне та повне виконання рішень Європейського суду з прав людини є обов'язком для держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та, як зазначає Н. Севастьянова, являє собою підґрунтя для повноцінного функціонування всієї Страсбурзької правозахисної системи [7, с. 310]. Правову основу для забезпечення виконання рішень Суду встановлює ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція), відповідно до якої Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами. Остаточне рішення Суду передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням.

Загалом цілком логічним виглядає й встановлений на законодавчому рівні механізм виконання рішень Європейського суду, зокрема щодо вжиття додаткових заходів індивідуального характеру та заходів загального характеру (ст. 10-15 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»). Окрім того, ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження» виконання рішень ЄСПЛ покладається на Державну виконавчу службу України. А тому, як цілком слушно зауважує М. В. Буроменський, саме на суди може бути покладено основний тягар внутрішньодержавної імплементації міжнародних а значить конвенції й актів її тлумачення Європейським судом [3, с. 9].

Згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» можна виділити декілька аспектів, які характеризують специфіку виконання рішень Європейського суду з прав людини: 1) кваліфікація рішення Суду як виконавчого документа; 2) наявність «єдиного вікна» для отримання заявником грошової компенсації (справедливої сатисфакції,

передбаченої ст. 41 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод); 3) існування спеціальної статті витрат державного бюджету для виплати грошових компенсацій на підставі рішень Суду; 4) існування спеціальної процедури виконання рішень Суду, яка відрізняється від процедури виконання рішень національних судів; 5) наявність юридичної відповідальності за невиконання або неналежне виконання рішення Суду; 6) наявність наглядового механізму з боку Ради Європи за виконанням рішення Суду [6, с. 117].

Разом із тим варто відзначити існування цілого системного пласту проблем, які ускладнюють національну процедуру виконання рішень Європейського Суду. На сьогодні Україна перебуває в списку країн-лідерів по кількості поданих скарг, що перебувають на розгляді в суді — 18131 [8] — 22% від всієї кількості скарг (станом на початок 2017 року), з яких 99 нових скарг і 1147 скарг, що перебувають на різних стадіях виконання [1, с. 56, 59]. В Україні також існує проблема вчасності виплат скаржникам у відповідності до рішень ЄСПЛ, яка тягне за собою додаткові витрати у вигляді нарахування пені за несвоєчасні компенсаційні виплати. Ні на законодавчому, ні на організаційному рівні не забезпечений механізм перегляду рішень національних судів. Усі ці проблеми в сукупності негативно впливають на реформування правоохоронної системи та системи судочинства нашої держави. Разом із тим, окрім запровадження нових механізмів відновлення порушених прав людини, зусилля держави повинні скеровуватись і на розвиток правової свідомості її громадян, що, як показує приклад європейських держав, є запорукою ефективного виконання рішень ЄСПЛ та превентивним засобом порушення прав людини в майбутньому [2, с. 366].

Від стану виконання рішень ЄСПЛ як міжнародної судової інстанції залежить чимало факторів. Оскільки Україна прагне повноцінно інтегруватися до європейської спільноти, то для уникнення труднощів нагальною є потреба реформування законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Важливим є систематичне підвищення кваліфікації посадових осіб, відповідальних за належне виконання рішень Суду, встановлення покарання за їх бездіяльність і безвідповідальність. Водночас привертає увагу рівень правової та політичної культури кожної людини й громадянина, що доводить необхідність активнішого провадження правопросвітницької та роз'яснювальної роботи серед населення, вивчення позитивного досвіду інших держав у цій сфері [5, с. 256].

Отже, можемо зробити висновок, що незважаючи на те, що Україна ратифікувавши Конвенцію, взяла на себе обов'язок забезпечити її виконання на своїй території, і було визначено і встановлено законодавчий механізм виконання Конвенції (зокрема такими Законами України, як Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та Закон України «Про виконавче провадження»), на даний момент все одно зберігається низка проблем, пов'язаних з виконанням Конвенції, серед яких: порушення прав людини, встановлених Конвенцією, несвоєчасні компенсаційні виплати та ін. найшвидше вирішення цих проблем є необхідним для подальшого розвитку України у євроінтеграційному векторі.

Література

1. 10-th Annual Report of the Committee of Ministers 2016. Supervision of the execution of judgments and decisions of the European Court of Human Rights. 2016. — 308 p.
2. Бакуменко Н. В. Виконання рішень Європейського суду в країнах-учасниках ЄС // Порівняльно-аналітичне право. — № 5. — 2017. — С. 365–367.
3. Буроменський М. В. Есе про Європейський кодекс свободи й демократії / М. В. Буроменський // Проблеми законності. — 2010. — Вип. 112. — С. 3–12.
4. Дроздов О. М. Сучасні актуальні питання виконання Європейського кодексу свободи й демократії // Сучасні проблеми міжнародного права. Liber Amicorum до 60-річчя проф. М. В. Буроменського : моногр. / авт.кол.; за ред. В. М. Репецького та В. В. Гутника. — Львів; Одеса : Фенікс, 2017. — С. 245–260.
5. Камінська Н. В. Проблеми виконання в Україні рішень Європейського суду з прав людини // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. — 2017. — № 1 (13). — С. 250–261.
6. Кочура О. О. Окремі аспекти виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2015. — Вип. 32. — Том 1. — С. 116–121.
7. Севастьянова Н. І. Виконання рішень Європейського суду з прав людини як форма імплементаційних процесів / Н. І. Севастьянова // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін. ; відп. за вип. Ю. М. Оборотов. — Вип. 52. — О. : Юридична література, 2010. — 476 с.
8. Україна — антилідер за скаргами до ЄСПЛ, її частка зростає // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/01/26/7060704>

Д.О. Чередниченко,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр», Інститут управління і права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА РІШЕНЬ КОМІТЕТУ ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ

В даний час серед держав-учасниць універсальних угод про права людини відсутня єдина позиція щодо юридичної природи рішень контрольних органів, створених на основі цих угод, — комітетів. Одним з таких комітетів є Комітет ООН з прав людини, компетенцію якого Україна визнала, приєднавшись у 1990 р. до Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (далі — МПГПП). Комітет посідає чільне місце у системі договірних органів у сфері прав людини, які діють під егідою ООН, та упродовж своєї майже сорокарічної діяльності зарекомендував себе як провідна міжнародна правозахисна інституція. У ряді випадків невизначеність щодо юридичної природи рішень цього Комітету тягне за собою повне ігнорування його думки, що, в свою чергу, серйозно знижує ефективність їх роботи.

Питання юридичної природи рішень Комітету ООН з прав людини та рішень інших контрольних органів, створених на основі універсальних угод про права людини, займалися С.С. Дікман, А. Є. Зубарева, В. О. Карташкін, Б. Г. Манов, Ф. Ф. Мартенс, О. М. Шпакович та ін.

Розглядаючи питання юридичної природи рішень Комітету ООН з прав людини, передовсім необхідно наголосити, що він, як й інші договірні органи ООН у сфері захисту прав людини, не наділений правом приймати рішень, які б були обов'язковими для держав-учасниць відповідних договорів. На це постійно вказують дослідники міжнародно-правової проблематики прав людини [3, с. 118]. Відсутність у Комітеті ООН з прав людини та інших органів повноважень приймати юридично обов'язкові рішення стала підсумком тривалих дискусій, які передували розробці відповідних положень МПГПП [6, с. 66].

У своїй роботі Комітет використовує дві процедури: розгляд періодичних доповідей держав-учасниць МПГПП і розгляд індивідуальних скарг, передбачених Факультативним протоколом до МПГПП. Можна виділити три типи рішень, що виносяться Комітетом: зауваження загального порядку, заключні зауваження та рішення за індивідуальними скаргами [1, с. 75].

Зауваження загального порядку (*general comments*) представляють собою авторитетне тлумачення МПГПП або коментарі до нього. На початку 1981 р. Комітет став виносити зауваження загального порядку як узагальнену реакцію на сукупність проблем, порушених у доповідях ряду держав (до таких проблем можна віднести, наприклад, неправильне, з точки зору членів Комітету, застосування державами положень МПГПП). Коментарі щодо конкретних доповідей стали іменуватися «заклучними зауваженнями». Головною перевагою такого поділу стала зміна процедури таким чином, що члени Комітету отримали можливість публічно обговорювати суттєві питання застосування МПГПП, а сам орган став подобою квазізаконодавчого органу [9, с. 197]. Протягом довгого часу Комітет обмежувався тільки загальними зауваженнями, вказівка на які прямо дається в ст. 40 МПГПП. Однак з початку 1990-х рр. зауваження загального порядку значно збільшилися в обсязі і стали включати в себе конкретні рекомендації державам, в тому числі щодо змін законодавства та (або) правозастосовної практики [4, с. 80].

Заклучні зауваження (*concluding observations*) виносяться Комітетом за кожною доповіддю держави-учасниці. За своєю формою зауваження є детальними рекомендаціями щодо заходів, які повинні бути прийняті державою для усунення тих недоліків в області прав людини, які стали видні з представленої доповіді. Регулярно представники держав у відповідь на зауваження членів Комітету дають запевнення, що їх урядами буде розглянуто питання про можливість приведення свого законодавства і правозастосовної практики в більшу відповідність з МПГПП, окремі держави вносять зміни в законодавчі акти [5, с. 94].

Винесення міркувань на підставі індивідуальних повідомлень (*views on individual communications*) є формою безпосереднього міжнародно-правового захисту прав індивіда. Разом з тим в міркуваннях, так само як і в зауваженнях загального порядку і заключних зауваженнях, нерідко міститься тлумачення положень МПГПП, без чого неможливо визначити, допустила держава порушення права, що міститься в договорі, чи ні [1, с. 77]. Незважаючи на зовнішню схожість з регіональними механізмами розгляду індивідуальних скарг (повідомлень), такими як Європейський суд з прав людини або Міжамериканська комісія і Суд з прав людини, процедура, яка діє в Комітеті з прав людини, має одну важливу

особливість: вона носить позасудовий характер. Таким чином, юридична природа його рішень на підставі індивідуальних повідомлень від початку відрізняється від рішень ряду інших міжнародних інституцій із захисту прав людини [1, с. 77].

Про рекомендаційний характер рішень міжнародних організацій говорять англійські вчені-міжнародники А.-Х. Робертсон, Г. Шермерс: «Рішення навряд чи мало б сенс, якщо б рекомендації зовсім не мали ефекту». Відсутність у рекомендацій міжнародних організацій якості юридично обов'язкових норм не означає, щ вони не здійснюють вплив на поведінку держав-учасниць Організації та на формування норм міжнародного права [7, с. 43].

На думку А. Є. Зубаревої, рішення Комітету ООН з прав людини відіграють важливу роль у міжнародному співробітництві із захисту прав людини. Незважаючи на їх рекомендаційний характер, вони стали впливовим засобом реалізації Комітетом своїх повноважень. Їх юридична природа вирізняє їх від схожих за природою та метою актів міжнародних судових органів, зокрема, це стосується їх юридично необов'язкового характеру, відсутності контрольного механізму за їх виконанням тощо [3, с. 134]. Рішення Комітету за юридичною природою доцільно вважати актами «м'якого права» нарівні з актами міжнародних організацій, значення яких зумовлюється високим ступенем виконання державами рекомендацій цього органу. Крім того, варто наголосити, що практика Комітету активно використовується й окремими міжнародними судовими органами, зокрема Міжнародним Судом ООН та Міжамериканським судом з прав людини [2, с. 15].

Це пояснюється тим, що норми «м'якого права» володіють вагомою політичною і моральною значимістю і, як правило, створюються організаціями, які мають значний авторитет. Д. Шелтон звертає увагу на те, що «держави та міжнародні інститути у все більшій мірі приймають норми або положення зобов'язань в текстах, не носять юридично обов'язкового характеру. Навпаки, вони також беруть тексти у формах, що носять юридично обов'язковий характер, проте містять нечіткі положення зобов'язань «діяти прогресивно», «відповідно до своїх можливостей» або «в межах можливого». Науковці не можуть прийти до згоди, чи є ці тексти «м'якого права» правом, квазіправом або не правом зовсім [8, с. 294]. Проте роль політичних, моральних і організаційних норм у розвитку міжнародної нормативної системи все більше зростає. Норми «м'якого права», які, частіше всього, дотримуються державами і, більш того, імплементуються в національне право шляхом включення аналогічних за змістом норм в національне законодавство.

Таким чином, юридична природа рішень Комітету ООН з прав людини видається найбільш близькою до актів «м'якого права», оскільки незважаючи на відсутність вказівки на обов'язковість цих актів в міжнародних документах, вони мають величезний політичний та моральний авторитет в міжнародному співтоваристві, на їхній основі вносяться зміни до національних законодавчих актів, на них посилаються інші міжнародні інстанції. У такий спосіб необов'язкові, на перший погляд, рішення Комітету ООН з прав людини здійснюють важливий вплив на поведінку окремих держав та формування доктрини міжнародного права в цілому.

Література

1. Дикман С.С. Юридическая природа решений Комитета ООН по правам человека: основные проблемы / С. С. Дикман // Труды института государства и права Российской академии наук. — 2010. — № 1. — С. 75—87.
2. Зубарева, А. Є. Міжнародно-правовий статус Комітету ООН з прав людини : автореф. дис ... канд. юрид. наук / А. Є. Зубарева. — Одеса, 2015. — 20 с.
3. Зубарева А. Є. Міжнародно-правовий статус Комітету ООН з прав людини : дис. ... к.ю.н. : 12.00.11 / А. Є. Зубарева. — Одеса, 2015. — 211 с.
4. Карташкин В.А. Права человека в международном и внутригосударственном праве. — М., 1995.
5. Манов Б.Г. ООН и содействие осуществлению соглашений о правах человека. — М., 1986. — С. 94.
6. Мартенс Ф. Ф. Современное международное право цивилизованных народов. В 2-х т. — Т. 1 / Ф. Ф. Мартенс ; Под ред.: Томсинов В. А. — М. : Зерцало, 2008. — 368 с.
7. Шпакович О. М. Критерії класифікації актів міжнародних організацій / О. М. Шпакович // Актуальні проблеми міжнародних відносин. — 2013. — Вип. 117(1). — С. 34—47.
8. Shelton D. Normative hierarchy in international law // American journal of international law. — April, 2006. — Vol. 100. — № 2.
9. Vandenhoe W. The Procedures before the UN Human Rights Treaty Bodies (Divergence or Convergence). — Intersentia, 2004.

О.В. Чулупин,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Науковий підхід до з'ясування суті та основних особливостей трудових правовідносин передбачає розгляд змісту категорії праці як різновиду людської діяльності взагалі, адже кінцевим об'єктом нормативного впливу галузі трудового права є індивідуальна праця. Поняття діяльності активно розроблялось у філософії. Наприклад, у філософських системах Канта, Фіхте, Шелінга, Гегеля категорія діяльності дозволяла виразити діалектику, спрямувати предмет філософствування в бік аналізу суб'єктно-об'єктних відносин [1, с. 16—17].

І.Ф. Надольний вказує, що практична діяльність у людському суспільстві, на відміну від процесу життєдіяльності в тваринному світі, визначається не біологічними чинниками, а історично виробленим відповідним соціокультурним розвитком. «Але це, так би мовити, лише мінімальна характеристика відмінності людської діяльності взагалі, і практичної зокрема, від ситуаційного процесу життя тварин. Максимальна протяжність людської діяльності, її «верхня» межа є постійно відкритою, оскільки людина в практичній діяльності не просто змінює, відтворює природну і соціальну дійсність, а й здатна змінювати власну програму, конструювати нові алгоритми діяльності і поведінки, формувати та досягати принципово нових цілей. Діяльність людини універсальна, оскільки людина не пристосовується до навколишнього середовища, а змінює його. Практична діяльність людей не просто цілеспрямована

та доцільна, бо це є характеристики і поведінки тварин, вона передбачає і конструювання цілей, творення принципово нового» [2, с. 187].

В.К. Лукашевич відзначає, що відношення людини до дійсності не вичерпується усвідомленням зовнішнього світу та власної природи. Їй також притаманна здатність просуватися на якісно нові рівні взаємовідносин з навколишнім середовищем. Людина являє собою істоту не тільки свідому, але й діючу. Людина критично оцінює дійсність і накладає на неї відбиток своєї волі. Поряд із цим вчений відмічає, що поняття діяльності є широким за змістом, воно втілює як практичну, так і духовну діяльність. «Практика — це цілеспрямована діяльність людей по перетворенню природи і суспільства, в процесі якої здійснюється й розвиток самої людини» [3, с. 233—234].

Е.С. Маркарян відносить діяльність до розряду загальнонаукових понять в яких відображаються інтегративні тенденції у сучасному науковому пізнанні. На його думку, діяльність виражає подібні процеси в суспільстві та біологічних системах. «Діяльність — це інформаційно спрямована активність живих систем, яка виникає на основі адаптивно-вибирального відношення до середовища і покликана шляхом задоволення потреб даних систем здійснити функцію їх самозбереження» [4, с. 95].

Вважаємо, що праця є основним різновидом людської діяльності, адже вона пов'язана з користю для суспільства, держави, самої людини; вона є загальною підставою історичного прогресу всіх народів; праця — основна ланка обміну між людиною і природою.

Вступаючи в трудові та пов'язані з ними відносини і беручи участь в них, їх суб'єкти набувають взаємні суб'єктивні права і обов'язки, гарантовані державою за посередництвом юридичних норм, а їх зв'язок вбирається в особливу юридичну форму, і стає правовідносинами. Виходячи з цього, правовідносини в сфері трудового права можна в загальній формі визначаються як врегульовані нормами цієї галузі права трудові та інші похідні від них відносини конкретних суб'єктів, які мають взаємні права і обов'язки.

Основне місце серед цих правовідносин займають договірні, власне трудові відносини, що виникають між роботодавцями і працівниками при застосуванні їх праці в складі трудових колективів. В процесі організації і застосування праці складаються і інші правовідносини, тісно пов'язані з трудовими. Це, наприклад, правовідносини щодо забезпечення зайнятості, щодо участі працівників в управлінні підприємствами, з професійної підготовки на виробництві та ін.

Трудові правовідносини мають характерні ознаки. До них відносяться:

- включення працівника за загальним правилом в певний трудовий колектив, чого немає при цивільних правовідносинах, хоча можлива і наявність у роботодавця лише одного працівника;
- процес праці працівника за встановленою трудовою функцією як предмет трудового правовідношення;
- підпорядкування працівника правилам внутрішнього трудового розпорядку даного виробництва і настання відповідальності за їх порушення, що не передбачено в цивільних правовідносинах;

– обов'язки роботодавця (відповідних органів і посадових осіб) організувати працю, створювати для неї всі необхідні умови (в тому числі і з охорони праці).

Трудове право призначене регулювати відносини суспільної праці. Трудове право регулює відносини, що виникають з вільної, договірної праці, де є вільне волевиявлення. І.Я. Кісільов пише: «Невід'ємність трудової діяльності від особистості працівника робить необхідною таку регламентацію відносин трудового найму, яка змогла б забезпечити як підпорядкування працівників владі підприємця, імперативам виробництва, так і певну ступінь співробітництва працівників та роботодавців, врахування людського фактору, психологічних реакцій, особистісних (індивідуальних та колективних) домагань працівників. Це об'єктивно посилює значення правового регулювання виробничого середовища, особистих немайнових елементів в трудовому відношенні» [5, с. 27].

Таким чином, трудове правовідношення — це різновид суспільного зв'язку який виникає в результаті впливу норм трудового права на відносини в сфері застосування найманої праці. Природа трудових правовідносин залежить від їх змісту та суб'єктів. Якщо суб'єктами трудових правовідносин є працівник і власник підприємства, установи чи організації, то такі відносини мають індивідуальний характер; якщо в якості суб'єктів трудових відносин виступають профспілки, трудовий колектив чи об'єднання роботодавців, такі відносини мають колективний характер. В індивідуально-трудовах та колективно-трудовах відносинах й різний рівень або першочерговість виникнення. Першопочатковими завжди є індивідуальні трудові відносини, внаслідок яких працівник стає членом трудового колективу. Колективні трудові відносини завжди виникають після того, як громадянин, уклавши трудовий договір з роботодавцем або уповноваженим органом, стає членом трудового колективу. Будучи членом колективу, працівник може бути учасником як індивідуальних трудових відносин, так і колективних трудових відносин. Якщо він у відносинах з роботодавцем виступає від свого імені — він учасник індивідуально-трудовах відносин, якщо від імені працівника виступає профспілка, трудовий колектив чи інший уповноважений на представництво трудового колективу орган — працівник об'єктивно виступає учасником колективних трудових відносин знову ж таки як учасник певного трудового колективу.

Отже, індивідуальні трудові відносини знаходяться на першому рівні, а колективні трудові відносини на другому. Колективні трудові відносини є закономірним наслідком індивідуальних трудових відносин. Вони доповнюють індивідуальні відносини, сприяють розширенню й забезпеченню останніх.

Література

1. Лавриненко О.В. Правовое регулирование приема на службу в органы внутренних дел Украины: дисс... кандид. юрид. наук. — Х., 1998. — 179 с.
2. Філософія: Навчальний посібник / За редакцією І.Ф. Надольного. — К.: Вікар, 2016. — 457 с.
3. Философия: Учебное пособие / Под общ. ред. В.К. Лукашевича. — Мн.: БГЭУ, 2012. — 431 с.
4. Маркарян Э.С. Теория культуры и современная наука. — М.: Прогресс, 1983. — 190 с.
5. Кисилёв И.Я. Сравнительное и международное трудовое право. Учебник для вузов. — М.: «Дело», 2009. — 728 с.

КВАЛІФІКАЦІЯ РОЗБОЮ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Найнебезпечнішим злочином проти власності вважається саме розбій. Вчиняючи його, особа-злочинець посягає окрім права власності ще й на здоров'я та життя людини, що є найвищими цінностями відповідно до положень Конституції України.

Відповідно до ч.1 ст. 187 ККУ: «розбій — напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства» [1, ст. 187].

Напад — це умисні дії, які спрямовані на негайне вилучення чужого майна шляхом застосування фізичного або психічного насильства, зазначеного в ч. 1 ст. 187 КК [2, абз. 2 п. 6].

Таким діям зазвичай притаманні раптовість, несподіваність для потерпілого, короткочасність, агресивність.

До фізичного насильства небезпечного для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, належить:

- а) умисне заподіяння легкого тілесного ушкодження, що спричинило короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності;
- б) умисне заподіяння середньої тяжкості тілесного ушкодження;
- в) умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження;
- г) інші насильницькі дії, які не спричинили зазначених у пунктах "а", "б" і "в" наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я потерпілого в момент їх вчинення (наприклад, позбавлення волі, вчинене способом, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого).

У теорії кримінального права розбій відносять до злочинів із так званим "усіченим" складом, який з об'єктивної сторони вважається закінченим з моменту нападу, поєднаного із застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я особи, або з погрозою застосування такого насильства, незалежно від того, чи заволоділа винна особа чужим майном [3, с. 199].

Суб'єктом даного злочину може бути фізична осудна особа, яка досягла 14-го віку.

Суб'єктивна сторона розбою характеризується прямим умислом і метою заволодіння чужим майном.

Варто звернути увагу, що розбоєм є лише такий напад, який учинено з метою заволодіння чужим майном. Це, що така мета має виникнути у винного або до початку нападу або безпосередньо під час нього (в останньому випадку матиме місце "переростання" відповідного фізичного чи психічного насильства в розбій). В іншому разі (коли мета заволодіння чужим майном виникне вже після вчинення нападу) матиме місце не розбій, а діяння, які слід кваліфікувати за тією нормою,

яка передбачає кримінальну відповідальність за відповідний вид насильства, та ст. 185 КК чи ст. 186 КК.

Необхідність в розмежуванні грабежу і розбою виникає у тих випадках, коли відкрите заволодіння майном при грабежі проводиться застосуванням насильства до потерпілого.

Відмінність між насильницьким грабежем та розбоем полягає у характері застосованого до потерпілого насильства. Розбій проявляється у вигляді нападу, поєднаного з насильством, небезпечного для життя і здоров'я, а насильницький грабіж передбачає не небезпечний для життя та здоров'я вплив на людину.

При відмежуванні розбою від вимагання слід звернути увагу на те, що при розбої насильство або погроза його застосування спрямовані на заволодіння майном у момент їх застосування. При цьому погроза являє собою такі дії чи висловлювання, які виражають намір застосувати фізичне насильство негайно. Дії, що полягають у насильстві або в погрозі його застосування при вчиненні вимагання майна, спрямовані на одержання майна в майбутньому, а також вимога передати майно, поєднана з погрозою застосувати насильство до потерпілого або до потерпілого або до близьких йому родичів у майбутньому, якщо майно не буде передане, кваліфікуються за ст. 189 КК.

Також розбій часто плутають з бандитизмом. На відміну від розбою, який вчиняється організованою групою, при організації банди ніколи не буває стихійності або випадковості.

Банда — це більш організоване і стійке злочинне формування: її справами звичайно займаються один або кілька організаторів, попередній зговір учасників доповнюється розподілом ролей (включаючи періоди між вчиненням нападів), круговою порукою, з елементами ієрархії (підлеглості й дисципліни), створенням матеріального фонду для потреб банди в цілому та окремих її учасників (як за рахунок коштів, добытих бандою злочинним шляхом, так і за рахунок добровільних внесків її членів [3, с. 254–255].

Література

1. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131), поточна редакція — від 11.01.2019.
2. Постанова Пленуму ВСУ від 6 листопада 2009 року №10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності».
3. Кузнєцов В. О., Гіжевський В.К. — Кримінальне право України (повний курс у схемах та таблицях): Навчальний посібник. — К.: Кондор, 2005. — 459 с.

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

Ю.О. Гордієнко,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ВІРТУАЛЬНІ ЛАБОРАТОРНІ РОБОТИ З ФІЗИКИ З ВИКОРИСТАННЯМ СЕРЕДОВИЩА GOOGLE CLASSROOM

Фізика — це наука експериментальна, її вивчення складно уявити без дослідів та лабораторних робіт. Тому під час вивчення курсу фізики велику роль відіграють демонстрації, експерименти, лабораторні роботи.

Вивчення фізики потребує розвиненого образного мислення, уяви, уміння аналізувати, порівнювати. Багато фізичних дослідів та експериментів не можна продемонструвати в умовах шкільного фізичного кабінету. Пов'язано це зі складністю експерименту або відсутністю приладів для демонстрації експерименту. У таких ситуаціях доцільно застосовувати сучасні засоби навчання. До таких засобів навчання можна віднести: системи управління класом, віртуальні лабораторії, інтернет додатки для проведення та оцінювання результатів експерименту тощо.

Одним з прикладів системи управління класом є інтернет ресурс Google Classroom. Google Classroom робить навчання більш продуктивним: він дозволяє зручно публікувати і оцінювати завдання, організувати спільну роботу і ефективну взаємодію всіх учасників процесу. Створювати курси, роздавати завдання і коментувати роботи учнів — все це можна робити в одному сервісі. Крім того, клас інтегрований з іншими інструментами Google, такими як Документи і Диск [1].

Однією з можливостей Classroom є його використання для виконання віртуальних лабораторних робіт.

Методика проведення віртуальних лабораторних робіт потребує застосування інтерактивності з обов'язковим впровадженням принципів діяльного підходу в навчанні. На етапах проведення роботи перед учнем повинно поставати завдання усвідомленого вибору засобів проведення роботи — віртуальних приладів з наявного списку, умов проведення експерименту, розрахункових формул тощо. Це пробуджує допитливість і творчі можливості учнів, забезпечує мотивацію навчання [2].

Розглянемо процес виконання лабораторної роботи на тему «Дослідження коливань нитяного маятника» учнями 7 класу за допомогою платформи Google Classroom.

1. На етапі актуалізації опорних знань вчитель може запропонувати учням завдання у тестовій формі за допомогою сервісу Форми Google, які після виконання завдання автоматично синхронізуються з Classroom.

2. Після актуалізації знань учні переходять до виконання лабораторної роботи.

Хід роботи:

1. Дослідіть залежність періоду та частоти коливань маятника від його амплітуди. Для цього у віртуальному класі перейдіть за посиланням на сайт віртуальної фізичної лабораторії (рис. 1) (Physics Education Technology) та виконайте завдання 1 і 2 лабораторної роботи. (1. Відхиливши маятник на відстань 2-3 см від положення рівноваги і відпустивши, виміряйте час, за який маятник виконає 20-30 коливань; визначте період і частоту коливань; 2. повторіть дослід, збільшивши амплітуду коливань до 5-6 см;);

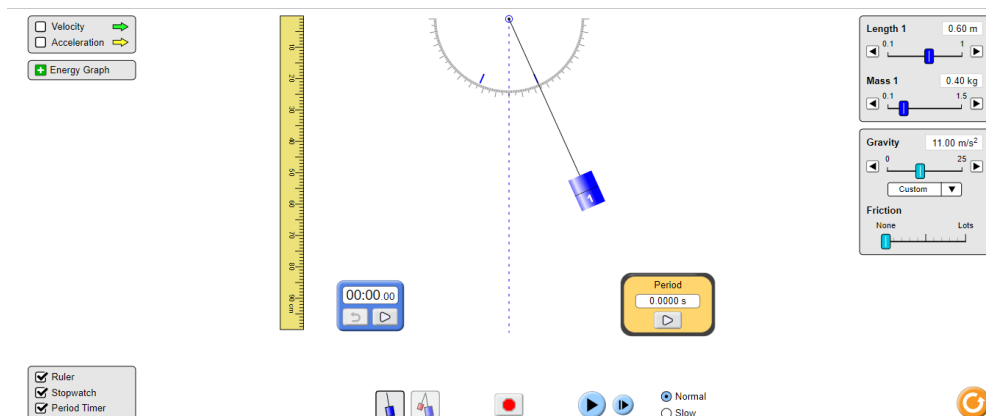

Рис. 1. Діалогове вікно під час дослідження періоду коливань маятника

2. Результати вимірювань та обчислень занесіть до Google таблиці;

3. Дослідіть залежність періоду коливань маятника від його маси (рис. 2);

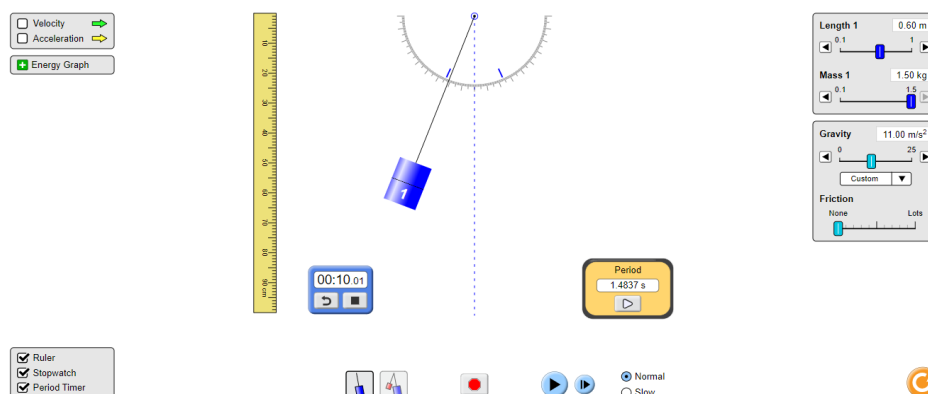

Рис. 2. Діалогове вікно під час дослідження періоду коливань маятника від його маси

4. Дослідіть залежність періоду коливань маятника від довжини нитки.
(рис. 3);

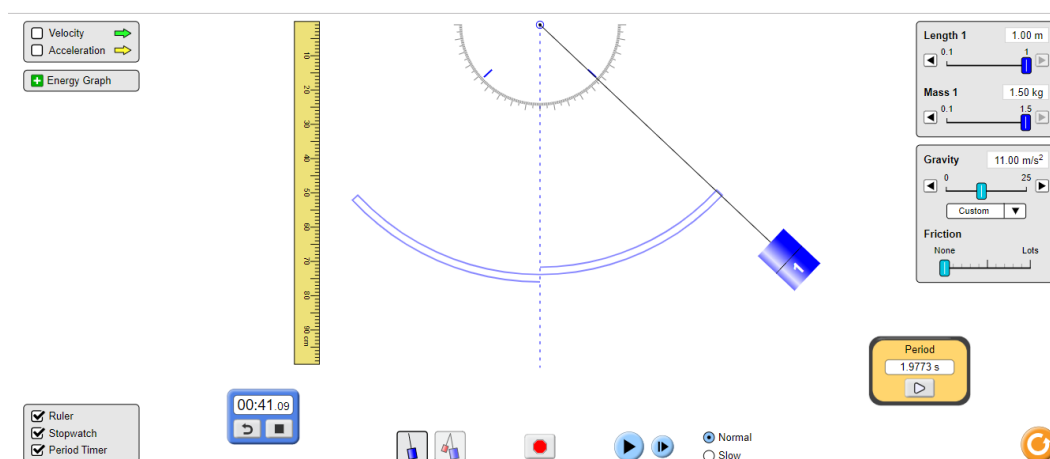

Рис. 3. Діалогове вікно під час дослідження періоду коливань маятника від довжини нитки

5. Результати вимірювань та обчислень занесіть до Google таблиці;
6. Сформулюйте висновки.

Отже, доступність та простота у використанні сервісу Google Classroom дає можливість вчителю фізики організовувати ІКТ-підтримку різних форм навчання, вирішити проблему відсутності приладів для демонстрації експерименту, підвищити в учнів мотивацію до навчання. Сам процес навчання фізики в середній школі переходить на більш якісний та сучасний рівень.

Література

1. Садовий М.І. Вибрані питання загальної методики навчання фізики: навчальний посібник [для студ. ф.-м. фак. вищ. пед. навч. закл.] / Садовий М.І., Вовкотруб В.П., Трифонова О.М. — Кіровоград: ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2013. — 252 с.
2. Google Клас [Електронний ресурс] // Справка-Клас. — Режим доступа: <https://support.google.com/edu/classroom/answer/6149237>.

МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

В.Я. Васишин,

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інженерної та комп'ютерної графіки
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Я.В. Васишин,

кандидат технічних наук, професор,
професор кафедри інженерної та комп'ютерної графіки
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

В. Зень,

студент Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

ВПЛИВ КОРОЗІЇ НА РОБОТУ ОБСАДНИХ І НАСОСНО-КОМПРЕСОРНИХ ТРУБ

Корозія є одним з найбільш істотних факторів, що роблять негативним вплив на технічний стан нафтопромислового обладнання, вона стає причиною виникнення до 80% всіх дефектів, що призводять до його зносу і поломки. Наприклад, зварні нафтопромислові труби мають більш низьку собівартість, вищу розмірну стабільність, в порівнянні з іншими трубами, але володіють зниженою стійкістю до корозійного впливу, внаслідок значної структурної і хімічної неоднорідності [1]. Підвищення корозійної стійкості елементів, що піддаються корозійному впливу, є невід'ємною частиною роботи щодо забезпечення безпеки та безперебійного функціонування промислу. В даний час найбільш поширений насосний спосіб видобутку, заснований на викачуванні нафти з свердловини за допомогою насосів, розташованих на поверхні або безпосередньо в свердловині. При цьому найбільш сильно корозійному впливу піддаються обсадні колони і насосно-компресорні труби. Основні види впливу, яким вони піддаються — підземна, газова і рідинна корозії, а також корозійна ерозія [1].

Найбільш дієвим методом боротьби з корозійним впливом є застосування некородуючих матеріалів: різних пластмас, склопластику та ін. Це повністю знімає проблему корозійного руйнування, але ставить нові обмеження на умови експлуатації обладнання [1]. Мінусами застосування подібних матеріалів є складність і нероз'ємність з'єднань і менша міцність в порівнянні зі сталевими трубами. З цих причин неметалеві матеріали не застосовуються при виготовленні обсадних колон, а їх частка серед НКТ не перевищує 10%. В умовах, коли необхідне застосування особливо міцних труб в середовищі з підвищеною

корозією, в якості матеріалу застосовуються сталі з різними легуючими добавками, що сповільнюють корозію.

Групою фахівців розроблений спеціальний склад корозійностійкої сталі для обсадних і насосно-компресорних труб (патент № 2437955). Як легуючі добавки вона має підвищений вміст алюмінію (0,05%) і кальцію (0,003%), що, не знижуючи міцності, призводить до уповільнення корозії металу в середовищах з підвищеним вмістом вуглекислого газу (CO_2) і сірководню (H_2S) [1].

Найбільш простим і поширеним способом підвищення корозійної стійкості обсадних і насосно-компресорних труб є обробка зовнішньої і внутрішньої поверхонь труб і місць їх з'єднання спеціальними антикорозійними покриттями. Ступінь захисту залежить від способу нанесення і хімічного складу покриття, яке підбирається під конкретні умови експлуатації в залежності від кислотності середовища, вмісту солей. Основою антикорозійного покриття можуть як метали: цинк (Zn), хром (Cr), оксид алюмінію (Al_2O_3), так і неметали: різні смоли, кераміка, склопластик [2].

Спосіб нанесення покриття є важливим фактором, що визначає його довговічність, тому обробка труб на спеціальному обладнанні в заводських умовах є більш кращою. Нанесення захисних покриттів є одним з найдоступніших способів захисту металу від корозії, проте він не може гарантувати стовідсотковий захист матеріалу і зазвичай застосовується в сукупності з іншими способами захисту.

Ще одним способом захисту від корозії є електрохімічний захист, це досить ефективний метод захисту металу від корозії, застосовуваний в умовах, де виникають проблеми з оновленням захисного покриття матеріалу, в тому числі з обсадними колонами і насосно-компресорними трубами. Для захисту обсадних колон і насосно-компресорних труб застосовуються різні види катодів. Відомий пристрій для захисту від корозії внутрішньої поверхні насосно-компресорних труб в нафтогазовидобувних свердловинах, що включає встановлені всередині колони по всій її довжині анодні елементи, виконані у вигляді порожнинних циліндрів з матеріалу з більш високим електрохімічним потенціалом у порівнянні з матеріалом колони. Однак, великим недоліком цього виду захисту є складність заміни анода. Вдалим рішенням цієї проблеми можна вважати конструкцію анода для захисту НКТ, запропоновану вченими. А саме, анод представляє собою гнучкий сталевий трос з корозійностійкої сталі в перфорованій оболонці з еластичного, термостійкого, ізоляційного матеріалу. При цьому він розміщений в свердловині між насосно-компресорною і обсадною трубами на всю довжину поверхні, що захищається насосно-компресорною трубою. Завдяки такій конструкції анод може бути використаний на великій глибині і при необхідності швидко замінений [2].

Застосування інгібіторів — ще один ефективний спосіб захисту труб від корозії. До інгібіторів корозії відносяться як неорганічні речовини: фосфати, біхромати, силікати, так і органічні сполуки, до складу яких входить кисень, азот і сірка. Захист здійснюється шляхом введення захисних речовин в міжтрубний

простір або закачування безпосередньо в пласт, однак при цьому потрібно вживати заходів для запобігання забрудненню капілярних каналів пласта [3].

В процесі експлуатації насосно-компресорних труб, на їх внутрішніх стінках постійно відбувається відкладення парафінів і солей. Це не тільки знижує дебіт свердловини, але й має негативний вплив на стан матеріалу труб, оскільки контактуючи зі стінками НКТ солі є агресивним середовищем, сприятливою для протікання корозії. Періодичне чищення насосно-компресорних труб і видалення відкладень солей і парафінів може знизити швидкість корозії до 50 %. Основними методами боротьби з парафінові відкладами є покриття внутрішніх поверхонь НКТ емалями, полімерами, склом, обробка свердловин гарячої нафтою, видалення відкладень за допомогою скребків, але найбільш ефективним вважається магнітна обробка водонафтової суміші. Робота магнітних пристроїв призводить до зміни фізико-хімічних властивостей, що перекачується через магнітний пристрій суміші, внаслідок чого кількість відкладення парафінів і солей на стінках НКТ значно знижується [3].

Кожен з вищеописаних способів має свої переваги і недоліки, тому найбільш ефективним є комбінування різних способів антикорозійного захисту, стосовно конкретної свердловини, які вибираються в залежності від технічних характеристик свердловини і умов агресивного середовища.

Література

1. Васишин В.Я. Підвищення працездатності різьбових з'єднань труб нафтового сортаменту: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук: спец. 05.05.12 «Машини нафтової та газової промисловості» / Васишин Віталій Ярославович; Івано-Франків. нац. техн. ун-т нафти і газу, 2013. — 20 с.
2. Савула С.Ф. Оцінка впливу коливань колони насосно-компресорних труб на умови роботи різьбових з'єднань / С.Ф. Савула, В.Т. Колодій, Є.В. Харченко та ін. // Науковий вісник національного технічного університету нафти і газу. — 2004. — № 2 (8). — С. 116—125.
3. Проскуркин Е. Новая жизнь треугольной резьбы. Преимущества использования диффузионных цинковых покрытий для соединения труб нефтяного сортамента / Е. Проскуркин, С. Арустамов, В. Евдокимов и др. // Национальная металлургия. — 2007. — № 2. — С. 24—30.

ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 62-231:621.9.04

М.А. Аль Ібрахімі Метак,

аспірант Центральноукраїнського національного технічного університету, м. Кропивницький

ДИНАМІЧНА МОДЕЛЬ РОБОЧОГО ОРГАНУ ВЕРСТАТІВ З НАДЛИШКОВИМИ ПРИВОДАМИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ РАЦІОНАЛЬНИХ УМОВ АБРАЗИВНОГО РІЗАННЯ КОМПОЗИЦІЙНИХ КАРБОНОВИХ ВИРОБІВ

Верстати з надлишковими приводами в умовах абразивного різання композиційних карбонових виробів обумовлені: значними відмінностями кінематичних залежностей, застосовуваними методами розрахунку точності та жорсткості, потребуючими відповідними уточненнями алгоритмів управління, виходом у початкове положення та калібруванням усього механізму [1, 2]. Головним недоліком верстатів з надлишковими приводами є занадто низьке значення коефіцієнту використання робочого об'єму [2, 3]. Верстати з традиційними послідовними кінематичними зв'язками володіють лінійними переміщеннями робочих органів з пропорційним перенесенням їх на робочий простір з виникненням коливань. Механізми паралельної структури володіють набагато складнішою ситуацією. Кожній штанзі такого механізму повинно бути забезпечено переміщення робочого органу за всіма можливими координатами, при цьому необхідно уникати особливих положень, тобто коливання підсилюються, особливо це проявляється при абразивному різанні композиційних карбонових виробів. Тому, виникає необхідність у розробці динамічної моделі робочого органу верстатів з надлишковими приводами, яка дозволяє оцінити порушені форми коливань і вирішити завдання синтезу з визначенням умови стійкості процесу обробки із забезпеченням раціональних умов абразивного різання композиційних карбонових виробів.

Для аналізу динамічної стійкості верстата з надлишковим приводом при абразивному різанні композиційних карбонових виробів, а також для оцінки рівня і форми порушуваних коливань потрібно брати до уваги вплив неконсервативних сил, прикладених до пружно-дисипативної системи робочого органу. Тому, у роботі розглянуті два основні класи неконсервативних сил. Це складові сили різання і дисипативні сили.

Амплітуда коливань A_0 і фазовий зсув γ_0 є найважливішими динамічними характеристиками досліджуваної системи. Варіюючи частоту вимушених коливань ν , можна побудувати амплітудно-фазову частотну характеристику шпиндельного вузла, яка дозволяє судити про динамічну якість системи і може бути використана для розрахунку стійких режимів різання на верстаті з надлишковим приводом при абразивному різанні композиційних карбонових виробів. За амплітудно-фазово-частотною характеристикою можна оцінити амплітуду коливань для деяких режимів робіт, особливо в тих випадках, коли сила різання може бути представлена як задана функція часу (наприклад, при різанні з нерівномірним припуском, при визначенні коливань від інерційних сил незбалансованих мас тощо). Якщо розглянута система вважається лінійною, то не складає труднощів визначити амплітуди і фази коливань всіх точок і побудувати пружні лінії робочого органу верстата з надлишковим приводом при абразивному різанні композиційних карбонових виробів в разі полігармонічного збудження або в разі довільного збудження [4]. В рамках лінійної теорії також можливо провести аналіз динамічної стійкості верстатів з надлишковими приводами при абразивному різанні композиційних карбонових виробів при різанні і побудувати області стійкості. Динамічну характеристику різання пов'язує зміна сили різання з коливанням товщини зрізаного шару композиційних карбонових виробів. Найбільш представницькою виявляється динамічна характеристика, яка описує процес різання композиційних карбонових виробів лінійною аперіодичною ланкою першого порядку [5, 6]. Однак, залишаючись в рамках лінійної теорії, доводиться обмежуватися тільки завданням стійкості. Процес різання з досить малими амплітудами з практичної точки зору може вважатися стійким, хоча необурений рух вихідної системи буде нестійким, відповідно до теорії Ляпунова. Для оцінки ж самих амплітуд коливань необхідний облік нелінійних факторів, які містяться як в процесі різання композиційних карбонових виробів, так і у пружної системи. На наш погляд, необхідний всебічний облік демпфіюючих сил, які утворюють другу групу неконсервативних сил в робочих органах верстатів з надлишковими приводами. Найбільш поширений метод обліку дисипативних сил, заснований на наступних припущеннях [5]. Зручною кількісною характеристикою виявляється відносне розсіювання енергії, або коефіцієнт поглинання ψ , рівний відношенню енергії, накопиченої в системі за цей період. При побудові частотних характеристик пружної системи проводиться лінеаризація нелінійних дисипативних сил по частоті вимушених коливань [7], після чого в кожному пружно-дисипативному елементі вважається відомим лінеаризований коефіцієнт в'язкого тертя, що дає необхідну інформацію для побудови лінеаризованої дисипативної матриці.

При введенні дисипативних сил в консервативну динамічну модель верстата з надлишковим приводом при абразивному різанні композиційних карбонових виробів ставиться завдання — по приватним дисипативним характеристикам конструктивних елементів побудувати неконсервативну динамічну модель робочого органу і на підставі аналізу моделі виявити умови стійкості різання, визначити порушувані форми коливань і вирішити завдання синтезу. У

подальшому викладі при побудові лінеаризованої дисипативної матриці шпиндельного пристрою вважали відомими коефіцієнти в'язкого тертя в опорах і у втулках. Еквівалентні коефіцієнти в'язкого тертя в опорах і у втулках визначали відповідно до відомої методики [7], за частотою вимушеної сили. При побудові дисипативної матриці вважали, що дисипативні сили слабо впливають на форму коливань робочих органів верстатів з надлишковими приводами при абразивному різанні композиційних карбонових виробів.

Якщо для гармонійної вимушеної сили заданої частоти побудована лінеаризована дисипативна матриця, то на основі аналізу системи можуть бути побудовані частотні характеристики робочого органу верстата з надлишковим приводом при абразивному різанні композиційних карбонових виробів. Для розрахунку частотних характеристик вважали, що $f_1' \neq 0; f_i' \neq 0;$ при $i \neq 1, f_1'' = 0$. Коефіцієнт динамічності робочого органу верстата з надлишковим приводом при абразивному різанні композиційних карбонових виробів при резонансі знаходили за виразом:

$$\mu = \bar{c} p^{-1} b_{11}^{-1}(p), (1)$$

де $\bar{c}$ – статична жорсткість шпиндельного пристрою, приведена до консолі; $b_{11}^{-1}(p)$ – елемент, зворотний дисипативній матриці $\tilde{B}^{-1}$.

Використавши принцип суперпозиції, було отримано закон зміни прийнятих узагальнених координат $q_i(t)$ при дії довільної сили $F(t)$:

$$q_i = \sum_{j=1}^s \zeta_{ij} \left(e^{-h_j t} A_j \sin(\tilde{\omega}_j t - a_j) + \frac{\int_0^t F(t) e^{-h_j(t-\xi)} \sin \tilde{\omega}_j(t - \xi) d\xi}{\tilde{\omega}_j \sum_{j=1}^s m_j \zeta_{ji}^2} \right), (2)$$

де A_j – інерційна матриця системи; S – число ступенів свободи; ζ_{ij} – коефіцієнти форми, які підкоряються умові ортогональності; h_j – нормальні координати системи; $F(t)$ – довільна сила; m_j – маса відповідного елемента; t – час; ξ – досліджуваний момент часу; $\tilde{\omega}_j = \omega_j^2 - h_j^2$.

При відомих пружних і дисипативних характеристиках опор робочого органу і з умови балансу енергії визначено коефіцієнт поглинання, у відповідній формі коливань, згідно співвідношення:

$$\psi_\xi = \frac{1}{c_\xi^*} \sum_{k=1}^i c_k \psi_k(a_\xi \lambda_{\xi k}) \lambda_{\xi k}^2, (3)$$

де a_ξ – амплітуда ξ -ї форми; c_ξ^* – узагальнена жорсткість системи для ξ -ї нормальної координати, яка так само, як і величина $\lambda_{\xi k}$ залежить від параметрів робочого органу.

На основі пружно-дисипативної взаємодії робочого органу верстата з надлишковим приводом і композиційних карбонових виробів розроблена неконсервативна динамічна модель. Дана модель робочого органу верстатів з надлишковими приводами дозволяє оцінити порушені форми коливань і вирішити завдання синтезу з визначенням умов стійкості процесу обробки із забезпеченням раціональних умов абразивного різання композиційних карбонових виробів.

Література

1. Borras, J. Architectural singularities of a class of pentapods / Borras, J., Thomas, F., Torras, C. // Mechanism and Machine Theory, Issue 46 (8), 2011. — P. 1107–1120.
2. Cao, Y. Singularity Elimination of Stewart Parallel Manipulator Based on Redundant Actuation / Y. Cao, H. Zhou, B. Li, S. Long, M. Liu // Advanced Materials Research. — 2011. — Vols. 143–144. — P. 308–312.
3. Кириченко А.М., Аль Ібрахімі Метак. Верстат паралельної структури з надлишковими приводами та спеціальним робочим органом // Комплексне забезпечення якості технологічних процесів та систем. — 2017. — С. 136–137.
4. Вейц В.Л., Максаров В.В. Динамика технологических систем механической обработки резанием. Монография в 5-ти частях. Ч.2. Динамические модели технологических систем и приводов станков. — СПб.: СЗТУ-ПИМаш, 2001. — 164 с.
5. Вейц В.Л. Динамика машинных агрегатов. — Л.: Машиностроение, 1969. — 268 с.
6. Вейц В.Л., Васильков Д.В., Зубарев Ю.М. Динамика технологических систем. Монография в 2-х частях. Ч.2. Колебания в металлорежущих станках. — СПб.: Изд-во ПИМаш, 2002. — 256 с.
7. Вейц В.Л., Максаров В.В., Лонцких П.А. Динамические процессы, оценка и обеспечение качества технологических систем механической обработки. — Иркутск: ИрГТУ, 2001. — 199 с.

Т.В. Сакун,

студент Навчально-наукового інституту харчового технологій

Національного університету харчових технологій

науковий керівник: **О.М. Вашека,**

кандидат технічних наук, доцент кафедри експертизи харчових продуктів

Національного університету харчових технологій

ВИЗНАЧЕННЯ КІЛЬКІСНОГО ВМІСТУ КІСТКОВИХ ВКЛЮЧЕНЬ У КОТЛЕТІ «КУРЯЧА» ТМ «ЛЕГКО» НА ВІДПОВІДНІСТЬ ВИМОГАМ СОУ 15.1-37-108:2004 «М'ЯСО МЕХАНІЧНОГО ДООБВАЛЮВАННЯ (М'ЯСНА МАСА). ТЕХНІЧНІ УМОВИ»

Вступ. Нині зростає попит на м'ясні напівфабрикати у зв'язку з можливістю швидкого їх приготування. Враховуючи на те, що велика кількість м'ясних напівфабрикатів виготовляються з фаршу, що відноситься до багатокomпонентної суміші складових, збільшуються і масштаби додавання м'яса механічного обвалювання, що є значно дешевшою сировиною на відміну від м'яса, що піддалося обвалюванню лише з відділенням м'язової, з'єднувальної та жирової тканин від кісткової. Варто вказати, що м'ясо птиці механічного обвалювання — харчовий продукт, отриманий з патраних тушок птиці або їх частин шляхом механічного відділення м'яса від кісток, який представляє собою тонкоподрібнену масу з нормованим вмістом та розміром кісткової тканини [1].

Вміст кісткових включень та їх розмір регламентується нормативною документацією, а саме: СОУ 15.1-37-108:2004 «М'ясо механічного дообвалювання (м'ясна маса). Технічні умови» [2] та ГСТУ 46.070-2003: «М'ясо птиці механічного обвалювання. Загальні технічні умови» [3].

Сучасні підприємства, які здійснюють м'ясну переробку, дуже часто використовують сепаратори, які характеризуються безперервною дією. Таким чином разом з м'ясом вони дроблять кістки, розділяючи їх пізніше на м'які і тверді складові.

При виході з механізму обвалювання в кінцевому результаті отримуємо наполовину суху кісткову масу і масу м'язових з'єднань, що мають вид тонкодисперсного м'ясного фаршу.

Проте якщо застосовувати обладнання, що знаходиться у ремонтному стані чи сепаратори з малопотужними двигунами та гідравлічними установками, на виході можна отримати продукт з перевищеним вмістом кісткових включень, що можуть бути також мати розмір, більший за регламентований (0,5 мм), та гостроподібну форму, що несе небезпеку для життя та здоров'я людини.

Таким чином визначення кісткових включень у м'ясних напівфабрикатах можна віднести до показника безпечності кінцевого продукту, що необхідно перевіряти та контролювати. Нині існує ряд методик з допомогою яких можна визначити кількісно даний показник.

Матеріали і методи. Об'єктом досліджень є котлета «Куряча» ТМ «Легко», що виготовляються відповідно до ТУ У 15.1-25412361-003:2005 "Продукція кулінарна м'ясна. Технічні умови" [4]. Для кількісного визначення кісткових включень було використано методику, що була розроблена у 2010 році Інститутом продовольчих ресурсів НААН України "Методика виконання вимірювань масової частки кісткових включень в м'ясопродуктах гравіметричним методом" та затверджена Укрметртестстандартом в установленому порядку (Свідцтво МВВ 081/12-0690-10 від 30.06.2010 р.) [5].

Результати. Процес кількісного визначення є доволі трудомістким. Включає в себе наступні операції: вимірювання та подрібнення наважки продукту, розчинення у лужному середовищі з'єднувальну, м'язову та жирову тканини, декантація утвореного розчину, промивання водою, висушування у сушильній шафі, знежирювання ефіром, висушування (видалення ефіру), розділення хлороформом, видалення хлороформу за рахунок висушування, зважування та обробка результатів [6, с.43-49].

За результатами визначення у котлеті «Куряча» масова частка кісткових включень складає $0,027 \pm 0,001\%$. Згідно з довідковою інформацією для котлет, виготовлених з м'яса птиці механічного обвалювання, масова частка кісткових включень у напівфабрикаті не має перевищувати 0,425%.

Висновки. При проведенні досліджень було виявлено, що практичний вміст кісткових включень у котлеті «Куряча» є значно нижчим за значення даного показника, що наведено у нормативній документації і в результаті є мінімальним у відношенні до маси продукції. Це свідчить про той факт, що при виробництві м'яса механічного обвалювання на підприємстві, яке постачає м'ясну сировину для виробництва котлети «Куряча» ТМ «Легко» використовуються установки безперервної дії типу Beehive Machinery, що ефективно продавлюють м'ясну сировину через отвори сепаратора та отримують на виході тонкодисперсну масу, що відповідає нормам, зазначеним у СОУ 15.1-37-108:2004 «М'ясо механічного дообвалювання (м'ясна маса). Технічні умови».

Література

1. Технічний регламент «Вимоги щодо виробництва м'яса та м'ясних продуктів». — Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2010 року — К.: Міністерство аграрної політики та продовольства України. — 50 с.
2. «М'ясо механічного дообвалювання (м'ясна маса). Технічні умови»: СОУ 15.1-37-108:2004. — [Чинний від 2004-04-08]. — К.: Інститут продовольчих ресурсів НААН України, 2004. — 11 с.
3. «М'ясо птиці механічного обвалювання. Загальні технічні умови»: ГСТУ 46.070-2003. — [Чинний від 2003-04-05]. — К.: Міністерство аграрної політики та продовольства України, 2003. — 13 с.
4. «Продукція кулінарна м'ясна. Технічні умови» : ТУ У 15.1-25412361-003:2005 — [Чинний від 2005-12-08]. — К.: Міністерство аграрної політики та продовольства України, 2005. — 12 с.
5. Опис до патенту на винахід «Спосіб визначення вмісту кісткових включень у м'ясних продуктах, виготовлених з подрібненої сировини» G01N 33/12(2006.1). — Державний департамент інтелектуальної власності.
6. Усатенко Н. Ф. Гравіметричний метод визначення масової частки кісткових включень в фаршевих м'ясопродуктах / Н. Ф. Усатенко, Ю. І. Охріменко, С. В. Бондар // Продовольчі ресурси. — 2013. — № 1. — 124 с. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pr_2013_1_7.

АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

О.В. Костюк,

викладач землевпорядних дисциплін вищої категорії,
Сторожинецький лісовий коледж, м. Сторожинець, Чернівецька обл., Україна

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА РОЗВИТОК ТРИВИМІРНОГО КАДАСТРУ В УКРАЇНІ

Землекористування не можливе без відповідного рівня реєстрації земельних ділянок і об'єктів нерухомості на них. З точки зору належного законодавства України існуюча система реєстрації земельних ділянок є достатньою, щоб реєструвати права на об'єкти нерухомості. В Україні для цілей кадастру використовується 2D-інформація (плани, карти). Однак, в містах з інтенсивним використанням земель спостерігається тенденція до використання простору над і під поверхнею землі. Наприклад, добудовуються поверхи, розвивається інженерна інфраструктура, переводяться квартири у нежитловий фонд (утворюються магазини, офіси і тому подібне), будуються підземні паркінги та центри. Саме тому 3D-інформація стає необхідною для реєстрації таких типів ситуацій. Основна проблема полягає в реєстрації перекривання конструкцій, коли кадастрова реєстрація містить інформацію про реєстрацію двовірних ділянок землі.

На сьогоднішній день розвиток системи реєстрації в Україні необхідно концентрувати на розвитку і реалізації концепції, яка ґрунтується на 3D — ознаках в кадастровій системі реєстрації, що діє з подальшим переходом на концепцію гібридного рішення.

Належна земельна політика держави, прозорий і привабливий для інвестування ринок землі, котрі потребують насамперед ретельного та повного обліку земель та визначення об'єктивних підстав набуття права власності на нерухомість для визначення оцінки нерухомого майна.

Якщо в державі відсутні або працюють не належним чином системи реєстрації прав власності на нерухоме майно то така держава не здатна в повному обсязі управляти земельними ресурсами, а саме стяги обґрунтовані на ставках земельного податку та сам податок на нерухоме майно, забезпечити ефективне використання та охорону земель.

Основною основою будь-яких суспільних відносин в тому числі земельних відносин власності, створюють: нормативно-правова база, яка за визначенням має бути стабільною, цілісною, несуперечливою, достатньою для регулювання

відповідних відносин, а також — зрозумілою для громадян і такою, що усуває можливість суперечливих трактувань положень нормативно-правових актів; збалансована, функціонально достатня система установ, котрі на підставі нормативно-правових актів здійснюють і захищають права громадян і юридичних осіб.

В Україні на цей час забезпечення формування та ведення державного земельного кадастру і системи реєстрації прав на нерухомість відчутно відстає від потреб і практики земельної реформи та регулювання відносин власності в порівнянні з державами розвитку європейського рівня, та залишається недостатнім, надто часто змінюваним, суперечливим і як наслідок не ефективним і таким що створює можливості для маніпуляцій із землею і правами на земельні ділянки, що в свою чергу впливає безпосередньо на іншу нерухомість.

Важливість та необхідність декларування прав власності, особливо індивідуалізованих прав, зростає, коли зростає щільність населення і використання землі стає інтенсивнішим. Розвинуті країни зазнавали такого впливу в минулих двох століттях, і саме це було головним рушієм для розвитку їхніх кадастрових систем реєстрації. Пізніше тиск на землі в урбанізованих районах призвів до виникнення особливих прав - нерухомість різних власників розміщується і під і над одною (на вершинах прав інших об'єктів) [1].

Якщо навіть реєструвати права відповідно до чинного законодавства, описуючи та зображуючи їх за правилами реєстрації, все одно лишаються певні проблеми [2]. Це не дивно, оскільки, за визначенням (1995), "сучасна земельно-інформаційна система повинна містити записи інтересів на землі (права, обов'язки та обмеження)". Однак цього недостатньо, коли йдеться про складнішу багатошарову ситуацію з правами власності.

Прикладами існуючих 3D - ситуацій (рисунок 1.1) можуть бути:

- будівництво поверх прав один одного;
- комунікаційна інфраструктура над і під землею (метро, тунелі);
- розвиток комунікацій (збільшення кількості кабелів, труб і кількості їх власників унаслідок процесів приватизації);
- квартири, офіси, магазини і т.п.;
- історичні пам'ятки;
- забруднені області.

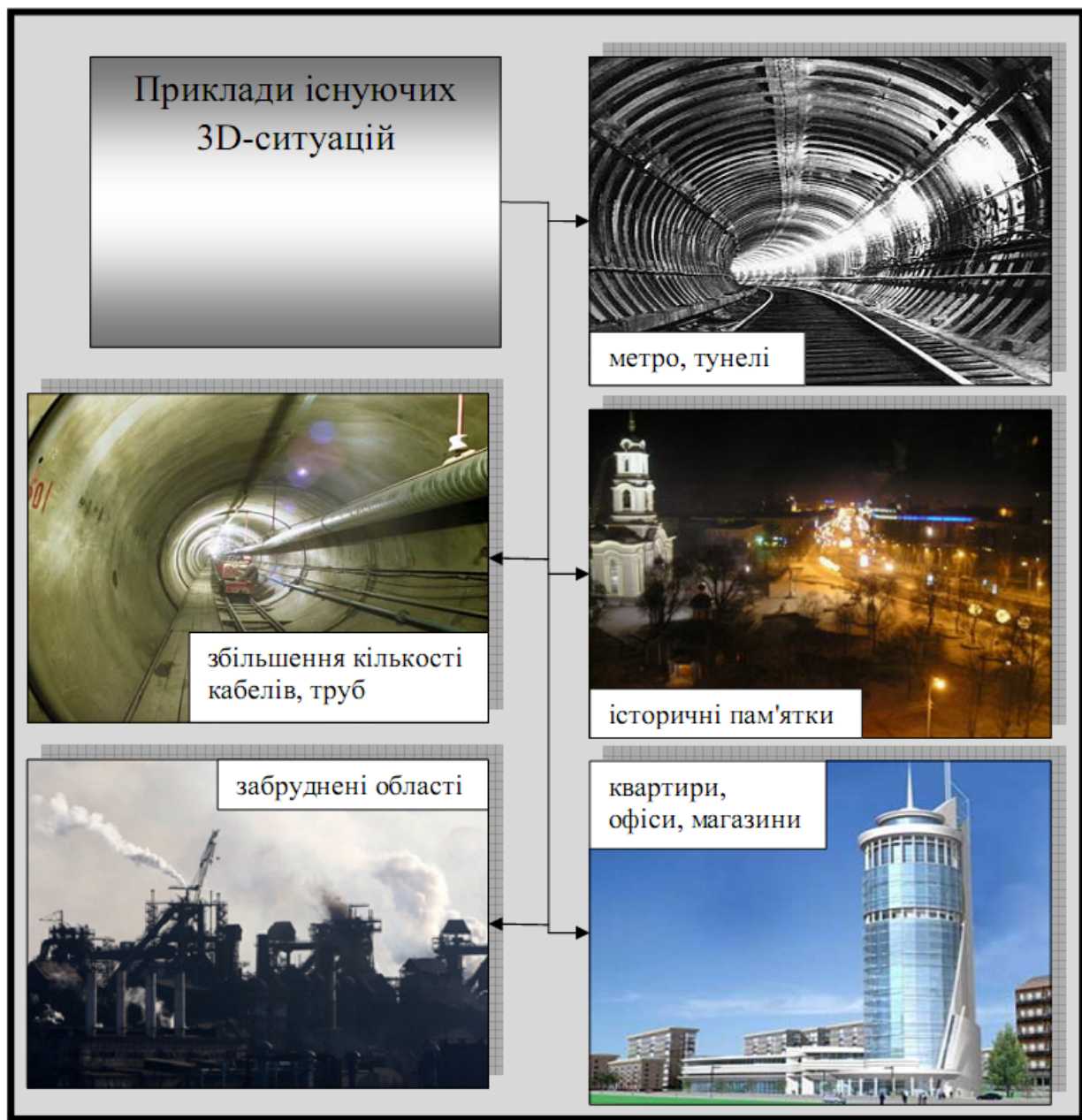

Рисунок 1.1 — Приклади існуючих 3D — ситуацій

Такі фізичні 3D — об'єкти взагалі не відповідають юридичним об'єктам, які можуть бути встановлені явно з точки зору кадастрової реєстрації. Тому вони і не можуть бути визначені як кадастровий об'єкт на кадастровій карті.

Дослідженням цих проблем займаються робочі групи FIG (Міжнародна федерація геодезистів): Комісії 3 (Spatial Information Management) та Комісії 7 (Cadastre and Land Management), які були створені у квітні 2002 р. на конгресі FIG у Вашингтоні.

Відповідно Земельному кодексу України [3], право власності на земельну ділянку розповсюджується на простір, який знаходиться над і під поверхнею ділянки на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих і інших будівель і споруд. На рисунку 1.2 відображена ситуація, коли право власника надземної будівлі розповсюджується і на підвальні приміщення, які розташовані під нею.

Рисунок 1.2 — Поширення прав на земельну ділянку (будівля «Золоте кільце» і перехід з підземними магазинами; А — надземна частина, Б — підземна частина)

Тривимірна ситуація, яка є характерною для міст, зумовлює необхідність у встановленні меж земельних ділянок, які відповідатимуть об'єкту нерухомості. Частково така ситуація регулюється Правилами та порядком розподілу територій житлового кварталу (мікрорайону) [4], але це вже не відповідає потребам часу та землевласників [5].

Також можна виділити проблеми, що стосуються реєстрації підземних інфраструктур (тунелі метро та інженерних комунікацій) як тривимірних об'єктів (рисунок 1.3).

В таких ситуаціях інфраструктура ніяк не може бути прив'язана до кадастрової карти і, відповідно, не може бути проведена кадастрова реєстрація, тому що тривимірні ситуації не можуть бути відображені на двовірних картах і планах.

Непрямо (через наявні обмеження на використання земельних ділянок) реєструються ситуації із підземною інженерною інфраструктурою (лінії зв'язку, ЛЕП, інші комунікації). При цьому власник комунікації в кадастровій системі не реєструється.

Проблеми, що розглядаються стали більш очевидними в останнє десятиліття, коли розпочалась масова приватизація міських земель і коли власники великих об'єктів нерухомості нашої країни направились на проблеми юридичної гарантії своїх прав на нерухомість.

Головна мета кадастру полягає в гарантуванні юридичної безпеки земельних ділянок та нерухомості на них. Це означає, що кадастр повинен забезпечувати гарантію прав власності у всіх вимірах. Чим краще розуміння 3D — ситуації, тим вища юридична безпека, яка гарантована для всього комплексу нерухомості.

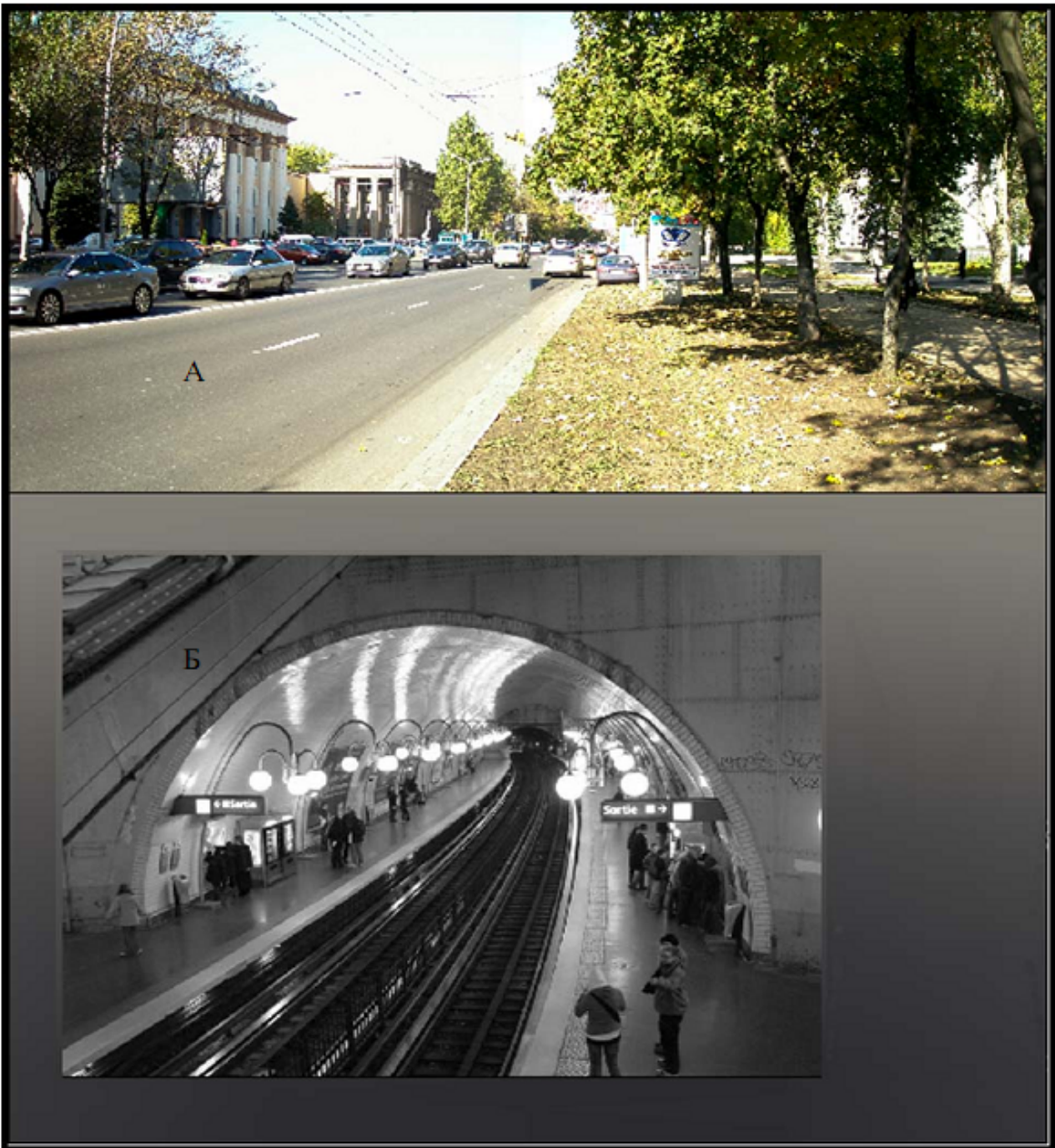

Рисунок 1.3 — Запроектована станція Київського метро
(А — надземна частина, Б — підземна частина)

Проблеми, що розглядаються стали більш очевидними в останнє десятиліття, коли розпочалась масова приватизація міських земель і коли власники великих об'єктів нерухомості наштовхнулись на проблеми юридичної гарантії своїх прав на нерухомість.

Головна мета кадастру полягає в гарантуванні юридичної безпеки земельних ділянок та нерухомості на них. Це означає, що кадастр повинен забезпечувати гарантію прав власності у всіх вимірах. Чим краще розуміння 3D — ситуації, тим вища юридична безпека, яка гарантована для всього комплексу нерухомості.

Література

1. Billen R., Zlatanova S. 3D spatial relationships model: a useful concept for 3d cadastre. URL: http://www.geo.tudelft.nl/frs/papers/2001/Paper_Billen_Zlatanova.pdf
2. Mitrofanova E. Property rights and 3D determination // Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва: Зб. наук. пр. — Л.: Ліга-Прес, 2002. — С. 239.
3. Земельний кодекс України (Закон № 2768-III від 25 жовт. 2001 р.).
4. Правила та порядок розподілу територій житлового кварталу (мікрорайону): Наказ Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 16 верес. 1999 р. № 228.
5. Черняга П., Лагоднюк О., Поладич М. Прибудинкові території: проблеми та шляхи їх вирішення // Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва: Зб. наук, пр. — Л.: Ліга-Прес, 2005. — С. 357—361.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

В.В. Волокита,

студент факультету електроніки та комп'ютерної техніки
Дніпровського державного технічного університету, м. Дніпро, Україна

науковий керівник: ***К.О. Левчук,***

кандидат економічних наук, доцент кафедри охорони праці та безпеки життєдіяльності
Дніпровського державного технічного університету, м. Дніпро, Україна

УНИКНЕННЯ ТРАВМАТИЗМУ НА ВИРОБНИЦТВІ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ ПЛАСТМАСОВИХ ВИРОБІВ

У зв'язку зі стрімким розвитком сучасної промисловості та потребою в підвищенні її конкурентоспроможності ростуть потреби в матеріалах з новими функціональними властивостями. Найбільш перспективними матеріалами, що задовольняють сьогоденним вимогам є: поліетилен (ПЕ), поліпропілен (ПП), полістирол (ПС), полівінілхлорид (ПВХ), поліетилентеріфтолат (ПЕТФ), поліамід (ПА), політетрафторетилен (ПТФЕ), політрифторхлоретилен (ПТФХЕ), фенолформальдегідні смоли (ФФС) та ін.

Проте відомо, що виготовлення пластмасових виробів супроводжується рядом небезпечних факторів, які негативно впливають на здоров'я людини. Кількість шкідливих хімічних речовин у повітрі робочої зони, що виділяються при виготовленні пластмасових виробів, не повинна перевищувати граничну-допустиму концентрацію наведену в табл.1. При недотриманні даного показника, організм людини зазнає негативного впливу.

Першою речовиною, яка негативно впливає на здоров'я працівника є стирол, який при концентраціях порядку десятих часток мг/л (навіть 0,1-0,2 мг/л) виникає подразнення слизових оболонок очей, носа, глотки, скарги на втому, шлунково-кишкові розлади, болі в надчеревній ділянці. По мірі подовження стажу роботи із цією речовиною посилюються скарги, відбувається погіршення самопочуття, головний біль і запаморочення, порушення сну, дратівливість, серцебиття, задишка при фізичному навантаженні, нудота, неприємний присмак у роті після робочого дня («стирольна хвороба»). У жінок виявляються деякі відхилення в дітородній функції: важкий перебіг вагітності (10%), що супроводжується токсикозами, а іноді викиднями, передчасними пологамі або мертвонародженням, неправильний менструальний цикл, зміна рясності і хворобливості менструацій.

Таблиця 1 – Гранична допустима концентрація хімічних речовин при виготовленні пластмасового виробу [2, 6]

Речовина	Гранична-допустима концентрація, мг/л	Пластмаса
Стирол $C_6H_5CH=CH_2$	0,005	ПС
Формальдегід $CH_2=O$	0,035	ФФС
Метиловий спирт CH_3OH	0,05	ФФС
Ацетон C_3H_6O	0,2	ПЕ, ПП
Дибутилфталат	0,5	ПЕ, ПА, ПП, ПС
Оксид вуглецю	0,08-0,12	ПЕ, ПП, ПТФЕ, ПТФХЕ
Фенол	0,3	ФФС

Формальдегід при хронічному отруєнні викликає алергію, постійний кашель, подразнення очей, носа, горла і шкіри, напади астми, порушення сну, психічне збудження, тремтіння, головні болі, розлади зору, м'якість та загальмованість, навіть розлад потовиділення і регуляції температури тіла.

Метиловий спирт — при хронічному отруєнні виникає запаморочення, мерехтіння в очах, кон'юнктивіт, головний біль, безсоння, підвищена стомлюваність, шлунково-кишкові розлади, відбувається порушення зору, при малих концентраціях отруєння розвивається поступово, що виражається в подразненні слизових оболонок, схильності до захворювань дихальних шляхів, головних болях, дзвоні у вухах, тремтінні, невритах, розладах зору.

Ацетон — діє як наркотик, послідовно вражаючи все відділи центральної нервової системи (ЦНС) і насамперед порушуючи умовно-рефлекторну діяльність. При вдиханні протягом тривалого часу накопичується в організмі, тому токсичний ефект залежить не тільки від концентрації, але і від часу дії.

Дибутилфталат — викликає подразнення верхніх дихальних шляхів і очей, рухове збудження з наступним станом пригнічення.

Оксид вуглецю — викликає тремор кінцівок, судоми, хорея, паркінсонізм, периферичну невропатію, когнітивні і психічні порушення, такі як порушення короткочасної пам'яті, процесів навчання, деменція, тривожність, емоційна нестійкість, психози, депресії, манії, безсоння [4];

Фенол — може привести до подразнення носоглотки, опіків дихальних шляхів та подальшого набряку легень з летальним випадком, спочатку виникає короткочасне збудження, а потім і параліч дихального центру. Навіть при впливі мінімальних доз фенолу спостерігається чхання, кашель, головний біль, запаморочення, блідість, нудота, занепад сил. Тяжкі випадки отруєння характеризуються несвідомим станом, синюшністю, нечутливістю рогівки, швидким, ледь відчутним пульсом, холодним потом, порушенням короткочасної пам'яті, тривожністю, емоційною нестійкістю, психозом, депресією, манією, безсонням [5].

Крім негативного впливу на здоров'я працівників, ці речовини є пожежонебезпечними, бо пов'язані з горючістю порошкоподібних пластмас, таких як ПЕ, ПА, ПП, що осідають на обладнання виробничого цеху.

Для більшості процесів переробки пластмас (лиття під тиском, компресійне пресування, екструзія тощо) застосовують спеціальне обладнання — прес-форми, при експлуатації яких виникає небезпека травматизму [1]: опіки (через погану фіксацію форми, що призводить до вивільнення розплавленої пластмаси через філь'єри машини), механічні ураження (неправильно закріплена прес-форма під дією вібрацій зсувається, в результаті чого виникає небезпека її падіння на кінцівки людини) та ін.

Для того щоб уникнути виробничого травматизму при формуванні пластмасових виробів необхідно, дотримуватися ряду правил:

- теплоізоляції і герметичності обладнання;
- наявність справної штучної вентиляції;
- постійний контроль за температурним режимом в печах, вмістом в повітрі фториду водню і перфторизобутилену [2, 3];
- в місцях з підвищеною запиленістю необхідно контролювати вміст пилу в повітрі, особливо в замкнених системах, обладнати приміщення витяжною вентиляцією з одночасною подачею повітря під невеликим тиском, близько 0,05 бар ($1 \text{ бар} = 10^5 \text{ Па}$);
- для запобігання запиленості, яка може призвести до утворення вибухонебезпечних сумішей з повітрям та миттєвого вибуху, необхідно дотримуватися чистоти в робочих приміщеннях, регулярно проводити очистку робочої зони (обладнання, стін і підлоги);
- здійснювати герметизацію апаратів і комунікацій;
- проводити ретельне динамічне спостереження за станом здоров'я працюючих і детальне вивчення санітарно-гігієнічних умов праці [2];
- використовувати індивідуальні засоби захисту;
- проходити періодичні (не рідше 1 разу на рік) профілактичні медичні огляди;
- установку і закріплення прес-форм робити з урахуванням розмірів і розташування пазів для кріплення прес-форм. Надійне закріплення необхідно для того, щоб не траплялися випадки травматизму робітників через зсуви, перекоси погано встановленої прес-форми. На рис. 1 представлені найпоширеніші варіанти закріплення стаціонарних прес-форм.
- Варіант рис. 1,а передбачає закріплення за спеціальні вушка в підставі прес-форми і в пуансоноутримувачі, що збігаються з Т-образними пазами столу преса. Болти із квадратною голівкою запобігають прокручуванню болта при затягуванні гайки. У варіанті рис.1,б вушка не в підставі прес-форми, а в обоймі, і завдяки цьому при затягуванні болтів всі плитки нижньої напівформи додатково підтискаються. Рухливі різьбові гнізда запобігають утворення сколів на пазах преса. У порівнянні з варіантом рис.1,а тут кріпильні болти довші, і при затягуванні їх може скрутити. У варіанті рис. 1,в установку прес-форми здійснюють за допомогою прихватів, необхідна висота розташування яких досягається за допомогою регульованих опор [6]. Всі ці методи установки та закріплення прес-форм, дозволяють знизити травматизм працівників.

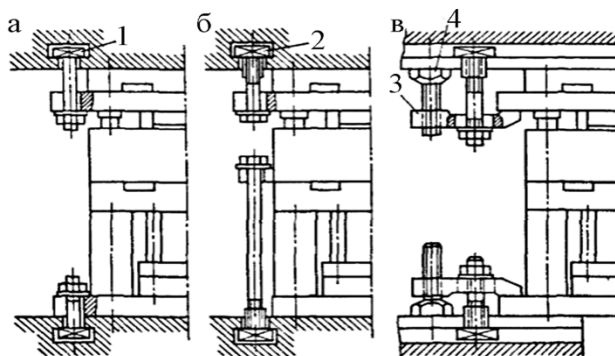

Рисунок 1 — Варіанти конструкцій закріплення стаціонарних прес-форм:
 а — вушка в підставі прес-форми і в пуансоноутримувачі; б — вушка в обоймі і в пуансоноутримувачі; в — прихвати з регулюючими опорами (1 — болт, 2 — різьбове гніздо, 3 — прихват, 4 — регульована опора)

Правильне дотримання всіх наведених правил: герметичність обладнання, використання засобів індивідуального захисту (спеціальний протипожежний спец-одяг, що здатний витримувати температури переробки пластмас, які іноді сягають 660К (ПА), протигази, захисні рукавиці та окуляри), дотримання чистоти робочих приміщень, наявність справної штучної вентиляції, надійне закріплення прес-форм, при виготовленні пластмасових виробів, дозволить знизити ризик ураження організму людини.

Література

1. Бацукова Н.Л. Гигиена труда на предприятиях по производству и переработке синтетических полимерных материалов [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://docplayer.ru/33745020-Bacukova-n-l-gigiena-truda-na-predpriyatiyah-po-proizvodstvu-i-pererabotke-sinteticheskikh-polimernyh-materialov.html>
2. Загрязняющие вещества, выбрасываемые цехом литья из пластмасс [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://ecoalliance.com.ua/bbloteka/statt-po-povtryu/zagryaznyayushhie-veshhestva-vyibrasyivaemyie-czехom-litya-iz-plastmass>
3. Толкач П.Г. Механизмы нейротоксического действия оксида углерода / Токсикология // П.Г. Толкач, В.А. Башарин, А.Н. Гребенюк. — 2014. — Т.15. — С. 142—154.
4. Токсикологические характеристики фенолакратки [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.atsdr.cdc.gov/toxprofiles/tp115.pdf>Ток
5. Методические рекомендации по безопасному применению веществ, обладающих токсическими свойствами, при строительстве автомобильных дорог. М.: Союздорнки, 1973. — 33 с.
6. Басов Н.И. Расчет и конструирование формующего инструмента для изготовления изделий из полимерных материалов / Басов Н.И., Брагинский В.А., Казанков Ю.В. — М.: Химия, 1991. — 352 с.

ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Vadym O. Yevsieiev,

PhD in Military Science, the Deputy of Chief Department
of the National Academy of the National Guard of Ukraine

FORCE PROTECTION IN CONDUCTING OF OPERATIONS. EXPERIENCE OF MEMBER COUNTRIES' FORCES OF THE NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION

It is known, because of another act of armed aggression of the Russian Federation, that took place in November 2018 in the Kerch Strait area against ships of the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine, the threat of a large-scale invasion of aggressor's armed forces into Ukraine has increased [1]. In these conditions, force protection (FP) ensuring is acquiring the special relevance.

The number of losses of personnel, equipment, etc., suffered by the Armed Forces, the National Guard of Ukraine during participation in the operation of the joint forces in selected areas of Lugansk and Donetsk regions in 2014–2015 testifies the imperfection of existing at that time the FP system.

However, since that time the active reforming of indicated military formations began, and it is still going. Undoubtedly, in order to achieve the goals of the reforms that are being implemented, it is necessary to study the experience of the leading countries of the world, including the sphere of FP ensuring in conducting of operations.

In addition, the strategic purpose for Ukraine is membership in the North Atlantic Treaty Organization. The peculiarities of the current stage of Ukraine's integration into NATO are to create the necessary conditions for such membership. One of these conditions is the transition of the Armed Forces, the National Guard of Ukraine to NATO standards, including in the sphere of FP [2].

NATO defines the FP as follows: “measures and means to minimize the vulnerability of personnel, facilities, equipment, materiel, operations, and activities from threats and hazards in order to preserve freedom of action and operational effectiveness thereby contributing to mission success” [3].

FP comprises a number of distinct but inter-related fundamental elements, as illustrated in figure 1 [3].

Figure 1. FP fundamental elements

FP functional areas illustrated in figure 2 [3].

The in-depth study and comprehensive analysis of NATO standards in the sphere of FP in conducting of operations, their adaptation to the realities in which the military formations of Ukraine are currently operating, will improve the existing FP system and implement it in the activities of the Armed Forces, the National Guard of Ukraine.

TAOR Domination	Air Defence	CBRN Defence	Resilience	Consequence Management	MILENG Support to FP	Medical	Security
• C-SAFIRE • C-Surface to Surface Fires • C-Indirect Fires • Counter IED • Counter Direct Fires • Counter Recce • Influence • Counter Intruder • Perimeter Defence • Defence of Maritime Forces	• (Theatre) Missile Defence • Ground-Based Air Defence • Maritime Air Defence • Sense & Warn • Counter Rocket Artillery & Missile • All Arms Air Defence	• Detection, Identification and Monitoring • CBRN Information Management • Hazard Management • Physical Protection • Medical Counter-measures	• Dispersal • Redundancy • C-Surveillance • Physical Protection • MILENG Support to FP • Contribution of all personnel to FP of Self, Workspace & Base	• Post – Attack Recce • Restoration of Aircraft Operating Surfaces (RAOS) • Restoration of Port Facilities (ROPF) • Fire Prevention, Fire Fighting & Rescue • Joint Personnel Recovery	• Physical Protection • Fire Protection • Explosive Ordnance Disposal • IED Disposal • Explosive Threats & Hazards Awareness	• Public Health • Evacuation • Treatment • Safety • Meteorological Protection	• Plans & Programs • Personnel Security • Physical Security Operations Security • Information Security • Security Forces

Figure 2. FP functional areas

References

1. Law of Ukraine (2018), “Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy “Pro vedennia voiennoho stanu v Ukraini” [About approval of the Decree of the President of Ukraine “About introduction of the Martial Law in Ukraine”], No. 2630-VIII, <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2630-19>, (Accessed 20 December 2018). [in Ukrainian]
2. Decree of the President of Ukraine (2015), “Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 6 travnia 2015 roku “Pro Stratehiiu Natsionalnoi bezpeky Ukrainy” [About the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated May 6, 2015 “About the National Security Strategy of Ukraine”], No. 287/2015, <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>, (accessed 20 December 2018). [in Ukrainian]
3. NATO STANDARD AJP 3.14 (2015), “Allied Joint Doctrine for Force Protection”, Edition A, Version 1 + UK national elements, [https:// assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/454616/20150804-AJP_3_14_Force_Protection_Secured.pdf](https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/454616/20150804-AJP_3_14_Force_Protection_Secured.pdf), (accessed 20 December 2018). [in English]

Розділ 14

ТРАНСПОРТ

УДК 629.113.004

О.О. Ніколенко,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр» інженерно-технологічного факультету
Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Є.В. Калганков,

старший викладач кафедри надійності і ремонту машин
Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ НАДІЙНОСТІ ГІЛЬЗ ЦИЛІНДРІВ АВТОТРАКТОРНИХ ДВИГУНІВ ТА ОБГРУНТУВАННЯ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ ДОВГОВІЧНОСТІ

Анотація. Проведено статистичну обробку експериментальних даних по відмовам гільз циліндрів автотракторних двигунів і встановлено, що більшість відмов припадає на період 1,5 – 3,5 тис. мото-годин. Запропоновано для підвищення довговічності гільз циліндрів використовувати напилення зносостійких покриттів на робочу поверхню гільзи.

Ключові слова: гільза, двигун, надійність, довговічність, статистична обробка.

Загальна суть проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Підвищення якості й надійності тракторів, автомобілів і сільськогосподарських машин, збільшення строку їх служби й зменшення витрат на ремонт здобувають усе більше значення в умовах збільшення одиничної потужності машин, їх швидкохідності й продуктивності.

Аналіз показує, що при експлуатації 25–50 % відмов припадає на двигуни [1]. На тракторах, вантажних автомобілях експлуатується близько трьох мільйонів двигунів, в основному після ремонту. У більшості випадків їх післяремонтний ресурс становить 30–60 % від ресурсу нових двигунів. Так, при нормативному ресурсі нового двигуна ЯМЗ 238 евро2, рівному 800 тис. км. пробігу або 8000 мото-годин роботи (заявляє завод виробник) [2, 3] в реальних умовах експлуатації цей показник майже в два рази менше, ресурс відремонтованого двигуна становить 120–140 тис. км. Після ремонту наробіток двигунів на відмову знижується в 1,7–3, 5 рази в порівнянні з новими двигунами. У зв'язку із цим і продуктивність відремонтованих машин нижче в середньому на 10–15 %.

Дослідження відмов та поломок двигуна вказують на те, що лімітуючими вузлами є колінчатий вал та циліндро-поршнева група на їх долю припадає 88 % відмов рис. 1.

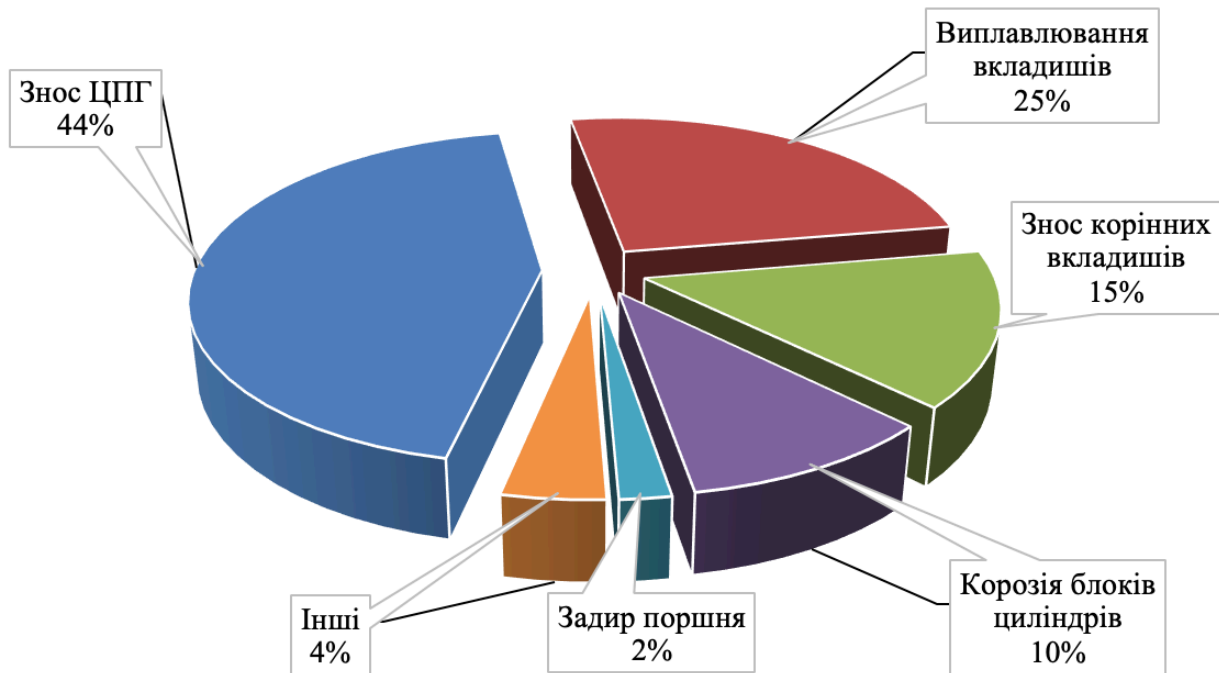

Рис. 1. Ресурсні відмови деталей та вузлів двигунів

При потраплянні автомобілів чи тракторів у капітальний ремонт велика кількість деталей у результаті зношування, втоми матеріалу, механічних і корозійних ушкоджень втрачає працездатність. Однак лише деякі із цих деталей, найбільш прості й недорогі у виготовленні, втрачають працездатність повністю й вимагають заміни. Більшість деталей мають залишковий ресурс і можуть бути використані повторно після проведення порівняно невеликого обсягу робіт по їхнім відновленню.

Мета роботи: дослідження надійності гільз циліндрів двигуна ЯМЗ 238 та обґрунтування шляхів її підвищення.

Виклад основного матеріалу. Проведемо статистичну обробку зібраної інформації на підприємстві «Реммаш» м. Нікополь по відмовам гільз циліндрів. Об'єм вибірки для спостереження за довговічністю гільз циліндрів двигуна ЯМЗ 238 дорівнює $N = 70$ од., при цьому напрацювання гільз до відмову таке, *тис. мото-год*: 1-а гільза — 0,67; 2-га гільза — 0,9; 3-я гільза — 4,7; 5-а гільза — 5,3; 6-а гільза — 1,3; 7-а гільза — 1,4; 8-а гільза — 4,7 і т.д.

Розставимо дослідні дані у вигляді варіаційного ряду в порядку збільшення напрацювання гільзи до відмови:

$$\frac{1}{0,67}; \frac{2}{0,75}; \frac{3}{0,9}; \frac{4}{1,3}; \frac{5}{1,4}; \frac{6}{1,6} \dots; \frac{64}{4,6}; \frac{65}{4,6}; \frac{66}{4,7}; \frac{67}{5,1}; \frac{68}{5,2}; \frac{69}{5,2}; \frac{70}{5,3} \text{ тис. мото-год.}$$

Представимо вихідну інформацію у вигляді інтервального ряду.

Ширину інтервалу визначимо за формулою Страджерса [4]

$$\Delta t = \frac{t_{\max} - t_{\min}}{1 + 3,23 \ln N}$$

де $t_{\max}, t_{\min}$ – максимальне та мінімальне напрацювання до відмови з результатів спостережень.

Тоді

$$\Delta t = \frac{t_{\max} - t_{\min}}{1 + 3,23 \ln N} = \frac{5,3 - 0,67}{1 + 3,23 \cdot \ln 70} \approx 1 \text{ тис. мото-год.}$$

Кількість інтервалів розраховуємо як:

$$n = \frac{t_{\max} - t_{\min}}{\approx \Delta t} = \frac{5,3 - 0,67}{1} \approx 5 \text{ шт.}$$

де $\approx \Delta t$ – прийняте округлене значення ширини інтервалу інтервального ряду, *тис. мото-год.*

Повну характеристику емпіричного розподілу дають вихідні дані (статистичний ряд) таблиця 1.

Середнє значення показника надійності визначаємо за формулою:

$$\bar{t} = \frac{\sum_{i=1}^N t_i}{N} = \sum_{i=1}^n t_{cpi} \cdot \frac{m_i}{N} = 1 \cdot 0,07 + 2 \cdot 0,43 + 3 \cdot 0,28 + 4 \cdot 0,12 + 5 \cdot 0,1 \approx 2,7 \text{ тис. мото-год.}$$

Середнє квадратичне відхилення показника надійності обчислюємо як

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^N (t_i - \bar{t})^2}{N-1}} = \sqrt{\sum_{i=1}^n (t_{cpi} - \bar{t})^2 \cdot \frac{m_i}{N}} =$$

$$= \sqrt{(1-2,7)^2 \cdot 0,07 + (2-2,7)^2 \cdot 0,43 + (3-2,7)^2 \cdot 0,28 + \dots + (5-2,7)^2 \cdot 0,1} =$$

$$= 1 \text{ тис. мото-год}$$

Таблиця 1 – Статистичний ряд розподілу ресурсу гільз

Показник	Δt , тис. мото.-год				
	0,5-1,5	1,5-2,5	2,5-3,5	3,5-4,5	4,5-5,5
	1	2	3	4	5
t_{cpi} , тис. мото-год	1	2	3	4	5
Частоти m_i	5	30	20	8	7
Відносні частоти або дослідні ймовірності $P_i = m_i / N$	0,07	0,43	0,28	0,12	0,10
Накопичені дослідні ймовірності $\sum_{i=1}^n \frac{m_i}{N}$	0,07	0,50	0,78	0,90	1,00

Дослідна інформація показників надійності, одержана в період спостережень в умовах рядової експлуатації, може включати хибні точки, які випадають із загального закону розподілу. Тому перед кінцевою математичною обробкою

вихідну інформацію перевіряємо на випадючі точки. Приблизна перевірка інформації проведена за правилом трьох сигм ($\pm 3\sigma$). Таким чином, з одержаного розрахунком середнього значення показника надійності $\bar{t}$ віднімається або до нього додається $\pm 3\sigma$.

Щодо нашого прикладу, то границі правдивості інформації будуть дорівнювати

$$\bar{t} - 3\sigma < t_i < \bar{t} + 3\sigma$$

Ці границі можна записати як $-0,3 < t_i \leq 5,7$; або для нижньої границі інтервального ряду $-0,3 < 0,5 < 5,7$; а для верхньої $-0,3 < 5,5 < 5,7$.

Отже, усі члени ряду дотримуються нерівності, тому всі результати дослідів необхідно враховувати, оскільки вони є результатами статистичного розсіювання.

Графічно емпіричний розподіл зображуємо як ступінчастий графік (гістограму), або ламану лінію полігону для дискретних величин частот чи дослідних імовірностей, та криву накопичених імовірностей по інтервалах (рис. 2, а, б).

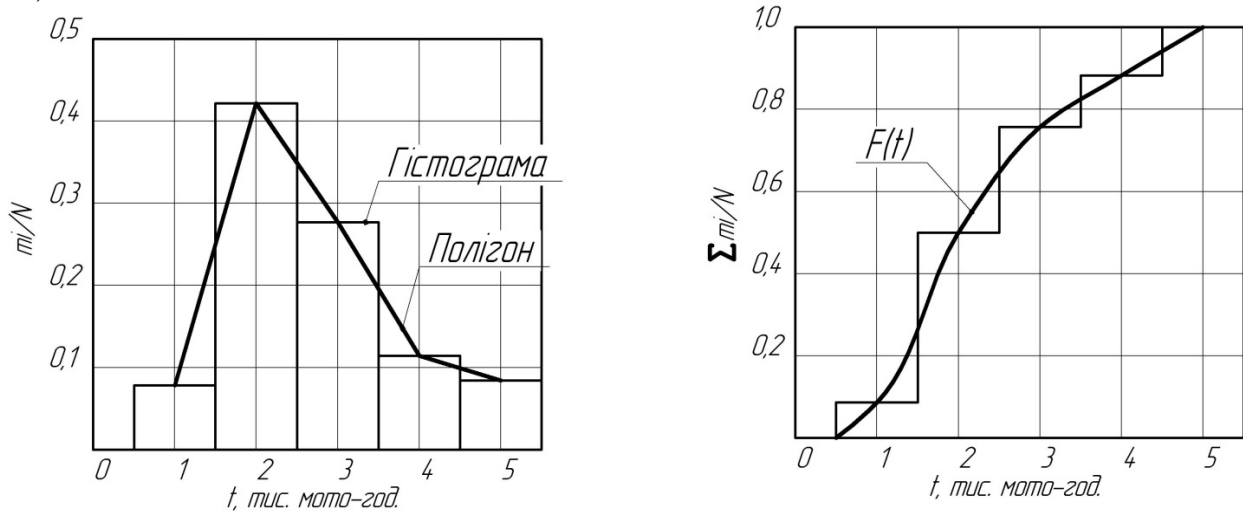

Рис. 2. Гістограма і полігон (а) та крива накопичених дослідних ймовірностей (б)

Як видно з гістограми найбільша частина відмов припадає на інтервал 1,5 — 3,5 тис. мото-годин, що суттєво менше наробітку заявленого заводом виробником. Таким чином підвищення довговічності гільз циліндрів є актуальним питанням.

Згідно рекомендацій [5] суттєве підвищення зносостійкості гільз циліндрів досягається за рахунок металізації поверхні тертя. Для цього в тілі деталі можуть бути виконані вставки, шари, канавки, пази та інше з матеріалу з іншими фізико-механічними властивостями, як правило, у площині, непаралельній площині тертя й напрямку руху деталей.

Робота гільзи [5] зі зміненими фізико-механічними характеристиками поверхні тертя здійснюється в такий спосіб. Кільця, рухаючись по поверхні гільзи, пластичним деформуванням знімають частину кольорового металу канавок і «намазують» його по всій поверхні гільзи між н.м.т. і в.м.т. Цей процес відбувається безупинно протягом усіх чотирьох тактів двигуна. У результаті на

робочій поверхні гільзи утворюється захисна плівка, що сприяє зниженню коефіцієнта тертя поршневих кілець по стінці гільзи циліндра.

Висновки. Дослідження надійності гільз циліндрів автотракторних двигунів вказав на їх низьку довговічність тому розробка шляхів підвищення довговічності є актуальним. Так запропоновано впровадження відновлення гільз циліндрів з нанесенням на їх поверхню зносостійких покриттів шляхом металізації.

Література

1. Двигатель ЯМЗ 238 [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://wikimotors.ru/yamz-238/>.
2. Бессмертный А. Сколько служит отечественный тягач [Електронний ресурс] / Антон Бессмертный // Автотрак. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.autotruckpress.ru/articles/4316/>.
3. Нижняк Д.В. Визначення показників надійності колінчатих валів автотракторних двигунів / Нижняк Д.В., Калганков Є.В., Дирда В.І. // Inżynieria i technologia. 2014. osiągnięć, projektu hipotezę. (29.12.2014 -30.12.2014) – Warszawa: – 2014. – С. 8-13.
4. Армашов Ю.В. Надійність сільськогосподарської техніки [Навчальний посібник] / Ю.В. Армашов, П.К. Охмат Дніпропетровськ РВВ ДДАУ, 2008. – 208 с.
5. Салахутдинов И.Р. Гильза цилиндров двигателя УМЗ – 417 с изменёнными физико-механическими свойствами / И.Р. Салахутдинов, А.Л. Хохлов, А.А. Глушенко. // Вклад молодых учёных в инновационное развитие АПК России: Материалы всероссийской НПК молодых учёных – Пенза: ПГСХА, 2010. – С. 107–116.

УДК 621.791.923

С.Ю. Новаковський,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр» інженерно-технологічного факультету
Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Є.В. Калганков,

старший викладач кафедри надійності і ремонту машин
Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

ЕЛЕКТРОІСКРОВА ОБРОБКА ПОВЕРХОНЬ ТЕРТЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ РЕСУРСУ ДЕТАЛЕЙ МАШИН

Анотація. В роботі встановлено, що 40% відмов машини припадає на знос який не перевищує 0,3 мм. Розроблено шляхи підвищення ресурсу та відновлення деталей, що моделюють спраження «вал турбокомпресора-втулка» методом електроіскрової обробки.

Ключові слова: електроіскрова обробка, знос, відновлення, деталь, твердість, електроіскрове легування.

Загальна суть проблеми. Одним з основних перспективних напрямків підвищення ефективності технічного сервісу техніки є відновлення зношених деталей. Ціна деталей після відновлення суттєво менше ціни нових деталей. При цьому заощаджується витрата чорних і кольорових металів, електроенергії, меншою мірою забруднюється навколишнє середовище. Вченими розроблені

перспективні технології, які не тільки компенсують зношування, але й збільшують ресурс деталей і, отже, підвищують надійність складальних одиниць, вузлів і машини в цілому [1...3].

Відомо, що витрати на запасні частини досягають 50...70% від собівартості ремонту машин. Якщо врахувати, що собівартість відновлення деталей не перевищує 30...50% ціни нових, то основний шлях зниження собівартості ремонту машин, а також витрати й дефіциту запасних частин — відновлення й повторне використання зношених деталей [4].

У вартості нових деталей 75...80% становлять витрати на метал. При відновленні деталей витрата металу й енергії в десятки разів менше, чим при їхнім виготовленні. Більшість зношених деталей втрачають не більш 1% вихідної маси, а зношування їх робочих поверхонь не перевищує 0,3 мм. При цьому міцність деталей практично зберігається, а значна кількість елементів і поверхонь взагалі не зношується.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням підвищення довговічності та надійності деталей машин присвячено багато робіт таких вчених як: Ачкасова К. А., Астанина В. К., Батищева А. Н., Бугаєва В. А., Голубєва І. Г., Ерохіна М. Н., Жачкіна С. Ю., Курчаткіна В. В., Казанцева С. П., Чи Р. П., Лялякіна В. П., Нагорнова С. А., Петрашева А. П., Безодня Е. А., Черноиванова В. І. і багатьох інших вчених. Але питанням зміцнення та відновлення поверхонь такими методами як електроіскрова обробка приділено мало уваги, особливо сьогодні коли завдяки нанотехнологіям можливо отримати матеріали які володіють різними властивостями та здатні підвищувати ці властивості і основних деталей.

Метою роботи є дослідження режимів електроіскрового зміцнення та відновлення поверхонь деталей машин.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи роботу машин (автомобілі, трактори, комбайни, механізми та інші) можна розбити відмови на чотири основні групи: знос, пластичне деформування та руйнування, втомні руйнування, температурні руйнування рис. 1. Як показують дослідження 40 % відмов пов'язані зі зносом, а заданими деяких авторів цей показник сягає 60—80% і як зазначалось раніше знос деталей не перевищує 0,3 мм. Тому використання таких способів відновлення як наплавлення, напилення є недоцільним, а нанесення тонкошарових покриттів таких як іонно-плазмове, лазерне, гальванічне суттєво підвищують собівартість відновлення.

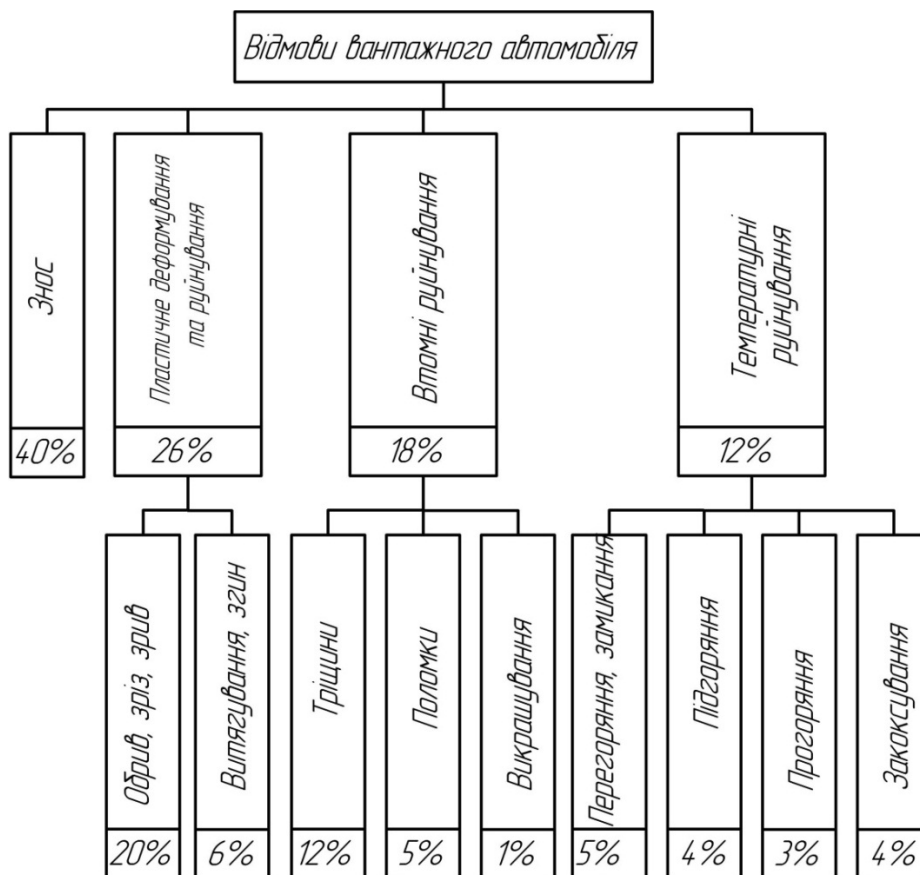

Рис. 1. Відмови вантажного автомобіля

Сьогодні у ремонтному виробництві використовують велику кількість способів зміцнення та відновлення поверхонь тертя. Але за даними багатьох вчених одним із найбільш ефективних і відносно дешевим являється електроіскрова обробка [3, 5].

Електроіскрова обробка поділяється на: електроіскрове зміцнення (легування) та електроіскрове відновлення. Також електроіскровим способом виконують різку металу.

Принцип електроіскрового відновлення й легування металевих поверхонь заснований на явищах, що супроводжують миттєве звільнення електричної енергії — електричної ерозії. Цей процес характеризується іскрою з високою температурою каналу й іонізацією міжелектродного простору. У процесі електроіскрової обробки струм проходить короткими імпульсами тривалістю від 10^{-3} до 10^{-5} с. Внаслідок цього на оброблюваних поверхнях протікають хімічні реакції, що змінюють склад поверхневих шарів і підвищують їх твердість. Характеристиками такого шару можна варіювати в широких межах, підбираючи матеріал електродів, склад між електродного середовища, параметри імпульсних розрядів і інші умови формування шару на катоді. Таким чином, при ЕІЛ є більші можливості для створення робочих поверхонь із заданими експлуатаційними характеристиками.

Для проведення електроіскрової обробки використовувалася установка “Елітрон 20” яка представлена на рис. 2, а характеристики можливих режимів роботи в таблиці 1. Дана установка призначена для електроерозійної обробки

робочих поверхонь і штампових оснащень, сріблення контактів та нанесення інших металів.

Рис. 2 — Установка «Елітрон 20»

1 — генератор; 2 — вібробудунок; 3 — експериментальний зразок; 4 — електроди.

Таблиця 1 — Характеристика режимів ЕІЛ установки «Елітрон-20»

Умовні номери режимів легування	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Положення перемикача «ємність»	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Положення перемикача «напруга»	1	1	1	2	2	2	3	3	3
Ємність батарей накопичувальних конденсаторів, мкФ	210	420	630	210	420	630	210	420	630
Амплітуда імпульсів напруги на накопичувальних конденсаторах, В	40	40	40	60	60	60	80	80	80
Робочий струм, А	0,5	1,3	2,2	1,0	2,4	4,2	1,8	4,0	5,0

Експериментальні дослідження проводились в два етапи:

- вибір оптимальних режимів електроіскрової обробки зразка який моделює вал;
- вибір оптимальних режимів електроіскрової обробки зразка який моделює контртіло — втулку;

Для проведення досліджень були виготовлені зразки зі сталі 40Х прямокутної форми, розмірами 20х40х5 мм. Та диски з бронзи БрОС10-10 діаметром 120 мм які встановлювались у машину тертя МИ-2. Зразки моделюють з'єднання «вал турбокомпресора-втулка».

При обробці експериментальних даних, отриманих в процесі припрацювання на машині тертя МИ-2 для випробуваних покриттів виявлено суттєве зниження інтенсивності зношування рис. 3.

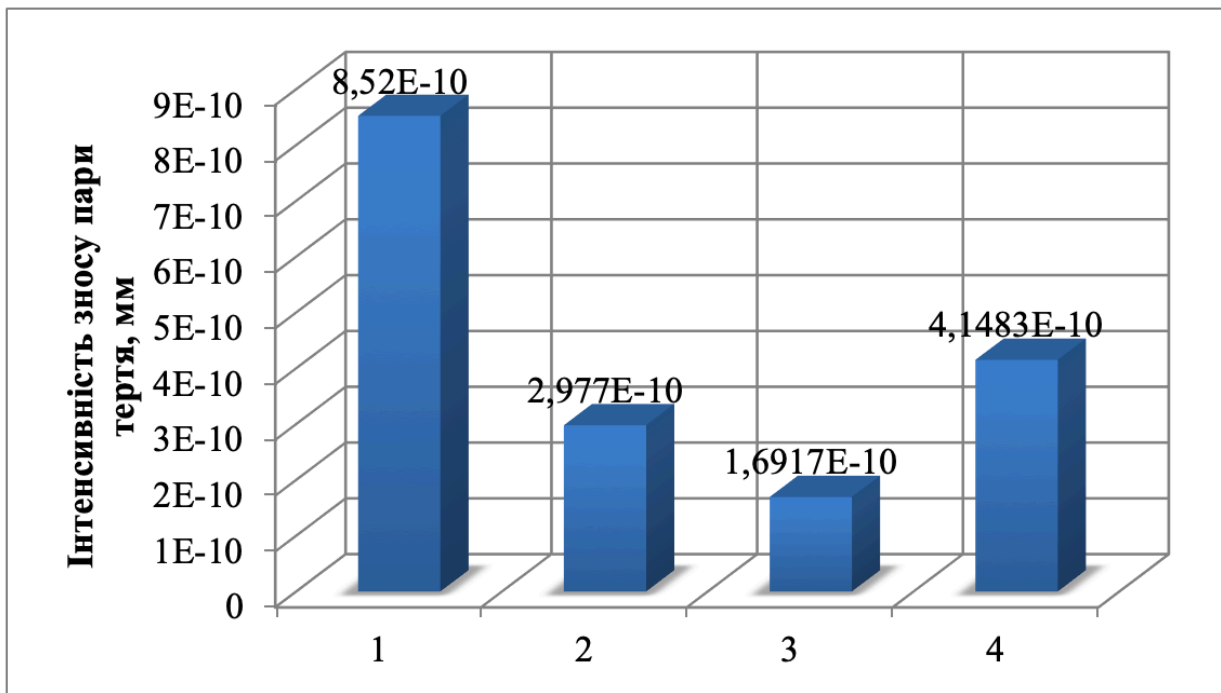

Рис. 3 – Гістограма інтенсивності зносу нових та оброблених методом електроіскрової обробки пар тертя
 1 – сталь 40X – БрОС10-10; 2 – сталь 40X + сталь 65 – БрОС10-10; 3 – сталь 40X + сталь 65 – БрОС10-10 + Ni + БрОС10-10; 4 – сталь 40X + сталь 65 – БрОС10-10 + Ni + БрАЖ9-4

Висновки. В результаті попередньо проведених досліджень встановлено, що для максимального збільшення ресурсу в спряженні вал-підшипник турбокомпресора доцільно їх обробляти методом електроіскрової обробки наступним чином: на вал який має марку сталі 40X необхідно нанести шар сталі, маркою сталь 65, а підшипник із бронзи БрОС10-10 потребує спочатку нанесення шару нікелю Ni з послідуємим нанесенням бронзи БрОС10-10.

Література

1. Поляченко, А. В. Увеличение долговечности восстанавливаемых деталей контактной приваркой износостойких покрытий в условиях сельскохозяйственных ремонтных предприятий [Текст]: автореф. дис. докт. техн. наук / Поляченко А.В. – М., 1984. – 44 с.
2. Черноиванов, В. И. Совершенствование технологии и повышение качества восстанавливаемых деталей сельскохозяйственной техники [Текст]: автореф. дис... докт. техн. наук / Черноиванов В.И. – М., 1984. – 53 с.
3. Бурумкулов, Ф. Х. Электроискровые технологии восстановления и упрочнения деталей машин и инструментов (теория и практика) / Ф. Х. Бурумкулов, П. П. Лезин, П. В. Сенин, В. И. Иванов, С. А. Величко, П. А. Ионов. – Саранск: Красный Октябрь, 2003. – 340 с.
4. Ремонт машин та обладнання: підручник для вищих навчальних закладів / [Дирда В.І., Мельянцева П.Т., Калганков, Є.В. та ін.]. – Дніпропетровськ: Журфонд, 2015. – 292 с.
5. Афанасьев І. А. Шляхи підвищення післяремонтної надійності турбокомпресорів автотракторних двигунів / І. А. Афанасьєв, Є. В. Калганков // Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej. - Warszawa – 2016. – С. 6–11.

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

Н.П. Бідненко, ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПЕРЕКЛАД»	3
О.І. Богун, НЕОБХІДНІСТЬ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ У ОСВІТІ.....	5
Д.А. Василевська, ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНО-ЦІННІСНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	8
Л.В. Вегера, МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ STEM-ОСВІТИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ	14
С.М. Галецький, ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	16
Дзен Гуанхай, В.В. Ворожбіт-Горбатюк, ДО ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ ОСВІТИ В КИТАЇ.....	18
Н.А. Денькович, ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА ХУДОЖНІХ СПЕЦДИСЦИПЛІН І УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ПТО В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ	21
А.В. Долгору́к, ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	25
К.Є. Дроздова, Л.П. Василевська-Скупа, ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНА САМОСВІДОМІСТЬ» ОСОБИСТОСТІ.....	27
С.О. Зелінська, ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ MATHCAD ПРИ ВИРІШЕННІ ЗАДАЧЬ З ХІМІЇ.....	32
О.А. Ігнатюк, ІНТЕГРАЦІЯ ФОРМ, МЕТОДІВ І УМОВ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ ЯК СКЛАДОВОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ В УМОВАХ ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	34

Т.М. Калініченко, Л.Д. Зеленська, ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В НАУКОВИХ РЕФЛЕКСІЯХ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ.....	38
Ю.М. Козловський, ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НЕПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ	41
Ф.А. Марчук, КОРЕКЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З АУТИЧНИМИ ДІТЬМИ.....	43
В.В. Омеляненко, Л.О. Сущенко, ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЮРИДИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ.....	45
К.В. Приткова, К.О. Талавиця, І.В. Морквян, РОЗРОБКА ТА ЗАСТОСУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ОПАНУВАННЯ СТУДЕНТАМИ КОЛЕДЖУ ОСНОВАМИ ПРОГРАМУВАННЯ.....	47
І.І. Романов, ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ТЕСТУ ЯК ЗАСОБУ КОНТРОЛЮ ЛЕКСИЧНИХ НАВИЧОК НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	50
Olha V. Khomenko, INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES	53
О.С. Чубрей, ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	57
О.В. Ящук, АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАНЯТТЯ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ	60

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Ю.Л. Портний, АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ВОКАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ В. ЗАРЕМБИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКИХ НАВИЧОК ПІАНІСТА У МУЗИЧНОМУ КОЛЕДЖІ.....	63
А.В. Соколова, КОМП'ЮТЕРНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИЩІЙ МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ	65

Розділ 3
ГУМАНІТАРНІ НАУКИ
РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ.
ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

<i>Н.О. Бутенко,</i> КРЕАТИВНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ	69
<i>С.Г. Волкова,</i> НЕОЛОГІЗМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ УТВОРЕННЯ НА ПРИКЛАДІ ЛЕКСИЧНОГО МАТЕРІАЛУ В МЕДІА РЕСУРСАХ.....	71
<i>Nataliia B. Duban,</i> THE USE OF BOOSTERS IN DONALD TRUMP'S DISCOURSE (BASED ON HIS PUBLIC ADDRESSES DURING THE 2015–2016 PRESIDENTIAL CAMPAIGN IN THE USA).....	73
<i>В.В. Крамаренко,</i> МІЖПРЕДМЕТНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ.....	75
<i>О.Р. Павлечко,</i> РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ТА УЧАСТІ УКРАЇНСЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ У НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАННЯХ ЗА СТВОРЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ 1917–1920 РОКІВ	77

Розділ 4
СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ
ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

<i>О.Д. Бутусов, В.М. Бондаренко, В.М. Герзанич,</i> АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНИХ МОДЕЛЕЙ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ	80
<i>Arkadiusz Gromada, Magdalena Golonko, Aleksandra Perkowska,</i> THE NATURAL GAS MARKET IN THE EUROPEAN UNION	83
<i>О.В. Довгаль,</i> ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНІВ.....	89
<i>Л.В. Іванченкова,</i> ВИКОРИСТАННЯ МОНІТОРИНГУ І КОНТРОЛЮ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В ПРАКТИЦІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	91
<i>Г.А. Казаков,</i> ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ОСОБАМИ, ЯКІ МАЮТЬ СОМАТОГЕННУ ФРУСТРАЦІЮ	93

О.В. Камінська, ПСИХОКОРЕКЦІЯ РОЗЛАДІВ СНУ ПРИ НЕВРОЗАХ	100
В.В. Лагодієнко, Н.В. Лагодієнко, ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	102
Д.П. Лихоп'юк, Л.Д. Гармідер, ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННІ МАЛИМИ ТА СЕРЕДНІМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ (МСП)	104
Н.І. Моїсєєва, ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ	106
Aleksandra Perkowska, Arkadiusz Gromada, Magdalena Golonko, THE IMPACT OF BREWING PRODUCTION ON THE POLISH ECONOMY	108
О.В. Ширкова, Т.Ю. Власенко, АМОРТИЗАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ РОЛЬ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	112
А.А. Шмелькова, Г.М. Шмелькова, СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ЖІНОЧОЇ АЛКОЗАЛЕЖНОСТІ	114

Розділ 5 ЖУРНАЛІСТИКА

Р.С. Бігун, МІЖНАРОДНІ РЕЙТИНГИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА ІМІДЖ КРАЇНИ	116
---	-----

Розділ 6 УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

С.В. Гончаренко, Н.І. Обушна, СУТНІСТЬ І НЕОБХІДНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ	118
А.М. Заболотний, Н.І. Обушна, ПРОЕКТУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	121
І.М. Карпенко, Н.І. Обушна, СУЧАСНИЙ СТАН ЖИТЛОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ТА КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ	124
Л.С. Мосора, СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	128

С.Я. Нідзвецький, Н.І. Обушна, СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЕКТІВ ТА ЇХ РОЛЬ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ	131
А.В. Удовиченко, С.Л. Яковенко, ОСНОВНІ АСПЕКТИ НАРАХУВАННЯ, СПЛАТИ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ЗБОРУ В ОБЛІКУ	134
Г.М. Шаульська, МОНІТОРИНГ РЕФОРМ ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ	136

Розділ 7 ПРАВО

М.В. Андрейцев, А.В. Старушкевич, ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ФІКТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	138
В.О. Антоненко, ОФІЦІЙНА ТА НЕОФІЦІЙНА КОДИФІКАЦІЯ: ЧИ ДОЦІЛЬНА ТАКА КЛАСИФІКАЦІЯ?	140
А.С. Дем'яненко, М.І. Процько, ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ НА ПАСАЖИРСЬКОМУ ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	142
С.С. Журавльова, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО – ОКРЕМА ГАЛУЗЬ ПРАВА?	145
О.В. Кравченко, Л.В. Шестак, ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ УРЯДУ, ЦЕНТРАЛЬНИХ ТА МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	147
О.В. Кравченко, С.В. Веремієнко, ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ПРИРОДИ	150
М.С. Лясковська, СУЧАСНА ПАРАДИГМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ	153
Я.О. Пригаріна, ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ЯК ОБ'ЄКТУ СФЕРИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	159
О.Л. Ремез, Д.О. Тихомиров, ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ І ЦИВІЛЬНА ОБОРОНА В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА.....	161

Д.О. Чередниченко, СУЧАСНІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОДЕКСУ СВОБОДИ Й ДЕМОКРАТІЇ	164
Д.О. Чередниченко, ЮРИДИЧНА ПРИРОДА РІШЕНЬ КОМІТЕТУ ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	167
О.В. Чулупин, ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	170
К.І. Шепель, КВАЛІФІКАЦІЯ РОЗБОЮ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	173

Розділ 8 ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

Ю.О. Гордієнко, ВІРТУАЛЬНІ ЛАБОРАТОРНІ РОБОТИ З ФІЗИКИ З ВИКОРИСТАННЯМ СЕРЕДОВИЩА GOOGLE CLASSROOM.....	175
--	-----

Розділ 9 МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

В.Я. Васишин, Я.В. Васишин, В. Зень, ВПЛИВ КОРОЗІЇ НА РОБОТУ ОБСАДНИХ І НАСОСНО-КОМПРЕСОРНИХ ТРУБ.....	178
---	-----

Розділ 10 ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

М.А. Аль Ібрахімі Метак, ДИНАМІЧНА МОДЕЛЬ РОБОЧОГО ОРГАНУ ВЕРСТАТІВ З НАДЛИШКОВИМИ ПРИВОДАМИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ РАЦІОНАЛЬНИХ УМОВ АБРАЗИВНОГО РІЗАННЯ КОМПОЗИЦІЙНИХ КАРБОНОВИХ ВИРОБІВ	181
Т.В. Сакун, О.М. Вашека, ВИЗНАЧЕННЯ КІЛЬКІСНОГО ВМІСТУ КІСТКОВИХ ВКЛЮЧЕНЬ У КОТЛЕТІ «КУРЯЧА» ТМ «ЛЕГКО» НА ВІДПОВІДНІСТЬ ВИМОГАМ СОУ 15.1-37-108:2004 «М'ЯСО МЕХАНІЧНОГО ДООБВАЛЮВАННЯ (М'ЯСНА МАСА). ТЕХНІЧНІ УМОВИ»	184

Розділ 11
АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

<i>О.В. Костюк,</i> ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА РОЗВИТОК ТРИВИМІРНОГО КАДАСТРУ В УКРАЇНІ.....	187
---	-----

Розділ 12
ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

<i>В.В. Волокита, К.О. Левчук,</i> УНИКНЕННЯ ТРАВМАТИЗМУ НА ВИРОБНИЦТВІ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ ПЛАСТМАСОВИХ ВИРОБІВ.....	193
--	-----

Розділ 13
**ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА,
БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ**

<i>Vadym O. Yevsieiev,</i> FORCE PROTECTION IN CONDUCTING OF OPERATIONS. EXPERIENCE OF MEMBER COUNTRIES' FORCES OF THE NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION	197
--	-----

Розділ 14
ТРАНСПОРТ

<i>О.О. Ніколенко, Є.В. Калганков,</i> ДОСЛІДЖЕННЯ НАДІЙНОСТІ ГІЛЬЗ ЦИЛІНДРІВ АВТОТРАКТОРНИХ ДВИГУНІВ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ ДОВГОВІЧНОСТІ	200
<i>С.Ю. Новаковський, Є.В. Калганков,</i> ЕЛЕКТРОІСКРОВА ОБРОБКА ПОВЕРХОНЬ ТЕРТЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ РЕСУРСУ ДЕТАЛЕЙ МАШИН	204

Підписано до друку 30.01.2019. Формат 60х84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Literaturnaya». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 14,41.
Зам. № 3001-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., англ.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 109, тел. +38-094-133-87-81.

Інститут інноваційної освіти. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40**